

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

КІРОВОГРАДСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ
ВОЛОДИМИРА ВИННИЧЕНКА

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

Дембровська Ганна Миколаївна

Примірник №1
УДК 373.2.(091)(477)

ДИСЕРТАЦІЯ

РОЗВИТОК ПОЗАШКІЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ СПОРТИВНОГО ПРОФІЛЮ В
УКРАЇНІ (50 – 70 РР. ХХ СТОЛІТТЯ)

13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки

Освітні, педагогічні науки

Подається на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ Г.М. Дембровська

Науковий керівник: доктор
педагогічних наук, професор
Федяєва Валентина Леонідівна

Херсон – 2017

АНОТАЦІЯ

Дембровська Г.М. Розвиток позашкільних закладів спортивного профілю в Україні (50–70 рр. ХХ століття). – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук (доктора філософії) за спеціальністю 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки» (011 – Освітні, педагогічні науки). – Кіровоградський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка. – Кропивницький, 2017.

У дисертаційному дослідженні здійснено цілісний аналіз проблеми фізичного виховання дітей та молоді в системі позашкільних закладів у 50–70 рр. ХХ століття. Висвітлено фундаментальні етапи розвитку фізичного виховання серед учнівської молоді у школах і позашкільних закладах як історико-педагогічна проблема. Аналіз історії розвитку українського шкільництва в цілому і позашкільних закладів освіти, зокрема, дозволив стверджувати, що фізичному вихованню на кожному етапі розвитку суспільства були властиві свій зміст, форми і методи, детерміновані соціальними, економічними, політичними, соціокультурними передумовами.

У роботі показано генезу становлення фізичного виховання, розвиток фізичної культури та спорту через висвітлення діяльності навчальних закладів позашкільного профілю у контексті розвитку шкільництва в Україні в означених часових межах. Визначено основні напрями, зміст і форми спортивної роботи в загальній системі позашкільної освіти в Україні в 50–70 рр. ХХ століття; виокремлено особливості освітньо-педагогічної діяльності з реалізації завдань фізичного виховання в позашкільних навчальних закладах загального і профільного типу; розкрито та проаналізовано стан та особливості

організації навчально-виховного процесу в позашкільних закладах спортивного профілю досліджуваного періоду.

Доведено, що в Україні в 50–70 рр. ХХ століття спортивна робота посідала чільне місце в загальній системі позашкільної освіти, мета роботи якої була спрямована на виконання завдань, визначених у партійних, державних постановках і рішеннях та базувалася на принципах єдності, безперервності, цілеспрямованості, комплексного підходу до виховання дітей та молоді. Основна роль у діяльності позашкільних закладів спортивного профілю належала спортивним гурткам і секціям, дитячим спортивним школам. Визначено, що у 50–70 рр. ХХ століття в Україні фізичне виховання в позашкільних закладах спортивного профілю мало особливості реалізації освітньо-педагогічної діяльності, обумовленої типом (загальний, профільний), структурою, змістом, формами роботи, кількістю дітей, кадровим забезпеченням тощо. Установлено, що позашкільні заклади спортивного профілю в досліджуваній період мали свої особливості організації навчально-виховного процесу: розвивалися в контексті загальних державних вимог до закладів освіти; діти їх відвідували в позаурочний час, було надано можливість самостійного вибору дитиною конкретного виду спорту; робота проводилася на основі орієнтовних (нормативних, спортивних) програм; наявність законодавчої бази. Ці заклади були інструктивно-методичними центрами освітньо-виховної роботи в позаурочний час, експериментальною лабораторією передового педагогічного досвіду; допомагали школі в проведенні вільного часу учнів; створювали мережу своїх філіалів-супутників за адміністративним розташуванням, використовуючи для цього наявні спортивні споруди за місцем проживання дітей. Проводили освітньо-виховну, організаційно-методичну, організаційно-масову роботу.

Функціонування позашкільних закладів спортивного профілю в історії вітчизняної позашкільної освіти визначалося організаційно-педагогічними умовами: чітким визначенням мети і завдань роботи в нормативно-правовій базі, структуруванням, управлінським підпорядкуванням, плануванням

діяльності, спортивним профілем, матеріальною базою, кадровим забезпеченням, фінансовою підтримкою, належним лікарським контролем, діяльністю органів самоврядування (робота педагогічної ради з залученням батьків і дітей), різноманіттю форм і методів роботи. Реалізації навчально-виховної складової сприяли також відповідні організаційно-педагогічні умови кожного такого закладу: створення відповідно до спортивного профілю бази, підготовка високопрофесійного та тренерського складу, належне матеріально-технічне забезпечення команд та окремих спортсменів, відбір дітей для занять і змагань та їх підготовки за профільними (за видами спорту) планами та програмами, забезпечення суддівського складу та визначення правил суддівства змагань (відповідно до затверджених нормативів).

Основні результати, положення та теоретичні висновки дослідження дозволяють стверджувати, що в 50–70 рр. ХХ століття система роботи позашкільних закладів з фізичного виховання та підготовки юних спортсменів була чітко регламентована відповідно до державної ідеологічної складової, її зміст, форми, методи базувалися на політичній, економічній, соціокультурній складовій в країні в умовах розбудови соціалістичного суспільства. У роботі обґрунтовано перспективні шляхи використання історичного досвіду роботи позашкільних закладів спортивного профілю в умовах сьогодення через поглиблення наукового знання про підготовку майбутніх спортсменів у позашкільних закладах, визначення провідних чинників функціонування позашкільної освіти спортивного профілю, її значення у формуванні гармонійно розвиненої особистості у досліджуваний період.

Ключові слова: фізичне виховання, фізична культура і спорт, позашкільні заклади спортивного профілю, система, розвиток, історико-педагогічні дослідження.

ANNOTATION

Dembrovska H.M. Development of out-of-school institutions in Ukraine (50–70 of the XX century). – The qualifying scientific work on the right of manuscript.

Thesis for a candidate's degree (Ph.D.) on speciality 13.00.01 – general pedagogics and history of pedagogics (011 – Educational, pedagogical sciences). – Kirovograd State Teacher Training University named after Volodymyr Vynnychenko. – Kirovograd, 2017.

In the thesis is given the integral analysis of the physical education of children and young people in the system of out-of-school facilities in the 50–70 of the XX century. The fundamental stages of physical education among pupils in schools and out-of-school facilities as historical and pedagogical problem are revising. The analysis of the history of Ukrainian education in general and out-of-school educational institutions, in particular, allowed the claim that physical education at every stage of social development characterized by its content, forms and methods determined by social, economic, political, cultural prerequisites. The genesis of formation of physical training, development of physical culture and sport is shown through coverage of out-of-school institutions in the context of schooling in Ukraine at appointed time limits. The theoretical basis and practical significance for physical education and sports, including out-of-profile sports institutions in scientific exploration, both domestic and foreign scientists in the history of education are determined.

The main areas of content and form of sport in the general system of out-of-school education in Ukraine in the 50–70 years of the XX century are defined; the features of educational and pedagogical activities for achieving the objectives of physical education in out-of-school educational institutions of general and profile type are singled; the status and characteristics of the educational process in out-of-school institutions of sporting profile is revealed and analyzed in the study period. It

is proved that in Ukraine in 50–70 of the XX century sports activities occupied an important place in the overall out-of-school educational system, the purpose of which was focused on the tasks set out in government regulations and decisions and based on the principles of unity, continuity, commitment, integrated approach to the education of children and youth. It is determined that in the 50–70 of the XX century in Ukraine physical education in out-of-schools institutions of sporting profile has peculiarities in the implementation of educational and pedagogical activity caused by the type (general, profile), structure, content, forms of work, number of children, staffing and so on. It is established that out-of-school institutions of sporting profile in the study period had its own characteristics of the educational process, developed in the context of the overall state requirements for educational institutions; conducted after school, give children the possibility of self-selection according to their interests and inclinations to a particular sport; this work was carried out on the basis of indicative (normative, sports) programs; have a legal framework that included different aspects: the structure, jurisdiction, conditions for opening, funding, staffing and actually educational and educational work that was focused on sports schools training process. Sports schools were instructional and teaching centers of education and educational work with students after school, an experimental laboratory of advanced pedagogical experience of the problems of mass sports work among pupils, coordinators of this work; school helped in the organization of pupil's free time; creating a network of satellite branches in districts, towns and villages, using the sports facilities of schools, buildings for housing and communal administrations and village clubs. The main functions of out-of-school institutions of sporting profile were: education and educational, organizational and methodical, organizational and mass work.

The functioning of the out-of-school institutions of sporting profile in the history of the domestic out-of-school education was defined by the organizational and pedagogical conditions: definition of goals and objectives of a regulatory framework, structuring, administrative subordination, activities planning, sporting profile, material resources, staffing, financial support, proper medical control, activities of

government (council of teachers, involving parents and children), variety of forms and methods of work. Implementing of the educational component was also contributed to the relevant organizational and pedagogical conditions of each institution: creation of a sports profile database, preparation of highly professional and coaching staff, adequate logistical support of teams and individual athletes, the selection of children for training and competitions and their training for specialized (according to sports) plans and programs, ensuring of the judicial staff and defining of the rules of judging the competition (according to approved standards). The main results, position and theoretical research of the thesis help to suggest that in the 50 - 70 years of the XX century system of work in out-of-school facilities for physical education and training of young athletes was strictly regulated under state ideological component, its content, forms, methods based the political, economic, social and cultural component in the country in terms of building a socialist society.

The work proved promising ways to use historical experience of out-of-school institutions of sporting profile in today's conditions through the deepening of scientific knowledge about the training of future athletes in out-of-school institutions, revealing of leading factors determining the functioning of adult education of the sports profile, its importance in shaping of harmoniously developed personality in the study period.

The practical significance of the thesis is founded on the fact that the source base systemized in the research on the topic may be used during the study of courses: "History of Education", "History of national sport", "Out-of-school Institutions: Theory, History, Practice" and others. Also, these materials can be used at the conclusion of today's instructional manuals, textbooks, anthologies on the history of national education, history of the out-of-school institutions and their work in the present.

Keywords: physical education, physical culture and sports, out-of-school institutions of sporting profile, system, development, historical and pedagogical researches.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА

Статті у наукових фахових виданнях України:

1. Німич Г.М. Історія висвітлення роботи позашкільних навчальних закладів спортивного спрямування засобами масової інформації в 50-х-70-х роках / Г.М. Німич // Педагогічний дискурс : зб. наук. пр. / гол. ред. І. М. Шоробура. – Вип. 15. – Хмельницький, 2013. – С. 486–489.
2. Німич Г.М. Шляхи становлення та розвитку освіти у 50-х-70-х роках ХХ ст.» / Г.М. Німич // Вища освіта України у контексті інтеграції до Європейського освітнього простору : зб. наук. пр. – Київ, 2013. – С. 102–109.
3. Німич Г.М. До проблеми про діяльність позашкільних навчальних закладів в Україні на початку 50-х рр. ХХ ст. / Г. М. Німич // Наукові записки : [зб. наук. пр. / ред. В. Радул та ін.]. – Кіровоград: РВЦ КДПУ ім. В. Винниченка, 2014. – Вип. 125. – С. 142–145.
4. Дембровська Г.М. Педагогічна роль тренера у вихованні та підготовці спортсмена позашкільних навчальних закладів спортивного профілю у 50-70-ті роки ХХ ст. в Україні / Г.М. Дембровська // Педагогічні науки : [зб. наук. праць / ред. кол. Барбіна Є. С., Федяєва В. Л. та ін.]. – Вип. LXVIII. – ХДУ, 2015. – С. 14–19.
5. Дембровська Г.М. Збереження здоров'я дітей у педагогічній спадщині В.О. Сухомлинського» / Г.М. Дембровська // Педагогічний альманах : збірник наукових праць / ред.кол. В. В. Кузьменко (голова) та ін. – Херсон КВНЗ «Херсонської академії неперервної освіти», 2015. – Випуск 27. – С. 255–260.
6. Дембровська Г.М. Організаційно-педагогічна структура та наповнюваність дитячо-юнацьких спортивних шкіл у 50-70-ті роки ХХ століття в Україні / Г.М. Дембровська // Педагогічні науки: [зб. наук. праць / ред. кол. Федяєва В. Л., Слюсаренко Н. В. та ін.]. – Вип. LXIX, Т.1. – Херсон, 2016. – С. 22–26.
7. Дембровська Г.М. Виховний потенціал діяльності тренера-викладача у позашкільних навчальних закладах спортивного профілю / Г.М. Дембровська

// Інноватика у вихованні : зб. наук. пр. Вип. 4. / упоряд. О. Б. Петренко ; ред.кол. : О. Б. Петренко, Н. М. Гринькова, Т. С. Ціпан та ін. – Рівне: РДГУ, 2016. – С. 318–327.

8. Дембровська Г.М. Фізичне виховання учнів у школах і позашкільних закладах як історико-педагогічна проблема / Г.М. Дембровська // Педагогічні науки: [зб. наук. праць / ред. кол. Федяєва В. Л., Слюсаренко Н. В. та ін.]. – Херсон, 2017. – №75. – С. 23–31.

Статті у закордонних наукових виданнях:

1. Нимич А.Н. К проблеме социально-педагогического фактора функционирования внешкольных учебных заведений спортивного направления / А. Н. Нимич // Личность, семья и общество: вопросы педагогики и психологи : материалы XXX Международной заочной научно-практической конференции. – Новосибирск (Россия), 2013 г. – С. 48–53.

2. Нимич А.Н. Развитие физического воспитания и спорта в советской системе образования в послевоенные годы / А. Н. Нимич // Збірник наукових праць Європейської асоціації педагогів і психологів. – Прага (Республіка Чехія), 2014. – С. 27–31.

Статті та тези в матеріалах науково-практичних конференцій:

1. Нимич Г.М. Позашкільні навчальні заклади: до проблеми виховання особистості / Г.М. Нимич // Педагогічні науки: [зб. наук. пр.] за матеріалами VII Міжнародної науково-практичної конференції та XXI Всеукраїнських педагогічних читань. – Вип. 1.47 (114). – Миколаїв, 2014. – С. 198–202.

2. Дембровська Г.М. Особливості діяльності дитячо-юнацьких спортивних шкіл у 50-70-ті роки ХХ століття в Україні / Г.М. Дембровська // Освіта крізь призму мікроісторії: заклади освіти, особистості, навчальна література, листування : матер. Всеукр. наук.-практ. конф., 22 жовт. 2015 р. / Київ. ун-т ім. Б.Грінченка, НАПН України, Ін-т педагогіки НАПН України, Державна наук.-пед. б-ка України ім. В.О. Сухомлинського, Благодійний фонд

сприяння розвитку освіти ім. Б.Грінченка ; редкол.: О.В. Сухомлинська, Л.Л. Хоружа, В.В. Прошкін. – К. : Київ. ун-т ім. Б.Грінченка, 2015. – С. 77–85.

3. Дембровська Г.М. Підготовка викладачів позашкільних навчальних закладів спортивного профілю у класичних університетах другої половини ХХ ст. / Г.М. Дембровська // Ідея університету у європейського і національному вимірах: традиції, сьогодення перспективи : Збірник тез науково-практичної конференції. – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2016. – С. 22–23.

4. Дембровська Г.М. Педагогічна підготовка майбутніх викладачів позашкільних навчальних закладів спортивного профілю в Україні (50-70-х рр. ХХ ст.) / Г.М. Дембровська // Збірник матеріалів Всеукраїнської наук.-практ. конф. – Херсон «Видавничий дім «Гельветика», 2016. – С. 25–26.

ЗМІСТ

СПИСОК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ	12
ВСТУП	13
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ТА ІСТОРИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ	22
1.1. Фізичне виховання учнів у школах і позашкільних закладах, як історико-педагогічна проблема	22
1.2. Джерельна база та історіографія дослідження	47
1.3. Позашкільні заклади спортивного профілю в загальній системі позашкільної освіти України	65
Висновки до 1 розділу	86
Список використаних джерел до 1 розділу	91
РОЗДІЛ 2. ОСВІТНЬО-ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ У ПОЗАШКІЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ СПОРТИВНОГО ПРОФІЛЮ У 50–70 РР. ХХ СТОЛІТТЯ В УКРАЇНІ	105
2.1. Структура та навчально-виховний процес у позашкільних закладах спортивного профілю	105
2.2. Зміст, форми, методи реалізації освітньо-педагогічної діяльності в дитячих спортивних школах	128
2.3. Фізична культура та спорт у позашкільних закладах загального типу	150
Висновки до 2 розділу	170
Список використаних джерел до 2 розділу	177
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ	187
ДОДАТКИ	191

СПИСОК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

БГПО – Будь готовий до праці та оборони

ВКП(б) – Всесоюзна комуністична партія (більшовиків)

ВНЗ – вищий навчальний заклад

ВЛКСМ – Всесоюзний ленінський комуністичний союз молоді

ГПО – Готовий до праці та оборони

ДСО – добровільне спортивне об'єднання

ДСТ – добровільне спортивне товариство

ДСШ – дитяча спортивна школа

ДЮСШ – дитячо-юнацька спортивна школа

ЗОШ – загальноосвітня школа

НМР – навчально-методична рада

СРСР – Союз Радянських Соціалістичних Республік

СШМ – спортивна школа молоді

УРСР – Українська Радянська Соціалістична Республіка

ЦК – Центральний Комітет

ЮСШ – юнацька спортивна школа

ВСТУП

Актуальність теми.

Розвиток українського суспільства на засадах гуманізації та демократизації передбачає значні зміни пріоритетів і цінностей в освітньому просторі XXI століття, в якому реформаційні процеси позначено тенденцією до поєднання традицій з інноваціями, до вивчення і узагальнення історико-педагогічного досвіду вітчизняної освіти з метою творчого його використання. За таких умов набуває актуальності питання про історичну генезу розвитку української педагогічної думки, науки, освіти та шкільництва.

Зміни в освіті стосуються кожної ланки системи освіти, в якій чільне місце посідають позашкільні заклади – їх робота сприяє всебічному розвитку дітей та молоді. Позашкільна освіта на сьогодні є не тільки педагогічною, а й державною проблемою, зокрема, органів місцевого самоврядування в умовах децентралізації влади. Позашкільна освіта надає можливість учням розкрити свої здібності, таланти, працювати творчо, активно, самостійно. В позашкільних закладах діти долучаються до інтелектуальної, творчої, трудової, естетичної, спортивної та інших видів діяльності, яка вимагає розробки наукового, ґрунтовного, історично вивіреного організаційно-педагогічного забезпечення їх функціонування. В умовах сьогодення позашкільна освіта стає все більш актуальною та пов'язаною з необхідністю розбудови української школи у відповідності до сучасних вимог. Вирішенню цих завдань, безумовно, сприяє як впровадження нових освітніх технологій, так і звернення до історичної педагогічної традиції позашкільних закладів.

Вітчизняна позашкільна освіта спортивного профілю пройшла досить насичений історичними традиціями шлях становлення і розвитку. Звернення до історії позашкільних закладів, виховання і навчання в них, управління, фінансування і кадрового забезпечення дає змогу врахувати досягнення, прорахунки, перспективи цього важливого соціально-педагогічного процесу у контексті історичної ретроспективи.

Особливим за змістом, формами, підходами, шляхами реалізації такої важливої історико-педагогічної проблеми – діяльності позашкільних закладів спортивного профілю у вітчизняній педагогічній науці є період 50-х – 70-х рр. ХХ століття. Це період творення і роботи чітко унормованої, регламентованої, керованої у діяхронічному вимірі державної системи позашкільної освіти, підпорядкованої єдиній меті й завданням школи – виховання гармонійно розвинутої особистості. До роботи цих закладів масово були залучені громадські, молодіжні, дитячі, профспілкові, спортивні органи, організації та об'єднання. Проблема фізичного виховання в системі позашкільної освіти, освітньо-виховна робота в позашкільних закладах привертала увагу науковців, державних і політичних діячів, вчителів-практиків, тренерів у різні історичні періоди української освіти і шкільництва. У досліджуваній період теоретичні засади вирішення окресленої проблеми, знайшли своє відображення у працях А. Алексюка, С. Кобзаря, А. Макаренка, П. Рудика, В. Сухомлинського, В. Філіна та ін.; організаційно-методичні основи реалізації позашкільної спортивної роботи розкрито в працях М. Дубовика, М. Зайцевої, А. Новикової, Н. Харінко та ін.; історико-педагогічний досвід розкрито у працях Х. Батирова, Є. Вільчковського, Л. Жданова, М. Козленка, Ф. Самоукова та ін.; історії розвитку дитячих спортивних шкіл присвячено праці А. Баранського, К. Градополова, С. Летунова, В. Столбова, Г. Путяніної; єдність фізичного виховання в школах і позашкільних закладах обґрунтовано у працях В. Горіневського, Л. Жданова, Г. Кукушкіна, О. Худолія, Б. Шияна; сучасний стан реалізації освітньо-виховної функції позашкільними закладами спортивного профілю висвітлено вченими О. Верещакою, М. Герциком, О. Демінським, Н. Пономарьовим, Т. Сущенко, Г. Пустовітом та ін.

Учені, практики, тренери різних часів єдині в тому, що позашкільна освіта, позашкільні заклади різного типу є невід'ємною складовою реалізації державної освітньої політики і сприяють всебічному, гармонійному розвитку особистості. Отже, в педагогічній науці репрезентовано наукові праці різного характеру: монографії, дисертаційні дослідження, підручники, посібники з

питань позашкільної освіти, історії розвитку, становлення та діяльності позашкільних закладів профільного спрямування (технічного, екологічного, естетичного, туристичного) в різні історичні періоди. Проте відсутні праці з узагальнення теорії та практики реалізації освітньо-виховної діяльності в позашкільних закладах з фізичної культури та спорту в конкретний історичний період (50–70 рр. ХХ століття), що і зумовило вибір теми дослідження **«Розвиток позашкільних закладів спортивного профілю в Україні (50–70 рр. ХХ століття)»**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження виконано відповідно до науково-дослідної теми кафедри педагогіки, психології й освітнього менеджменту Херсонського державного університету «Сучасні технології управління науково-дослідною роботою студентів вищого навчального закладу» (номер державної реєстрації 0110U002455). Тему дисертації затверджено вченою радою Херсонського державного університету (протокол № 6 від 28 січня 2013 р.).

Мета дослідження – виявити і розкрити особливості змісту, завдань, форм і методів реалізації освітньо-виховної роботи в позашкільних закладах спортивного профілю у 50–70 рр. ХХ століття в Україні у контексті історичної ретроспективи, задля підвищення її ефективності в умовах сьогодення.

Відповідно до мети були визначені такі завдання дослідження:

1. Проаналізувати стан вивчення проблеми, визначити інформаційний потенціал джерельної бази.
2. Визначити основні напрями, зміст і форми фізичного виховання в системі позашкільної освіти в Україні в 50–70 рр. ХХ століття.
3. Виокремити шляхи та форми реалізації завдань з фізичної культури та спорту в позашкільних навчальних закладах загального і профільного типу.
4. Розкрити стан і особливості організації навчально-виховного процесу в позашкільних закладах спортивного профілю досліджуваного періоду.
5. Обґрунтувати організаційно-педагогічні умови ефективного функціонування позашкільних закладів спортивного профілю в історії

вітчизняної позашкільної освіти, визначити шляхи їх реалізації в умовах сьогодення.

Об'єкт дослідження – фізичне виховання дітей та молоді в позашкільних закладах освіти у другій половині ХХ століття.

Предмет дослідження – зміст, форми та методи роботи в позашкільних закладах спортивного профілю у структурі загальноосвітнього процесу 50–70 рр. ХХ століття в Україні.

Для досягнення мети та розв'язання визначених у дисертації завдань використано комплекс **методів** історико-педагогічного дослідження:

– загальнонаукові – аналіз, синтез, індукція, дедукція, узагальнення, систематизація, порівняння для вивчення зарубіжної та вітчизняної педагогічної, філософської літератури, законодавчих актів, матеріалів педагогічних конференцій та інших історико-педагогічних джерел, у яких досліджувалися передумови появи, зміст, організаційні основи реалізації завдань фізичного виховання учнів в позашкільних закладах різного рівня та типів в Україні;

– історико-ретроспективний, теоретичний та системно-структурний – з метою систематизації теоретичних основ і узагальнення теорії та практики роботи позашкільних закладів, позашкільних закладів спортивного профілю у другій половині ХХ століття;

– історико-генетичний – для аналізу історії творення системи позашкільної освіти в Україні, генези розвитку позашкільних закладів спортивного профілю як їх окремої профільної складової;

– педагогічної інтерпретації – для виявлення можливостей використання форм, методів і засобів фізичного виховання дітей, підготовки юних спортсменів у позашкільних закладах України другої половини ХХ століття в сучасних умовах.

Джерельну базу дослідження становлять:

– державні документи, за якими здійснювалося нормативно-правове забезпечення фізичного виховання в позашкільних закладах України другої

половини ХХ століття (постанови, концепції, розпорядження, інструкції, плани, звіти, нормативи, програми, що стосувалися роботи позашкільних навчальних закладів спортивного профілю);

– наукові розвідки з методології історико-педагогічного дослідження (Л. Березівська, Л. Ваховський, Н. Гупан, О. Сухомлинська, В. Федяєва);

– праці з теорії, практики та технологій роботи позашкільних закладів освіти (Г. Пустовіт, Т. Сущенко, Б. Кобзар, Н. Харінко, Є. Вільчковський);

– праці з історії позашкільної освіти, становлення системи позашкільних закладів спортивного профілю (Х. Батиров, Є. Вільчковський, Л. Жданов, М. Козленко, Ф. Самоуков);

– праці, які розкривають освітньо-виховну функцію позашкільних закладів спортивного профілю в роботах з проблем розвитку спорту в Україні (А Баранський, К Градополов, С. Летунов, В. Столбов, Г. Путянїна);

– матеріали педагогічної та спортивної преси 50–70 рр. ХХ століття (журнали: «Народное образование» (1896–2015), «Радянська школа» (1945–1991), «Воспитание школьников» (1966–2015), «Рідна школа» (1992–2016), «Педагогіка і психологія» (1993–2016), «Освіта України» (1996–2016), «Шлях освіти» (2004–2011), «Теорія і методика фізичного виховання» (1927–2017), «Фізкультура і спорт» (1922–2005), «Смена» (1924–2005), «Старт» (1922–1990), «Физическая культура в школе» (1928–2017) та газети: «Радянський спорт» (1934–1965), «Советский спорт» (1924–2017) та інші;

– сучасні наукові праці, монографії, дисертаційні дослідження, присвячені висвітленню різноманітних аспектів позашкільної освіти дітей та молоді (О. Верещак, М. Герцик, О. Демінський, Н. Пономарьов);

– матеріали і фонди архівів і наукових бібліотек (Центрального державного архіву вищих органів влади й управління України у місті Києві (ЦДАВОВУ України), (фонди 166, 5090); Державного архіву Херсонської області (ДАХО), (фонди р-2004, р-3876, 2239, 3955, 3684), Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського, Херсонської обласної

універсальної наукової бібліотеки імені О. Гончара, Державної науково-педагогічної бібліотеки імені В.О. Сухомлинського.

Хронологічні межі дослідження охоплюють 50–70 рр. ХХ століття, як найбільш вагомий період залучення дітей до занять у системі позашкільної освіти, зокрема, в позашкільних закладах спортивного профілю.

Нижня хронологічна межа – 50-ті рр. ХХ століття – зумовлена збільшенням мережі позашкільних закладів різного типу і спрямування, творенням ґрунтовної нормативно-правової і спортивної бази, підготовкою відповідних тренерських та викладацьких кадрів, розробленням теоретичних питань, змісту та реалізації позашкільної освіти, поглибленням співпраці шкіл і позашкільних закладів з питань фізичного виховання учнів, що стало основою для створення і функціонування чіткої системи позашкільної освіти спортивного профілю.

Верхня хронологічна межа – 70-ті рр. ХХ століття – визначається посиленням ідейно-політичної складової в освітньо-виховному процесі позашкільних закладів спортивного профілю, виникненням суперечностей між офіційною педагогікою і педагогікою співробітництва, які, зі свого боку, призвели до спрямування роботи цих навчальних закладів на підготовку спортсменів високого класу, залишивши поза увагою інші тогочасні завдання фізичного виховання дітей.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що в ньому вперше у вітчизняній історії педагогіки:

- представлено цілісний аналіз проблеми фізичного виховання дітей та молоді в системі позашкільних закладів у 50–70 рр. ХХ століття;

- встановлено, що зміст, форми, методи організації зі спортивної роботи в позашкільних закладах вибудовувалися відповідно до навчальних (планування і навчання дітей за відповідними нормативними програмами, планами в спортивних школах, гуртках, секціях, командах); політичних (побудова роботи відповідно основних вимог і завдань партійних, державних, громадських, дитячих та молодіжних органів, об'єднань, організацій); педагогічних

(поєднання у фізичному вихованні дітей та молоді шкільної, позакласної та позашкільної виховної роботи, поєднання сімейного і суспільного виховання, визначенні провідної ролі школи в об'єднанні позашкільних закладів, спортивних товариств і клубів, профспілкових комітетів, будинкових комітетів на вирішення завдань фізичного виховання учнів) вимог;

– схарактеризовано теоретичні основи та практичну значущість, виокремлених питань з фізичного виховання, фізичної культури та занять спортом у позашкільних закладах спортивного профілю в наукових розвідках, як вітчизняних, так і зарубіжних вчених в історії педагогіки;

– визначено особливості роботи з фізичного виховання учнів у позашкільних закладах у 50–70 рр. ХХ століття;

– доведено, що в 50–70 рр. ХХ століття система роботи позашкільних закладів з фізичного виховання та підготовки юних спортсменів була чітко регламентована відповідно до державної ідеологічної складової; її зміст, форми, методи впливали на політичні, економічні, соціокультурні чинники;

– обґрунтовано перспективні шляхи використання історичного досвіду роботи позашкільних закладів спортивного профілю в умовах сьогодення, розширення та збереження їх мережі; їх фінансова підтримка місцевими громадами в умовах децентралізації; організаційно-педагогічне забезпечення реалізації освітньо-виховної складової роботи, відповідно до Нової освітньої політики в Україні, підготовка та перепідготовка висококваліфікованих кадрів для системи позашкільних закладів.

Подальшого розвитку в дослідженні набули визначення та систематизація форм реалізації освітньо-виховної діяльності позашкільних закладів у контексті історичної ретроспективи.

У процесі дослідження уточнено категоріально-понятійний апарат (позашкільна освіта, позашкільний заклад, освітньо-виховна діяльність, фізичне виховання і спорт).

У науковий обіг введено маловідомі та невідомі архівні документи і матеріали, зокрема, з досвіду роботи позашкільних закладів спортивного

профілю за різними видами спорту, що розкривають генезу позашкільної освіти в історичному вимірі.

Практичне значення роботи вбачаємо в тому, що матеріали дисертації можуть бути використані в процесі вивчення студентами курсів: «Історія педагогіки», «Історія вітчизняного спорту», «Позашкільні заклади: теорія, історія, практика» та ін. Зміст та висновки роботи допоможуть освітянам, організаторам спорту, батькам, органам місцевого самоврядування об'єктивно, результативно підійти до розв'язання сучасних проблем виховання молоді, зокрема, фізичного. Матеріали можна використовувати при укладанні сучасних навчально-методичних підручників, посібників з роботи позашкільних закладів в умовах сьогодення.

Апробація результатів дисертації здійснювалась у ході звітування на засіданнях кафедри педагогіки, психології й освітнього менеджменту Херсонського державного університету за окремими етапами роботи. Основні положення, висновки і результати дослідження доповідалися на науково-практичних конференціях – міжнародних: «Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору» (Київ, 2013), «Личность, семья и общество: вопросы педагогики и психологии» (Новосибирск, 2013), «The generation of a new stage» (Прага, 2014), «Василь Сухомлинський у діалозі з сучасністю: вчимося толерантності» (Миколаїв, 2014), «Василь Сухомлинський у діалозі з сучасністю: виховуємо культуру потреб особистості» (Херсон, 2015), «Василь Сухомлинський у діалозі з сучасністю: Щоб у серці жила батьківщина» (Луцьк, 2016); всеукраїнських: «Українська педагогіка 1920-х років – сучасні оцінки і виміри» (Умань, 2012), «Навчання-Якість-Моніторинг» (Київ, 2012), «Джерельна та історіографічна основа сучасних історико-педагогічних досліджень» (Хмельницький, 2013), «Підготовка менеджерів освітньої галузі в умовах децентралізації управлінських структур: світовий досвід» (Херсон, 2016), «Ідея університету у Європейському і національному вимірах: традиції, сьогодення, перспективи» (Львів, 2016).

Результати дисертаційного дослідження впроваджено в навчальний процес Рівненського державного гуманітарного університету (довідка №62 від 14.03.2017 р.), Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди (довідка № 01/01-244 від 14.03.2017 р.), Херсонського державного університету (довідка №173 від 13.03.2017 р.).

Публікації. Зміст та основні результати дослідження відображено у 14-ти одноосібних публікаціях автора, серед яких 8 статей – у наукових фахових виданнях України (1 стаття – у виданні, що входить до міжнародних наукометричних баз даних), 2 статті – у закордонних наукових виданнях, 2 статті та 2 тез – у матеріалах науково-практичних конференцій.

Структура та обсяг дисертації. Дисертаційна робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, загальних висновків, списку використаних джерел (235 найменування), додатків на 80 сторінках. Загальний обсяг дисертації становить 190 сторінок, основний текст 160 сторінок.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ТА ІСТОРИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1. Фізичне виховання учнів у школах і позашкільних закладах, як історико-педагогічна проблема

Реформування українського суспільства викликало істотні зміни у підходах до виховання молоді в різних напрямках в тому числі й фізичному.

Фізичне виховання – одна із складових частин загальної системи виховання, головна мета якого полягає в укріпленні здоров'я людини та його правильного фізичного розвитку. В єдності з розумовим, моральним, естетичним, трудовим вихованням і навчанням фізичне виховання сприяє гармонійному, всебічному розвитку особистості [128, С. 13–14].

Сучасні державні документи з питань національно-освітньої політики визначають основні ідеї щодо змісту виховання дітей та молоді: забезпечення і розуміння ними загальнолюдських цінностей і цінностей національної культури; формування досвіду гуманної поведінки в найважливіших видах людської діяльності; самостійності прийняття рішень; вільного вибору вчинків і способів самореалізації поведінки у всіх сферах життєдіяльності.

Важливість і значущість виокремленої проблеми зумовила появу постійної до неї уваги з боку філософів, письменників, вчителів і вчених у процесі суспільно-історичного розвитку людства. Зазначимо, що генеза становлення фізичного виховання, розвиток фізичної культури й спорту досить широко представлений різними соціальними інститутами, різними типами навчальних закладів, найбільш системно ці форми роботи розглядаються в контексті розвитку шкільництва і завжди були, є і будуть актуальними питаннями педагогіки.

Основи фізичного виховання було закладено ще в первісному суспільстві у формі різних ігор і змагань, які імітували в більшості своїй трудові процеси, полювання, військові дії дорослих, а також у формі різних обрядових заходів

(ініціацій) і випробувань фізичної витривалості юнаків. Фізичне виховання органічно пов'язувалося з вихованням вольових якостей, які були необхідні людині того часу в їх боротьбі за життя з природою, з ворогами [13, С. 84].

Великого розвитку фізичне виховання набуло з часів рабовласницького суспільства (Давня Греція і Рим), де воно мало характер державної системи підготовки юнаків до несення громадських обов'язків і військової служби. У феодальному суспільстві в ранній період середньовіччя та у зв'язку з пропагандою аскетизму й подальшої покори, фізичне виховання приходить у занепад. Із розквітом феодалізму фізичне виховання входить у систему рицарського виховання юнаків (верхова їзда, плавання, стрільба з луку, фехтування, рицарські турніри, полювання). З посиленням значення міст у розвитку країн, фізичні вправи починають поширюватись і серед міських жителів (створюються стрілецькі та фехтувальні братства, гра в м'яч тощо) [40, С. 85–87; 56, С. 95–102].

Як свідчать історико-педагогічні джерела, інтерес до фізичного виховання значно зростає в епоху Відродження і стає одним із напрямів реалізації навчально-виховного процесу. Так, в Італії В. Фельтре (1378–1446) на початку XV століття відкрив школу «Будинок радості», в якій поряд із класичною освітою велика увага приділялась фізичному вихованню (проводились спортивні ігри, боротьба, фехтування, стрільба з луку, плавання, а також пізнавальна діяльність – екскурсії, заняття на природі тощо). Але намагання вченого-гуманіста ввести фізичне виховання у всі школи того періоду не вдалося, не поширилося [51, С. 111–112]. Подальші кроки запровадження фізичного виховання в шкільну практику стали успішними, завдяки працям французьких просвітників Ф. Рабле (1494–1553) і М. Монтеня (1533–1568), які відстоювали педагогічну ідею щодо єдності розумового та фізичного навчання і виховання [87, С. 21]. Суттєві кроки, щодо вирішення питань єдності розумового та фізичного виховання були зроблені великим вченим-педагогом Я. Коменським (1592–1670), який розглядав фізичне виховання, як важливу складову педагогічного процесу. У своїх працях

«Велика дидактика», «Материнська школа» (перший в історії посібник для сімейного виховання) він відводив велике місце питанням гігієни, харчування і здорового режиму дітей, їх іграм і фізичним вправам. Я. Коменський наголошував, що піклування про фізичне виховання повинне розпочинатися з самого раннього дитинства [48, С. 24–27]. Велику увагу фізичному вихованню приділяв англійський філософ, педагог Дж. Локк (1632–1704), зокрема, своє бачення фізичного розвитку дітей розкрив у праці «Думки про виховання». Саме в цій праці вченого розкрито цілу систему фізичного виховання джентльмена, яка передбачає ряд цікавих та ефективних, а інколи і суперечливих прийомів. Дж. Локк рекомендував привчати дітей до холоду і спеки, носити простий і вільний одяг, мити ноги холодною водою тощо, наголошуючи на необхідності постійного зміцнення здоров'я дітей і задоволенні їх природної потреби рухатися [61, С. 181–211]. Реалізацію своєї виховної програми Дж. Локк пропонує починати з фізичного виховання, яке повинно сприяти зміцненню здоров'я дитини, її загартуванню: “здоровий дух у здоровому тілі” [61, С. 212]. Французький філософ і педагог Ж. Руссо (1712–1778) у своєму педагогічному трактаті «Еміль або про виховання» висвітлив методи та завдання природного виховання дитини для кожного періоду їх розвитку, а саме: до 2-х років (велика увага приділяється фізичному розвитку дитини при цьому він описує прийоми та засоби загартування дитини, наголошуючи: «Не заважайте природі! Дайте тілу можливість вільно розвиватися!»), потім з 2-х до 12-ти років, з 12-ти до 15-ти років, з 15–20-ти років. Педагог особливо підкреслював значення фізичного виховання для розумового та трудового навчання дітей; наголошуючи на вагомому значенні фізичного виховання для жінок. Удосконаленню методів фізичного виховання сприяло виникнення у XVIII столітті в Німеччині, в основному під впливом ідей Ж. Руссо, «школи людинолюбства і добрих звичок», т. п. філантропії, на створення навчально-виховних закладів у сільській місцевості. Саме ця прогресивна педагогічна течія, яка створена у Німеччині була розвинена і розповсюджена у кінці XVIII початку ХХ століття. У даній течії простежується

вплив ідей природного виховання педагога Ж. Руссо, а саме: схильність до виховання дітей у єдності фізичного розвитку з розумовим, активного розвитку трудових навичок, використання методів навчання, які відповідали психології дітей (наприклад, навчання у ігровій формі) [92, С. 221–253].

Зазначаємо, що такі кроки запровадження фізичного виховання видатними педагогами у шкільну практику сприяли розвитку та становленню в Європі окремих видів спорту, а саме: гімнастики, легкої атлетики, різних видів боротьби, їзда верхи, а відповідно наповнення змісту фізичного виховання дітей різними формами, прийомами, методами роботи.

Так, німецькі вчені Г. Фіт (1763–1863) та І. Гутс-Мутс (1759–1839) заклали основи німецької системи гімнастики, яка в подальшому була удосконалена Ф. Японом (1778–1852) [130, С. 128; 57, С. 115–145].

Велике значення в розвитку методики фізичного виховання мали праці швейцарського педагога Й. Песталоцці (1746–1827) з питань виокремлення ним вправ для суглобів («суглобні» вправи), які мали розвивальний характер для правильної статури у дітей та її укріплення [119, С. 120–121].

Німецький педагог А. Шанс (1810–1853) пристосував систему німецької гімнастики до умов роботи в школі, обґрунтувавши такий підхід як вправи в певному порядку, в певній послідовності, а також запропонував проведення вільних рухів і вправ на спортивних знаряддях [57, С. 146–151].

Вчений П. Лінг (1776–1839) поклав початок створення шведської системи гімнастики за основу якої було взято вправи для укріплення окремих частин людського тіла. У Чехії М. Тирш (1832–1884) розробив і запровадив національну систему гімнастики, яка в подальшому ввійшла в історію спортивної гімнастики, як «сокольська». В її систему входили як вправи на снарядах, різні вільні вправи, групові вправи, гімнастична піраміда, хороводи та ін. [53, С. 50–58].

У Франції Ж. Демені (1850–1917) розробив власну систему фізичного виховання, яка базувалася на природних рухах, а також спеціальних прикладних вправах, які були спрямовані на розвиток рухових дій людини.

Послідовник Ж. Демені, Г. Ебер (1875–1957) на початку ХХ століття обґрунтував свій «природний метод» фізичного виховання основа якого носила чітко виражений військово-прикладний характер [17, С. 43–47].

У Данії Н. Бук (1880–1950) створив систему «основної» гімнастики, в якій вправи були підібрані так, щоб сприяти розвиткові сили, спритності та гнучкості [82, С. 39–40].

У цілому в ХІХ–ХХ століттях у багатьох країнах велике поширення, як засіб фізичного виховання, отримав спорт в його різних видах виховне значення якого полягало у загартуванні волі, бійцівського характеру, патріотизму, колективізму, чому сприяли систематичні фізкультурно-тренувальні заняття з метою досягнення високих спортивних результатів [57, С. 27].

Аналіз філософської соціально-психологічної та історико-педагогічної літератури свідчить про те, що питання теорії та практики фізичного виховання дітей та молоді викликали постійний інтерес у світовому науковому просторі протягом суспільно-історичного розвитку людства. Це в свою чергу актуалізує потребу ефективного розв'язання зазначеної проблеми в межах сучасної української держави.

На нашу думку, реалізація завдань фізичного виховання в Україні має відбуватися відповідно до сучасних підходів щодо формування всебічно-розвиненої гармонійної особистості з урахуванням потенціалу українського народу як в сім'ї, так і в навчальних закладах різного типу, про що свідчить історія розвитку українського шкільництва та становлення вітчизняної педагогічної думки.

Не викликає заперечення положення про те, що процесові виховання на кожному етапі розвитку суспільства були властиві свій зміст, форми й методи, детерміновані рівнем розвитку продуктивних сил, поділом праці, структурою сімейних відносин. Послідовні етапи фізичного виховання були чітко визначені народною педагогікою. Значна увага приділялась, зокрема, фізичному та гігієнічному вихованню. Чистота тіла, загартування, харчування,

біг, боротьба, стрибки, їзда верхи, уміння володіти зброєю були основними формами залучення дітей до занять фізичною культурою та спортом [71, С. 74–76].

За народною педагогікою спортивну майстерність і фізичну досконалість характеризували такі якості, як сила хоробрість, витримка, самооволодіння. Вимагалось, щоб людина була загартованою, мала сильне тіло та стійку психіку. Тому успішному фізичному вихованню сприяли:

- різноманітні рухи рук, «прогини» тіла, стрибки;
- релігійні танці, ритміка;
- рухливі ігри [88, С. 130-143; 101, С. 127–148].

Фізичному вихованню велика увага приділялась в козацькій педагогіці, що знайшло відображення в Законах кодексу лицарської честі один із яких підкреслював важливість занять спортом і спрямовував хлопчиків січових шкіл на:

- «... цілеспрямований розвиток власне фізичних і духовних сил, волі, можливостей свого організму»;
- «готовність боротися до загину за волю, віру, честь і славу України»;
- «нехтування небезпекою, коли йдеться про життя друзів, побратимів, «матері-України»»;
- «ненависть до ворогів»;
- «прагнення звільнити рідний край від завойовників»;
- «героїзм, подвижництво у праці та в бою» тощо [103, С. 84–87].

Для школярів передбачався час на розваги та ігри. Після шкільних занять учні займалися військовою справою. В ігрових ситуаціях вони моделювали бойові дії козаків. Поруч з вправами для вдосконалення володіння вогнепальною зброєю, застосовувалися спеціальні вправи для вдосконалення верхової їзди, уміння володіти холодною зброєю, правити човном, швидко плавати тощо. Систему фізичного виховання козаків визначали такі основні компоненти: а) початковий відбір, де першочергове значення мав рівень розвитку фізичних і моральних якостей людини; б) здоровий спосіб життя, а

саме ефективне використання сил природи (водні процедури, сон на свіжому повітрі, інші способи загартування, поміркованість у харчуванні, вживання алкоголю); в) національні за своїм змістом, специфічні засоби та методи вишколу козаків (гопак, герці та інші) [89, С.124–130].

Система фізичного виховання в Запорізькій Січі носила виключно національний характер. У системі фізичного вдосконалення козаків переважали ігрові та змагальні форми використання фізичних вправ; часто у поєднанні з піснями або музикою. Пріоритетне місце в структурі спеціальної фізичної підготовки козаків належало:

1. цілеспрямованому розвиткові рухових якостей (сили, спритності, витривалості);
2. вдосконалення навичок у плаванні, пірнанні, бігу, їзді верхи тощо;
3. вдосконаленню майстерності у володінні різними видами зброї та засобами пересування.

Метою фізичного виховання у Запорізькій Січі була підготовка воїнів, які у більшості своїй «міцної тіло будови, легко переносять голод, спрагу, спеку; в війні не втомні, відважні, хоробрі, або, краще сказати, дерзновенні і мало дорожать своїм життям» [97, С. 677–683].

Особливість фізичного виховання в козацькій педагогіці полягала в тому, що фізичні вправи використовувалися не тільки з метою фізичної підготовки, а й з метою духовного й естетичного виховання підростаючого покоління (наприклад гопак, козачок, метелиця, різні види козацької боротьби, спеціальні вправи). Слід зазначити, що січові школи зокрема, Головна Січова школа (1754–1768), яка за місцем і характером навчання прирівнювалась до кращих братських шкіл включали в програми і таку дисципліну як військова справа, отже, в навчальних програмах вітчизняних шкіл з'являються предмети спортивного спрямування [89, С. 179–224].

Інший приклад необхідності введення спеціальних дисциплін фізичного профілю знаходимо в проекті університету в Батурині (1760 р.). Зокрема, в

розділі «Про семінарію університетську» при плануванні роботи семінарії серед інших дисциплін діти шляхти займалися танцями і фехтуванням.

До питань фізичного виховання дітей та молоді звертається в своїх працях відомий український просвітник XVIII століття Г. Сковорода (1722–1794). Його філософські, літературно-публіцистичні, педагогічні твори мали великий вплив на розвиток вітчизняної науки про освіту і виховання, зокрема і фізичний розвиток та виховання дитини. Г. Сковорода був прихильником гармонійного виховання, розуміючи його як єдність розумового, фізичного, морального і естетичного виховання, про що свідчать його притчі «Вдячний Єродій», «Убогий жайворонок», «Харківські байки» та ін. [109, С. 198–207].

На думку Г. Сковороди, фізичне виховання повинно починатись ще до народження дитини і полягати в здоровому способі життя батьків, у турботі про матір у період вагітності та годування дитини. Засобами нормального фізичного розвитку та зміцнення організму дитини просвітник вважав дотримання правильного режиму, чистоти й акуратності, правильного харчування, поміркованості у всьому і особливо фізичних вправах, праці, здоровому способі життя [98, С. 237–245].

Помітний слід у розвиток питань фізичного виховання дітей та молоді залишив відомий вітчизняний представник культурно-освітнього руху XIX століття О. Духнович (1803 – 1865). Його вчення базується на ідеї народності виховання, на принципі природовідповідності виховання. Як і Я. Коменський, О. Духнович наголошував: «... природа, наука і звичай, природний нахил дістає людина від самої природи, що складає темперамент, але науку і звичаї дають вправи і настанови, або виховання» [29, С. 72]. Виходячи з принципу природовідповідності, О. Духнович вимагав врахування вікових та індивідуальних особливостей вихованців. Ця вимога була основою його дидактичних поглядів і виховної концепції.

На принципі природовідповідності ґрунтуються думки О. Духновича і про рівномірний розвиток фізичних та інтелектуальних сил дитини. «... Педагог повинен зважити на те, щоб сили завжди в рівномірності були», –

наголошував він [29, С. 71]. Цьому підпорядковувалася і зміст розумового, морального, фізичного та трудового виховання.

На принципах виховання у праці побудовано всю виховну теорію О. Духновича. Він вимагав зробити працю основою виховання, трудові процеси поставив у тісний зв'язок з іншими аспектами формування особистості – фізичним, моральним, розумовим та естетичним вихованням. Тому педагог закликав батьків: «Дай сину твоему здоровый ум, дай ему хороший нрав, дай ему науку, способность, трудолюбие» [29, С. 79].

На думку педагога, виховання повинно базуватися на врахуванні вікових особливостей школярів, залученні до форм роботи, які не будуть їх перевантажувати, а також долучатися до роботи, не примушуючи виконувати непосильну працю: «В упражнениях телесных учитель да позорствует весьма на возраст и на состав тела учеников своих» [29, С. 76]. На цих засадах базується і система «правильного фізичного виховання». О. Духнович перший із українських педагогів показав роль фізичного виховання в процесі формування особистості, довів, що завдяки фізичним вправам «душевні і тілесні сили чудесно розвиваються» [29, С. 77]. Окрім цього, здійснюючи фізичне виховання, вчитель повинен постійно стежити за чистотою і охайністю дітей, «чистота бо тіла в союзі буває з чистотою душі» [29, С. 69].

Велику увагу питанням розвитку фізичного виховання дітей приділив відомий вітчизняний вчений К. Ушинський (1823–1870), який пов'язував фізичне виховання з фізичною працею, а фізичне виховання визнавав необхідною умовою успішного та ефективного розумового, морального і фізичного розвитку людини. Він наголошував на необхідності введення фізичних вправ у програму шкільних занять, які знімають розумову перевтому учнів, поновлюють увагу та зміцнюють пам'ять [112, С. 198–202].

Виняткову увагу в своїх працях К. Ушинський приділив питанням виховання, в тому числі й фізичному. Він ніколи не відокремлював навчання від виховання. Навпаки, говорив про їх єдність підкреслюючи, що виховні

завдання важливіші, «ніж розвиток розуму взагалі, наповнення голови знаннями» [112, С. 203].

К. Ушинський вважав, що вся діяльність школи повинна бути підпорядкована виховним завданням. Зазначає, що «... Тільки людина, в якій розум добрий і серце добре, цілком хороша і надійна людина» [112, С. 207].

Гармонійно розвинута особистість за К. Ушинським – людина розумово зріла, морально досконала, фізично розвинена [112, С. 208].

Значну увагу приділяє К. Ушинський фізичному вихованню, зокрема, фізичним вправам та заняттям окремими видами спорту (наприклад, гімнастиці). Зазначає, що «... Гімнастика, як система довільних рухів, спрямованих на доцільну зміну фізичного організму, ще тільки починається... Ми гадаємо, що недалеко той час, коли гімнастика стане наймогутнішим медичним засобом навіть при глибоких внутрішніх хворобах». «... Гімнастика, різні тілесні вправи, тілесна втома, що потребує сну і їжі, прогулянка на свіжому повітрі, прохолодна спальня, холодні купання, механічні роботи, які вимагають тілесної навички, – ось кращі засоби для того, щоб завжди тримати нервовий організм у нормальному стані й заспокоїти навіть той, який був дуже необережно збуджений, а разом із тим, зміцнити волю і дати їй гору над нервами» [112, С. 223].

У своїй праці «Педагогічна подорож по Швейцарії» К. Ушинський пише: «Основний закон дитячої природи можна висловити так: дитина потребує діяльності безперестану і втомлюється не діяльністю, а її одноманітністю і однобічністю. Змусьте дитину сидіти і вона дуже швидко втомиться; лежати – те саме; йти вона довго не може, не може довго ні говорити, ні співати, ні читати, і найменше довго думати; але вона пустує і рухається цілий день, змінює і змішує всі ці діяльності і не втомлюється ні на хвилину... Педагог повинен, насамперед, учитися в природи: помітивши, що чим молодший вік, тим різноманітнішою має бути діяльність» [112, С. 224]. «Я вважав би корисним для цієї мети в усіх містах, де є педагогічні навчальні заклади, організувати гімнастичні арени й призначити в них хороших гімнастів

безкоштовно, а для сторонніх осіб – за помірну плату. Таким чином, ми незабаром мали б хороших гімнастів серед наших молодих учителів, а через них гімнастика прищеплювалася б в навчальних закладах» [112, С. 225].

«Тілесна потреба рухів дитини повинна бути цілком задоволена. Дайте дитині трохи порухатись і вона подарує вам знову 10 хвилин уваги, а 10 хвилин жвавої уваги, якщо ви зуміли їх використати, дадуть вам у результаті більше, ніж цілий тиждень напівсонних занять (фізкультурні хвилинки у школах)» [112, С. 227].

«Не важко, здається, змусити дітей у такт встати і сісти, повернутися туди й назад, підняти руки й опустити їх, вийти як слід із за лав і знову сісти на них струнко, вправно і без галасу та штовханини; та коли б хочь ці прості прийоми прижилися в наших школах, то допомогли б зруйнувати ту важку, присипляючу атмосферу, яка здебільшого панує в них, і багато сприяли б не тільки збереженню здоров'я дітей, а й свіжості та жвавості їхнього навчання» [112, С. 230].

Гру та ігрову діяльність К. Ушинський називав найбільш ефективнішим засобом постійного всебічного, психічного та фізичного розвитку дитини [112, С. 204].

Не обійшов своєю увагою питання фізичного виховання в школах активний діяч з народної освіти М. Корф (1834–1883) і розглядав його в контексті розвитку вітчизняного шкільництва, а також, як складову гармонійного розвитку дитини, її навчання в різних типах навчальних закладів. Метою загальноосвітньої школи М. Корф вважав підготовку людини, і до того ж людини розвинутої фізично і духовно, вона повинна дати учням різнобічні гуманітарні та реальні знання, розвинути здатність до самоосвіти, виховати у них такі моральні риси, як патріотизм, чесність, справедливість, любов до праці, дисциплінованість тощо. Вона повинна всіляко сприяти зміцненню фізичних сил і здоров'я учнів [50, С. 135–144].

Кінець XIX початок XX століття характеризувався розробкою наукових питань фізичного виховання в поєднанні з природознавством і медициною, що

дало можливість В. Федяєвій на підставі вивчення праць відомих біологів, філософів, психологів, лікарів, педагогів обґрунтувати лікарсько-педагогічну концепцію виховання дітей, яка впливала на розробку теорії і практики фізичного виховання дітей зазначеного періоду [115, С. 56–77].

До фундаторів вітчизняної концепції фізичної освіти, фізичного виховання, її лікарсько-педагогічної складової належить відомий лікар і педагог П. Лесгафт (1837–1909), який вбачав мету виховання у гармонійному, різнобічному розвитку дитини за умови єдності та взаємозв'язку морального, розумового і фізичного виховання. П. Лесгафт визначив фізичне виховання як «фізичну освіту». Методи якої повинні вибудовуватися на загальних із розумовою освітою дидактичних принципах (наочності, активності, системності, систематичності, природовідповідності, послідовності та ін.). Він вказував на велике значення фізичного виховання для розвитку у дітей здібностей сприйняття і мислення [59, С. 238–243].

Він працював у галузі організації фізичного виховання й освіти у закладах військово-навчального напрямку. Саме П. Лесгафт був ініціатором відкриття курсів для викладачів гімнастики і фехтування у військових частинах. Ним було також створено, так звані, «Лесгафтовські» курси при біологічній лабораторії для вихователів з фізичної культури (фізичної освіти). Пізніше, на базі цієї лабораторії було створено Державний інститут фізичної освіти імені П.Ф. Лесгафта (сьогодні – Російська академія фізичної культури). Його наукова спадщина мала практичне значення у радянських школах і педагогіці. Значну увагу в історико-педагогічній науці приділяють, розробленій педагогом, оригінальній теорії фізичної освіти, що має європейське значення [114, С. 154–155].

У історії розвитку вітчизняної науки, зокрема педагогічній теорії, П. Лесгафту належить особливе місце. Йому вдалося створити чітку систему фізичного виховання, в якій центральне місце займає виховання дітей шкільного віку. В його значущій науковій праці «Керівництво по фізичній освіті дітей шкільного віку» закладена одна з провідних ідей, яка полягає в

тому, що основним завданням школи є освіта людини, її формування як особистості [59 С. 228–229]. В основі педагогічної системи П. Лесгафта лежить вчення про єдність фізичного і духовного розвитку особистості. Вчений-педагог розглядав фізичні вправи, як засіб не лише фізичного, але й інтелектуального, морального і естетичного розвитку людини. При цьому він постійно підкреслював важливість раціонального поєднання, взаємовпливу розумового та фізичного виховання. «Необходимо, – писав автор, – чтобы умственное и физическое воспитание шли параллельно, иначе мы нарушим правильный ход развития в тех органах, которые останутся без упражнения» [59, С. 235]. Так само, як й І. Сеченов, він вважав, що рухи, фізичні вправи є засобом розвитку пізнавальних можливостей школярів. Тому, на його думку, школа не могла існувати без фізичної освіти; фізичні вправи мають бути неодмінно щоденними, в повному співвідношенні з розумовим заняттям. Використовуючи при цьому термін «освіта» П. Лесгафт розумів, виховання, формування особи людини, а фізична освіта – цілеспрямоване формування організму і особи під впливом як природних, так і спеціально підібраних рухів, фізичних вправ, які з віком постійно ускладнюються, вимагають великої самостійності й вольових проявів людини. Навчально-виховний процес фізичного виховання П. Лесгафт визначав як об'єкт соціально-наукового дослідження, як частину створеної ним загальної теорії фізичної освіти. Він вважав важливою метою фізичної освіти уміння свідомо управляти своїми рухами, «приучаться наименьшим трудом в возможно меньший промежуток времени сознательно производить наибольшую работу или действовать изящно и энергично» [59, С. 229–230]. Говорячи про єдність духовного і фізичного розвитку особистості, педагог вважав, що гармонійний розвиток можливий лише при дотриманні принципу поступовості та послідовності напруги з урахуванням вікових, статевих й індивідуальних особливостей кожного школяра.

У передмові до другого видання другої частини «Керівництва по фізичній освіті дітей шкільного віку» П. Лесгафт відмічав, що несприятливі явища в

школі, які спостерігаються між учнями, можуть бути знищені не поліцейськими заходами, а фізичними вправами, що строго проводяться та іграми. «... При посередстві фізического образования, писал он, необходимо приучить молодого человека владеть собой, познакомить его с пространственными отношениями, распределением своей работы по времени, возвысит энергию его деятельности» [80, С. 263–264].

Особливу увагу П. Лесгафт звертав на зміст фізичної освіти, на використання вправ й ігор як методу закріплення нового знання. Він класифікував фізичні вправи за чотирма основними групами:

1) прості вправи в рухах головою, тулубом, кінцівками і складні вправи з різновидами рухів і метань;

2) вправи з напругою, що збільшується при рухових діях з палицями та гириями, при метанні дерев'яних і залізних куль, стрибках, боротьбі, лазінні, утриманні рівноваги;

3) вправи, пов'язані з вивченням просторових і тимчасових стосунків під час бігу в заданому темпі, стрибках на певну відстань і метанні в ціль;

4) систематичні вправи в процесі простих і складних ігор, плавання, перегони на ковзанах і на лижах, в походах, на екскурсіях і в єдиноборствах.

Цікаве визначення гри: «Игра есть упражнение, при посредстве которого ребенок готовится к жизни» [59, С. 246].

Його науково педагогічна спадщина далеко виходить за межі якогось певного історичного періоду і може розглядатися як одне з найважливіших джерел педагогічної науки, що містять ідеї, багатство яких ще не повністю вичерпане. Найважливіші наукові положення, викладені в працях П. Лесгафта по анатомії, антропології, біології, історії та методиці фізичної освіти, по теперішній час не втратили свого значення. Прогресивна наукова, педагогічна, громадська діяльність П. Лесгафта дозволяє віднести його до числа видатних представників вітчизняної науки і культури [59, С. 237–260].

Значний вклад у розвиток педагогіки кінця XIX першої половини XX століття вніс відомий вчений-практик П. Блонський (1884–1941), які приділив

велику увагу фізичному вихованню в контексті гармонійного розвитку особистості в різних соціальних інституціях, конкретизуючи його складові, наприклад через конкретні види спорту, зазначав «Загальна формула фізичних вправ така: рухливі ігри для дитини, спорт для юнака, гімнастика для дорослого» [8, С. 201].

Зокрема, гімнастику, гімнастичні вправи він відносить на більш пізній період, зазначаючи, що гімнастика у школі II ступеня (V–VII класи) може бути зреалізована в процесі виконання:

1. Спеціальних гімнастичних вправ, які носять спортивний, тренувальний характер.

2. Спеціальних гімнастичних вправ, спрямованих на зміцнення гігієнічно-ортопедичних основ фізіологічного та фізичного розвитку дитини.

3. Лікувальна гімнастика для дітей з фізичними порушеннями та вадами [9, С. 205].

Із видів спорту П. Блонський рекомендує надавати перевагу: ходьбі, бігу простому і з перешкодами, стрибкам у довжину і в висоту, лазінню, грі в м'яч, плаванню, греблі, ковзанам, боротьбі, лижам. А також: більярд і шахи, як малорухливі види спорту.

У початковій школі П. Блонський вважав необхідним виховувати в дітях уміння правильно, без запізнь і поспішності здійснювати повсякденні функції одягатися і роздягатися, готувати і прибирати необхідне для роботи чи їжі місце, ходити тощо. П. Блонського дратувало, що в багатьох школах діти не вміють сидіти, ходити так, щоб не штовхатися, не збиватися на купу, не вміють слухати розпорядження [8, С. 235–237].

Велику увагу фізичному вихованню П. Блонський надавав у контексті розробки питань статевого розвитку і статевого виховання дітей і підлітків, розглядав форми цієї роботи, як одні із засобів статевого виховання (розвиток моторного контролю засобами фізичної праці і спорту). Обґрунтовуючи питання підготовки вчителя до навчально-виховної роботи в школі вчений

конкретизував зміст навчання студентів для реалізації завдань фізичного виховання [8, С. 240–253].

Питання фізичного виховання знайшли своє відображення в педагогічних ідеях та в педагогічній діяльності С. Шацького (1878–1934), зокрема, очолюваних ним дитячих клубів – нової на той час форми роботи з дітьми і підлітками, спрямованої на задоволення дитячих запитів, з вільними заняттями, що підтримують ініціативу та самодіяльність дітей в тому числі й заняття фізичною культурою.

Вчений був переконаний, що успіх виховання залежить від поєднання інтелектуальної діяльності дітей з фізичним їх розвитком, посилююю і різноманітною працею, різностороннім естетичним вихованням. Безсумнівною заслугою С. Шацького є обґрунтування основних форм життєдіяльності дитини: фізична праця, самоврядування, мистецтво, розумова діяльність, охорона здоров'я, гра. Особливу увагу С. Шацький відводив грі у фізичному вихованні дошкільнят. «Гра дитини, – писав С. Шацький, – життєва лабораторія. Гра зачіпляє різноманітні враження, що виявляються у неї в певних рухах необхідних їй, як повітря, як їжа» [126, С. 118]. Гра за вченням С. Шацького повинна бути організованою, відповідати віковим особливостям дітей; необхідно дотримуватися повної послідовності в іграх і мати кількісну міру (певний часовий проміжок проведення) [126, С. 120].

Провідне місце в його педагогічній спадщині посідають питання впливу середовища на формування особистості, необхідності створення середовища, яке б сприяло гармонійному розвитку дітей та підлітків. Тому він наголошував на необхідності проведення школою роботи із середовищем, під його безпосереднім керівництвом педагогічним колективом було розроблено систему форм, методів і прийомів щодо реалізації середовищного підходу до організації навчально-виховного процесу, як в шкільній, так і в позашкільній роботі з різних напрямів у тому числі й фізичного виховання [126, С. 132–133].

Слід зазначити, що в ранньо-радянський період (1917–1941 рр.) у науково-методичних розвідках питання фізичного виховання дітей

висвітлювалося крізь призму соціально-економічних, політичних, культурних, морально-духовних і освітніх перетворень в країні. Зокрема фізичний розвиток і виховання дітей було в центрі уваги організаторів освіти в СРСР (Н. Крупська, А. Луначарський) та в Україні (Г. Гринько, Я. Ряппо). В їх працях та публікаціях наголошувалося на єдності розумового, морального, трудового та фізичного виховання майбутнього покоління [54; 63; 21; 93].

Особливу увагу цим питанням приділяв відомий педагог А. Макаренко (1888–1939). Творча діяльність А. Макаренка мала на меті охопити всі сторони розвитку особистості. З-поміж найвідоміших і важливих праць педагога «Проблеми шкільного радянського виховання» (цикл лекцій, 1938 р.), «Педагогічна поема» (1933 р., 1935 р.) [113, С. 180–263].

Головною метою фізичного виховання педагог вважав гармонійний розвиток кожного вихованця. А. Макаренко закликав здійснювати фізичне виховання в єдності з усіма напрямками процесу формування гармонійно розвиненої особистості. У своїй науково-педагогічній спадщині педагог визначав роль цього поєднання і значення фізичної культури та спорту в загальній цілісній системі виховання нової людини. Він бачив підростаюче покоління здоровим, бадьорим, з почуттям оптимізму, з міцною нервовою системою [64, С. 146–157].

За А. Макаренком завдання фізичного виховання полягало у:
а) формуванні та розвитку життєво необхідних рухових навичок; б) розвитку фізичних якостей; в) гармонійному розвитку функцій організму, зміцненню здоров'я, загартуванню та підвищенню працездатності; г) розвитку інтелекту особистості, а також вихованні моральних і вольових якостей [91, С. 159–163].

А. Макаренко у своїй практичній діяльності широко використовував різні заняття з фізичної культури, як у позаурочній, так і в позашкільній роботі. Традиційно в навчальних закладах під його керівництвом проводилися заходи, спрямовані на надання фізичному вихованню форм, наближених до військових, які сьогодні можна характеризувати, як військово-патріотичне виховання. Такими були дитячі військово-спортивні ігри “Зірниця” і “Орлятко” й

проводилися у 60–80 рр. ХХ століття і поєднували фізичне виховання з військово-патріотичним [45, С. 13–78].

Фізичне виховання підростаючого покоління видатний педагог вважав успішним у разі, якщо фізична культура в школі раціонально поєднується з позакласною та позашкільною спортивно-масовою й оздоровчою роботою. На думку педагога позакласна та позашкільна робота з фізичного виховання є важливим розділом навчально-виховного процесу, що сприятиме виконанню в школі навчально-виховних завдань, які стояли перед нею. Завдяки такій спільній роботі поглиблювались знання, вміння та навички, здобуті на уроках фізичної культури, що сприяло зміцненню здоров'я та підвищенню загального рівня фізичного розвитку, прищепленню любові до систематичних занять спортом.

Ще одним із важливих методів у практиці А. Макаренка були заняття фізичними вправами на свіжому повітрі за будь-якої погоди, наприклад, на відкритому майданчику. Також педагог цінував роль ігор у формуванні колективу й вихованні підростаючого покоління. Велике значення він надавав іграм на місцевості, вбачаючи у них ефективний засіб формування волі й мужності, дисципліни й відповідальності, діяти в колективі [113, С. 180–263].

А. Макаренко поважав і цінував роль учителя-вихователя називаючи його “інженером дитячих душ”, про що писав у своїх видатних працях, а саме: “Прапор на баштах” та у багатьох своїх статтях, зокрема, у “Деяких висновках з мого педагогічного досвіду” і у “Проблемах шкільного радянського виховання” [113, С. 160].

Унікальним внеском до теоретичної розробки та практичної реалізації положень фізичного виховання школярів, як під час навчальних занять, так і в позакласній роботі стала діяльність педагога-новатора В. Сухомлинського (1918–1970). Так як і А. Макаренко, В. Сухомлинський фізичну культуру і дитячо-юнацький спорт розглядав у контексті багатогранного навчально-виховного процесу в школі, а також у різних громадських об'єднаннях і

дитячих та молодіжних організаціях, сім'ї, в позакласній та позашкільній роботі.

В. Сухомлинський розглядав цю проблему як загальну складову гармонійного розвитку особистості. Піклування про здоров'я учнів стало одним із важливих напрямків його педагогічної системи, знайшло висвітлення в багатьох наукових працях, зокрема в роботі «Павлівська середня школа» він обґрунтував основні чинники впливу на фізичний розвиток дитини, єдність розумового, морального, трудового та фізичного виховання: стверджував, що здоров'я безпосередньо впливає на працездатність дитини, на долучення її до різних видів діяльності. Вчений стверджував «Добре здоров'я, відчуття повноти, невичерпності, фізичних сил, найважливіше джерело життєрадісного світосприймання, оптимізму, готовності подолати будь-які труднощі. Хвора, квола, схильна до захворювань дитина – джерело багатьох негод» [105, С. 125–126]. В. Сухомлинський весь час підкреслював про єдність здоров'я і духовного життя школярів, звертав увагу вчителів особливо опікуватися фізичним розвитком у підлітковому і юнацькому віці, дбати про гармонію фізичної та розумової праці вихованців. Як одну із провідних умов фізичного виховання визнавав дотримання учнями режиму фізичної та розумової праці й відпочинку, додержання санітарно-гігієнічних вимог, працю визнавав головним засобом зміцнення здоров'я [105, С. 125–144; 113, С. 349–438].

У своїх працях вчений акцентував увагу на таких питаннях, як фізичне виховання учнів на уроках і заняттях окремими (обраними) видами спорту, наголошував, що «заняття фізкультурою і спортом відіграють певну роль у всебічному розвитку учнів лише тоді, коли вся навчально-виховна робота пройнята турботою про здоров'я» [105, С. 133]. Він виокремлював і розрізняв завдання з фізичного виховання всіх школярів і заняття професійними видами спорту дітьми, які мають і мотивацію, і фізичні задатки: «людина повинна займатися спортом не тільки для досягнення успіху у змаганнях, а й для формування своєї фізичної досконалості» [105, С. 143-144]. В. Сухомлинський

доводив, що спорт має бути засобом виховання за умови коли він – улюблене заняття кожного.

Досить визначальним було те, що В. Сухомлинський до засобів навчання, які сприяють розумовому розвитку дитини відніс – шахи. Вчений наголошував, «гра в шахи дисциплінує мислення, виховує зосередженість, але головне – розвиває пам'ять. Гра в шахи повинна увійти в життя школи, як один з елементів розумової культури» [105, С. 142–144].

Аналіз спадщини В. Сухомлинського дає підстави стверджувати, що впродовж усієї педагогічної діяльності виняткову увагу він приділяв проблемі всебічного розвитку особистості у різних видах діяльності, постійного та планомірного формування здібностей і задатків дитини (в тому числі й спортивних).

З кінця 50-х років ХХ століття офіційна педагогіка постійно звертається до вивчення та розробки теоретичних питань фізичного виховання школярів, активного залучення їх до занять спортом. Викладачі, тренери, науковці, педагоги спрямовують свою роботу на обґрунтування ефективних шляхів реалізації його завдань у сім'ї, школі та позашкільних закладах. Виходять праці присвячені питанням фізичного виховання учнівської молоді, розвитку фізичної культури в навчальних закладах різного типу, підготовки юних спортсменів – резерву спортивних команд [2; 3; 11; 15; 32; 33; 46; 47; 68; 73; 94; 99; 121; 134].

Вивчення наукової та науково-довідкової літератури з проблеми дослідження, засвідчило, що саме визначення «фізичне виховання» – досить широко трактувалося і трактується в педагогічних дослідженнях і в своїй більшості визначається його метою. Так, вчені М. Герцик і О. Вацеба вважають, що фізичне виховання – спеціально організований процес всебічного розвитку фізичних і моральних, вольових здібностей, формування і розвиток життєво важливих моральних навичок і умінь людини [16, С. 14].

Науковці висвітлюють роль сім'ї, школи, позашкільних закладів, спортивних організацій у фізичному вихованні школярів. Значну увагу було

приділено питанням важливості та необхідності, наступності та єдності завдань проведення фізичного виховання дітей з урахуванням історичної традиції. Враховуючи, що фізичне виховання – процес передачі та результат оволодіння населенням духовними і матеріальними цінностями, накопиченими у сфері фізичної культури в процесі історичного розвитку суспільства [16, С. 16–17].

З'являється наукова література спеціально призначена для батьківської аудиторії, організаторів цієї роботи в якій велика увага приділяється питанням фізичного виховання дітей на засадах народної та козацької педагогіки [115, С. 95–103].

Виходять наукові праці та розвідки з теоретичних проблем фізичного виховання дітей та молоді. В них фізичне виховання розглядається як спеціалізований педагогічний процес цілеспрямованого, систематичного впливу на людину фізичними вправами, силами природи, гігієнічними факторами з метою зміцнення здоров'я, розвитку фізичних якостей, удосконалення морфологічних і функціональних можливостей, забезпечення готовності людини до активної часті в суспільній виробничій діяльності в культурному житті, а також задоволення потреби людини в руховій активності [11; 15; 32; 36; 41; 60; 65; 70; 117].

Питання необхідності фізичного виховання дітей шкільного віку, його педагогічні аспекти, принципи, вікові особливості в школах та в позашкільних закладах розглядаються на сторінках періодичних видань.

Так, наприклад на сторінках журналів «Радянська школа» та «Рідна школа» розкривалися питання щодо організації позакласної та позашкільної діяльності, а також методичні рекомендації з виховної роботи з учнями [1; 120]; «Теория и практика физической культуры» висвітлювали питання вдосконалення питань фізкультурної освіти й підготовці наукових кадрів, як надважливого завдання інститутів фізичної культури [23; 94]; на сторінках «Советская педагогика» розкривались актуальні проблеми фізичного виховання в школі, а також проведення конференцій з даних питань [33, 118]; «Физическая культура в школе» розміщував положення про фізичне виховання

школярів, а також показники рівня їх фізичної підготовленості [55; 81]; «Воспитание школьников» присвячували свої сторінки питанням планування позакласної та позашкільної виховної роботи з учнями [100; 127]; що стосується газет, зокрема, «Педагогічна газета», «Спортивна газета», «Радянський спорт» та ін. висвітлювали та розкривали зміст урядових та партійних постанов, пленумів, з'їздів стосовно підвищення і подальшого розвитку навчально-виховної роботи у позашкільних закладах освіти [56; 67; 69].

На нашу думку, суттєвою рисою другої половини ХХ століття є поява історико-педагогічних та експериментальних дисертаційних досліджень, присвячених висвітленню питань фізичного виховання учнів, розвитку фізичної культури і спорту в навчальних закладах, позашкільних закладах, **добровільних спортивних товариствах (ДСТ)** і організаціях, що характеризує звернення педагогічної науки та практики до системного, науково-виваженого й методично-забезпеченого розв'язання цієї проблеми в контексті історичної ретроспективи [2; 3; 4].

Також суттєвим, на наш погляд, є подальший розвиток лікарсько-педагогічного напрямку в підходах до фізичного виховання дітей та молоді. Це підтверджується появою значної кількості наукової літератури, підручників, методичних посібників серед яких А. Крестовніков «Очерки по физиологии физических упражнений» (1951 р.), С. Летунов та Р. Мотилянська «Врачебный контроль в физическом воспитании» (1951 р.), Л. Матвеев «Основы спортивной тренировки» (1977 р.), І. Саркізов-Серазіні «Спортивный массаж» (1957 р.), В. Філін, М. Фомін «Основы юношеского спорта» (1980 р.) та ін. [53; 60; 65; 95; 117].

Ці роботи свідчать, що фізичне виховання – процес управління функціонуванням організму здорової людини. До провідних напрямів, форм і методів реалізації цього важливого завдання вчені відносять медичну складову організації такої роботи – лікарський контроль, врахування фізіологічних і фізичних можливостей дитини тощо.

З 1991 року в історії вітчизняної педагогіки розпочинається якісно новий період, який за словами академіка О. Сухомлинської, «...відзначається створенням національної системи освіти з новими структурою і змістом, осмисленням вітчизняних явищ, феноменів, подій, персоналій, ... розкриттям проблем національного виховання і національної освіти» [104, С. 65].

Ці зміни повною мірою торкнулися теоретичної розробки та реалізації завдань фізичного виховання в школі, сім'ї та позашкільних закладах і все докладніше вивчаються науковцями. Результати цих досліджень поступово впроваджуються у практику роботи, зокрема і **дитячих спортивних шкіл (ДСШ)**.

Сьогодні, відсутня єдина стала система поглядів на проблему фізичного виховання дітей та молоді, немає єдиного визначення поняття «фізичне виховання», що у сучасній вітчизняній педагогічній теорії має декілька дефініцій. У ході дослідження ми спираємось на визначення поняття «фізичне виховання», подане в «Українському педагогічному словнику» (1997 р.): «фізичне виховання – складова частина загального виховання; соціально-педагогічний процес, спрямований на зміцнення здоров'я і загартування організму, гармонійний розвиток форм, функцій і фізичних можливостей людини, формування життєво важливих рухових навичок та умінь. Фізичне виховання здійснюється в єдності з розумовим, моральним, трудовим і естетичним вихованням. Обов'язкові заняття фізичними вправами за державними програмами проводяться в дошкільних закладах, загальноосвітніх школах, у всіх типах спеціальних навчальних закладів» [18, С. 345]. Виходячи із предмету нашого дослідження ми розглядаємо фізичне виховання дітей та молоді в єдності роботи шкіл та позашкільних закладів.

Аналіз педагогічної літератури свідчить, що визначення мети фізичного виховання залежить від багатьох чинників у тому числі й від типу та структури навчального закладу. Так О. Демінський в праці «Основы теории и методики физического воспитания» визначає мету, як «... оптимізацію фізичного розвитку людини, всебічне удосконалення властивих кожному індивіду

фізичних якостей і пов'язаних з ними здібностей у єдності з вихованням духовних і моральних якостей, які характеризують суспільно-активну особистість; забезпечення на цій основі підготовленості кожного громадянина до плідної трудової та інших видів діяльності» [28, С. 74].

Інший дослідник сучасних питань фізичного виховання Б. Шиян визнає, що мета фізичного виховання – «... задоволення певних потреб суспільства й окремих його громадян, пов'язаних із біологічним і духовним розвитком, здоров'ям і високопродуктивною працею, що характеризують суспільно-активну особистість» [128, С. 27].

Переважає більшість сучасних вітчизняних дослідників (М. Герцик, О. Демінський, Н. Пономарьов, Г. Пустовіт, Т. Сущенко, О. Худолій та ін.) наголошують, що мета фізичного виховання полягає у формуванні всебічно духовно і фізично розвиненої людини. В свою чергу реалізація цієї мети фізичного виховання досягається за допомогою розв'язання наступних завдань:

- зміцнення здоров'я і загартування організму дитини в процесі систематичних занять фізичними вправами при дотриманні відповідних гігієнічних умов (зокрема, вправи, які сприяють посиленню процесів дихання, кровообігу та обміну речовин: біг, ходьба на лижах, плавання, веслування, рухливі та спортивні ігри, спеціально підібрані вправи гігієнічної гімнастики). Їх застосування у поєднанні з процедурами, що загартовують: повітряні й сонячні ванни, обливання, обтирання тощо;

- зміцнення і удосконалення у процесі виконання фізичних вправ найважливіших внутрішніх органів, насамперед серця і легень, а також нервової і м'язової систем; виробленням правильної постави, наданням формам тіла гармонії і краси;

- формування кістяка і зміцнення м'язів, особливо м'язів черевного преса і спини, які сприяють пристосуванню організму, у першу чергу, нервової, м'язової, дихальної та серцево-судинної системи, до інтенсивної роботи з меншою витратою сил;

– розвиток і удосконалення рухових навичок і умінь у процесі фізичного виховання шляхом систематичних, планомірних і цілеспрямованих навчальних і тренувальних занять, що дозволяє дитині засвоїти найбільш ощадливі і технічно правильні способи ходьби, бігу, стрибків тощо;

– виховання таких морально-вольових якостей, як мужність, сміливість, рішучість, ініціативність, спритність, сила волі, навички колективних дій, організованість, свідомо дисципліна, почуття дружби і товариськості, чіткість у роботі, звичка до порядку тощо;

– педагогічно правильна організація самих тренувальних занять, спортивних змагань і всього життя фізкультурного колективу;

– забезпечення належного медичного контролю тощо [16; 28, 82; 85, 106; 122].

Зазначимо, що мета й завдання виховання взагалі, зокрема і фізичного, значною мірою визначаються «суспільним замовленням», є динамічними і залежать від народних традицій, менталітету, суспільного ладу, економічних відносин, політичної системи, освіти та інше. Оскільки у світі не існує абсолютно тотожних держав і народів, абсолютно тотожних систем навчання і виховання, саме це, на нашу думку, унеможливує існування універсальної моделі фізичного виховання дітей та молоді в різних типах освітніх закладів.

На нашу думку, процес фізичного виховання залежить від багатьох аспектів: мети, завдань, форм, методів, засобів, мотивації учасників цього процесу, кадрового забезпечення, матеріально-технічної бази спортивних споруд, фінансової підтримки, організаційно-педагогічного та організаційно-методичного супроводу, лікарського контролю, єдності в роботі сім'ї, школи, позашкільних закладів, громадськості тощо.

У своєму дослідженні ми виходимо з того, що система фізичного виховання дітей та молоді базується на принципах: природовідповідності, культуровідповідності, самодіяльності, активності, комплексності, безперервності, контролю і підтримки, доступності.

Успішність і результативність фізичного виховання дітей та молоді в навчальних і позашкільних закладах залежить від матеріально-технічної бази яка включає: стадіони, спортивні майданчики, зали, корти тощо.

Не викликає сумніву думка сучасних дослідників фізичного виховання дітей та молоді в різних типах навчальних закладів, що реалізація його завдань відбувається різними шляхами: в сімейному колі, у педагогічно-організованому середовищі (навчально-виховний процес школи, діяльність позашкільних закладів, спортивних організацій, об'єднань, стихійне середовище (вулиця, засоби масової інформації, Інтернет тощо)).

На думку сучасних дослідників, вчителів, тренерів, найбільш ефективно фізичне виховання і спортивна підготовка дітей та молоді може проводитися у межах відповідних програм в освітніх закладах.

Отже, питання фізичного виховання учнів у школах і позашкільних закладах, як історико-педагогічна проблема розвивалася, трансформувалася разом із розвитком людського суспільства, повною мірою віддзеркалюючи зміни в науці, освіті та суспільній думці. Тому звернення до її реалізації в закладах освіти в умовах сьогодення, в тому числі й позашкільних закладах спортивного спрямування дасть змогу врахувати позитивний досвід минулого, з'ясувати негативні явища, їх причини та наслідки в діяльності виховних інститутів, суспільства в цілому і підійти до розв'язання сучасних проблем фізичного виховання з урахуванням реалій сьогодення – в контексті історичної ретроспективи.

1.2. Джерельна база та історіографія дослідження

Питання освіти й виховання постійно знаходяться у центрі уваги суспільства, оскільки їх ефективно розв'язання значною мірою впливає на соціально-культурний рівень життя нації.

Педагогічна наука перебуває у тісному динамічному зв'язку з суспільно-економічними та політичними трансформаціями в державі, що актуалізує

потребу її розвитку та оновлення. Проте, ефективний, успішний рух можливий винятково за умови ретельного дослідження, аналізу та узагальнення вітчизняного історико-педагогічного досвіду в контексті сьогодення.

Реформаторські процеси в сучасному українському суспільстві підвищують увагу науковців до сфери історико-педагогічних досліджень, що підтверджено значною кількістю наукових праць Л. Березівської, Л. Ваховського, Н. Гупана, С. Золотухіної, О. Радул, О. Сухомлинської, В. Федяєвої та ін. Вчені визначають, що пріоритетними напрямками історико-педагогічних розвідок на сьогодні є:

- педагогічна персоналія в історичному вимірі;
- періодизація історико-педагогічної науки;
- класифікація джерельної бази;
- закономірності та загальні тенденції розвитку педагогічної науки;
- розвиток шкільництва, авторських шкіл та позашкільних закладів в Україні [6; 12; 24; 38; 88; 104; 115].

Тому ми розглядаємо проблему фізичного виховання дітей та молоді в позашкільних закладах спортивного профілю в 50–70 рр. ХХ століття в контексті розвитку шкільництва, педагогічних систем в авторських школах цього періоду (Павлиської школи під керівництвом В. Сухомлинського) та загальної системи позашкільної освіти України в ХХ столітті.

Поява нових напрямів сприяє розширенню наукового поля проблем історико-педагогічних досліджень та відкриває нові шляхи, можливості вивчення вітчизняної та зарубіжної історії педагогіки, її окремих розділів і концепцій.

Невід'ємною складовою історико-педагогічного дослідження є його історіографія, яка дає змогу об'єктивно та неупереджено визначити науковий апарат роботи, а саме: обґрунтувати актуальність і наукову новизну досліджуваної проблеми, виявити реальний стан розробленості, систематизувати і узагальнити існуючі наукові розвідки з питань навчання, виховання та освіти дітей і молоді.

Хронологічний підхід до класифікації джерел дав змогу умовно виділити:

– праці зарубіжних вчених, у яких обґрунтовано: важливість фізичного виховання в загальній системі гармонійного розвитку дітей; необхідність введення в практику роботи закладів окремих видів спорту (гімнастики), як одного із засобів фізичного виховання дітей та молоді (Ф. Рабле, М. Монтень, Я. Коменський, А. Шанс, П. Лінг, Н. Бук та ін.);

– праці вчених, які розглядали фізичне здоров'я людини, як невід'ємну складову її гармонійного розвитку (М. Корф, П. Лесгафт, П. Блонський, С. Шацький та ін.);

– праці вітчизняних учених і громадських діячів кінця XIX – початку XX століття, у яких обґрунтовано концепції фізичного виховання, розкрито практику фізичного виховання в умовах культурно-освітнього руху (Г. Сковорода, О. Духнович, К. Ушинський та ін.);

– праці педагогів, політичних і громадських діячів, учених перших років радянської влади, у яких розкрито теоретичні засади, шляхи фізичного виховання в умовах будівництва соціалізму (Г. Гринько, Н. Крупська А. Луначарський, А. Макаренко, Я. Ряппо та ін.);

– праці радянських учених досліджуваного періоду, в яких теорія та практика фізичного виховання дітей розкривається як єдність позакласної та позашкільної роботи (Х. Батиров, М. Бунчук, В. Філін, В. Заціорський, В. Сухомлинський та ін.).

Сучасні дослідження О. Демінського, М. Герцика, О. Вацеби та інших присвячено висвітленню ролі сім'ї, школи, позашкільних закладів, спортивних організацій у фізичному вихованні учнів.

З позиції нашого дослідження науковий інтерес становлять історико-педагогічні праці, присвячені питанням організації фізичного виховання, заняття спортом школярів та юнацтва в закладах, зокрема, позашкільних закладах спортивного профілю в 50–70 рр. XX століття.

Значущість **дитячих і юнацьких спортивних шкіл (ЮСШ)** у вихованні молоді генерачії спортсменів, зміцнення здоров'я учнівської молоді

висвітлювали у своїх працях А. Баранський, В. Філін, М. Фомін та ін.; розв'язанню виховних завдань у процесі тренувальної роботи з юними спортсменами у дитячих спортивних школах свої праці присвячували М. Коваль, Б. Кобзар, Н. Харінко та ін.; заслуговують на увагу науково-педагогічні дослідження вчених, які розкривають зміст навчально-тренувального процесу в позашкільних закладах спортивного профілю В. Заціорський, Л. Матвеев, П. Рудик та ін.; праці Є. Громадського, О. Демінського, П. Самоукова та ін., присвячені підготовці спеціалістів у сфері фізичної культури і спорту [2; 117; 47; 46; 36; 65; 44; 23; 28; 94].

Наукові праці досліджуваного періоду з проблем розвитку дитячо-юнацького спорту свідчать, що післявоєнні роки характеризувалися новими науковими досягненнями в розвитку системи з фізичного виховання молоді. В наукових працях велика увага приділялась вивченню існуючої практики, її наукового супроводу і втілення в діяльність спортивних закладів. Роботи професора Н. Зімкіна «Физиологическая характеристика силы быстроты и выносливости» (1956 р.), О. Крестовнікова «Очерки по физиологии физических упражнений» (1951 р.), робота монографія Н. Яковлева «Очерки по биохимии и спорта» (1955 р.) та інші свідчать, що розпочався новий етап науково-дослідницької роботи з розв'язання нових завдань щодо розробки питань фізичного виховання, масової спортивної роботи та підвищення спортивної майстерності в навчальних закладах різного типу. [37; 53; 132].

Слід зазначити, що питання навчання і тренування юних спортсменів – учнів спортивних шкіл висвітлювалися в підручниках та навчальних посібниках багатьох вчених-практиків: А. Брикіна «Гімнастика» (1950 р.), К. Градополова «Бокс» (1950 р.), Т. Кашуро «Спортивні ігри» (1957 р.), Д. Семенова «Легка атлетика» (1951 р.) [9; 11; 20; 58].

Окремі праці цього періоду були присвячені вивченню і узагальненню передового педагогічного досвіду роботи дитячих спортивних шкіл, системі відбору талановитої молоді, методиці підготовки юних спортсменів. Значно збагатили історіографію проблеми праці вчених з пластичної анатомії

(М. Іваницький), спортивної медицини (С. Летунов), психології спорту (П. Рудик), лікувальної фізичної культури, загартування і спортивного масажу (І. Саркізова-Серазіні) [39; 60; 90; 95].

Звернення до історико-педагогічної літератури дало нам змогу проаналізувати ті публікації та дослідження, які певною мірою висвітлювали проблеми фізичного виховання школярів у 50–70 рр. ХХ століття. Серед розглянутих авторів виокремлюємо роботу А. Баранського «Детские спортивные школы в системе физического воспитания молодежи» (1955 р.), який розкрив досвід роботи ДСШ **Союзу Радянських Соціалістичних Республік (СРСР)** і Польської Народної Республіки, їх організаційну структуру і постановку в них навчально-виховного процесу. У своїх працях А. Баранський висвітлював практику використання різних видів спорту, як засобу фізичного виховання молоді шкільного віку. Значне місце в його праці посідають питання, існувавших проблем, зокрема, загального планування мережі ДСШ. Слід відзначити, що дослідник не тільки показав існуючі недоліки, а й обґрунтував шляхи та методи їх усунення (регіональний та територіальний підхід, залучення до створення мережі таких закладів всіх зацікавлених сторін, а саме державних органів, профспілкових організацій, підприємств за місцем проживання та ін.) [2, С. 4–13]. Також А. Баранський обґрунтовує великий вплив ДСШ на підготовку спортсменів-розрядників і майстрів спорту, чемпіонів та рекордсменів країни і світу, чемпіонів олімпійських ігор, зокрема ХV-тих. У своїй праці вчений наголошує, що створення ДСШ відіграло не менш важливу роль і в такому напрямку своєї роботи як популяризація серед молоді багатьох видів спорту: веслування, гірськолижний, веломотоспорт, теніс та інші, культивування яких у загальноосвітніх школах є неможливим. Адже, тільки в період 1948–1953 років в ДСШ зазначеними видами спорту займалося більше 28 тисяч юнаків і дівчат [2, С. 6].

Велика увага питанням фізичного виховання в дитячих позашкільних закладах приділялась в праці А. Новикової «Теория физического воспитания» (1959 р.). Розглянувши проблему науково-методичних основ радянської

системи фізичного виховання автор зазначає, що вона вибудовується на теоретичних засадах суспільних і природничих наук, враховує вітчизняний і зарубіжний досвід у галузі фізичного виховання, має широкий спектр дисциплін вивчення різних сторін і закономірностей фізичного виховання: теорія і методика фізичного виховання; історія і організація фізичного виховання; теорія і методика окремих видів спорту, гімнастика, ігри і туризм; психологія спорту, фізіологія і біохімія фізичних вправ; динамічна анатомія; гігієна фізичних вправ; лікарський контроль; лікувальна фізична культура. В роботі зазначається, що вітчизняна система фізичного виховання була забезпечена загальними державними програмами і навчальними посібниками, обов'язковими для всіх державних і громадських організацій і установ, шкіл, вищих навчальних закладів, колективів фізичної культури та інше. Також підкреслювалося, що зміст програм і навчальних посібників постійно змінюється, удосконалюється на основі втілення передового педагогічного досвіду з фізичного виховання який постійно вивчається і узагальнюється фізкультурними, педагогічними, науково-дослідними і навчальними інститутами, а також практиками – вчителями і тренерами [73, С. 19–56].

Результати роботи з фізичного виховання враховуються і оцінюються за допомогою науково-обґрунтованої системи нормативів – послідовно зростаючих вимог, починаючи від програми для дітей дошкільного віку і закінчуючи вимогами для дорослих людей, навіть до спортивної класифікації спортсменів.

У своїй праці А. Новикова виокремлює проблему фізичного виховання в дитячих позашкільних закладах, яка спрямована на сприяння розв'язання завдань всебічного фізичного розвитку і виховання учнів у загальноосвітній школі. Така робота є спланованою, узгодженою з педагогічними колективами шкіл, враховує вікові особливості школярів, їх фізичний стан та рівень спортивної майстерності. На думку вченої, позашкільна робота з фізичного виховання проводиться як в дитячих позашкільних закладах загального типу (будинки піонерів, дитячі містечка і будинки відпочинку, парки культури,

міські сквери і бульвари, дитячі майданчики тощо), так і спеціалізованих (ДСШ, стадіони, лижні бази, екскурсійно-туристичні станції, туристичні та спортивні дитячі табори тощо). Вона відрізняється за змістом, формами організації, долученням громадськості та може бути як розділ всієї культурно-просвітницької роботи закладів (першого типу), так і спортивної (другого типу) [73, 332–333].

Велику увагу А. Новикова надає питанням організації такої роботи в Будинках піонерів: створення відділів фізкультурно-спортивної роботи, які організовують секції, гуртки з різних видів спорту. Також цей відділ проводить масову роботу з фізичної культури і спорту за місцем проживання дітей (наприклад, конкурси-турніри на кращого стрибунка, бігуна, стрільба із луку, змагання з рухових ігор, проведення ігор на місцевості під час екскурсій тощо). У Будинках піонерів створюються стаціонарні та пересувні ігротеки, проводяться спортивні вечори різного спрямування. Поруч із цим, здійснюється методична допомога вожатим, вчителям, класним керівникам, учнівському активу з питань змісту роботи з фізичної культури і спорту в шкільних та класних колективах шляхом проведення консультацій, семінарів, виставок, методичних рекомендацій, плакатів [73, 334–335].

До історіографічних праць нашого дослідження відносимо роботи Г. Єлисеєва «Дорога в большой спорт» (1966 р.), в якій розкрито діяльність ДСШ профспілок, зокрема ДСШ, добровільних спортивних організацій «Труд», «Авангард». Автор наголошує на підготовці в цих спортивних школах висококваліфікованих майстрів спорту, також зазначає, що ці школи є тими науковими лабораторіями, де не тільки готуються спортсмени-рекордсмени, а й формується досвід теоретичної та практичної підготовки спортсменів. Підвищується рівень виховання дітей, на високому рівні організовуються навчально-тренувальна і виховна робота з учнями, готуються майстри спорту та спортсмени першорозрядники [32, С. 34–57].

До історіографічних праць нашого дослідження ми відносимо наукові розвідки вітчизняних вчених Б. Кобзаря і Н. Харінко, зокрема у видавництві

«Радянська школа» вийшла їх колективна праця «Проблеми виховання в позашкільних закладах» (1969 р.). У цьому історико-педагогічному дослідженні висвітлено загальні питання діяльності позашкільних навчальних закладів різного типу, правові проблеми їх організації. В цій праці розкрито тогочасний зміст, форми і методи навчально-виховного процесу, проаналізовано специфіку проведення різних форм занять. Особлива увага приділяється питанням вирішення виховних завдань, доводиться, що успішність та ефективність позашкільної роботи залежить від багатьох чинників: кадрового забезпечення, мотивації дітей до занять у позашкільних навчальних закладах; створення відповідної матеріально-технічної бази; рівня організації навчально-виховної роботи, тощо [46, С. 28–95].

Вчені переконливо довели, що робота позашкільних закладів буде найбільш успішною за умов проведення її на принципах активності й самодіяльності учнів, а також належним організаційно-педагогічним забезпеченням реалізації навчальних планів і програм, зокрема їх єдності зі шкільними планами та програмами, спрямованими на всебічний та гармонійний розвиток особистості.

Певний інтерес для нашого дослідження становить праця Х. Батирова «Розвиток юнацького спорту в СРСР (1946–1970 рр.)» (1972 р.), в якій проаналізовано форми, методи, системи спортивної підготовки дітей та молоді за радянських часів. Основна увага в роботі приділена розкриттю організаційно-педагогічних умов реалізації загальних положень розвитку юнацького спорту в СРСР, підготовки спортсменів вищої кваліфікації у цей історичний період. Вчений розглядає фізичне виховання молоді, як провідну складову підготовки спортивного резерву в СРСР в різних типах навчальних та позашкільних закладах спортивного спрямування. При цьому зазначається, що головне завдання розвитку юнацького спорту в країні – підготовка майстрів вищої кваліфікації для збірних команд різного рівня, як всесоюзного, так і республіканського [3, С. 45–140].

Також вчений розкриває проблеми в роботі з юними спортсменами в перші повоєнні роки, визначає шляхи ефективного розвитку дитячо-юнацького спорту при цьому наголошує, що успішність такої роботи залежить від рівня розвитку **дитячо-юнацьких спортивних шкіл (ДЮСШ)** і надання їм пріоритетності в підготовці висококваліфікованих спортсменів. Велику увагу в своїх дослідженнях цей вчений приділяв питанням динаміки розвитку спортивних шкіл як в СРСР, так і в Україні, проводив порівняльні дослідження щодо розвитку таких закладів у різних республіках країни і дійшов висновку, що Україна в повоєнні роки була лідером в розвитку системи ДСШ [3, С. 145–190].

Також важливого значення для нашого дослідження має робота І. Белоусової «Структура управління підготовкою спортивного резерву в дитячо-юнацьких спортивних школах» (1987 р.), в цій роботі основна увага зосереджена саме на питаннях нормативно-правового забезпечення підготовки спортивного резерву в дитячих спортивних закладах майстрів спорту вищої кваліфікації для збірних команд країни. Насамперед, проаналізовано існуючу систему управління підготовкою такого резерву з вихованцями ДЮСШ, обґрунтовано шляхи підвищення ефективності такої роботи у відповідності до законодавства щодо розвитку спорту в СРСР, залучення всіх інституцій, причетних до організації дитячого та молодіжного спорту. Велика увага приділена питанню підготовки управлінських та спортивних кадрів для такої системи, визначено шляхи створення необхідної матеріально-технічної, спортивної бази, визначене місце і роль кожного міністерства і відомства до реалізації поставлених урядових завдань [4, С. 35–155].

До джерельної бази нашого дослідження було долучено довідкову літературу, зокрема, енциклопедичні видання які розкривають генезу розвитку дитячого та юнацького спорту за радянських часів, а саме: «Український педагогічний словник» (1997 р.), «Енциклопедія освіти» (2008 р.), «Енциклопедія сучасної України» (2007 р.), «Педагогическая энциклопедия» (1964 р.), «Педагогический энциклопедический словарь» (2003 р.), «Українська радянська енциклопедія» (1961 р.), «Энциклопедический словарь по

физической культуре и спорту» (1961 р.), «Энциклопедический словарь юного спортсмена» (1979 р.) та ін. [18; 30; 31; 37; 80; 110; 130; 131].

У цих наукових виданнях показано окремі етапи розвитку дитячих позашкільних закладів спортивного спрямування через призму становлення позашкільної вітчизняної освіти, досліджуваного нами періоду. Так, в «Енциклопедії сучасної України» зазначається, що ДЮСШ – позашкільні спеціальні спортивні установи, основним завданням яких є підготовка висококваліфікованих юних спортсменів. Учнів зараховують у ДЮСШ за рекомендаціями викладачів фізкультури середніх навчальних закладів відповідно віку. Перші ДЮСШ в СРСР були засновані в 1934–1935 роках у Москві, Києві, Харкові, Тбілісі, Ленінграді (нині С.-Петербург), Краснодарі, Єривані, Ташкенті, Алма-Аті (нині Алмати), Баку [31, С. 638].

У «Енциклопедичному словнику юного спортсмена» висвітлюється питання творення дитячих спортивних організацій таких як «Юний динамівець», «Юний спартаківець», «Юний локомотивець». В енциклопедичному словнику розкрита генеза творення ДЮСШ у різні періоди розвитку країни: повоєнний; 50-ті роки ХХ століття; II половина ХХ століття – початок ХХІ століття. Наголошується, що завдяки поступовому вдосконаленню форм і методів організації дитячо-юнацького спорту в країні, вихованці спортивних шкіл планомірно поповнювали збірні команди країни, піднімали рівень високих досягнень спортсменів на різних спортивних аренах світу [131, С. 430–435].

А в «Педагогічній енциклопедії» (1964 р.) зазначається, що «ДСШ відіграють важливу роль у поступальному розвитку та вдосконаленні всіх видів і форм фізичного виховання та спорту, сприяють досягненню високих результатів серед підлітків і дорослого населення України, про що свідчать успіхи українських спортсменів на міжнародних змаганнях» [79, С. 679].

Робота ДСШ за радянських часів розкрита в «Українській радянській енциклопедії» (1961 р.). В якій зацентовано увагу на завданнях їх діяльності: «ДСШ СРСР – позашкільні, навчально-виховні заклади для зміцнення і

загартування підростаючого покоління. Готують кваліфікованих спортсменів і фізкультурних активістів з числа учнів загальноосвітніх шкіл, училищ системи професійно-технічної освіти, середніх спеціальних навчальних закладів, а також молоді, яка працює на виробництві. Вік учнів від 7 до 18 років». ДСШ можуть бути комплексні (з кількох видів спорту) і спеціалізовані (легкоатлетичні, фігурне катання та інші). Поряд з учбово-тренувальними заняттями ДСШ проводять з учнями політико-виховну і масову роботу. ДСШ підпорядковується місцевим органам народної освіти, ДСТ профспілок та ін. Перші ДСШ в Україні були організовані в 1934 році. В 1960 році їх налічувалося близько 70» [52, С. 348].

Проведений нами аналіз публікацій періодичних видань в яких висвітлюється діяльність ДСШ і ДЮСШ за радянських часів засвідчив, що преса досить велику увагу надавала питанням успішності та прорахункам в їх роботі. Зокрема, в статті О. Черкаського «Звідки починається спортивна стежка» (серпень, 1980 р., №8) доводиться, що шкільний спорт має славні традиції з його лав вирости всесвітньо відомі спортсмени Л. Латиніна, В. Брумел, В. Борзов, А. Бондарчук, Г. Прозамщикова і Ю. Сєдих та багато інших. Вони є прикладом для багатьох майбутніх спортсменів, які виховуються у школах олімпійського резерву і яким важливу увагу надають педагогічні колективи, органи освіти (на кінець 70-тих років в Україні діяло 850 ДЮСШ, половина з них була підпорядкована органам освіти). Особливість цієї статті полягає у висвітленні значення спортивних шкіл у контексті освітнього процесу в Україні. Автори наголошують, що «на розлогій ниві виховання підростаючого покоління радянська школа має багатьох помічників: палаци піонерів, технічні станції, музичні школи, широку мережу ДЮСШ. Всі вони разом створюють умови для гармонійного розвитку учнівської молоді й кожна окремо виконує конкретні завдання – сприяє виявленню й розкриттю нахилів і здібностей дітей» [125, С. 6–9].

Гене́за становлення і розвитку спортивних шкіл, зокрема система позашкільних закладів спортивного профілю у ХХ столітті в Україні розкрита в

праці Г. Путяніної (жовтень, 2006, №10). Починаючи з 1923 року в контексті розвитку загальної освіти, побудови нової школи, яка повинна була поєднати розумове, моральне, фізичне, естетичне і трудове виховання дітей. Дослідниця акцентує увагу, що період 1923–1927 року – це період організації позакласної та позашкільної роботи з фізичного виховання, створення гуртків з фізичної культури, поява перших програм з фізичної культури («Програма фізичного оздоровлення і фізичного виховання і метод роботи «Спартак», «Програма пролетарської фізкультури», «Програма і план занять в школах соціального виховання і в організації юних піонерів») – це період відкриття ВНЗ з фізичної культури, а також розробка «Програми з фізичного виховання для школи I-II ступеня» [86, С. 203–205].

Характерною особливістю роботи (статті Г. Путяніної) «Історія становлення і розвиток спортивних шкіл в Україні» (1930–1990-ті роки) є виокремлення в ній таких питань як особливості відбору, прийому, організації виховного процесу і питання фінансування спортивних шкіл. Дослідниця в своїй роботі довела, що розвитку юнацького спорту в перші післявоєнні роки сприяло розширення наукових досліджень. Для цього було створено комісію з фізичного виховання дітей шкільного віку науково-методичної ради (НМР) комітету з фізичної культури й спорту при Раді Міністрів СРСР (1947 р.) [86, С. 206].

Питання організації дитячого спорту розглядалися на сторінках спеціалізованих газет: «Радянський спорт», «Спортивна газета» та ін., в контексті реалізації виконання державних постанов щодо поліпшення діяльності спортивних організацій. Зокрема, на сторінках газети «Радянський спорт» в статті Ю. Машина (травень, 1964 р., №63) – голови Центральної ради Союзу спортивних товариств і організацій СРСР «Про роботу фізкультурних організацій по виконанню постанов червневого пленуму ЦКПРС «Про чергові завдання ідеологічної роботи партії» зазначалося, що поряд з успішним виконанням цих завдань в області розвитку фізичної культури і спорту в країні, вагомими успіхами вітчизняних спортсменів, підготовкою

висококваліфікованого тренерського корпусу є багато невирішених питань. Що ж стосується предмету нашого дослідження, то в статті наголошується, що «розширюється мережа спортивних шкіл дуже повільно». Так, у 1962 році в СРСР було відкрито 79 таких шкіл. Автор статті наголошує на необхідності розширення мережі цих спортивних шкіл. На його думку це питання заслуговує особливої уваги, адже тільки створення нових шкіл залучення до їх роботи талановитої молоді сприятиме розвитку фізичної культури і спорту в країні [67, С. 3].

Також у звіті відзначалося, що «фізичне виховання учнів шкіл за звітній період дещо поліпшилось. Збільшилась кількість годин, відведених на фізичну культуру для юнаків у старших класах, введена оцінка з фізичної культури у таблиць успішності, а також в атестат про середню освіту, ширше почала проводитись позашкільна робота, в тому числі й на громадських засадах – за місцем проживання дітей. На стадіонах вдвоє збільшилась кількість спортивних секцій для дітей та молоді. В доповіді відмічалось, що основними напрямками роботи залишалися різноманітні форми навчально-спортивної роботи в колективах фізичної культури, спортивних клубах, дитячих і молодіжних спортивних школах, спортивно-оздоровчих таборах. Все це сприяло високим досягненням вітчизняного спорту. За звітній період тренери постійно працювали над удосконаленням вітчизняної системи спорту. В доповіді наголошувалось, що тренер – це педагог, який поєднує в собі високу культуру, освіченість, ідейність, принциповість, моральну чистоту [67, С. 3].

Також на сторінках «Спортивної газети» (листопад, 1966 р., №137) в матеріалах «Про завдання фізкультурних організацій республіки по виконанню постанов ЦК КПРС, Ради Міністрів Української РСР та постанови ЦК КП України і Ради Міністрів Української РСР «Про заходи по дальшому розвитку фізичної культури і спорту» наголошувалося на розширенні спеціалізованих ДСШ, які надають значну допомогу колективам загальноосвітніх шкіл, готуючи громадський фізкультурний актив: судів та громадських інструкторів. Разом із цим увага приділялася першочерговим завданням щодо покращення роботи цих

позашкільних закладів, а саме високоякісний добір учнів, спрямування роботи на виконання учбових програм, посилення уваги обласних рад органів народної освіти, профспілкових та спортивних організацій до організаційно-педагогічного забезпечення їх діяльності; створення належної спортивної бази; впровадження кращого педагогічного досвіду в практику роботи кожної спортивної школи, створення ДСШ на громадських засадах (в школах, училищах, вищих навчальних закладах тощо) [56, С. 2–4].

Велику роль у вдосконаленні системи спортивної підготовки дітей та молоді досліджуваного періоду відігравали наукові дослідження. В цей період у науково-дослідних інститутах, інститутах з фізичної культури, відповідних кафедрах педагогічних інститутів країни проводилися наукові дослідження, які знайшли відображення в монографіях, підручниках та посібниках і обґрунтовували практику й шляхи подальшого вдосконалення дитячо-юнацького спорту, зокрема і в позашкільних закладах. Всі ці дослідження сприяли виокремленню в 60 роках ХХ століття нового напрямку наукових досліджень і відповідної навчальної дисципліни з розділу «Теорії і методика фізичного виховання – теорія і методика юнацького спорту». У цій дисципліні розглядалися основний зміст, форми, методи, прийоми і засоби побудови і організаційно-педагогічні умови спортивної підготовки дітей та молоді. Також було виокремлено найбільш суттєві закономірності цього педагогічного процесу, а також було обґрунтовано загальні та різні форми, методи, прийоми відповідно до конкретних видів спорту.

Як зазначалося в параграфі 1.1. педагогічні та медико-біологічні основи юнацького спорту були закладені В. Горіневським, П. Лесгафтом, Н. Семашко та їх послідовниками [19; 60; 96]. Особливий вклад у подальшу розробку проблем дитячо-юнацького спорту внесли науковці А. Гандельсман, О. Крестовніков, З. Кузнецова, А. Новікова та ін. [15; 53; 55; 73].

У працях цих вчених розкрита система фізичного виховання підростаючого покоління за радянських часів, а також обґрунтовані чинники, які сприяють ефективній спортивній підготовці дітей та молоді, зокрема,

визначено засоби, форми, методи, кадрове забезпечення та управління такою роботою.

Велике значення для подальшого розвитку системи фізичного виховання дітей та молоді в різних соціальних інституціях мало проведення в країні науково-методичних конференцій різного рівня за участю науковців, спеціалістів, тренерів, працюючих у галузі дитячо-юнацького спорту. Однією із таких важливих конференцій стала I Всесоюзна наукова конференція з проблем юнацького спорту (1962 р.), на якій були розглянуті різні аспекти: тренування юних спортсменів у контексті тогочасних медико-біологічних і педагогічних досліджень; обґрунтована модель підготовки спортивного резерву в ДСШ; підготовка тренерсько-викладацьких кадрів у відповідних навчальних закладах тощо. Особлива увага була приділена проблемам подальшого удосконалення системи фізичного виховання учнівської молоді та спортивної підготовки дітей в позашкільних закладах спортивного спрямування [78, С. 63–67].

На II Всесоюзній науковій конференції з проблем юнацького спорту (1968 р.) обговорювалися питання наукового забезпечення виконання постанови **Центрального комітету комуністичної партії радянського союзу (ЦК КПРС)** і Ради Міністрів СРСР «Про заходи з подальшого розвитку фізичної культури і спорту» (1966 р.). Враховуючи конкретні завдання за цією постановою науковці, тренери-практики, педагогічні працівники розглядали конкретні питання подальшої підготовки юних спортсменів в країні. В резолюції конференції наголошувалось на: раціональній побудові довгострокових тренувань, їх поетапність та постійне ускладнення з урахуванням медико-біологічних норм і фізичного стану дітей; динаміка розвитку фізичних якостей та досягнень в спортивній майстерності; відбір дітей з урахуванням їх мотивації займатися тим чи тим видом спорту. Велика увага на конференції приділялася методиці виховної роботи з юними спортсменами, зокрема їх виховання на засадах гуманізму та патріотизму [107, С. 21–40].

У 1973 році на III Всесоюзній науково-практичній конференції з проблем юнацького спорту, вчені обговорили результати наукових досліджень з питань

використання нових практично-перевірених засобів, методів і форм спортивного тренування в процесі постійної довготривалої підготовки спортсменів. Були обґрунтовані (сформульовані, визначені) принципи дозування навантажень в процесі тренування і власне змагання. Досить ґрунтовно на конференції обговорювалися і були визначені критерії відбору дітей і підлітків у спортивні школи [66, С. 5–157].

Важливе значення для подальшого вдосконалення наукових засад дитячо-юнацького спорту мало проведення в 1974 році Всесвітнього наукового конгресу «Спорт в сучасному суспільстві», де окремо була виділена секція «Юнацький спорт». У ґрунтовних доповідях вчених нашої країни, Німеччини, Бельгії, Болгарії, Канади та інших країн обговорювалося досить широке коло аспектів, пов'язаних з фізичним вихованням і залученням дітей до спортивних секцій. В наукових розвідках учасників конгресу наголошувалося на важливості юнацького спорту як важливого фактору соціалізації особистості та й в цілому формування особистості. Чільне місце в роботі секцій посідали питання з основ підготовки юних спортсменів, системи тренувань. Всі учасники конференції дійшли висновку, що провідне завдання дитячого спорту – підготовка резерву національних збірних команд [117, С. 37–44].

Слід зазначити, що такі конференції проходилися в країні систематично, на різних рівнях, із-залученням широкого кола осіб зацікавлених в розвитку дитячо-юнацького спорту в країні. При цьому відмічаємо, що питання, які виносилися на науково-практичній конференції відповідали вимогам часу, враховували рівень наукових досягнень в різних галузях наук: педагогіки, психології, фізіології, медицини та інших.

На IV Всесоюзній науково-практичній конференції з актуальних питань дитячо-юнацького спорту в 1977 році були обговорені результати досліджень проблем оптимізації системи управління, тренуванням юних спортсменів, комплексного контролю за підготовленістю дітей, які займаються тим чи тим видом спорту; відбору і спортивної орієнтації молоді на певний вид спорту, як і

на попередніх конференціях велика увага приділялась методиці виховної роботи з юними спортсменами [117, С. 46–51].

Прочитання, аналіз матеріалів науково-практичних конференцій з питань дитячо-юнацького спорту в 50–70 рр. ХХ століття дає змогу констатувати, що науковці країни в цей період, враховуючи історичні досягнення вітчизняної та зарубіжної теорії й практики дитячо-юнацького спорту в різних соціальних інституціях, в тому числі й в дитячих позашкільних закладах, науково-обґрунтували подальші шляхи розвитку цієї науково-педагогічної проблеми в контексті історичної ретроспективи. Праці вчених цього періоду з питань фізичного виховання і спорту дітей та молоді в навчальних закладах, позашкільних закладах, ДСТ і об'єднаннях свідчать, що перед наукою зі спортивної підготовки підростаючого покоління з кожним роком постають важливі завдання, а саме: удосконалення організаційно-методичних засад, система підготовки спортивного резерву у всіх вікових ланках провідною із яких є ДСШ; розробка нових, більш ефективних засобів, методів, форм і прийомів підготовки юних спортсменів які займалися в спортивних школах і секціях, спортивних товариств і навчальних закладах різного типу, виду і форм.

Найбільш глибоко питання узагальнення передового досвіду діяльності позашкільних закладів було розглянуто у вересні 1952 року Міністерством освіти спільно з комсомольськими органами на Всесоюзній нараді з питання позакласної і позашкільної роботи з дітьми. За результатами його проведення було затверджено єдине «Положення про позашкільний дитячий заклад», яке визначило зміст, форми, методи, прийоми і засоби організаційної навчально-виховної роботи, в тому числі й в позашкільних закладах [78, С. 197].

У 50–70 рр. ХХ століття велика увага приділялась вивченню і узагальненню теорії та методики спортивних тренувань, як майстрів спорту, так і підготовки юної зміни, зокрема, в дитячих позашкільних закладах спортивного профілю.

Вчені, фахівці, тренери, викладачі спрямовували свої зусилля на розробку організаційно-педагогічного забезпечення навчально-тренувальної роботи,

використання ефективних форм і методів проведення занять у позашкільних закладах спортивного спрямування з метою досягнення високих спортивних результатів, зміцнення їх здоров'я, підвищення спортивної майстерності дітей та молоді.

Проведена нами підсумкова систематизація наукових розвідок з проблеми дослідження (джерельна база та історіографія дослідження) дає можливість виокремити провідні напрями розгляду питань фізичного виховання дітей в позашкільних закладах спортивного профілю: а) обґрунтування і втілення в практику роботи тогочасних ефективних засобів, форм, методів і прийомів фізичної, технічної, тактичної, теоретичної, психологічної та моральної підготовки юних спортсменів; б) комплексне планування річних та багаторічних тренувань; в) ефективний педагогічний, медичний і фізіологічний контроль у процесі тренування; г) місце дитячо-юнацького спорту в системі підготовки спортсменів вищої кваліфікації; д) підвищення спортивної майстерності; е) створення необхідної матеріально-технічної бази.

Насамперед до них відносимо монографії професора Л. Матвеева «Основы спортивной тренировки» (1977 р.), професора М. Озоліна «Современная система спортивной тренировки» (1970 р.) [65; 76]. Проблемам юнацького спорту присвячені наукові праці вчених під керівництвом В. Філіна. Характерною ознакою цих робіт є те, що вчені в своїх дослідженнях з теорії і методики окремих видів спорту спираються на дослідження різних наук: педагогічних, медико-біологічних, психологічних, соціологічних, історичних, економічних.

У 70-х роках ХХ століття в монографіях, підручниках, посібниках отримали подальший розвиток ідеологічні, теоретичні, історичні та організаційно-методичні проблеми вітчизняної системи фізичного виховання. Ці та інші питання (історія фізичної культури і спорту, управління фізкультурним рухом, теорія фізичного виховання тощо) глибоко розкриті в монографіях «Очерки по истории физической культуры» (1964 р.), в праці

«Теория и методика физического воспитания» (1976 р.), в книзі «Советская система физического воспитания» (1965 р.), в підручниках «История физической культуры и спорта» (1975 р.), «Управление физкультурным движением» (1977 р.), в збірнику «Физическая культура в СССР» (1978 р.) та інших виданнях. [78; 108; 99; 40; 111; 116].

Таким чином, сучасний етап розвитку вітчизняної історико-педагогічної науки характеризується значним інтересом до освітньо-виховних проблем фізичної культури і спорту в позашкільних закладах спортивного спрямування 50–70 рр. ХХ століття. Про це свідчить поява дисертаційних досліджень та розвідок. Про те питання фізичного виховання дітей та молоді в позашкільних закладах спортивного профілю указанного періоду до сьогодні не стали предметом окремого наукового дослідження і не отримали широкого висвітлення у працях науковців і педагогів.

1.3. Позашкільні заклади спортивного профілю в загальній системі позашкільної освіти України

Позашкільні заклади спортивного спрямування розвивалися в загальному контексті становлення вітчизняної освіти в ХХ столітті й базувалися на основі єдності завдань щодо розумового, морального, трудового та фізичного виховання, навчання, освіти дітей та молоді, визначених урядовими та партійними постановами, наказами, розпорядженнями. Зазначаємо, що перші роки періоду, який ми досліджуємо характеризувався спрямуванням фізичного виховання на досягнення головної мети навчально-виховного процесу в системі освіти – всебічний гармонійний розвиток дитини [6, С. 50–53; 121, С. 74–81]. Що ж стосується безпосередньо фізичної культури то вона базувалася на практичній діяльності (фізичній) та була спрямована на зміцнення здоров'я дітей, підготовку юних спортсменів, сприяла фізичному розвитку, удосконаленню учнів з метою їх підготовки до суспільно-корисної праці, до життя, до захисту Батьківщини. Фізична культура посідає провідне місце в

системі фізичного виховання учнів і реалізується в єдності з розумовим, моральним, естетичним і трудовим, включає:

- навчальну роботу;
- фізкультурно-оздоровчу роботу в режимі дня;
- позакласну роботу з фізичної культури, спорту і туризму [13, С. 85–87].

Фізична культура реалізовувалася, як у навчально-виховному процесі школи, так і в позашкільній роботі, а саме в системі: ДЮСШ, Палаці та Будинки піонерів і школярів, дитячі парки; піонерські спортивно-оздоровчі й туристичні табори, а також самостійні заняття дома (ранкова гімнастика, ігри і фізичні вправи на відкритому повітрі тощо) [14, С. 23–28].

Завдання фізичної культури у другій половині ХХ століття полягало у зміцненні здоров'я учнів, сприянні їх правильному фізичному розвитку та загартуванні, формуванні та удосконаленні природних рухових навичок та умінь, навчання новим руховим діям, розвитку основних рухових якостей (сили, швидкості, витривалості, спритності, гнучкості), засвоєнню учнями спеціальних знань у галузі фізичної культури і спорту, привчання їх до гігієнічних навичок [79, С. 84].

Необхідно зазначити, що заняття фізичною культурою сприяло формуванню таких важливих моральних якостей, як: сміливість наполегливість, дисциплінованість, колективізм, почуття дружби, товариства, а також громадськості й патріотизму.

У завдання фізичного виховання також входили розвиток організаторських умінь і навичок, підготовка громадського фізкультурного активу. Розв'язання цих завдань досягалося цілеспрямованим змістом, багатоаспективністю форм роботи, організаційно-педагогічним забезпеченням її проведення (науковою методикою проведення занять). Добір і дозування фізичних вправ, методичні прийоми, навчання обумовлювалися віковими і статевими особливостями учнів, станом їх здоров'я і фізичного розвитку. Заняття проводилися із дотриманням певних гігієнічних вимог під лікарським контролем. Тому в штаті навчального закладу мав бути медичний персонал

лікар (медична сестра) [120, С. 79–82]. Розвиток фізичної культури мав глибокі історичні корені у вітчизняній науці, практиці реалізації у вітчизняному шкільництві, як у школі, так позашкільних закладах.

Що ж стосується предметного поля нашого дослідження, то зазначаємо, що перша повоєнна програма з фізичної культури з'явилася у 1957 році, яка була спрямована на зміцнення здоров'я, удосконалення рухових умінь і навичок, розвиток фізичних якостей і виховання моральних якостей. Програма, яка прийшла на зміну попередній, була затверджена у 1960 році і мала за мету – підвищення освітньої складової уроків з фізичної культури [43, С. 34–38].

Велике значення для розвитку фізичної культури в шкільній практиці мала Постанова ЦК КПРС і Ради Міністрів СРСР «О мерах по дальнейшему развитию физической культуры и спорта» від 11 серпня 1966 року, в якій школа визначалася як основа фізичного виховання підростаючого покоління. За цією постановою та відповідними постановами в союзних республіках, зокрема, і в Україні, у всіх типах шкіл і у всіх класах було введено 2 уроки з фізичної культури на тиждень, прийняті заходи щодо забезпечення кожної школи необхідним інвентарем, всі сільські школи забезпечені вчителем фізичної культури незважаючи на кількісний склад учнів [74, С. 396–399].

Важливу роль у підвищенні ефективності викладання фізичної культури відіграла Постанова ЦК КПРС і Ради Міністрів СРСР «О мерах дальнейшего улучшения работы средней общеобразовательной школы» від 10 листопада 1966 року №874 в якій підкреслювалося, що високий рівень всієї навчально-виховної роботи в школі також залежить і від вирішення завдань фізичного виховання учнів [84, С. 205–212].

Фізкультурна робота в школі включала: навчальну роботу; фізкультурно-оздоровчу роботу в режимі дня школи; позакласну роботу по фізичній культурі, спорту і туризму. Так, уроки з фізичного виховання в школі були обов'язковими для всіх дітей загальної групи, зміст уроків визначався відповідними державними програмами і відповідав віковим особливостям школярів. Програми будувалися на диференційованому підході за групами

класів (1-3-ті, 4-8-мі, 9-10-ті) [43, С. 41–43]. Програми були чітко прописані, в них вказувалися форми, методи проведення занять за різними спортивними видами.

Чільне місце в такій роботі посідали:

1. Ранкова гімнастика для всіх класів (12–15 хвилин) проводилася на відкритих площадках, в добре провітрених загальношкільних приміщеннях (зали, тераси, коридори) і включала 8–10 вправ. Закінчувалась гімнастика за 5 хвилин до початку 1-го уроку.

2. Фізкультурні хвилинки проводилися на окремих уроках (на 3–4-му уроці) і уроках праці включали з 6–7 вправ. Перед її проведенням провітрювався клас.

3. Ігри та вправи проводилися на перервах (як правило, на великій), на відкритому повітрі та були формами активного відпочинку.

4. Дні фізичної культури і спорту (ще їх визнавали як «дні здоров'я») проводилися 6-ть разів на навчальний рік, в них брали участь всі учні школи. Як правило «дні здоров'я» за сприятливих погодних умов проводилися поза школою: в лісі, парку і включали походи, прогулянки, екскурсії, купання, спортивні розваги та ігри, найпростіші загальношкільні змагання та ін. [10, С. 96–99].

Річні звіти Міністерства освіти **Української Радянської Соціалістичної Республіки (УРСР)** досліджуваного періоду засвідчили, що позакласна робота з фізичного виховання, спорту і туризму включала: заняття в спортивних секціях, гуртках фізичної культури, секції загальної фізичної підготовки, самостійні заняття, проведення спортивних змагань, спартакіад, фізкультурних свят, туристичних походів і екскурсій [133; 134]. Основу позакласної роботи складала спортивні секції за окремими видами спорту у відповідності до спортивної бази для проведення такої роботи (наявність басейну, великої спортивної зали, лісопарку тощо). Заняття здійснювалися у спортивних секціях за спеціальними програмами, які відповідали конкретним видам спорту. Фізкультурні гуртки, як правило організовувалися в молодших класах. На їх

заняттях школярі засвоювали більш широке коло рухових навичок і умінь, розширювали свої знання, які отримували на уроках фізичної культури. Спортивні змагання в яких брали участь усі учні школи, були важливою формою залучення учнів до самостійних занять фізичною культурою і спортом. Змагання проводилися на різному рівні: клас, школа, район, місто, область, республіка, всесоюзні. Також проводилися фізкультурні свята, що сприяло агітації та пропаганді фізичної культури серед учнівської молоді. Велику роль у проведенні позакласної роботи відігравали шкільні колективи фізичної культури, які об'єднували учнів старших і молодших класів [133, С. 2–160; 134, С. 2–143].

Аналіз цих архівних матеріалів підтвердив, що успішність проведення позакласної і позашкільної роботи з фізичної культури і спорту залежала від організаційного забезпечення, використання вчителями і тренерами науково-обґрунтованої системи методів і форм її організації [135; 137; 142].

Викладачі, тренери у своїй роботі виходили з того, що успішному розв'язанню завдань фізичного виховання і спорту сприяло застосування методів і прийомів навчання школярів руховим діям і розвитку в них рухових якостей (залежно від виду спорту та спортивних занять). Процес занять вибудовувався за певною схемою і відповідними до неї методами навчання: інструктаж – пояснення і показ, розучування рухів – цілісний і за окремими елементами; виправлення помилок, закріплення вивчених елементів та вправ; аналіз і оцінка результатів розробки. За умов застосування цілісного методу навчання, який дозволяв найбільш ефективно дітям засвоювати рухові дії, використовувалися різні прийоми, умови та засоби, які на окремих етапах полегшували, або ускладнювали роботу (наприклад, зменшення ваги знаряддя, зниження висоти бар'єрів, пряме надання фізичної допомоги тренера і т.і.). У подальшому на кожному етапі ці вправи удосконалювалися з уточненням окремих елементів. Метод виконання окремих елементів вправи використовувався для окремих фаз вправи. Процесові вдосконалення спортивної майстерності сприяли ігрові методи, а також залучення юних

спортсменів до змагань різного рівня. Аналіз і оцінка результатів роботи проводилася за кожним методом, етапом роботи [41, С. 3–25; 68, С. 4–8].

Другу групу методів підготовки спортсменів становили методи раціонального поєднання навантаження (врахування обсягу та інтенсивність вправ і дозованого відпочинку). При цьому необхідно зазначити, що кожен вид спорту мав свої форми, методи, прийоми роботи тренера із юними спортсменами, які були спрямовані на розвиток швидкості, сили, витривалості, спритності, гнучкості, координаційних здібностей [41, С. 27–33].

Основними формами організації учнів на рівні фізичної культури в досліджуваній період були: фронтальні вправи, які виконувалися всіма учнями одночасно; фронтально-групові вправи, які виконувалися групами (шеренгами); поточні – вправи виконувалися по черзі, з найменшими проміжками часу; поточно-групові – кожна група виконувала вправи одна за іншою без перерви; коловий спосіб, який мав декілька різновидів. За ним учні поділялися на 5–10 груп – станцій і створюється декілька так званих спортивних станцій на кожній з яких учні певні завдання (стрибки у довжину, біг на короткі дистанції, подолання перешкод, вправи з м'ячем тощо) за сигналом «по колу» учні змінюють станції і т.д. Вправи виконувалися інтенсивно з невеликими перервами [76, С. 214–145].

Як засвідчили результати дослідження, розвитку фізичного виховання школярів сприяло їх широке залучення до позашкільних закладів спортивного профілю, які ми розглядаємо в контексті загальної структури та розвитку позашкільних закладів України.

В історико-педагогічному контексті розвитку позашкільних закладів сприяла різноманітна просвітницька діяльність громадських організацій, товариств, приватних осіб серед дорослого населення (в кінці XIX століття – серед дітей та молоді) [5, С. 53–57]. Починаючи з першої чверті й до кінця XIX століття позашкільна освіта здійснювалась в основному в недільних і вечірніх школах, на загальноосвітніх і професійних курсах для дорослого населення при підприємствах, фабриках і заводах, народних університетах, народних

бібліотеках і читальнях, книжкових складах, народних будинках, під час читання публічних лекцій, проведення спільних свят, екскурсій за кошти громадських і приватних осіб [6, С. 50–53].

Про таку спрямованість роботи в позашкільних закладах свідчить і Народна енциклопедія, видана Харківським товариством розповсюдження в народі грамотності (1914 р.). Ця робота підтверджує, що до форм позашкільної роботи було долучено в більшості своїй доросле населення (проведення просвітницьких заходів). Що ж стосується роботи з дітьми, то мова йде про організацію «літніх шкільних колоній». В енциклопедії зазначається, що «... сама по собі школа має дуже велике значення, якщо крім неї населення ніде не може закріпити грамотність і продовжити подальшу освіту» [72, С. 207].

Особливий розвиток позашкільні форми освіти населення досягли в період значних демократичних перетворень – у 50–60 рр. XIX століття, зокрема у зв'язку з відміною кріпосного права. Окреме і досить помітне місце у розвитку позашкільної освіти у цей історичний період зіграли створені майже у всіх губернських і більшості повітових міст країни товариства грамотності, значних зусиль до їх створення доклали М. Корф, М. Пирогов, К. Ушинський та ін. [42, С. 160–170; 102, С. 647].

В Україні розвиток позашкільної освіти пов'язаний з просвітницькою і педагогічною діяльністю М. Пирогова, з ініціативи якого в навчальних закладах вперше було введено літературні читання, як форми позакласної роботи, що мали на меті сприяти розвитку умінь самостійної навчальної роботи учнів. Для України цей період був характерним тим, що наприкінці XIX – початку XX століття на допомогу школі, батькам та суспільству прийшли просвітницькі товариства. Так, на Київщині – Київське товариство грамотності. Товариство сприяння початковій та середній освіті, Фребелівське товариство, Товариство ім. К. Ушинського, Київський педагогічний клуб та ін. [5, С. 83–94]. У різні часи в них працювали відомі педагоги, вчені та громадські діячі, зокрема Б. Грінченко, В. Дурдуківський, Т. Лубенець, С. Русова, С. Сірополко та ін. [22; 70, С. 160–166; 62; 91; 97]. У 1904 році в Москві розпочав роботу перший

міський народний дім, що мав у своїй структурі клуб для дітей. За змістом роботи цей клуб, в діяльності якого активну участь брав С. Шацький, був прообразом сучасного науково-технічного, краєзнавчо-пошукового центру учнівської молоді. Саме в ці роки в педагогічній літературі з'являється термін «позашкільна робота», сутність якого на той час складала в основному просвітницька і культурно-освітня діяльність педагогічної громадськості з дорослими населенням різного віку і лише частково з дітьми [72, С. 137–145].

Початок ХХ століття характеризувався створенням громадських просвітницьких організацій не лише у містах, а й у сільських населених пунктах. Так, у 1910 р. в селі Верхня Хортиця вперше в Україні було створено вчителем природознавства сільської школи П. Бузуком Товариство охоронців природи, просвітницька діяльність якого мала значний вплив на розвиток природоохоронного дитячого руху в Україні. Екологічні проблеми залишалися актуальними впродовж тривалого відрізка часу, як тоді, так і сьогодні, вирішувалися через різні форми просвітницької роботи. Так, на загальних зборах київського обласного педагогічного товариства (1916 р.), було визнано, що «... сама школа не може організувати позашкільне виховання учнів на належному рівні, тому потрібно створювати різноманітні просвітницькі клуби для учнів» [49, С. 249]. Численні екскурсії, які влаштовували громадівські організації на природу, околиці міста, до історичних пам'яток, С. Русова наголошувала, що «...справді найкращий спосіб пізнати свій рідний край, зрозуміти залежність від тих або інших обставин рідного народу та його сучасного економічного життя, його національної культури, нам бракує широкого патріотизму саме через те, що ми занадто мало знаємо свій край, не додивляємося до життя народу, не цікавимося явищами природи....» [91, С. 274].

Вчений педагог, відома громадська діячка С. Русова надавала велике значення роботі позашкільних закладів. Виступаючи у 1918 році з лекціями на позашкільному факультеті Київського педагогічного інституту, звертала увагу на те, що «визнаючи усе віковичне значення школи, шкільної освіти для

найкращого розвитку дітей, не можна не бачити, що найкраща школа без позашкільної освіти та її допомоги не дає великих корисних результатів. Позашкільна освіта потрібна для культурного поступу країни як найкращий засіб виховання гармонійно розвинутої особистості, індивідуальності кожної дитини, а не того одноманітного гурту, який не здатен ні захистити свою волю, ні спрямувати її на загальне добро» [91, С. 284].

Розвиток форм творчої діяльності школярів у позаурочний час набув значної актуальності в період Української революції (1917–1920). Тоді були створенні численні невеликі клуби, дитячі майданчики, секції різноманітні за змістом роботи та організаційною структурою [10, С. 97].

У 1920 р. у м. Харкові було відкрито перший дитячий театр, у 1925 році у м. Києві започатковано роботу першої біологічної станції (нині Національний еколого-натуралістичний центр учнівської молоді). У 1927 р. розпочинає свою роботу перша дитяча технічна станція, а з 1931 р. організовано роботу Республіканської дитячої екскурсійно-туристичної станції та відповідних дитячих закладів обласного та районного рівня. Починаючи з 1935 року в Україні розвиваються нові структури позашкільних закладів, зокрема у Києві відкрито Палац піонерів і школярів, започатковано створення відповідних закладів майже у всіх обласних центрах, значно розширилися мережа станцій юних натуралістів, техніків, туристів, клубів і секцій на базі та за підтримки промислових, комунальних і сільськогосподарських підприємств. Отже, до кінця 30-х років ХХ століття в Україні було створено систему позашкільних закладів різних типів, яка набула свого найбільшого розквіту до кінця 90-х років ХХ століття, коли в Україні діяло понад 3 тисячі позашкільних навчальних закладів, а позашкільною освітою було охоплено більше як 2,9 млн. учнів [10, С. 98–99].

Вивчення історико-педагогічних досліджень та нормативно-законодавчих актів свідчить, що в загальній структурі позашкільних закладів у 20–30 роках ХХ століття широке поширення набувають заклади спортивного профілю різного типу, виокремлюються форми роботи з фізичного виховання дітей та

молоді за місцем проживання. Вчені (Б. Кобзар, Н. Харінко), вивчаючи створення і розвиток позашкільних закладів різного типу і спрямування в УРСР у вище зазначений період акцентують увагу на провідні ролі партійних органів у становленні та розвитку позашкільних закладів освіти, педагогічного супроводу їх, а також організацію їх роботи в контексті загальних завдань виховання дітей і молоді, зокрема, розвитку фізкультури і спорту всіма причетними до цього організаціями, установами, закладами. У своїй роботі вчені підкреслюють, що такі заходи з боку уряду і партійних організацій сприяли розширенню мережі позашкільних закладів і широкого залучення до них дітей, що було особливо важливим в такий складний для країни період [46, С. 23–30].

Аналіз нормативно-правового забезпечення діяльності позашкільних закладів засвідчив, що задля вирішення завдань залучення дітей до різних форм навчально-виховної роботи урядом було прийнято ряд документів, які стосувалися, як закладів середньої та вищої освіти, позашкільної освіти, профільної позашкільної освіти, зокрема, і спортивного спрямування.

Розвитку дитячого спорту сприяло прийняття Постанови ЦК **Всесоюзної комуністичної партії (більшовиків) (ВКП(б))** від 24 квітня 1932 року «О работе пионерской организации» за якою «комсомол, наркомос, наркомздрав і Ради з фізичної культури в найкоротші терміни мали забезпечити широке розгортання серед дітей спорту, різних форм масової, оздоровчої та військово-оздоровчої роботи». Це положення стало підставою для розвитку фізичної культури серед дітей і підлітків. Спортивні організації в 1930 році реорганізували гуртки з фізичної культури в колективи фізичної культури. В 1935–1936 роках було створено **добровільні спортивні об'єднання** (ДСО), а у 1932 році була організована перша у Радянському Союзі **спортивна школа молоді (СШМ)** [75, С. 278–281].

На всіх етапах свого розвитку ДСШ керувалися відповідними типовими положеннями.

У 1934 році Всесоюзним комітетом з фізичної культури і спорту було затверджено перше положення в якому чітко визначалися підходи до комплектування класів шкіл відповідно до віку дітей (13–14-ти і 15–16-ти років). Таким чином, в основу роботи шкіл було покладено вікову періодизацію навчання (тренування), виховання дітей. Наступне положення було прийнято у 1939 році, що змінило підходи до вікової періодизації комплектування класів ДСШ: 1-й клас – 10–11 років; 2-й клас – 12–13 років; 3-й клас – 14–15 років, 4-й клас – 15–17 років. За цим положенням верхня межа зарахування учнів 17-ть, а не 16-ть років, як було за першим. Поділ класів відбувався за групами відповідно до видів спорту. Наприклад, у плаванні – кроль на грудях, на спині та брас (засоби), в легкій атлетиці – біг, ходьба, стрибки та метання (види). Уводився і підготовчий клас, в якому діти навчалися елементарним видам спорту, який вони оберуть в майбутньому (такі класи називали кандидатськими групами). Це положення визначило нову тривалість проведення занять, дозволялася більш рання спеціалізація за окремими видами спорту. До 1949 року робота з юними спортсменами в ДСШ проводилася у відділеннях за видами спорту, а також учні навчалися в підготовчому, основному класі та класі вдосконалення спортивної майстерності, при формуванні класів ураховувалися стать, вік, рівень спортивних досягнень [2, С. 9–12].

Проведений нами аналіз цих Положень про організацію роботи ДСШ показав, що в них основна увага приділялася підготовці дітей, обґрунтуванню методичного забезпечення, але всі вони характеризувалися недостатньою увагою до кадрового забезпечення (повністю був відсутній типовий штатний розпис, не було таких посад як директор і заступник директора з навчально-виховної (тренувальної) роботи, відповідальність за керівництво і роботу навчальною групою покладалася на тренера на умовах погодинної оплати). Слід зазначити, що ДСШ фінансувалися по-різному, нерівномірно, їх матеріально-технічна база і фінансування залежали від відомчої належності. Так як ДСШ були підпорядковані різним галузевим міністерствам і відомствам.

Робота цих шкіл у досліджуваний період включала тренування учнів, діяльність спортивних секцій, підготовку громадських інструкторів і тренерів.

Великою подією було створення у 1934–1935 рр. перших дитячих спортивних шкіл, (а з 1965 року – дитячо-юнацькі спортивні школи). При багатьох спортивних організаціях з'явилися дитячі спортивні гуртки і секції («Юний динамівець», «Юний спартаківець») [17, С. 110–123; 124].

Велике значення для подальшого розвитку системи фізичного виховання мало залучення дітей та молоді до участі у виконанні норм комплексу **ГПО (комплекс готовий до праці й оборони)**. Реалізація основних завдань і положень норм комплексу ГПО сприяла розробці багатьох нормативно-правових документів щодо підвищення ефективності фізкультурної роботи як дітей, так і дорослого населення: затвердження у 1937 році Єдиної Всесоюзної спортивної класифікації; обґрунтовано науково і практично перевірено нову методику підготовки юних спортсменів, визначено організаційно-педагогічні умови проведення дитячо-юнацьких змагань. Велика увага в цей період надавалася самому широкому залученню учнівської молоді до занять фізичною культурою. Вся робота була спрямована на поєднанні двох провідних завдань – розвиток системи фізичної культури, підвищення ефективності фізичного виховання серед дітей та молоді, а також професійної підготовки спортсменів, зокрема підвищення їх спортивної майстерності. Другий напрям розглядався і визначався, як складова фізичної культури, а спорт став посідати значне місце в системі фізичного виховання [116, С. 30-37].

Науково-історична, довідкова література, свідчить, що перші ДСШ в нашій країні з'явилися у 1934 році в містах Київ, Харків (відкрита народним відділом освіти на громадських засадах за ініціативи Г. Певзнера з акробатики. Заняття проводилися 2 рази на тиждень) [30, С. 638] У нормативних документах зазначалося, що ДСШ – заклад, який має забезпечувати всебічний фізичний розвиток дітей та молоді; розвиток фізкультури та спорту, виявлення і залучення талановитої молоді до занять спортом, підвищення їх спортивної

майстерності, підготовки гідної зміни майстрам спорту і членів збірних спортивних команд країни [2, С. 8–9]

Слід зазначити, що розвитку позашкільних закладів спортивного профілю сприяла постійна увага з боку комсомольських та піонерських організацій. Так на X пленумі ЦК **Всесоюзного лєнінського комуністичного союзу (ВЛКСМ)** (січень, 1940 р.), розглядаючи питання роботи комсомолу з учнями початкової та середньої школи наголошувалося на необхідності самого широкого залучення дітей до різних форм виховної роботи, в тому числі й спортивної. В резолюції пленуму було зацентровано увагу на проведенні позашкільних заходів спортивного профілю (спортивних змагань, ігор, турнірів тощо). У цей історичний період до висвітлення роботи позашкільних закладів було долучено педагогічну пресу, зокрема видавався журнал «Внешкольник», який пізніше мав назву «Организуй детвору». На сторінках цього видання постійно обговорювалися питання, надавалися методичні рекомендації з удосконалення роботи позашкільних закладів [106, С. 28].

Вивчення матеріалів з практичної роботи позашкільних закладів за архівними матеріалами засвідчив, як позитивні результати, так і окремі прорахунки: їх робота поступово втрачала свою демократичність, творчість, самодіяльність, а посилювалася ідейно-політична спрямованість, жорстка регламентація партійно-урядовими постановами робота з дітьми позашкільних навчальних закладах. Робота органів освіти, шкіл, громадських організацій відзначалася за організованістю, регламентованістю, масовістю та ін. Форми позашкільної роботи з фізичного виховання повністю копіювалися за шкільною практикою, за шкільними формами проведення занять.

Розвиток позашкільних закладів в Україні був перерваний Другою світовою війною, частина їх була закрита, а ті, що працювали продовжували свою діяльність за листом Наркомосу Російської радянської федеративної соціалістичної республіки «Позакласна і позашкільна робота з учнями в умовах військового часу». [47, С. 5–15]. І тільки після звільнення України від німецько-фашистської окупації робота позашкільних закладів, спортивних шкіл набула

нової структури, змісту, перспектив розвитку. В країні почалася активна відбудова освітніх закладів, відтворення матеріально-технічної бази позашкільних закладів чому сприяла, зокрема, постанова ЦК КП(б) України „Про заходи до дальшого поліпшення роботи шкіл УРСР” (листопад, 1946 р.) [44, С. 40].

Аналіз директивних матеріалів, постанов, наказів, розпоряджень законодавчих, виконавчих органів свідчить, що в повоєнні роки в Україні розвиток позашкільних закладів в цілому, спортивного профілю зокрема, відбувався в контексті загального розвитку освіти. Основне завдання роботи позашкільних закладів різного типу полягало в допомозі учнівській молоді успішно навчатися і сприяти вихованню всебічно розвинутих і активних будівників суспільства [139, С. 147; 142, С. 35–41].

Особливе значення для розвитку позашкільних закладів (спортивних шкіл, спортивних площадок і майданчиків) мала постанова Ради міністрів СРСР та відповідна постанова Ради міністрів УРСР «Про упорядкування мережі, введення типових штатів і встановлення посадових ставок працівникам позашкільних установ» (1952 р.). Особлива увага у постанові приділялась подальшому підвищенню ефективності їх роботи, було визначено організаційно-педагогічне та кадрове забезпечення їх діяльності, систематизовано нормативно-правову основу їх роботи. В ній велика увага приділялась розвитку позашкільної роботи, як в містах, так і в сільській місцевості [83, С. 5–8].

Докорінні зміни в організації роботи позашкільних закладів відбулися після прийняття Постанови ЦК КПРС «Про зміцнення зв'язку школи з життям і про дальший розвиток народної освіти в СРСР» (1958 р.). За цим законом позашкільні заклади стали центрами науково-методичної роботи з питань підвищення ефективності навчально-виховної роботи в закладах освіти: підвищення кваліфікації вчителів, тренерів, працівників позашкільних закладів та ін.; вивчення, узагальнення та поширення передового педагогічного досвіду;

широка просвітницька робота серед батьків та дорослого населення з питань залучення дітей до занять фізичною культурою та спортом [35].

Робота позашкільних навчальних закладів стає важливою ланкою роботи не тільки органів освіти, а й інших відомств і міністерств, які займаються організацією спортивної роботи серед дітей, молоді та дорослого населення. Так, у 1957 році Рада Міністрів СРСР, а відповідно і Рада Міністрів УРСР зобов'язала місцеві органи влади посилити увагу до роботи позашкільних закладів, зокрема створити всі необхідні умови з фізичного виховання та розвитку учнів за місцем проживання, створивши при домоуправліннях дитячі спортивні майданчики, відкрити спортивні секції та гуртки, що сприятиме розвитку дитячого спорту – складової частини системи фізичного виховання дітей шкільного віку. У нормативних документах на виконання цієї постанови наголошувалося на необхідності урізноманітнення форм і методів спортивної роботи за місцем проживання. Підкреслювалося, що позакласна і позашкільна робота ефективно впливає на зростаючий організм дитини, має великий виховний потенціал і широке залучення дітей до спортивних заходів з урахуванням інтересів учнів. Вчені, дослідники проблем розвитку дитячого спорту досліджуваного періоду зазначають, що заняття фізичною культурою і спортом посідали одне із перших місць за своєю популярністю серед дітей і молоді та кількістю залучених до цих форм роботи дітей в системі позашкільної освіти. Завдання дитячого спорту органічно пов'язувалися з вирішенням проблем розвитку фізичного виховання у школі. Широкомасштабний розвиток дитячого спорту сприяв підготовці кваліфікованих, вольових, сильних, сміливих, дисциплінованих, готових працювати на користь та захист країни юних спортсменів. Це стало провідним напрямом розвитку фізичної культури і спорту в Україні, однією із форм зростання спортивної майстерності юних спортсменів – резерву складу міжнародних і олімпійських команд країни [7, С. 315].

Вчені зазначають, що у повоєнний період посилилась військово-спортивна робота серед учнів, яка наповнилася новими формами спортивно-масової

роботи: проведення літніх та зимових спортивних ігор піонерів і школярів, фестивалів молоді, всесоюзних і республіканських спартакіад учнів. Основними формами організації дитячого спорту стали: навчально-тренувальні заняття (групові та індивідуальні), спортивні змагання, масові заходи до яких була залучена велика кількість дітей. Також були розроблені та обґрунтовані рекомендації щодо занять дітьми спортом відповідно до їх віку, на основі дотримання принципу вікової періодизації та природовідповідності, які увійшли в педагогічну науку завдяки працям великого чеського педагога Я. Коменського «Велика дидактика» [7, С. 316–317].

Вікова градація була наступною: з 7–8 років – плавання, з 8–10 років – фігурне катання, з 9–10 років – гірськолижний спорт, настільний теніс, бадмінтон, стрибки у воду, з 10 років – шахи і шашки, з 10–11 років – художня гімнастика, з 10–12 років – стрибки з трампліну, парусний спорт, з 11–12 років – акробатика. Спортивна гімнастика (дівчатка), баскетбол, волейбол, ручний м'яч, футбол, хокей з м'ячем, з 12–13 років – спортивна гімнастика (хлопчики), фехтування, з 12–14 років – лижні гонки, легка атлетика, з 13–14 років – класична боротьба (вільна також), водне поло, веслування, велоспорт, ковзани, з 14 років – стрільба. З 14–15 років – бокс (хлопчики), з 15–16 років – важка атлетика). Заняття з окремих видів спорту могли розпочинатися і раніше, але для цього створювалися «підготовчі групи» до яких зараховувались діти на 1–2 роки молодше від визначення основних вікових періодів і видів спорту [34, С. 19–22].

Підготовка юних спортсменів розподілялася на фізичну, технічну, тактичну, морально-вольову, теоретичну. Всі вправи, які використовувалися в процесі спортивного тренування, умовно розподілялися на основні і допоміжні. Основними були ті, які відповідали сутності (механізму) того чи того виду спорту (наприклад, в легкій атлетиці – біг на дистанцію, стрибки, метання та ін.). У цих вправах технічні прийоми і тактичні дії виконувалися так, як на змаганнях. Основні вправи з техніки конкретного виду спорту використовувалися для індивідуального удосконалення технічних прийомів, а

також з допомогою партнера або тренера, вони виконувалися в умовах, які сприяли формуванню тактичних умінь (в спортивних іграх). Вправи з тактики сприяли відпрацюванню індивідуальних, групових і колективних тактичних дій, прийнятих в спортивних іграх, а також тактичних дій, характерних для кожного виду спорту. Допоміжні вправи полегшували завдання щодо відпрацювання основних вправ і забезпечували різнобічну фізичну підготовку дітей. Допоміжні вправи, зі свого боку, поділялися на загально-розвивальні та спеціальні загально-розвивальні вправи (основна і спортивна гімнастика, акробатика, легка атлетика, спортивні та оздоровчі ігри та ін.) забезпечували розвиток основних рухових якостей, удосконалення життєво-важливих рухових навичок і умінь, ознайомлення з технікою інших видів спорту. За допомогою спеціальних вправ – підготовчих і підводящих – прискорювалося і полегшувалося навчання техніці й тактиці певного виду спорту. Підготовчі вправи розвивали специфічні фізичні задатки, підводящі – допомагали засвоєнню технічних прийомів даного виду спорту [78, С. 102–115].

Така різнобічна фізична підготовка супроводжувала весь навчально-тренувальний процес. На початку, створювалися умови, які полегшували оволодіння основами спортивної техніки і по можливості – виключали зайві рухи. Поетапне оволодіння основами техніки від простого до складного підводило до формування у юних спортсменів тактичних умінь. У подальшому удосконалення навичок проходило в умовах, наближених до змагань. Поетапне, поступове поєднання різнопланових (різнобічної і спеціальної підготовки) форм роботи забезпечувало успіх навчально-тренувальної роботи з юними спортсменами [41, С. 26–45].

Системний аналіз форм, методів, прийомів і засобів реалізації завдань фізичного виховання, залучення дітей і молоді до фізичної культури і спорту дав можливість стверджувати, що спорт дитячий відкривав широкі можливості не тільки для занять улюбленим видом спорту, а виховував у дітей та молоді високі моральні і вольові якості, розвивав колективізм. Цьому сприяв природній потяг дітей до знань спортивного характеру, систематичні заняття

спортом, колективний і емоційний характер спортивних занять і змагань, колективна участь у будівництві своїми силами спортивних об'єктів та інших. Спільне виконання фізичних вправ вимагало від тих, хто займався спортом взаємопідтримки, взаємодопомоги, організованості. Загальне прагнення юних спортсменів до перемоги в змаганнях, сприяло розвитку у дітей таких якостей, як відповідальність і єдність колективу, посилює почуття відповідальності кожного за загально колективну справу, викликало прагнення допомагати один одному, сприяло розвитку самостійності й активності, здатності долати труднощі на шляху до поставленої мети. Об'єктивний і педагогічно обґрунтований аналіз участі в змаганнях привчав юних спортсменів до критичної оцінки власної діяльності, власних вчинків до правдивої, справедливої критики товаришів і власної рефлексії. Все це свідчить про значення спорту у житті дитини, у розв'язанні нагальних завдань на кожному етапі розвитку позашкільної освіти, в тому числі в позашкільних закладах спортивного профілю.

Успішність роботи ДЮСШ залежала від багатьох чинників, зокрема, проведення серйозної роботи щодо відбору учнів, обов'язкове врахування їх мотивації займатися тим чи тим видом спорту.

Робота проводилася відповідно до спеціальних програм за видами спорту, які були розроблені для позакласних спортивних занять і для ДЮСШ. У всіх інших позашкільних закладах заняття організовувалися у відповідності до можливостей (матеріальне оснащення, спортивна база, кадрове забезпечення) відповідно до рекомендацій в програмах. Навчально-тренувальна робота проводилася протягом усього року, під час шкільних канікул юні спортсмени працювали за індивідуальними завданнями тренерів, викладачів фізкультури або виїжджали до спортивно-оздоровчих таборів з метою зміцнення здоров'я підлітків та підвищення їх спортивної майстерності (Додаток №1) [135, С. 27–30].

У навчально-тренувальний процес органічно входили дитячі спортивні змагання, які проводились з метою сприяння укріпленню здоров'я і фізичного

розвитку дітей та підвищенню їх фізичної підготовленості, а також прищепленню інтересу до занять спортом. Основними запровадженими видами спортивних змагань були: першості (за окремими видами спорту – першість зі спортивної гімнастики, першість з футболу, першість з окремих видів легкої атлетики); змагання на кубок чи приз (приз відомих людей, героїв праці, героїв спорту та ін.); матчеві зустрічі (команд різного рівня за місцем проживання, районні, міські, обласні, республіканські, всесоюзні); показові (майстрів спорту, олімпійських чемпіонів, випускників спортивних шкіл); кваліфікаційні (отримання звання – кандидат в майстри спорту, майстер спорту, певного спортивного розряду); відбіркові (до збірних команд різного рівня); контрольні (перед участю спортсменів і команд у змаганнях) змагання [130, С. 244–245].

Проводилися змагання: серед класу або школи (навчальних груп спортивних шкіл), районні, міські, обласні, республіканські та всесоюзні. Розрізняють змагання за окремими видами спорту і комплексні – спартакіади [136, С. 40–45; 139, С. 147; 140, С. 34–197].

Щорічно проводилися масові змагання школярів на приз ЦК ВЛКСМ: «Шкіряний м'яч» (футбол), «Золота шайба» (хокей), «Срібний м'яч» (волейбол), «Піонерське чотирьохборство» (легка атлетика), «Сила і грація» (гімнастика); змагання на приз газети: «Піонерської правди» – «Великий дельфін» (плавання) та інші. Окрім змагань за окремими видами спорту, проводилися змагання з фізичної та технічної підготовки, з рухових ігор – естафети. В окремих видах спорту до участі в змаганнях юні спортсмени допускалися лише після виконання нормативів з фізичної підготовки [141, С. 9–23].

Спортивні заняття з дітьми та молоддю здійснювали школи (позакласна робота) і позашкільні заклади: ДЮСШ, екскурсійно-туристичні станції, Палаці та Будинки піонерів і школярів, заміські та міські піонерські табори, спортивно-оздоровчі табори, одноденні дитячі містечка та будинки відпочинку [80, С. 311].

Аналіз архівних матеріалів дає змогу дійти висновку, що на перших етапах розвитку (до 60-х років ХХ століття) позашкільні заклади спортивного профілю, як й інші спрямовували свою роботу на масове залучення дітей до різних видів діяльності в позаурочний час. Разом із тим у змісті, формах, методах і прийомах роботи виокремлювався такий напрям, як розвиток інтересів і здібностей дітей до серйозних занять різними видами спорту. Про це свідчить розширення мережі спортивних шкіл, секцій, клубів, гуртків, в статутах і в положеннях яких чітко визначався їх освітньо-виховний рівень, вимоги до кадрового забезпечення та спортивної бази [135, С. 90–93; 138, С. 345–347].

Ознакою цього періоду є посилення уваги до патріотичного виховання, як в загальноосвітніх школах, так і позашкільних спортивних закладах упродовж 1960–1970 років оголошуються Всесоюзні військово-спортивні ігри «Зірниця» і «Орлятко» в яких чільне місце посідає спортивна підготовка [45].

Статистичні дані свідчать, що у 70-х роках ХХ століття в Україні було понад 1086 позашкільних закладів серед яких 396 – спортивного профілю. Слід також відзначити, що подальшому розвиткові системи позашкільних закладів сприяло прийняття «Основ законодавства Союзу РСР і союзних республік про народну освіту» (липень, 1973 р.), затверджених Верховною Радою СРСР [77, С. 17–22].

Аналогічний закон у червні 1974 року був прийнятий Верховною Радою України, який містив окремий розділ «Про позашкільне виховання» [13, С. 120–123].

Ці постанови визначили завдання, зміст і шляхи розвитку позашкільної освіти, у них юридично були унормовані діяльність, функції, статус, права і обов'язки учнів, регламентувалися взаємодія позашкільних закладів з базовими підприємствами, установами, організаціями тощо. Все це сприяло розробці нормативно-правового забезпечення їх діяльності, підготовці та затвердженню науково-методичного забезпечення реалізації змісту, форм і методів навчально-виховної та тренувальної роботи. Чітко було прописано, регламентовано

організацію педагогічного процесу викладачами. Цей період роботи спортивних шкіл, секцій, гуртків характеризувався чітким підпорядкуванням органам управління. Вивчення архівних матеріалів, які стосуються роботи позашкільних закладів спортивного профілю – Херсонської та ряду інших областей цього періоду переконує, що вони охоплювали значну кількість учнів, які були залучені до занять фізичною культурою і спортом, брали участь у спортивних змаганнях, юнацьких іграх тощо [141, С. 3–20].

Отже робота позашкільних закладів, закладів спортивного спрямування сприяла гармонійному розвитку дітей, залученням їх до занять за інтересами.

У діяльності позашкільних спортивних закладів велике місце посідала науково-методична робота (проведення науково-практичних конференцій, днів відкритих дверей, конкурсів, огляди на кращу спортивну роботу за місцем проживання, кращий спортивний дитячий заклад (на рівні району, міста, області, країни). Широкого розповсюдження набували заходи із спортивно-оздоровчої діяльності: Всесоюзні та Республіканські змагання, літні та зимові ігри піонерів і школярів, спартакіади, олімпіади, чемпіонати. Значну популярність завойовують Всесоюзні спортивні клуби, а відповідно республіканські та місцеві «Шкіряний м'яч», «Золота шайба», «Нептун», «Біла тура», «Чудо-шашки» тощо. Особливістю цього періоду було посилення уваги до підвищення кваліфікації викладачів, методистів, керівників секцій, тренерів, проведення різних форм такої роботи: семінарів, практикумів, стажування, консультацій, науково-практичних конференцій [123, С. 52–54].

Безумовно в роботі позашкільних закладів досліджуваного періоду були досягнення і прорахунки, чому й присвячено наступний розділ нашої роботи.

Висновки до 1 розділу

Фізичне виховання – є важливою складовою системи освіти і виховання, головною метою якого є сприяння гармонійному, всебічному розвитку особистості, а результат передбачає укріплення здоров'я людини через оволодіння фізичною культурою. Важливість фізичного виховання як одного із аспектів забезпечення єдності гармонійного духовного та фізіологічного розвитку особистості зумовила появу постійної до неї уваги з боку філософів, письменників, вчителів та вчених у різні історичні періоди.

Вивчення історико-педагогічних джерел засвідчило, що основи фізичного виховання було закладено ще в первісному суспільстві в формі імітування трудових процесів, військових дій дорослих, обрядових заходів і випробувань фізичної витривалості юнаків.

В античному світі фізичне виховання набуло великого розвитку, оскільки мало характер державної системи підготовки юнаків до несення громадських обов'язків і військової служби. У феодальному суспільстві раннього Середньовіччя фізичне виховання приходить у занепад через пропаганду аскетизму та суспільної покори. Із розквітом феодалізму фізичне виховання входить в систему лицарського виховання юнаків (верхова їзда, плавання, стрільба з луку, фехтування, лицарські турніри, полювання тощо).

Інтерес до фізичного виховання значно зростає в епоху Відродження і стає одним із напрямів реалізації навчально-виховного процесу, що знайшло своє відображення у педагогічних ідеях В. Фельтре, Ф. Рабле і М. Монтеня. Суттєві кроки, щодо вирішення питань єдності розумового і фізичного виховання були зроблені великим вченим-педагогом Я. Коменським, який у своїй праці «Велика дидактика» відводив велике місце питанням гігієни, харчування і здорового режиму дітей, їх іграм і фізичним вправам з раннього дитинства.

Англійський філософ, педагог Дж. Локк у праці «Думки про виховання» вперше в педагогічній теорії представив цілу систему фізичного виховання джентльмена, яка передбачає ряд цікавих, ефективних, проте суперечливих

прийомів. Французький філософ і педагог Ж. Руссо у своєму педагогічному трактаті «Еміль або про виховання» висвітлив методи та задачі природного виховання дитини для кожного періоду її розвитку. Під впливом ідей французького просвітника у Німеччині у кінці XVIII виникла педагогічна течія «Школи людинолюбства і добрих звичок», що розвивала і розповсюджувала ідеї природного виховання Ж. Руссо, а саме: схильність до виховання дітей у єдності фізичного розвитку з розумовим, активний розвиток трудових навичок, використання методів навчання, які відповідали б психології дітей. Ці положення з часом стали основою німецької системи гімнастики, що включала вправи на знаряддях, використання «суглобних вправ», запропоновані швейцарським педагогом Й. Песталоцці. Ця система була широко популяризована у Європі і стала базисом для виникнення шведської (П. Лінг) та сокольської (М. Тирш) систем гімнастики. У цілому в XIX–XX століттях у багатьох країнах світу велике поширення отримав спорт у його різних видах, як засіб фізичного виховання.

Аналіз історії розвитку українського шкільництва та становлення вітчизняної педагогічної думки дозволяє стверджувати, що процесів виховання на кожному етапі розвитку суспільства були властиві свій зміст, форми й методи, детерміновані соціокультурними передумовами.

Емпіричний етап розвитку фізичного виховання в Україні, за свідченням джерел, сягає корінням часів Київської Русі (формування військових навичок, загартування, витривалість тощо) та відображений у народній педагогіці (правила гігієни, харчування, праці та відпочинку, рухливі ігри, обрядові дійства тощо). Втіленням національного фізичного виховання є козацька педагогіка, яка включає струнку систему фізичного самовдосконалення у поєднанні з естетичним і моральним вихованням.

Проблемам фізичного виховання приділено увагу в працях П. Блонського, О. Духновича, М. Корфа, Г. Сковороди, К. Ушинського, С. Шацького, які розглядали фізичне здоров'я людини як невід'ємну складову її гармонійного розвитку. У контексті проблеми нашого дослідження цінним є система

«фізичної освіти» П. Лесгафта, в основі якої є положення про взаємозв'язок фізичних рухів і психічних проявів дитини, розвитку її сприйняття і мислення.

У радянському педагогічному дискурсі надавали великого значення розвитку фізичної культури та спорту в загальній цілісній системі виховання нової людини організатори освітньої системи та теоретики і практики педагогіки (Г. Гринько, Н. Крупська, А. Макаренко, А. Луначарський, Я. Ряппо, В. Сухомлинський).

Важливе теоретичне значення для нашого дослідження мають праці А. Баранського «Детские спортивные школы в системе физического воспитания молодежи», А. Новикової «Теория физического воспитания», Г. Єлисеєва «Дорога в большой спорт», Б. Кобзаря і Н. Харінко «Проблеми виховання в позашкільних закладах», Х. Батирова «Розвиток юнацького спорту в СРСР (1946–1970 рр.)», І. Белоусової «Структура управління підготовкою спортивного резерву в дитячо-юнацьких спортивних школах» та ін.

Цінний вклад у розробку проблем дитячо-юнацького спорту в досліджуваний період внесли наукові праці О. Гандельсмана, М. Зімкіна, О. Крестовнікова, З. Кузнецової, О. Новикової, М. Яковлева та інших вчених, у яких розкрито систему фізичного виховання підростаючого покоління за радянських часів, а також обґрунтовано чинники, які сприяють ефективній спортивній підготовці дітей та молоді, зокрема, визначено засоби, форми, методи, кадрове забезпечення та управління такою роботою.

У сучасних дослідженнях О. Вацеби, М. Герцика, О. Демінського та інших висвітлено роль сім'ї, школи, позашкільних закладів, спортивних організацій у фізичному вихованні школярів і розглядають фізичне виховання, як спеціально організований процес всебічного розвитку фізичних і моральних, вольових здібностей, формування і розвиток життєво важливих моральних навичок і умінь людини.

До джерельної бази дослідження долучено публікації у періодичних виданнях, матеріали Всесоюзних наукових конференцій з проблем юнацького спорту та довідкову літературу, зокрема, енциклопедичні видання, які

розкривають генезу розвитку дитячого та юнацького спорту за радянських часів «Энциклопедический словарь юного спортсмена», «Энциклопедический словарь по физической культуре и спорту», «Енциклопедія сучасної України», «Енциклопедія освіти», «Педагогічна енциклопедія», «Український педагогічний словник», «Педагогический энциклопедический словарь», «Українська радянська енциклопедія» та ін.

Відтак, джерельна база дослідження, праці вчених досліджуваного періоду з питань фізичного виховання і спорту дітей та молоді в навчальних закладах, позашкільних закладах, спортивних товариствах і об'єднаннях свідчать, що перед наукою зі спортивної підготовки підростаючого покоління з кожним роком постають важливі завдання, а саме: удосконалення організаційно-методичних засад, система підготовки спортивного резерву у всіх вікових ланках, провідною із яких є ДСШ; розробка нових, більш ефективних засобів, методів, форм і прийомів підготовки юних спортсменів, які займаються в ДСШ, секціях, ДСТ і навчальних закладах різного типу, виду та форм.

У розділі розкрито особливості становлення позашкільних закладів спортивного спрямування, що розвивалися в загальному контексті розвитку вітчизняної освіти в другій половині ХХ столітті й базувалися на основі єдності завдань розумового, морального, трудового і фізичного виховання, навчання, освіти дітей та молоді, визначених урядовими та партійними наказами, розпорядженнями. Характерною ознакою досліджуваного періоду є спрямування фізичного виховання на досягнення головної мети навчально-виховного процесу в системі освіти – всебічний гармонійний розвиток дитини. Розвиток фізичної культури базувався на практичній діяльності закладів шкільної і позашкільної освіти (ДЮСШ, Палаці і Будинки піонерів, дитячі парки; піонерські спортивно-оздоровчі й туристичні табори та ін.) й був спрямований на зміцнення здоров'я дітей, підготовку юних спортсменів, сприяння фізичного розвитку та вдосконалення учнів з метою їх підготовки до суспільно-корисної праці, до життя, до захисту Батьківщини. Позакласна робота з фізичного виховання, спорту і туризму включала: заняття в

спортивних секціях, гуртках фізичної культури, секції загальної фізичної підготовки, самостійні заняття, проведення спортивних змагань, спартакіад, фізкультурних свят, туристичних походів і екскурсій, участь школярів у Всесоюзних військово-спортивних іграх «Зірниця» та «Орлятко». Основу позакласної роботи складала спортивні секції за окремими видами спорту з урахуванням умов для проведення такої роботи (наявність басейну, великої спортивної зали, лісопарку тощо). Заняття проводились відповідно до спеціальних програм за видами спорту для спортивних секцій шкільного колективу фізичної культури. Успішність проведення позакласної та позашкільної роботи з фізичної культури і спорту в досліджуваний період була зумовлена рівнем організаційного забезпечення – використанням науково-обґрунтованої системи методів навчання та форм проведення таких занять.

Список використаних джерел до 1 розділу:

1. Алексюк А.М. Завдання організаторів позакласної і позашкільної виховної роботи з дітьми / А.М. Алексюк // Радянська школа. – 1969. – № 1. – С. 1–14.
2. Баранский А.И. Детские спортивные школы в системе физического воспитания молодежи : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук / А.И. Баранский. – М., 1955. – 14 с.
3. Батыров Х.А. Развитие юношеского спорта в СССР (1946–1970) : Дис. ...канд. пед. наук: 13.00.04. – М., 1972. – 204 с.
4. Белоусова И.В. Структура управления подготовкой спортивного резерва в ДЮСШ : Дис. ...к.пед.н.: 13.00.04. – Л., 1987. – 184 с.
5. Березівська Л.Д. Освітньо-вихована діяльність київських просвітницьких товариств (друга половина XIX – поч. XX ст.) / Лариса Дмитрівна Березівська. – К.: Молодь, 199. – 191 с.
6. Березівська Л.Д. Позашкільне виховання учнів у діяльності просвітницьких організацій (кінець XIX – початок XX століття) / Л.Д. Березівська // Шлях освіти. – 1997. – №2. – С. 50–53.
7. Берека В.Є. Особливості розвитку позашкільних закладів України в 60-х – початку 70-х років / В.Є. Берека // Наукові праці Кам'янець-Подільського державного університету: історичні науки – Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський держ. пед. ун-т. – 1998. – Т.2. – С. 315–317.
8. Блонский П.П. Избранные педагогические произведения / П.П. Блонский. – М.: Педагогіка, 1961. – 695 с.
9. Брыкин А.Т. Гимнастика / А.Т. Брыкин. – М.: Физкультура и спорт, 1950. – 512 с.
10. Букреева С.М. Перші кроки становлення на Україні позашкільного виховання дітей / С.М. Букреева // Радянська школа. – 1977. – №10. – С. 96–99.
11. Бунчук М.Ф. Организация физической культуры / М.Ф. Бунчук. – М.: Физкультура и спорт, 1972. – 116 с.

12. Ваховський Л.Ц. Методологія дослідження історико-педагогічного процесу: постановка проблеми / Л.Ц. Ваховський // Шлях освіти. – 2005. – №2. – С. 7–11.
13. Винничук О. Історико-педагогічні аспекти розвитку фізичної культури / О. Винничук. – Тернопіль: АСТОН, 2001. – 404 с.
14. Внешкольные учреждения: пособие для работников внешкольных учреждений / Сост. Л.И. Филатова, В.С. Муратова. / Под ред. Л.К. Балясной. – М.: Просвещения, 1978. – 256 с.
15. Гандельсман А.Б., Смирнов К.М. Физиологические основы методики спортивной тренировки / А.Б. Гандельсман, К.М. Смирнов. – М.: Физкультура и спорт, 1970. – 232 с.
16. Герцик М.С., Вацеба О.М. Вступ до спеціальностей галузі «фізичне виховання і спорт»: навчальний посібник / М.С. Герцик, О.М. Вацеба. – Вид. 3-є, випр. і доп. – Харків: «ОВС», 2004. – 176 с.
17. Голощапов Б.Р. История физической культуры и спорта : учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений / Б. Р. Голощапов. – М. : Издательский центр «Академия», 2004. – 312 с.
18. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник / С. Гончаренко. – К.: Либідь, 1997. – 375 с.
19. Гориневский В.В. Физическое образование / В.В. Гориневский. – М.: Физкультура и спорт, 1951. – Т.І. Изб. пр-е. – С. 71–184.
20. Градополов К.В. Атака в боксе / К.В. Градополов, К.И. Травин // Теория и практика физ. культуры. – 1950. – Т. XIII. – Вып. 3. – С. 202–205.
21. Гринько Г. Соціальне виховання дітей / Г. Гринько // Порадник по соціальному вихованню дітей (упорядкований Укрсоцвих НКО УРСР). – Харків, 1921. – Вип. 1. – С. 5 – 23.
22. Грінченко Б. Якої нам треба школи / Б. Грінченко. – Вид. 4-те. – К. : Вид-во «Криниця», 1917. – 31 с.

23. Громадский Э.С. О некоторых вопросах дальнейшего совершенствования физкультурного образования / Э.С. Громадский // Теория и практика физической культуры. – 1963. – № 11. – С. 13–14.
24. Гупан Н.М. Українська історіографія історії педагогіки / Н.М. Гупан. – Київ: А.П.Н., 2002. – 224 с.
25. Дембровська Г. М. Збереження здоров'я дітей у педагогічній спадщині В.О. Сухомлинського» / Г.М. Дембровська // Педагогічний альманах : збірник наукових праць / ред. кол. В.В. Кузьменко (голова) та ін. – Херсон КВНЗ «Херсонської академії неперервної освіти», 2015. – Випуск 27. – С. 255–260.
26. Дембровська Г.М. Організаційно-педагогічна структура та наповнюваність дитячо-юнацьких спортивних шкіл у 50–70-ті роки ХХ століття в Україні / Г.М. Дембровська // Педагогічні науки: [зб. наук. праць / ред. кол. Федяєва В.Л., Слюсаренко Н.В. та ін.]. – Вип. LXIX, Т.1. – Херсон, 2016. – С. 22–26.
27. Дембровська Г.М. Фізичне виховання учнів у школах і позашкільних закладах як історико-педагогічна проблема / Г.М. Дембровська // Педагогічні науки: [зб. наук. праць / ред. кол. Федяєва В.Л., Слюсаренко Н.В. та ін.]. – Херсон, 2017. – №75. – С. 23–31.
28. Деминский А.Ц. Основы теории и методики физического воспитания: учебное пособие для институтов и факультетов физического воспитания / Алескандр Деминский. – Донецк: Донеччина, 1995. – 520 с.
29. Духнович А. Народная педагогия / А. Духнович // Твори в 4-х т.: Пряшів, 1967. – Т. 2. – 734 с.
30. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України ; головний ред. В.Г. Кремень. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
31. Енциклопедія сучасної України Т. 7 : Г – Ді. – К., 2007. – 708 с.
32. Єлисеєва Г. Дорога в большой спорт / Г. Єлисеєва. – М. : Профиздат, 1966. – 64 с.

33. Жданов Л.Н. Актуальные проблемы физического воспитания в школе / Л.Н. Жданов, В.И. Филиппович // Советская педагогика. – М., 1962. – № 3. – С. 31–37.
34. Жуков П.И. Советская школа спорта / П.И. Жуков. – М.: Физкультура и спорт, 1953. – 62 с.
35. Закон об укреплении связи школы с жизнью и о дальнейшем развитии системы народного образования в СССР. – М.: Изд-во «Известие советским депутатам трудящихся СССР», 1958. – 30 с.
36. Зациорский В.М. Физические качества спортсмена / В.М. Зациорский. – М.: Физкультура и спорт, 1966. – 168 с.
37. Зимкин Н.В. Физиологическая характеристика силы, быстроты и выносливости / Н.В. Зимкин. – М.: Физкультура и спорт, 1956. – 206 с.
38. Золотухина С. Рекомендации по курсу «Педагогика». – К., 1995. – С. 2–19.
39. Иванницкий М.Ф. Анатомия человека. – В 2-х томах: учебник для ин-тов физической культуры. – Изд-е 3-е, переаб. – М.: Физкультура и спорт, 1956. – 552 с.
40. История физической культуры и спорта: учебник для ин-тов физич. культ. / Под ред. Столбова В.В. – М.: Физкультура и спорт, 1975. – 359 с.
41. Каледин С. Физическая подготовка юных спортсменов / С. Каледин. – М.: Физкультура и спорт, 1968. – С. 3–45.
42. Калениченко Н.П., Ильченко Ж.Д. Освітня діяльність Харківського товариства грамотності (1869 – поч. ХХ ст.) / Н.П. Калениченко, Ж.Д. Ильченко // Педагогіка і психологія. – 1996. – №1. – С. 160–170.
43. Карпушко Н.А. Историко-теоретический анализ школьных программ по физической культуре: учеб. пособие / Н.А. Карпушко. – М., 1992 – 62 с.
44. Клочко Н.Л. Реформування початкової освіти України в ХХ столітті: посібник / Н.Л. Клочко. – Вінниця: ВДПУ, 2010. – 117 с.
45. Коберниченко Г.Г. «Зарница» и «Орленок» / Г.Г. Коберниченко –

школа мужества. – Минск : Нар. Асвета, 1983. – 80 с.

46. Кобзар Б.С., Харінко Н.Ф. Проблеми виховання в позашкільних закладах / Б.С. Кобзар, Н.Ф. Харінко. – Київ: Радянська школа, 1969. – 160 с.

47. Коваль М.Б. Деятельность внешкольных учреждений в системе коммунистического воспитания / Под ред. Ширвиндта Б.Е., Коваль М.Б. // Вопросы воспитательной деятельности внешкольных учреждений – М., 1980. – С. 5–15.

48. Коменский Я.А. Избранные педагогические сочинения: в 2 т. / Я.А. Коменский ; [ответ. Ред. А.И. Пискунова]. – М.: Педагогика, 1982. – Т. 1. – 658 с.

49. Корнієвська О.В. Київське товариство грамотності // Енциклопедія історії України : у 10 т. / редкол.: В.А. Смолій (голова) та ін. ; Інститут історії України НАН України. – К. : Наук. думка, 2007. – Т. 4 : Ка-Ком. – С. 249.

50. Корф Н.А. Наши педагогические вопросы. [Т. 1] / Н.А. Корф. – М., 1882. – 402 с.

51. Кравець В.П. Історія української школи і педагогіки / В.П. Кравець. – Тернопіль: «Тернопіль», 1994. – 386 с.

52. Крадман Д.А. Шведская система физических упражнений / Д.А. Крадман– М. – Петроград: ГИЗ, 1923. – 127 с.

53. Крестовников А.Н. Очерки по физиологии физических упражнений / А.Н. Крестовников. – М. : Физкультура и спорт, 1951. – 532 с.

54. Крупская Н.К. Педагогические сочинения : В 11 т. – М. : Просвещение, 1959. – Т. 3. – 511 с.

55. Кузнецова З.И. Критические периоды развития двигательных качеств школьников / З.И. Кузнецова // Физическая культура в школе. – 1975. – № 1. – С. 7–10.

56. Кулик В.В. Про завдання фізкультурних організацій республіки по виконанню постанов ЦК КПРС, Ради Міністрів СРСР та постанови ЦК КП України і Ради Міністрів УРСР «Про заходи по дальшому розвитку фізичної культури і спорту / В.В. Кулик // Спортивна газета. – 1966. – № 137. – С. 2–4.

57. Кун Л. Всеобщая история физической культуры и спорта / Л. Кун. – М. : Радуга, 1982. – 399 с.
58. Легкая атлетика (для техникумов физической культуры) / Под общей редакцией Д.А. Семенова. – М.: Физкультура и спорт, 1951. – 461 с.
59. Лесгафт П.Ф. Руководство по физическому образованию детей школьного возраста / П.Ф. Лесгафт // Избранные педагогические сочинения / Сост. И.Н. Решетень. – М. : Педагогика, 1988. – С. 228–264.
60. Летунов С.П., Мотылянская Р.Е. Врачебный контроль в физическом воспитании / С.П. Летунов, Р.Е. Мотылянская. – М.: Физкультура и спорт, 1951. – 408 с.
61. Локк Дж. Мысли о воспитании / Дж. Локк // Хрестоматия по истории зарубежной педагогики / сост. и авт. вв. статей А.И. Пискунов. – М. : Просвещение, 1971. – С. 181–212.
62. Лубенец Т. Педагогические беседы / Т. Лубенец. – [2-е изд., доп. и перераб]. – СПб. : П. В. Луковников, 1913. – 578 с.
63. Луначарский А.В. О народном образовании. Статьи и речи за период 1917–1929 гг. / А.В. Луначарский – М.: Изд-во Акад. пед. наук РСФСР, 1958. – 559 с.
64. Макаренко А.С. Педагогічні твори. – У 8 т. – Т.2 / А.С. Макаренко. – М. : Педагогіка, 1983. – 562 с.
65. Матвеев Л.П. Основы спортивной тренировки / Л.П. Матвеев. – М. : Физкультура и спорт, 1977. – 280 с.
66. Материалы 3 Всесоюзной научной конференции по проблемам юношеского спорта : тезисы докладов. – М., 1973. – С. 5–157.
67. Машин О.Д. II Всесоюзна конференція Союзу спортивних товариств і організацій СРСР. Звіт Центральної Ради Союзу спортивних товариств і організацій СРСР і завдання по дальшому розвитку фізичної культури і спорту / О.Д. Машин // Радянський спорт. – 1964. – № 63. – С. 3–4.
68. Михайлова М.Н. Физическое воспитание школьников / М.Н. Михайлова. – М. : Просвещение, 1968. – 8 с.

69. Мізяка А.О. Пленум ради Союзу Спортивних товариств і організацій УРСР. Юнацькому спорту – широкий розмах, високу майстерність! / А.О. Мізяка // Спортивна газета. – 1965. – №140. – С. 1–3.

70. Нариси з історії розвитку новаторських навчально-виховних закладів в Україні (XX століття): навч.-метод. посіб. / за ред. О.В. Сухомлинської, О.В. Курила ; авт. кол. : О.В. Сухомлинська, В.С. Курило, Н.П. Дічек, Л.Д. Березівська, Н.С. Побірченко Н.Б. Антонець, Л.С. Бондар, Т.В. Філімонова, М.Я. Антонець. Т.І. Куліш, О.М. Шевчук. – Луганськ : Вид-во ДЗ “ЛНУ ім. Тараса Шевченка”, 2010. – 444 с.

71. Народна педагогіка. Світовий досвід: навч. посібник / А.І. Кузьмінський, В.Л. Омеляненко – К.: Знання-прес, 2003. – 134 с.

72. Народное образование в России. Народная энциклопедия. Харьковское общество распространения в народе грамотности. – М., 1914. – Т.10. – 351 с.

73. Новикова А.Д. Теория физического воспитания / ответственный редактор Л.П. Матвеев. – М.: Физкультура и спорт, 1959. – 390 с.

74. О мерах по дальнейшему развитию физической культуры и спорта: Постановление Центрального Комитета КПСС и Совета Министров СССР от 11 августа 1966 г. / Вопросы идеологической работы КПСС // Сборник документов (1965–1973 гг.). – М., Политиздат, 1973. – С. 396–399.

75. О работе пионерской организации (К 10-летию пионерской организации): Пост. ЦК ВКП(б) 24 апреля 1932 года // Народное образование в СССР: Сб. документов 1917–1973 гг. – М.: Педагогика, 1974. – С. 278–281.

76. Озолин Н.Г. Современная система спортивной тренировки / Озолин Николай Георгиевич. – М.: Физкультура и спорт, 1970. – 479 с.

77. “Основи законодавства Союзу РСР і союзних республік про народну освіту” // Зб. наказів та інструкцій міністерства освіти УРСР. – 1973. – № 18. – С. 17–22.

78. Очерки по истории физической культуры. Материалы Первой Всесоюзной научно-методической конференции по истории и организации физической культуры. – М.: Физкультура и спорт, 1964. – 248 с.
79. Педагогическая энциклопедия: В 4-х т. – Т. 1: А–Е / Гл. ред. И.А. Каиров, Ф.Н. Петров. – М. : Издательство «Советская энциклопедия», 1964. – 832 столб.
80. Педагогический энциклопедический словарь / Гл. ред. Б.М. Бим-Бад; редкол.: М.М. Безруких, В.А. Болотов, Л.С. Глебова и др. – М.: Большая Российская энциклопедия, 2003. – 528 с.
81. Положение о физическом воспитании школьников // Физическая культура в школе. – 1971. – №2. – С. 37–39.
82. Пономарев Н.И. Возникновение и первоначальное развитие физического воспитания / Н.И. Пономарев. – М., 1970. – 114 с.
83. Постановление Совета Министров СССР «Об упорядочении сети, введении типовых штатов и установлении должностных окладов работникам внешкольных заведений» // Вопросы внеклассной и внешкольной работы с детьми. – М.: Просвещение, 1955. – С. 5–8.
84. Постановление ЦК КПСС и Совета Министров СССР от 10 ноября 1966 г. «О мерах дальнейшего улучшения работы средней общеобразовательной школы» // Собрание постановлений Правительства Союза Советских Социалистических Республик. – 1966. – №23. – С. 205–212.
85. Пустовіт Г. Системний підхід до освіти і виховання учнів у позашкільних навчальних закладах / Григорій Пустовіт // Рідна школа. – 2008. – №11. – С. 6–13.
86. Путиянина Г.Н. История становления и развития спортивных школ в Украине (1930–1990 гг.) / Г.Н. Путиянина // Слобожанський науково-спортивний вісник. – Психолого-педагогічні, соціологічні та філософські аспекти ФКІС. – 2006. – №10. – С. 203–206.
87. Рабле Ф. Мысли о воспитании и обучении Ф. Рабле и М. Монтеня : избранные места из «Гаргантюа» и «Пантагрюэля» Рабле и «Опытов» Монтеня /

Ф. Рабле, М. Монтень; пер. В. Смирнов. – М.: [б.и.], 1896. – 129 с. / Пер. Н. Любимова. – М., 1981.

88. Радул О.С. Виховання дітей в процесі життєдіяльності давніх східних слов'ян (VI – XIII ст.) / О. Радул. – Кіровоград: РВВ КДПУ ім. Винниченка, 2013. – 448 с.

89. Руденко Ю. Основи сучасного українського виховання. – К. : Видавництво імені Олени Теліги. 2003. – 328 с.

90. Рудик П.А. Психология: учебник для институтов физической культуры / П.А. Рудик. – М.: Физкультура и спорт, 1964. – 464 с.

91. Русова С.Ф. Вибрані педагогічні твори / С.Ф. Русова. – К.: Освіта, 1996. – 304 с.

92. Руссо Ж.Ж. Эмиль, или О воспитании / Ж.Ж. Руссо // Хрестоматия по истории зарубежной педагогики / Сост. и авт. вводных статей А.И. Пискунов. – М.: Просвещение, 1971. – С. 221–253.

93. Ряппо Я.П. Система народного просвещения Украины : сб. материалов, ст. и докл. / Я.П. Ряппо. – Х. : Гос. изд-во Украины, 1925. – 231 с.

94. Самоуков Ф.И. Подготовка научных кадров – важнейшая задача институтов физической культуры / Ф.И. Самоуков // Теория и практика физической культуры. – 1953. – № 3. – С. 20–23.

95. Саркизов-Серазини И.М. Спортивный массаж / И.М. Саркизов-Серазини. – М., 1957. – 280 с.

96. Семашко Н.А. Очерки по теории организации советского здравоохранения: принципиальные основы советского здравоохранения / Н.А. Семашко. – М. : Издательство Академии медицинских наук РСФСР, 1947. – 46 с.

97. Сірополко С. Історія освіти в Україні / С. Сірополко. – К.: Наук. думка, 2001. – 912 с.

98. Сковорода Г.С. Пізнай в собі людину / Г.С. Сковорода. – Львів : Світ, 1995. – 527 с.

99. Советская система физического воспитания / гл. ред. Г.И. Кукушкин. – М.: Физкультура и спорт, 1975. – 558 с.
100. Софронова Л. Планирование внеклассной и внешкольной воспитательной работы / Л. Софронова // Воспитание школьников. – 1971. – №4. – С. 26–29.
101. Стельмахович М.Г. Народна педагогіка / М.Г. Стельмахович. – К.: Радянська школа, 1985. – 312 с.
102. Степаненко А.В. Освітні товариства в Україні // Енциклопедія історії України : у 10 т. / редкол.: В.А. Смолій (голова) та ін. ; Інститут історії України НАН України. – К.: Наук. думка, 2010. – Т. 7: Мл – О. – С. 647.
103. Стефанюк С.К. Козацька педагогіка (деякі аспекти використання) / С.К. Стефанюк, Харківський національний педагогічний університет ім. Г.С. Сковороди. – Харків : Крок, 2000 . – 146 с. – Бібліогр. : 140–142.
104. Сухомлинська О.В. Історико-педагогічний процес: нові підходи до загальних проблем / О.В. Сухомлинська. – К.: А.П.Н., 2003. – 68 с.
105. Сухомлинський В.О. Вибрані твори в 5-ти т. – Т.4 : Павліська середня школа, Розмова з молодим директором / В.О. Сухомлинський. – К.: Радянська школа, 1976. – С.31–385.
106. Сущенко Т.І. Позашкільна педагогіка: навчальний посібник / Т. Сущенко. –К., 1996. – 144 с.
107. Тезисы докладов 2-й Всесоюзной конференции по проблемам юношеского спорта. – М., 20–22 марта, 1968. – С. 21–40.
108. Теория и методика физического воспитания в 2-х тт. Т.І. – М. : Физическая культура и спорт, 1976. – 302 с.
109. Українська педагогіка в персоналіях : навч. посібник у 2 кн. / за ред. О.В. Сухомлинської – К.: Либідь, 2005. – Кн. 1. – 624 с.
110. Українська радянська енциклопедія / гол. ред. Бажан М.П. – Том 4: Данте-Ешалон. – Київ, 1961. – 560 с.
111. Управление физкультурным движением / Под общей редакцией Ивонина В.А. и Куликовича К.А. – М., 1977. – 287 с.

112. Ушинський К.Д. Твори : в 6 т. / К.Д. Ушинський. – К.: Радянська школа, 1954. – Т.2. – 560 с.
113. Федяєва В.Л. Сімейна педагогіка: Хрестоматія. Том I / упор.: В.Л. Федяєва. – Херсон: Видавництво ХДУ, 2007. – 452 с.
114. Федяєва В.Л. Сімейна педагогіка: Хрестоматія. Том II / упор.: В.Л. Федяєва. – Херсон: Видавництво ХДУ, 2007. – 580 с. (С.154-155)
115. Федяєва В.Л. Сімейне виховання в історичній ретроспективі (друга половина XIX – XX століття): монографія / В.Л. Федяєва. – Херсон РІПО, 2010. – 348 с.
116. Физическая культура и спорт в СССР / Ред.-сост. Ф.И. Самоуков, В.В. Столбов, Н.И. Торопов. – М.: Физкультура и спорт, 1967. – С.48.
117. Филин В.П., Фомин Н.А. Основы юношеского спорта / В.П. Филин, Н.А. Фомин. – М.: Физкультура и спорт, 1980. – 255 с.
118. Филиппович В. III Всесоюзная конференция по физическому воспитанию детей и подростков / В. Филиппович // Советская педагогика. – 1966. – №11. – С. 154–155.
119. Філь С.М. Історія фізичної культури : навчальний посібник для студентів вищих фізкультурних навчальних закладів / С.М. Філь, О.М. Худолій, Г.В. Малка. — Х. : «ОВС», 2003. – 160 с.
120. Харінко Н.Ф. Відновлення і дальший розвиток позашкільних закладів в УРСР (1945–1970 рр.) / Н.Ф. Харінко // Радянська школа. – 1988. – №5. – С. 79–82.
121. Харінко Н.Ф. Про діяльність позашкільних дитячих закладів / Н.Ф. Харінко // Радянська школа. – 1969. – №6. – С. 74–81.
122. Худолій О.М. Програма курсу «Педагогіка фізичного виховання» / О.М. Худолій, О.В. Іващенко // Теорія та методика фізичного виховання. – 2012. – № 8. – С. 10–14.
123. Цвірова Т. Роль позашкільних закладів у процесі виховання дітей та підлітків (сторінки історії) / Т. Цвірова // Рідна школа. – 2002. – №10. – С. 52–54.

124. Центральный Совет Союза Спортивных обществ и организаций СССР. Постановление Бюро, протокол №22 от 18 ноября 1965 года «О мерах улучшения работы ДЮСШ» [Текст] / ЦСССО и СССР. – Москва, 1965. – 76 с.
125. Черкаський О. Звідки починається спортивна стежка / О. Черкаський // Старт. – 1980. – №8. – С. 6–9.
126. Шацкий С.Т. Избранные педагогические сочинения / С.Т. Шацкий. – М.: Педагогика, 1958. – 429 с.
127. Шевченко В. Внешкольные учреждения на общественных началах / В. Шевченко // Воспитание школьников. – 1971. – №1. – С. 81–83.
128. Шиян Б. М. Теорія і методика фізичного виховання школярів / Б.М. Шиян. – Частина I. – Тернопіль: навчальна книга – Богдан, 2001. – 272 с.
129. Школоведение / Под редакцией А.Н. Волковского, М.П. Малышева. – 2-е изд. – М.: Гос. учебно-педагогическое издательство Министерства просвещения РСФСР, 1955. – 518 с.
130. Энциклопедический словарь по физической культуре и спорту. – Том 1 / гл. ред. Г.И. Кукушкин. – М.: Физкультура и спорт, 1961. – 368 с.
131. Энциклопедический словарь юного спортсмена: для ср. и ст. шк. возраста / Авт.-сост. : Сосновский И.Ю., Яайковский А.М. и др. – М. : Педагогика, 1979. – 450 с.; ил.
132. Яковлев Н.Н. Очерки по биохимии спорта / Н.Н. Яковлев. – М. : Физкультура и спорт, 1955. – 264 с.

**Центральний державний архів вищих органів влади та
управління України, м. Київ**

Ф. 166 Міністерство освіти України, 1917–2000 рр.

Оп. 15 (1942–1988 рр.)

133. Спр. 2130 Річний звіт Міністерства освіти УРСР про роботу шкіл та

органів народної освіти УРСР за 1956-57 н.р., 146 арк.

134. Спр. 1380 Міністерство освіти УРСР. Управління шкіл, Річні звіти обласних відділів народної освіти УРСР про ФВ учнів за 1952-1953 н/рік том II, 168 арк.

Державний архів Херсонської області

Ф. Р-2004 Управління з питань фізичної культури і спорту Херсонської обласної державної адміністрації, м. Херсон, Херсонської області

Оп. 2 (1969–1971 рр.)

135. Спр. 2 Постановление Комиссии Министерства просвещения СССР и Комитета по физической культуре и спорту при Совете Министров СССР, 40 арк.

Ф. Р-3876 Херсонська обласна Рада Союзу спортивних товариств і організацій

Оп. 1 (1959–1965 рр., 1966–1968 рр.)

136. Спр. 3 Приказы Министерства просвещения УССР об учебно-спортивной работе и спортивных соревнованиях в школах Украины, 45 арк.

137. Спр. 41 Постановления Центрального и Украинского Советов Союза Спортивных обществ и организаций, 257 арк.

138. Спр. 43 Постановления Президиума Совета Спортивных обществ и организаций УССР, 464 арк.

139. Спр. 69 Постановления президиума Центрального и Украинского Совета Союза Спортивных обществ и организаций СССР и УССР, 246 арк.

140. Спр. 79 Материалы соревнований на первенства области по гребле, гимнастике, плаванию, тяжелой и легкой атлетике, ручной мяч (Протоколы, списки участников, Положения о личном и командном первенстве, 1961 год), 199 арк.

141. Спр. 92 Постановления Украинского Совета Союзов обществ и организаций, 1962 год, 412 арк.

142. Спр. 310 Постановления коллегии Министерства просвещения СССР и положения о проведении юношеских спортивных соревнованиях, 87 арк.

РОЗДІЛ 2

ОСВІТНЬО-ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ У ПОЗАШКІЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ СПОРТИВНОГО ПРОФІЛЮ У 50–70 РР. ХХ СТОЛІТТЯ В УКРАЇНІ

2.1. Структура та навчально-виховний процес у позашкільних закладах спортивного профілю

Позашкільні заклади спортивного профілю посідали чільне місце в загальній системі позашкільної роботи в країні й були спрямовані на реалізацію завдань залучення дітей та молоді до занять фізичною культурою і спортом.

Фізичне виховання дітей в системі позашкільної освіти вибудовувалося в контексті пріоритетів радянської педагогіки – забезпечити всебічний і гармонійний розвиток дитини, залучити молоде покоління до активної участі в будівництві комунізму. Такі мета і завдання розв’язувалися лише на основі тісної співпраці сім’ї, школи, позашкільних закладів, дитячих і молодіжних організацій, профспілкових комітетів, спортивних організацій і об’єднань.

50–70 рр. ХХ століття в Україні характеризувалися змінами у суспільно-політичному житті країни та відповідними реформаційними процесами в освіті: частковою демократизацією суспільства, розробкою нової нормативної бази функціонування закладів позашкільної освіти, створенням відповідної матеріально-технічної бази для активного залучення дітей та молоді до занять фізичною культурою і спортом. Вчені, педагоги-тренери спрямовували свої зусилля на розвиток теорії та практики фізичного виховання на засадах дитиноцентризму, колективізму, середовищного підходу тощо [41, С. 5–8].

Велике місце в системі позашкільної освіти спортивного профілю посідав середовищний підхід, за яким підростаюче покоління формувалося не тільки в результаті цілеспрямованої педагогічної діяльності, але і під впливом самого життя, навколишньої дійсності, соціального середовища. Середовище

визначають: соціальні, культурні, економічні фактори, а також природні умови життя людини [6, С. 32–34].

За радянських часів середовище розглядалося (і розглядається на сьогодні) в контексті поняття «соціальне середовище» зокрема, визначалося, по-перше, що це широка соціальна дійсність, суспільство, держава в цілому (в широкому розумінні); по-друге, що це середовище, безпосередньо, яке оточує дитину, яка тим чи іншим чином впливає на його формування і розвиток. Тому в позашкільній освіті ці питання розроблялися в контексті проблеми радянської педагогіки – середовище та виховання і мають свою історію і свої витoki [49, С. 82–85].

Так, цим питанням в ранньорадянський період присвячені праці громадських діячів, організаторів освіти А. Луначарського, С. Шацького та інших. Так, А. Луначарський у праці «О народном образовании» наголошував на необхідності вивчення і творення відповідного середовища, адже необхідно вивчати середовище «...во всех ее особенностях как объекта нашего воздействия и ... как действующей рядом силы» [27, С. 158]. Також значення середовища у різних напрямках і формах виховання розглядав С. Шацький, зокрема у статті «Изучение жизни и участие в ней» [60, С 286–305].

Такий підхід підтверджує, що на дітей впливає все: сім'я, дитячі організації, колективи, школа, позашкільні заклади перед якими ставилися такі ж освітньо-виховні завдання, як і перед загальноосвітньою школою [53, С. 73–75].

Основна роль у роботі позашкільних закладів спортивного профілю з виховання дітей та молоді належала спортивним гурткам і секціям, юнацьким спортивним школам (ЮСШ), дитячим спортивним школам (ДСШ) і спеціалізованим ЮСШ і ДСШ, ДЮСШ та ін. Останні в цій системі посідали особливе місце: повинні були надавати допомогу загальноосвітнім школам у підготовці спортсменів та фізкультурного активу для роботи з фізичного виховання в школі, за місцем проживання дітей, у літніх піонерських і оздоровчо-трудовах таборах, в учнівських сільськогосподарських бригадах

(проводили фізкультурні паузи та фізкультурно-масові заходи, долучали дітей до фізичного виховання та спорту) [4, С. 48–50].

Аналіз джерельної бази дослідження з проблеми реалізації завдань з фізичного виховання дітей та молоді у 50–70 рр. ХХ століття в Україні засвідчив про багатоаспектність роботи позашкільних закладів: вони були інструктивно-методичними центрами освітньо-виховної роботи з учнями в позаурочний час, експериментальною лабораторією передового педагогічного досвіду з проблем організації спортивно-масової роботи учнів, координаторами цієї роботи; допомагали школі в організації вільного часу учнів; створювали мережу своїх філіалів-супутників у районах, містах та селах, використовуючи для цього спортивні споруди шкіл, приміщення житлово-комунальних управлінь та сільських клубів. Основними формами діяльності позашкільних закладів були: організаційно-методична, освітньо-виховна та організаційно-масова робота [10, С. 84–88].

Позашкільні заклади були чітко структуровані за управлінським підпорядкуванням завданнями, планами, спортивним профілем, матеріальною базою, кадровим забезпеченням, фінансовою підтримкою. У досліджуваній період мали обґрунтоване, організаційно-педагогічне та нормативно-правове забезпечення, здійснювали свою роботу в контексті розвитку освіти України.

Так, позакласна і позашкільна робота в досліджуваній період – 50–70 рр. ХХ століття, посідала чільне місце в системі виховання учнівської молоді та за визначенням вітчизняних істориків педагогіки була «... спрямована на приведення системи освіти, навчання і виховання у відповідність до потреб комуністичного будівництва» (О. Сухомлинська) [45, С. 15]. Виховання було скероване на розв'язання таких завдань, як: зв'язок навчання і виховання з життям країни; поєднання трудової, політехнічної освіти та професійної підготовки школярів. Законом «Про зміцнення зв'язку школи з життям та подальший розвиток системи народної освіти в СРСР» (1958 р.) було передбачено створення спеціалізованих шкіл для обдарованих дітей (фізико-математичних, художніх, музичних, спортивних та ін.) [20; 53, С. 150].

Позакласна робота в школах, позашкільних закладах різного спрямування проводилася, як у формі масових заходів, що охоплювали значну кількість учнів, так і в формі гурткових занять, секцій, об'єднуючи невеликі групи дітей, які проводилися за визначеними планами та відповідними програмами [7, С. 1]. Основним змістом роботи фізкультурно-спортивних секцій і команд були систематичні тренування за різними видами спорту, підготовка до виконання нормативів «Будь готовий до праці і оборони» (БГПО) (Додаток № 2) [84, С. 50–56].

Поряд зі школою різнобічну освітньо-виховну діяльність здійснювали позашкільні дитячі заклади: палаци та будинки піонерів і школярів; станції юних техніків; станції юних натуралістів; екскурсійно-туристичні станції; дитячо-юнацькі спортивні школи; дитячі парки; дитячі театри і театри юного глядача; дитячі музичні і художні школи. В окремих містах були дитячі залізничні дороги, річні пароплавства.

Слід зазначити, що всі вони без винятку здійснювали роботу за різними напрямками, а саме: інтелектуальним, технічним, натуралістичним, трудовим, художньо-естетичним, з фізичного виховання. Зміст роботи відповідав завданням, визначеним у постановах та рішеннях партійних та державних органів, органів управління освітою, постановам Центрального комітету Всесоюзного ленінського комуністичного союзу молоді (ВЛКСМ) тощо.

З метою зміцнення здоров'я і фізичного розвитку дітей та молоді в позашкільних закладах проводилися такі різноманітні заходи: оздоровчі, просвітницькі, військово-патріотичні, які охоплювали велику кількість учнів і були зосереджені, наприклад, в літній період у піонерських таборах на екскурсійно-туристичних базах та за місцем проживання [82, С. 3–7].

У науково-педагогічній літературі досліджуваного періоду зазначається, що «позашкільні заклади – заклади, які проводили позашкільну роботу з дітьми і підлітками, організовували їх дозвілля, допомагали сім'ї та школі в гармонійному розвитку дитини. Ці заклади знаходилися у підпорядкуванні Міністерства освіти, культури, шляхів сполучення, річкового і морського

флоту, профспілок, добровільних спортивних об'єднань та інших організацій і відомств» [35, С. 347–348].

Також аналіз наукової літератури з історії розвитку позашкільних закладів спортивного профілю в досліджуваній період в Україні свідчить про їх розвиток в контексті загального розвитку позашкільних закладів, які працювали поза навчальними планами і шкільними програмами, зміст, форми і методи виховної роботи яких відповідали специфіці різних занять освітньо-виховного характеру з дітьми, розвиваючи у них активність, самостійність, самодіяльність у позаурочний час [5, С. 45–47].

Навчально-виховна робота в позашкільних закладах України досліджуваного періоду базувалася на єдності, безперервності, цілеспрямованості роботи школи, сім'ї, громадськості у всебічному розвитку дитини [1, С. 4–5]. У позанавчальний час школярі в цих закладах поповнювали, розширювали свої знання, практичні навички, удосконалювали свою спортивну майстерність. Позашкільні заклади спортивного профілю давали можливість виявити інтереси та нахили до конкретного виду спорту для розвитку здібностей і задатків дітей, їхньої самостійності, творчої активності. В цей історичний період форми і методи спортивно-масової роботи з дітьми в позаурочний період були найрізноманітнішими. В різних клубах, секціях, спортивних командах, спортивних школах за спрямуванням (в більшості випадків за видами спорту) проводилися змагання, спартакіади, турніри, олімпіади, спортивні фестивалі, військово-спортивні ігри тощо [37, С. 33–41].

Позашкільним закладам належала велика роль в організації спортивної роботи дитячих оздоровчих таборів та центрів, в проведенні туристсько-краєзнавчої роботи (в якій чільне місце посідали спортивні змагання). Педагогічні колективи цих закладів надавали практичну, методичну допомогу школам, домоуправлінням у проведенні спортивно-масової роботи в школах та за місцем проживання. На цей час в Україні працювало 139 дитячо-юнацьких спортивних шкіл зі своєю власною спортивною базою на якій досвідчені тренери готували і виховували спортсменів високої кваліфікації [61, С. 86].

У цілому позашкільні заклади стали організаційно-методичними центрами позакласної і позашкільної роботи з учнями. На їх базі постійно проводилося підвищення кваліфікації і перепідготовка викладацьких і тренерських кадрів, відбувалися семінари, науково-практичні конференції з актуальних питань розвитку позашкільної освіти спортивного спрямування. Педагогічні колективи позашкільних закладів велику увагу приділяли підготовці програм, методичних розробок і посібників для спортивних гуртків, секцій тощо [58, С. 87–89].

Досліджуваний період вирізнявся функціонуванням позашкільних закладів різнотипових за своєю структурою, завданнями, формами роботи, кількістю дітей, кадровим забезпеченням тощо. Ми в своїй роботі виходимо із наступної класифікації: позашкільні заклади *загального типу* і *спеціалізовані*.

Позашкільні заклади *загального типу* здійснювали роботу системно та щорічно, у різних сферах науки, культури, спорту. До них належали: палаци та будинки піонерів і школярів; дитячі сектори профспілкових клубів і будинків культури, дитячі парки, «містечка», в структурі яких працювали гуртки різного профілю: художні, музичні, творчі, спортивні, які проводили спільно з зацікавленими (дотичними до них) освітньо-виховні заходи в тому числі й спортивні [42, С. 11–15].

Спеціалізовані позашкільні заклади проводили роботу в конкретній одній області – дитячі бібліотеки і читальні, театри (дитячий драматичний театр, ляльковий театр), ДСШ, станції юних техніків, станції юних натуралістів, екскурсійно-туристичні станції, клуби юних автомобілістів, дитячі залізничні дороги, дитячі річкові пароплавства і т.д. [10, С. 16]

Ці заклади також використовували форми роботи, які сприяли гармонійному розвитку дитини: форми роботи з розумового, морального, трудового, естетичного, патріотичного, фізичного виховання [56, С. 74]. Таким чином, дослідження підтверджує, що освітньо-виховний процес у закладах загального й спеціалізованого типу носив комплексний характер, що сприяв гармонійному розвитку дитини.

Більшу частину позашкільних закладів у досліджуваній нами період становили позашкільні заклади, підпорядковані Міністерству освіти, а також органам освіти на місцях. Мета, завдання позашкільних навчальних закладів, характер і зміст їх роботи визначалися «Положенням про позашкільні навчальні заклади», затвердженим Міністерством освіти України і ЦК ЛКСМ України (1960 р.) на різних етапах їх діяльності [10, С. 25–34].

Позашкільні заклади надавали допомогу школі, комсомольським і піонерським організаціям у виконанні закону «Об укреплении связи школы с жизнью и о дальнейшем развитии системы народного образования в СССР» (1958 р.) і відповідних заходів щодо його реалізації [9, С. 33; 20].

В Україні за цим законом було розроблено і прийнято низку заходів, щодо його виконання. Наступне завдання полягало в тому, щоб позашкільні заклади організовували і проводили інструктивно-методичну роботу з учителями, піонерськими вожатими, працівниками позашкільних закладів і учнями, проводили роботу, щодо поширення педагогічних знань серед населення і батьків; вивчали, узагальнювали й поширювали кращий досвід позакласної та позашкільної роботи.

Гурткова робота у позашкільних закладах вибудовувалася на основі орієнтовних (нормативних) програм, затверджених Міністерством освіти України, а при відсутності таких – на основі планів і програм, розроблених керівниками гуртків і затверджених директором позашкільного закладу (Додаток № 3) [97, С. 1–2; 80, С. 12–13].

Здійснений нами аналіз програм роботи позашкільних закладів спортивного профілю Херсонської області, а також звітів Київської, Одеської, Сімферопольської, Сумської, Тернопільської, Харківської, Чернігівської, Чернівецької за 1952–1953 навчальний рік свідчить, що основні завдання цих закладів щодо реалізації освітньо-виховної складової їх роботи полягали у наданні всебічної допомоги школам, комсомольським і піонерським організаціям у вихованні дітей, підготовці кваліфікованих юних спортсменів і громадських організаторів спортивно-масової роботи в країні чому сприяла,

наприклад, створена широка мережа позашкільних закладів – дитячих спортивних шкіл [64, С. 11–153].

Аналіз матеріалів з питань функціонування позашкільних закладів засвідчив, що у досліджуваній період в Україні досить велика увага приділялася творенню законодавчої бази їх функціонування, яка включала різні аспекти, а саме: структуру, підпорядкування, умови відкриття, фінансування, кадрове забезпечення і власне саму освітньо-виховну роботу. Що ж стосується спеціалізованих позашкільних закладів спортивного профілю, то в них було виокремлено такі ж аспекти, як і в загальних позашкільних закладах, але увага більш зосереджена була не на навчальному процесі, а на тренувальному, як в спортивних спеціалізованих закладах.

У педагогічній енциклопедії (1964 р.) зазначається, що «... позашкільна робота – навчально-виховна робота з дітьми, яка проводиться позашкільними дитячими і культурно-освітніми закладами, органами народної освіти, комсомольськими і піонерськими організаціями, профспілковими та іншими громадськими організаціями одна із форм організації дозвілля дітей у повоєнні роки – одна із форм боротьби із дитячою безпритульністю. Позашкільна робота проводиться (реалізується, здійснюється) на основі активності, самостійності, добровільної участі дітей з урахуванням їх інтересів» [35, С. 347].

Аналіз матеріалів з роботи позашкільних закладів показав, що в їх освітньо-виховному процесі використовувалися форми і методи роботи в більшості такі, як позакласні, але вони мали свої особливості – за змістом, метою, завданнями, формами, прийомами і засобами визначалися типом і структурою закладу, який проводив позашкільну роботу. Щоб уникнути дублювання і не допустити перевантаження школярів позашкільна робота узгоджувалася з роботою школи (особливо у мікрорайоні, за місцем знаходження позашкільного навчального закладу, школи і місцем проживання дітей) [5, С. 34–103].

Позашкільна робота в більшості позашкільних закладів поєднувалася із позакласною роботою – складовою частиною навчально-виховної роботи

школи, однієї із форм організації навчання, виховання та дозвілля школярів. Надавала широку можливість для всебічного розвитку дітей і підготовки їх до активного життя. Позакласна робота включала різноманітні виховні та навчальні заходи з дітьми, організовувалася і проводилася в позаурочний час з органами дитячого самоврядування за активної допомоги керівництва школи. Значну допомогу учням в організації позашкільної роботи надавали Палаци та Будинки піонерів і школярів, станції юних техніків, натуралістів і туристів, спортивні школи. Останні надавали допомогу в організації фізкультурно-спортивної роботи за окремими видами спорту [16, С. 35].

Проведена нами систематизація і структуризація основних форм організації роботи до якої залучалися позашкільні заклади спортивного профілю дала можливість виокремити наступні: а) масова робота (робота в спортивних клубах, проведення вечорів «Спортивної слави», диспутів «Спорт у твоєму житті: за, проти», екскурсії на спортивні бази і об'єкти міста, вікторини «Сторінками олімпійського руху» тощо); б) гурткова та секційна робота (заняття з учнями, організація роботи тренерів-інструкторів в шкільних спортивних секціях); в) індивідуальна робота (робота з окремими учнями з метою підвищення спортивної майстерності). Слід наголосити, що між навчально-виховною роботою і позакласною та позашкільною роботою існував тісний взаємозв'язок. Навчальні заняття, розвиваючи інтерес до пізнання нового, сприяли розширенню позакласної та позашкільної роботи, і навпаки. При цьому така робота не дублювала одна одну. На відміну від навчальної роботи, позакласна та позашкільна роботи організовувалися тільки на добровільних засадах, або проводились систематично [32, С. 40–45].

Провідною формою позакласної роботи, як в загальноосвітній школі, так і в позашкільних закладах спортивного спрямування була робота секцій та спортивних команд.

Питанням роботи позашкільних закладів спортивного профілю велику увагу приділяли науковці Інституту вікової фізіології і фізичного виховання, який до липня 1949 року мав назву Інститут шкільної гігієни, а потім до

вересня 1963 року Інститут фізичного виховання і шкільної гігієни. Він був створений в Москві у листопаді 1944 року на базі лабораторії шкільної гігієни і вікової фізіології Інституту теорії та історії педагогіки АПН СРСР. Цим питанням велику увагу надавали кафедри, лабораторії вищих навчальних закладів України. Так, у Південноукраїнському педагогічному університеті ім. К.Д. Ушинського з 1965 року працювала лабораторія вікової фізіології спорту; в Інституті з проблем виховання Національної академії педагогічних наук України, який засновано 2 квітня 1926 року, як Український науково-дослідний інститут педагогіки, в якому працювали лабораторія з фізичної культури, спорту і здоров'я, а також кафедра анатомії, фізіології та фізичної реабілітації.

У складі 2 секторів був і сектор фізичного виховання дітей і підлітків. Дослідницька робота Інституту проводилася в спеціалізованих лабораторіях, де вивчалися різні питання: вікові особливості вищої нервової діяльності дитини, що розвивається встановлення їх вікової класифікації; розумової працездатності дітей шкільного віку. Також вивчалися проблеми фізіології праці школярів, фізіологічні характеристики та фізіологічні механізми трудових рухів, проблеми працездатності дітей шкільного віку, проблеми вікового розвитку рухових якостей.

Лабораторія розвитку вегетативних функцій вивчала закономірності розвитку серцево-судинної та кровоносної системи і динамку змін, їх функцій при різних видах діяльності дітей і підлітків (в тому числі й спортивної). У лабораторії вікової морфології були зосереджені дослідження закономірностей вікового макро- і мікробудов організму дітей і підлітків. Також діяли лабораторії, які розробляли програми, посібники, методичні рекомендації з фізичної культури, а також питання теорії і методики фізичного виховання. До складу Інституту входили також лабораторії лікарського контролю за фізичним вихованням дітей, яка встановлювала (визначала) принципи відбору дітей з послабленим здоров'ям і організації занять з ним з фізичної культури. В інститутах працювали експериментальні майстерні з фізкультурним

обладнанням у школах, позашкільних та інших навчально-виховних закладах, які були організаторами фізичного виховання дітей в країні [38, С. 84–85].

Питання реалізації освітньо-виховного процесу в закладах позашкільної освіти були в полі зору педагогічної громадськості, зокрема й на педагогічних з'їздах, що ж стосується нашого предметного поля, то необхідно зазначити, що в травні 1919 року було проведено перший Всеросійський з'їзд з позашкільної освіти. В подальшому питання позашкільної освіти досліджуваного періоду розглядалося в контексті загальних питань розвитку освіти [36, С. 33–41].

Питання реалізації освітньо-виховної функції в позашкільних закладах, в тому числі й з питань фізичного виховання дітей і розвитку дитячого та молодіжного спорту розглядалися в Україні через призму резолюцій, педагогічних (вчительських) з'їздів (1959 р., 1968 р., 1977 р.) у відповідності до завдань розвитку вітчизняної освіти, науки і шкільництва на певному історичному етапі [19; 52; 57]. Що ж стосується нашого предметного поля та історичного періоду дослідження, зазначаємо, що робота позашкільних закладів була спрямована на формування нової людини, виховання у молоді стійких ідейних переконань, свідомого ставлення до праці, високих моральних якостей патріотів-інтернаціоналістів, відстоювання спортивних досягнень на світових аренах.

Також питання позашкільної освіти обговорювалися на нарадах, конференціях вчителів, працівників народної освіти, в тому числі й позашкільної. Так, за звітами обласних відділів освіти України, зокрема Херсонської області, за роки, які ми досліджуємо видно, що на щорічних конференціях працювали секції (підсекції) з питань діяльності позашкільних навчальних закладів спортивного спрямування і розглядалися питання організаційно-педагогічного забезпечення діяльності спортивних шкіл, їх кадрове забезпечення, зміст і форми фізичного виховання дітей та молоді тощо [69, С. 24–28; 86, С. 26–27].

Аналіз наукової літератури з проблеми дослідження засвідчив, що реалізація навчально-виховної складової у позашкільній роботі з фізичного

виховання дітей та молоді мала свої організаційно-педагогічні умови: створення відповідної спортивної бази; підготовка високопрофесійного педагогічного та тренерського складу; належне матеріально-технічне забезпечення команд та окремих спортсменів; відбір дітей для занять і змагань та їх спортивна підготовка; забезпечення суддівського складу та визначення правил суддівства змагань (нормативи); проведення постійного лікарського контролю. Саме ці вимоги вирізняють позашкільну роботу з фізичного виховання від інших напрямів позашкільної роботи (розумової, технічної, екологічної, туристичної, мистецької тощо) [11, С. 95–96; 22, С. 24–26; 29, С. 40–42; 41, С. 5–8]. Всі ці умови реалізації навчально-виховного процесу в позашкільній роботі мали свої особливості в досліджуваній період, успіхи та прорахунки.

Враховуючи те, що позашкільна робота з фізичного виховання та залучення дітей до спорту відбувалася в позашкільних закладах двох типів (визначених нами – загальних і спеціалізованих – профільних), то реалізація навчально-виховної складової в них у контексті історичної ретроспективи (генези розвитку позашкільних закладів) мали, як загальні основи й тенденції, так і особливості, які вирізнялися структурно-функціональною моделлю організації навчально-виховного й тренувального процесу того чи того закладу. І їх відмінність, перш за все, визначалася організаційно-педагогічними умовами (чинниками) їх функціонування.

Зупинимось на них окремо, зокрема на кадровому забезпеченні. Спеціалісти вищої та середньої кваліфікації з фізичної культури і спорту готувалися для організації масового фізкультурного руху, загальноосвітніх шкіл, вищих і середніх спеціальних навчальних закладів, організацій та установ, які проводили роботу з фізичного виховання і спорту в інститутах фізичної культури за різними формами навчання (очна, заочна, вечірня), а також кадри готувалися на факультетах фізичного виховання в окремих класичних університетах і педагогічних інститутах [4, С. 63–66]. Така освіта зародилася наприкінці XIX століття, так П. Лесгафтом у 1896 році в Петербурзі

було організовано спеціальні курси вихователів (жінок) і керівників фізичною освітою, які в подальшому стали основою (прообразом) вищого навчального закладу фізичної культури [18, С. 15].

Що ж стосується досліджуваного нами періоду, то слід зазначити, що підготовка кадрів здійснювалася в інститутах фізичної культури, на факультетах фізичного виховання педагогічних інститутів (Миколаївський педагогічний університет, Педагогічний університет імені М. Драгоманова, Харківський педагогічний університет імені Г.С. Сковороди), технікумах, школах тренерів, училищах фізичного виховання.

Курс навчання в інститутах фізкультури передбачав всебічну загальнонаукову, спеціальну та практичну підготовку майбутніх спеціалістів в області фізичного виховання і спорту. Велика увага приділялась вивченню нових наукових галузей – біомеханіка фізичних вправ, біохімія і фізіологія спортивної діяльності та ін. У навчальні плани інститутів також входили дисципліни, які давали майбутнім фахівцям, необхідні знання в галузі спортивної медицини та гігієни фізичного виховання (наприклад, лікарський контроль за здоров'ям осіб, які займаються фізичною культурою і спортом; лікувальна фізична культура, спортивна травматологія, масаж, загальна і спортивна гігієна). Професійна підготовка студентів забезпечувалась комплексом таких спортивно-педагогічних дисциплін, як теорія і методика фізичного виховання, історія і організація фізичної культури, гімнастика, легка атлетика, лижний спорт, спортивні ігри, плавання, конькобіжний спорт, бокс, спортивна боротьба, важка атлетика, фехтування та ін. [62; 63].

Теоретичне навчання в інститутах фізкультури органічно поєднувалося з практичними заняттями зі спортивно-педагогічними дисциплінами, з навчальною, педагогічною і організаційно-тренерською практикою в школах, масових фізкультурних організаціях і спортивних клубах. У профільних спортивно-педагогічних дисциплінах розкривалися питання історичної та соціальної значущості фізичної культури і спорту в житті суспільства, їх місце в системі виховання підростаючого покоління, у зміцненні здоров'я людей і

підготовки їх до трудової діяльності. Студенти інститутів фізкультури поглиблено вивчали один із видів спорту та вдосконалювали за ним свою спортивну майстерність. За час навчання студенти могли виконати або підтвердити відповідний спортивний розряд (на педагогічному факультеті 2-й, а на спортивному – 1-й) згідно Єдиної всесоюзної спортивної класифікації. В процесі підготовки велика увага приділялась самостійній роботі, виконанню курсових і дипломних робіт, що заклало основи для проведення самостійних наукових досліджень з фізичної культури і спорту. Досить різноплановою була студентська наукова робота: участь студентів у спеціальних семінарах і факультативних курсах із сучасних методів наукової роботи (наприклад: фізіологія окремих видів спорту, біомеханіка спортивної техніки, елементи вищої математики і статистики, електронні прилади тощо). Також студенти долучалися до створення і роботи в студентських науково-дослідних лабораторіях; до роботи відповідних кафедр і проблемних лабораторій. Диплом по закінченню давав кваліфікацію викладача фізичного виховання і тренера за обраним видом спорту [39, С. 105–114].

Підвищенню кваліфікації, набуттю відповідних знань сприяли вечірня і заочна форми навчання, де навчалися головним чином викладачі фізичної культури, працівники і методисти масових фізкультурних організацій, спортивних клубів, добровільних спортивних об'єднань і Союзу спортивних об'єднань СРСР, які мали загальну середню освіту, необхідну спортивну підготовку і великий досвід практичної роботи з фізичної роботи і спорту [55, С. 14–18].

Спортивні кадри також готувалися і в середніх фізкультурних навчальних закладах до яких зараховувалися особи, які мали не повну середню або середню освіту та в майбутньому свою професійну діяльність пов'язували з фізичною культурою і спортом. До шкіл тренерів зараховувалися особи, які мали високу спортивну підготовку (не нижче 2-го спортивного розряду). Випускники цих навчальних закладів по закінченню працювали як в школах, так і позашкільних

навчальних закладах спортивного профілю, спортивних клубах і колективах фізичної культури в якості тренерів за окремими видами спорту [31, С. 14–17].

Розглянемо наступну складову, від якої залежала реалізація освітньо-виховної функції позашкільних закладів спортивного спрямування, як *лікарський контроль* у позашкільному закладі спортивного профілю.

Лікарський контроль у фізичному вихованні – «державна система медичного обслуговування осіб, які займаються фізичною культурою і спортом, науково-практична дисципліна, що вивчає вплив фізичної культури і спорту на організм людини» [59, С. 184].

Особливе значення має лікарський контроль за фізичним вихованням дітей, підлітків і юнаків, який здійснювався відповідно до Положень про медичний контроль над тими, хто займається фізичною культурою і спортом, затверджуваних Міністерством охорони здоров'я (наприклад, жовтень, 1951 р., листопад, 1966 р.) [13, С. 246–252] та наказів Комітету в справах фізичної культури і спорту «Про підвищення якості лікарського контролю над тими, хто займається фізичною культурою і спортом» (наприклад, травень, 1952 р.) [71, С. 52–55]. Лікарський контроль вибудовувався з урахуванням анатомо-фізіологічних особливостей дітей. Провідним напрямом у лікарському контролі було лікарське спостереження (спостереження лікаря за здоров'ям учнів і з цією метою у навчальних закладах проводилися систематичні, медичні обстеження; первинні, перед початком занять, фізичною культурою, повторні та додаткові (перед участю у змаганнях, перед поновленням занять після захворювання чи травми). Медичне обстеження (огляд) проводив лікар, який обслуговував навчальний позашкільний заклад (**Додаток № 4**) [72, С. 52–55].

Відповідно до положення про лікарський контроль, затвердженого на початку 50-х рр. ХХ століття, учні спортивних шкіл, а також особи, які віднесені до спеціальної медичної групи проходили лікарське обстеження в лікарсько-фізкультурному диспансері або кабінеті. В процесі занять фізичною культурою і спортом лікарський контроль проводився у формі лікарсько-

педагогічного спостереження з метою попередження перевантаження та дотримання правил безпеки під час занять і т.д. [72, С. 52–55].

Аналіз нормативних документів за цим питанням засвідчив, що у лікарський контроль входила консультація лікаря з питань розпорядку дня, режиму життя, побуту, занять тощо, а також попередження травматизму на заняттях фізичною культурою і спортом, проведенні змагань за окремими видами спорту, спартакіад, юнацьких ігор тощо [67, С. 55].

До завдань лікарського контролю входило також спостереження за санітарно-гігієнічними умовами під час занять фізичною культурою: санітарний нагляд за спортивними залами, спортивними площадками, шкільними та іншими приміщеннями, які використовувалися в процесі занять фізичною культурою і спортом. Велике місце у лікарському контролі займало лікарсько-санітарне забезпечення спортивних змагань (перевірка документації про допуск учасників до змагань, подання при необхідності першої медичної допомоги чи спостереження за станом учасників, за санітарним станом місця змагань тощо) [40, С. 111].

Не виникає сумніву, що лікарський контроль був необхідною умовою вирішення завдань шкільної, позашкільної спортивної роботи в усіх навчально-виховних і спортивно-оздоровчих закладах без виключення.

Як провідний чинник реалізації навчально-виховного процесу в позашкільних закладах ми виділяємо проблему кадрового забезпечення педагогами, медичними працівниками, тренерами, допоміжним персоналом, що в цілому складає педагогічний колектив позашкільного спортивного закладу. Безумовно, що педагогічні колективи цих закладів, як і шкіл у досліджуваний період керувалися положеннями, щодо місця педагогічного колективу, обґрунтованого А. Макаренком, який вказував, що «... нормальну роботу школи неможливо уявити без тісного педагогічного колективу в якому кожний вчитель спрямовує роботу на досягнення спільної мети і колективно відповідає не тільки за «свій» клас, а й за школу в цілому» [28, С. 37].

Про важливість роботи педагогічного колективу наголошував у своїх працях відомий український педагог В. Сухомлинський. Так, у роботі «Педагогічний колектив середньої школи» (1958 р.), вчений наголошував, що від вчителя, від директора школи прямо залежить підвищення ефективності навчального процесу, надання учням міцних та глибоких знань, залучення дітей до різних видів діяльності: розумової, трудової, естетичної та фізичної [46, С. 231].

Також у своїй праці «Методика виховання колективу» В. Сухомлинський обґрунтував шляхи формування успішного педагогічного колективу, здатного вирішувати нагальні навчальні та виховні завдання. Педагог вважав колектив могутнім засобом виховання, твердив, що колектив є ідейним об'єднанням з певною організаційною структурою, системою взаємовідповідальності та співробітництва, обґрунтував особливості та зміст діяльності різновікових колективів. В. Сухомлинський був фундатором вчення про взаємовплив вчителів на учнів, а учнів на вчителів, що сьогодні в педагогіці визначається, як суб'єкт-суб'єктна взаємодія [47, С. 121].

Що ж стосується предметного поля нашого дослідження, то особливістю роботи педагогічних колективів позашкільних закладів була їх, як внутрішня узгодженість в роботі, так і постійний зв'язок з іншими закладами освіти. Адже, педагогічні колективи шкіл, позашкільних закладів не повинні обмежуватися фізичним простором свого закладу, свого кола діяльності. Вони повинні тісно працювати з усіма закладами, які займаються навчально-виховною роботою з дітьми, установлювати зв'язки з батьківською громадськістю, працювати в радах сприяння роботи школи, сім'ї, на підприємствах, в мікрорайоні, організувати роботу за місцем проживання тощо [61, С. 86].

Успішності реалізації завдань освітньо-виховного процесу сприяла робота органів дитячого самоврядування позашкільного закладу, зокрема, зборів, які були вищим органом функціонування дитячого колективу, однією із найважливіших форм його діяльності. За умов правильної організації збори дозволяли долучати всіх вихованців до управління, визначати мету, завдання,

що поставали перед колективом, а також давали можливість встановити дієвий зв'язок між прийнятими рішеннями та його виконанням. Також проведення начально-тренувальних зборів посідало чільне місце в роботі спортивних шкіл, особливо в підготовці до роботи в команді, участі у командних змаганнях, роботі команди за певним видом спорту (Додаток № 5) [85, С. 21–22; 87, С. 46–47]. Робота таких колективів базувалася на теоретичних напрацюваннях вчених, громадських діячів радянського періоду історії педагогіки Н. Крупської, А. Макаренка – розробників теорії дитячого колективу, його ролі в дитячому самоврядуванні [24; 28].

Також у позашкільних закладах велика увага приділялася громадському педагогічному самоврядуванню. З цією метою створювалася педагогічна рада, в склад якої входили: директор (голова ради), заступник директора з навчальної частини, інструктор-методист, старші тренери-викладачі, тренери-викладачі, лікар, представник батьківського комітету. Також до складу педагогічної ради мали право входити представники органу народної освіти, фізкультурних, профспілкових, комсомольських та інших громадських організацій [6, С. 32–34]. Як правило на своїх засіданнях рада виконувала наступні функції:

- обговорення та затвердження плану роботи закладу;
- обговорення питань тренувань, виховної, методичної, спортивно-масової роботи, лікарського контролю;
- розгляд нормативних документів, положень про змагання, затвердження команд з видів спорту;
- заслуховування та аналіз звітів окремих тренерів-викладачів про їх роботу, відкриті заняття тощо;
- аналіз помилок та недоліків роботи, а також шляхи їх усунення (по закінченню змагань подавалися звіти щодо результатів проведених змагань);
- внесення пропозицій щодо покращення якості проведення занять;
- аналіз випусків нової періодичної літератури та статей, присвячених досягненням у різних видах спорту;
- вирішення організаційних питань;

– організація запрошень на засідання провідних тренерів міста для обміну досвідом [51, С. 28–35].

Кожне з'їздання педагогічної ради заносилось до протоколу (Додаток № 6) [83, С. 23–25].

У досліджуваній період велику допомогу в діяльності позашкільних закладів спортивного профілю надавали НМР різних типів і рівнів.

Так, у 1956 році при Комітеті у справах фізичної культури і спорту УРСР була організована НМР, як вищий консультативний орган з питань науково-дослідницької та програмно-методичної роботи. НМР вивчала досвід підготовки провідних спортсменів країни до змагань і організацію наукових досліджень у збірних командах Республіки, організовувала та проводила спільно зі спортивними секціями, апаратом Комітету, зацікавленими міністерствами і відомствами науково-методичні конференції, засідання з проблем теорії й практики фізичної культури і спорту, науково-дослідницьку та методичну роботу [65, С. 7–8].

На підставі наказу по Комітеті з фізичної культури і спорту УРСР №782 від 27 грудня 1955 року при НМР були створені наступні комісії:

1. Планування і організація науково-дослідницької роботи.
2. Фізичне виховання в школі, дитячого і юнацького спорту.
3. Фізичне виховання у ВНЗ і студентського спорту.
4. Організація і методика масової фізкультурно-оздоровчої роботи і комплексу ГПО.
5. Теорія і методика спортивного тренування [66, С. 163].

Наводимо приклад змісту роботи науково-методичної ради Херсонського обласного відділу освіти 1961 року.

Зміст методичної роботи був наступний:

- узагальнення і впровадження передового досвіду окремих тренерів, груп тренерів, ДЮСШ, СШМ, шкіл вищої спортивної майстерності;
- підготовка і проведення науково-методичних та учбово-методичних конференцій, семінарів тренерів з проблем спортивного тренування;

- вивчення, узагальнення досвіду спортивної роботи, вдосконалення системи, практики проведення спортивних змагань, методики суддівства;
- підготовка і видання організаційно-методичних бюлетенів;
- проведення відкритих тренувальних уроків з наступним їх обговоренням;
- підготовка і видання плакатів з техніки видів спорту та ін.;
- виступи у пресі, по радіо, телебаченню з методичних питань [79, С. 13–14].

У квітні 1963 року Постановою Президіуму Ради Союзу спортивних товариств і організацій УУРСР було затверджене Типове положення про НМР і методичні комісії обласних і міських рад Союзу спортивних товариств і організацій (Додаток № 7) [92, С. 189–194]. Всю методичну роботу такі ради здійснювали у співдружності з тренерськими радами федерацій, секцій, відповідними кафедрами Херсонського педагогічного інституту ім. Н.К. Крупської, з лікарсько-фізкультурним диспансером, найбільш підготовленими і досвідченими тренерами, викладачами фізичного виховання і спорту [24, С. 148–151].

До провідних організаційно-масових форм роботи в позашкільних закладах спортивного профілю відносимо – змагання, які в радянський період розглядалися в педагогіці як один із засобів стимулювання різнобічної суспільно-корисної діяльності учнів. У шкільній практиці цього періоду використовувалися різні види змагань, які організовувалися і проводилися з урахуванням віку дитини в процесі виконання ними різних трудових і творчих завдань [85, С. 38–40; 90, С. 35–48]. Досить широке поширення мали такі форми змагань учнівської молоді, як конкурси і олімпіади, фестивалі і огляди (художньої самодіяльності спортивної майстерності), виставки образотворчої і технічної творчості, спартакіади, вікторини тощо. Змагання такого характеру сприяли виявленню і розвитку інтересів і творчих здібностей дитини, розширення їх знання і світогляду та інше [75, С. 151–154; 76, С. 1–2].

Коло справ, які охоплювали змагання, обов'язково було пов'язане з розв'язанням виховних завдань, які стояли перед колективом. При цьому підкреслювалося, що змагання були ефективними за умови їх правильної організації, спрямованої на розвиток самодіяльності учнів, їх спортивної майстерності.

Крім основних змагань (чемпіонатів, першостей), календарні плани передбачали матчеві зустрічі між командами окремих колективів фізкультури підприємств, шкіл, вузів, колгоспів, радгоспів, ДЮСШ, СШМ, ДСТ, командами сусідніх областей, республік, конкурси, турніри, кубки, відкриті меморіали: змагання, присвячені пам'яті видатних людей – героїв праці і війни [85, С. 42; 89, С. 147]. Значення меморіальних змагань виходить за рамки спорту, вони сприяють військово-патріотичному вихованню молоді.

Навчально-спортивні відділи здійснювали систематичний контроль, надавали допомогу колективам фізкультури, районним, міським спортивним організаціям у плануванні та проведенні спортивних змагань. Контроль, перевірка, допомога включала такі вимоги: 1. правильне планування спортивних змагань, які повинні проводитись багаторазово, а не мати епізодичний характер (наприклад, складається положення про проведення змагання – в якому зазначаються цілі і завдання змагання, визначення місця його проведення, керівництва, учасників змагань, окреслюють програму та умови заліку, визначення переможця, їх нагородження тощо або вписати [90, С. 25–26]; 2. виконання календарного плану спортивних змагань; 3. організація і проведення змагань, які незалежно від їхнього масштабу повинні бути своєрідним святом і служити пропаганді спорту. Цієї мети досягали, надаючи допомогу організаторам змагань, зокрема в їх рекламуванні, підготовці спортивної бази, інвентарю, устаткування, в оформленні стадіону, майданчика, залу, в проведенні параду відкриття і закриття змагань, у здійсненні ритуалу та нагородження переможців – учасників і команд, у підготовці суддівської колегії, дикторського тексту та судді-інформатора тощо [88, С. 22–31].

Велика увага приділялася аналізу проведених змагань: підсумки зіставлялися з результатами минулих аналогічних змагань. За ними учбово-спортивні відділи визначали кількість переможців, призерів від кожної спортивної організації (району, міста, області), ДСТ, ДЮСШ, спортивні школи молоді, школи вищої спортивної майстерності. Окремо аналізувалися якісні показники роботи тренерів.

Цілком очевидно, що цей аналіз, висновки, рекомендації проводилися оперативно, і через 10–15 днів по закінченні змагань доводилися до відома зацікавлених організацій, надаючи їм широкого розголосу через пресу, радіо та інші засоби інформації.

На підставі таких аналізів навчально-спортивні відділи, працівники комітетів по фізкультурі та спорту, рад спортивних товариств мали змогу підбити підсумки за півріччя, рік і таким чином визначити питому вагу кожної спортивної організації, ДЮСШ, спортивні школи молоді, школи вищої спортивної майстерності, тренерів у підготовці кваліфікованих спортсменів.

Організаторами фізкультурно-масової та спортивної роботи була рекомендована орієнтовна шкала оцінок для визначення переможців у цьому своєрідному конкурсі: за підготовку переможця районних змагань нараховувалися 3 очка, міста – 5, області – 10, республіканської ради ДСТ – 15, чемпіона республіки – 25, СРСР – 40 і т. д.; за підготовку призерів (2–3-є місця у районі, місті, області, 2–6-е місця в республіці, країні) кількість очок зменшувалися. За встановлення рекорду району нараховувалися 5 очок, міста – 10, області – 15, УРСР – 35, СРСР – 50. Нарахуванням відповідних очок стимулювалося підготовка членів збірних команд, їх резерву, в тому числі з-поміж дітей і підлітків на всіх рівнях, аж до збірної СРСР [16, С. 124–148].

Також велика увага в досліджуваній період приділялася проведенню *дитячих спартакіад* – спортивним змаганням учнів, які проводилися за окремими видами спорту. Спортивні змагання проводилися згідно затверджених правил, які визначали види спорту, за якими дозволяється проведення змагань для школярів, а також визначалося правило поділу юних

спортсменів на вікові групи з урахуванням специфічних особливостей окремих видів спорту [59, С. 248–249]

Спартакіада – одна із форм спортивних змагань, яка була певним чином одним із способів аналізу спортивної роботи в школі, районі, місті та одночасно стимулом подальшого розвитку дитячого спорту. Вона сприяла творенню стійкого інтересу до систематичних занять спортом, виховання волі та цілеспрямованості, самооволодіння, наполегливості, почуття дружби і товариства. Як правило, спортивні спартакіади проводилися 2 рази на рік: зимові – змагання з лижного і ковзанярського спорту, шахів, шашок, а також у спортивній залі з гімнастики, літні – легка атлетика, волейбол, баскетбол (або ручний м'яч), футбол, настільний теніс, стрільба (малокаліберна зброя), плавання, піонерське чотириборство а також могли бути й інші види спорту, які були поширені в школі, районі, місті [18, С. 47–53].

Визначалася кількість учасників спортивної спартакіади школярів, яка залежала від чисельності учнів, наявності команд і матеріальної бази. Також визначався термін проведення цієї спартакіади і враховувався термін проведення таких спартакіад на рівні району, міста, області. Під час проведення спортивних спартакіад розігрувалася загальна командна першість між командами (в районі та місті між школами, а в області – містами і районами за групами видів спорту, які були включені в програму) (Додаток № 8) [85, С. 34–35].

Існувала своя система встановлення оцінювання (балів). Одночасно загально-командною першістю також визначалися команди-переможці за окремими видами спорту.

Для проведення спартакіад на кожному рівні створювалися організаційні комітети. Так, оргкомітет включав: директора або його заступника – голова оргкомітету, а також входили представники колективу фізичної культури, комсомольської та піонерської організації школи за місцем проживання, батьки – представники спортивної організації. Перша загальносоюзна спартакіада була проведена у 1954 році у Ленінграді (Санкт-Петербург).

З 1921 року почали проводитися Всеукраїнські спартакіади, переможці яких брали участь у Всесоюзних спартакіадах. Так, на спартакіаді 1928 року проводилися змагання з 2 видів спорту, збірна команда Української РСР посіла друге місце. Перші зимові Всеукраїнські спартакіади розпочали свою історію з 1927 року. На лижних станціях і ковзанках Харкова змагалися 125 спортсменів з 10 міст республіки. До програми Спартакіади входили змагання з хокею, лижного і ковзанярського спорту. Ще більшого масштабу набула друга Всеукраїнська спартакіада 1924 року, проведена також у м. Харкові за участю 275 спортсменів від 9 губерній України. Розпочалась Спартакіада часовими гімнастичними виступами, які викликали велике зацікавлення у глядачів [54, С. 41–44]. ДСТ проводили спартакіади різного рівня за різними видами спорту в окремих областях та містах України [88, С. 22–31].

Велика увага в навчально-виховному процесі в позашкільних закладах спортивного профілю приділялася педагогічному контролю та обліку досягнень учнів, зокрема в дитячих спортивних школах, що буде розкрито в параграфі 2.2.

2.2. Зміст, форми, методи реалізації освітньо-педагогічної діяльності в дитячих спортивних школах

Провідну роль у фізичному вихованні дітей та молоді, у підготовці майбутніх спортсменів відігравали спортивні школи, які мають свою історію, традиції, перспективи розвитку. Питання роботи цих позашкільних закладів були у полі зору вітчизняних дослідників, вчителів-практиків, тренерів, широкої спортивної громадськості, мають ґрунтовне нормативне забезпечення, яке на кожному історичному етапі розвитку вітчизняної позашкільної освіти вдосконалювалося, наповнювалося новим змістом і було спрямоване на формування гармонійно розвинутої особистості.

Досліджуваний нами період свідчить, що ДСШ – «позашкільний заклад, який готує із середовища учнів, кваліфікованих спортсменів. Основне завдання ДСШ: допомога школі у підготовці здорових, фізично розвинених юних

спортсменів, а також громадського фізкультурного активу для проведення масової роботи з фізичної культури і спорту в школі та піонерській організації». За нормативними документами ДСШ створювалися, за звичай, при районних і міських відділах народної освіти, а також при радах добровільних спортивних об'єднань і діяли на основі типового положення, затвердженого Центральною радою Союзу спортивних об'єднань і організацій СРСР [11, С. 95].

У залежності від матеріальної спортивної бази і забезпеченості викладацькими (тренерськими) кадрами у ДСШ проводилася робота за одним із видів спорту (плавання, спортивна гімнастика, теніс та інші), або з декількох видів спорту. Керівництво школою здійснював директор, при якому працювала педагогічна (тренерська) рада із числа тренерів і батьківського комітету [96, С. 360–366].

Зарахування дітей і підлітків у спортивну школу відбувалося за рекомендацією загальноосвітніх шкіл і на основі відбору фізично підготовлених або таких, які мають відповідну підготовку юних спортсменів шляхом проведення вступних прийомних екзаменів і за результатами змагань у відповідності з вимогами методичного листа, затвердженого Постановою Бюро Центральної Ради Союзу спортивних товариств і організацій СРСР від 08 жовтня 1965 року «Про методичний лист по відбору учнів у дитячо-юнацькі спортивні школи» (Додаток № 9) [95, С. 29–75].

Головна мета діяльності спортивних шкіл полягала у вихованні в дітей та молоді потреби у здоровому способі життя, волі та спритності, фізичної загартованості, розвитку організаційних та трудових навичок, які були необхідні для успішної життєдіяльності. Їх робота була спрямована на виховання почуття колективізму, підтримки дітьми один одного, прагнення досягати найкращих результатів у спільній роботі з однолітками, бути активними, наполегливими, успішними в досягненні спортивних результатів. [12, С. 24–25].

Навчально-виховний процес у спортивних школах спрямовувався, головним чином, на вирішення завдань загальної фізичної підготовки дітей та

молоді, виховання здорового способу життя, створення умов для інтелектуального, духовного та фізичного розвитку підлітків у позанавчальний час. Також навчально-виховний процес у спортивній школі сприяв соціалізації учнів. До такої роботи, співпраці з педагогічними колективами, до співпраці у вихованні й розвитку дітей і підлітків долучалася сім'я. Система виховання у спортивній школі ґрунтувалась на історично усталених традиціях, цінностях, поглядах, ідеях [48, С. 9–12].

Особливістю роботи цих закладів у досліджуваний період був тісний зв'язок і співпраця із загальноосвітніми школами, родинами учнів та громадськими організаціями. Ці інституції узгоджували свої завдання щодо всебічного розвитку юних спортсменів, які реалізовувалися в навчально-тренувальному процесі формами, методами, засобами і прийомами характерними для цих закладів. Організації роботи у спортивній школі, що об'єднала найбільш захоплену спортом молодь, сприяло чітке нормативно-правове та організаційно-педагогічне забезпечення позашкільної спортивної роботи серед дітей і підлітків. Це зміцнило роль державних органів і установ стосовно управління дитячим спортом і дало можливість широкого обміну досвідом роботи, впровадження в практику найбільш ефективних форм роботи, сприяння поліпшенню навчально-тренувального процесу. Спортивно-технічний рівень вихованців спортивних шкіл значною мірою стимулював зростання спортивної майстерності та досягнення високих спортивних результатів учнівської молоді. Заняття у спортивних школах сприяли зростанню у молоді постійного інтересу до спорту і занять фізичною культурою, також розвивали їх організаторські навички та здібності, що сприяло поширенню спортивного руху серед молоді старшого віку та позначалося на підвищенні рівня спортивного життя країни [3, С. 64–66].

Увага до розвитку спортивних шкіл на державному рівні дала можливість на початку 50-х рр. ХХ століття шляхом затвердження Положення про ЮСШ Міністерства освіти УРСР від 22 серпня 1950 року встановити організаційну структуру ЮСШ – вибудувати структурно-функціональну модель їх діяльності,

зокрема, структура була наступною: заклади склалися із відділень по видах спорту, що включали класи (комплексні заклади), які поділялися на навчальні групи, комплектування яких здійснювалось із урахуванням рівня спортивної підготовленості, фізичного розвитку, віку та статі учнів. ЮСШ згідно даного положення організовували заняття спортом з учнями загальноосвітніх шкіл, педучилищ та ін. (Додаток № 10) [77, С. 1–8].

В Україні в досліджуваний період основна кількість спортивних шкіл була організована Міністерством освіти УРСР при відділі народної освіти. Вони становили близько 78,5% всіх таких закладів, які функціонували в СРСР до 1953 року, що дозволяло здійснити дуже тісну співпрацю між загальноосвітніми школами та позашкільними закладами спортивного профілю в справі підвищення рівня спортивної роботи серед молоді шкільного віку [3, С. 65].

У 60-ті рр. ХХ століття спортивні школи були складовою і невід'ємною частиною системи фізичного виховання молоді шкільного віку в УРСР. Так, з 1 лютого 1966 року було введено в дію Положення про ДСШ Міністерства освіти УРСР згідно якого ДСШ являлись позашкільними закладами, які здійснювали різнобічну організаційну, методичну та практичну допомогу загальноосвітнім школам у розвитку тих видів спорту, за якими ДСШ вела свою роботу. Відділення з видів спорту створювалися з урахуванням місцевих умов, наявності спортивної бази і кваліфікації тренерів-викладачів. Комплектування навчальних груп здійснювалося з урахуванням підготовленості, віку і статі учнів (Додаток № 11) [94, С. 60а-63; 96, С. 360–366].

Подальші завдання суттєвого поліпшення робіт спортивних шкіл та підвищення їх ролі в підготовці спортсменів, здатних успішно захищати честь країни на світових спортивних аренах були прописані у Типовому положенні про дитячо-юнацьку спортивну школу, затвердженого 10 лютого 1970 року Міністерством освіти СРСР за погодженням з міністерством фінансів СРСР. Також дане типові положення визначало, що фінансування діяльності цих закладів повинне здійснюватись організацією, у безпосередньому відомстві якої

знаходився цей позашкільний заклад. Виділені кошти на утримання його витрачались відповідно до затвердженого кошторису. Окремі ДЮСШ могли мати приміщення, зали, майданчики, басейни, навчально-спортивний інвентар і обладнання в обсязі, який був необхідним для проведення відповідної, запланованої за вимогами навчально-спортивної роботи. У випадку відсутності власної навчально-матеріальної бази у кошторисі ДЮСШ передбачались витрати на їх оренду (Додаток № 12) [75, С. 1–19].

Також зазначимо, що ДЮСШ, які створювалися і підпорядковувалися міністерствам і відомствам мали право юридичної особи. Державні установи для ДЮСШ затверджували відповідну спортивну символіку: форму, емблему, значок тощо. Ті ж ДЮСШ, що підпорядковувалися системі профспілок, також мали право юридичної особи за рішенням відповідної організації [75, С. 8–9].

У цьому ж положенні зазначалося, що ДЮСШ є основними закладами, на які покладено вирішення наступних завдань:

- здійснення підготовки всебічно розвинених юних спортсменів високої кваліфікації, забезпечення зміцнення їх здоров'я і фізичного розвитку;
- підготовка з-поміж юних спортсменів громадських інструкторів, суддів за окремими видами спорту;
- надання допомоги загальноосвітнім школам в організації спортивно-масової роботи [75, С. 1].

Для вирішення цих завдань керівники та тренерсько-викладацький склад ДЮСШ мали спрямувати особливу увагу на:

- а) створення умов для проведення регулярних цілорічних навчально-тренувальних занять, прищеплення учням інтересу до обраного ними виду спорту;
- б) забезпечення чіткої, добре організованої системи відбору здібних юних спортсменів для майбутньої їх спеціалізації в обраному виді спорту;
- в) організацію системи заходів з морального виховання, прищеплення юним спортсменам навичок дотримання спортивної етики, організованості, дисципліни, відповідальності за свій колектив;

г) чітку організацію навчально-виховного процесу, використання досягнень науки в цій царині та ефективної практики, як найважливіших умов удосконалення спортивної майстерності та вольових якостей учнів;

д) систематичне проведення спортивних змагань і активну участь юних спортсменів у змаганнях свого колективу, району та міста;

е) оволодіння учнями необхідних теоретичних знань (відповідно до вимог програм), як важливого чинника підвищення якості й продуктивності занять обраним видом спорту;

ж) залучення батьківського активу до регулярної участі в організації навчально-виховного процесу [67, С. 14–18].

Історичний розвиток дитячих спортивних шкіл в Україні свідчить, що це були заклади двох типів:

- комплексні, що проводили спортивну роботу з кількох видів спорту;
- спеціалізовані, що проводили роботу з окремого виду спорту.

Аналіз архівних документів, публікацій з питань функціонування спортивних шкіл засвідчив, що дані заклади в УРСР проводили роботу не з усіх видів спорту а тільки з тих, які були цікавими і доступними. Взагалі, за статистичними даними в спортивних школах створювалися відділення з 29 видів спорту, провідними з-поміж них були: відділення спортивної гімнастики, легкої атлетики, баскетболу, лиж і плавання. Найменша кількість у складі відділень спортивних шкіл була з водомоторного спорту, важкої атлетики, кінного спорту, водного поло, настільного тенісу. На нашу думку все це, перш за все, залежало від рівня необхідної спортивної бази, недосить широкої популярності цих видів спорту серед дітей, недостатнього кадрового забезпечення тощо. Безумовно, що структура відділень змінювалася у відповідності до вирішення, як організаційних питань їх функціонування, так і створення матеріально-спортивної бази, кадрового забезпечення, престижності та популярності окремих видів спорту [2, С. 7; 79, С. 13–14].

Слід зазначити, що кількість спортивних відділень визначалася нормативними положеннями. Так, на початку 50-х рр. ХХ століття за

Положенням про ЮСШ такі заклади були комплексними або спеціалізованими і кожна у свою чергу поділялася на три категорії:

– комплексні (I категорія – 400 і більше учнів, II категорія – від 200 до 400 учнів, III категорія – від 50 до 200 учнів);

– спеціалізовані (I категорія – 200 і більше учнів, II категорія – від 100 до 200 учнів, III категорія – від 50 до 100 учнів) [77, С. 2].

Комплексні мали відділення з видів спорту, а спеціалізовані створювали класи за роками навчання (1-й рік навчання – 1 клас, 2-й рік навчання – 2 клас і т.д.), які поділялися на навчальні групи з урахуванням віку, статі й фізичної підготовленості. Кількісний склад навчальних груп для проведення занять у 1-му класі 12–15-ть осіб, у 2-му класі 1–12-ть осіб, у 3-му – 8–10-ть осіб. Вік учнів знаходився в амплітуді від 14 до 18 років. У підготовчі класи, які також створювались при ЮСШ, приймалися дівчатка і хлопчики від 13 років. Але у відділення з тенісу, плавання і фігурному катанні на ковзанах приймалися учні з 12 років, а в підготовчі класи з цих видів спорту – з 11 років [77, С. 2–3].

Відповідно Положення про ДСШ, прийнятого в 1966 році комплексним спортивним школам дозволялося мати від 2-х до 5-ти відділень за умови, що кожне відділення комплектувалося у складі не менше 8-ми навчальних груп учнів суміжної статі й 4 навчальних груп учнів однієї статі. Спеціалізовані групи проводили роботу по одному виду спорту. Відділення відкривались з урахуванням місцевих умов та можливостей при наявності власної або орендної спортивної бази і наявності кваліфікованих тренерських кадрів. До відділень входили навчальні групи, які формувалися за рівнем спортивної підготовленості, віку та статі дітей. Також у цьому положенні зазначається, що ДСШ комплектувалося з-поміж учнів восьмирічних, середніх шкіл і шкіл-інтернатів, шкіл працюючої та сільської молоді Міністерства освіти УРСР не старше 18-річного віку, які виконали навчальні нормативи, встановлені програмою для окремого виду спорту у відповідності з вимогами методичного листа, затвердженого Постановою Бюро Центральної Ради Союзу спортивних товариств і організацій СРСР від 08 жовтня 1965 року «Про методичний лист

по відбору учнів у дитячо-юнацькі спортивні школи». Вік вступників у ДСШ повинен відповідати вимогам, встановленим у залежності від специфіки видів спорту [96, С. 364–366].

Відповідно до Положення про ДЮСШ, прийнятого у 1970 році дані заклади були також комплексними і спеціалізованими. Кількість відділень з видів спорту і кількість навчальних груп на кожному відділенні встановлювалась організацією, рішенням якої створювалась школа, за погодженням з відповідним комітетом по фізичній культурі і спорту. Наповнюваність навчальних груп і режим навчально-тренувальної роботи встановлювався цим Положенням про ДЮСШ [72, С. 10–18].

У відповідності з особливостями окремих видів спорту вік дітей і підлітків, яких приймали в ДЮСШ знаходився в амплітуді від 7-ми до 15-ти років. У залежності від віку термін навчання в ДЮСШ може бути від 3–4-х років до 7–8-ми [96, С. 31].

У залежності від специфіки окремих видів спорту термін занять у групі – 1, 2 роки. Для кожного навчального року встановлювалися нормативи із загальної фізичної підготовки учнів і рівня досягнень за умови використання яких юні спортсмени переводилися із молодших груп у старші групи. Для кращого відбору юних спортсменів і більш успішної їх підготовки в обраному ними виді спорту при ДЮСШ створювалися підготовчі групи з терміном навчання до 1–1,5 років (наприклад, діти приймалися у підготовчу групу з акробатики, волейболу, баскетболу, водного поло, стрільби з луку з 11–12 років, боксу, боротьби різних видів, стрільби, фехтуванню – 12–13 років, гімнастики художньої, бадмінтону, парусного спорту – 10–12 років, гімнастики спортивної, настільного тенісу, стрибків у воду, лижного спорту – 9–10 років) [75, С. 10–18].

Аналіз архівних, звітних матеріалів початку 50-х рр. ХХ століття обласних відділів освіти засвідчив, що структура спортивних шкіл вибудовувалася за такими вимогами:

а) диференційованому підході до набору дітей та молоді, який відповідав типу спортивної школи та виду спортивних занять;

б) визнання фізичного розвитку та рівня спортивно-технічної підготовленості учнів основним критерієм при комплектуванні навчально-тренувальних груп;

в) встановлення обов'язкової кількості учнів у навчально-тренувальних групах, залежно від виду спорту і ступеня спортивно-технічної підготовленості учнів;

г) встановлення обов'язкової кількості навчально-тренувальних груп у відділеннях [64, С. 13–140].

Мета, завдання, зміст, форми, методи та засоби організації навчально-тренувального процесу в спортивних школах визначалися нормативними програмами і планами затвердженими відповідними уповноваженими державними органами (Міністерством освіти, Комітетом з фізичної культури і спорту при Раді Міністрів УРСР та ін.) [2, С. 4].

Також зазначаємо, що дирекція спортивних шкіл за згодою з педагогічною радою могла вносити часткові зміни та доповнення у зміст цих програм, зберігаючи їх провідні ідеї.

Заняття в школі, як правило, проводилися цілорічно, як зазначалося, на основі типових навчальних планів. Також проведення занять залежало від віку і рівня підготовленості юних спортсменів. Як правило, в ДЮСШ організовувалися наступні навчальні групи: підготовча II-го юнацького розряду I-го юнацького розряду, II-го і I-го розряду дорослих. Наприклад, у ДЮСШ тривалість одного заняття у академічних годинах, наприклад на відділенні з гімнастики художньої у початковій групі 2 години, у групі I юнацького розряду і II розряду – 3 години, а в групах I розряду і Майстрів спорту – по 4 години на день [75, С. 11].

Завдання роботи кожної навчальної групи обумовлювалися відповідним віком та спортивною підготовкою. Наприклад на відділенні з бадмінтону до груп різного рівня були встановлені наступні вимоги:

1. У групі початкової підготовки: зміцнення здоров'я учнів, оволодіння різноманітними руховими навичками, в тому числі й елементами техніки обраного виду спорту, виконання вимог II юнацького розряду з виду спорту.

2. У групі юнацьких розрядів: зміцнення здоров'я, всебічний фізичний розвиток учнів, розвиток основних рухових якостей, необхідних в обраному виді спорту, набуття досвіду участі в змаганнях, здача норм комплексу БГПО, виконання вимог I юнацького розряду з виду спорту.

3. У групі III і II розрядів: зміцнення здоров'я і підвищення всебічної фізичної підготовки, подальший розвиток основних фізичних якостей, необхідних в обраному виді спорту, розвиток вольових якостей, вдосконалення техніки гри, розвиток тактичного мислення, здача норм комплексу БГПО, виконання вимог III розряду з обраного виду спорту.

4. У групі II та I розрядів: зміцнення здоров'я і вдосконалення всебічної фізичної підготовки, подальший розвиток основних фізичних якостей, необхідних в обраному виді спорту, розвиток вольових якостей, необхідних для успішного виступу в змаганнях, вдосконалення техніки і тактики гри (в ігрових видах спорту), придбання знань і навичок, необхідних громадському інструкторові та спортивному судді, здача норм комплексу ГПО і підготовка (для юнаків) до здачі норм комплексу «Готовий захищати Батьківщину», виконання вимог II розряду з виду спорту.

5. У групі I розряду, кандидатів у майстри спорту та майстрів спорту: оздоровлення і подальше вдосконалення всебічної фізичної підготовки, розвиток вольових якостей та рівня психологічної підготовки, вдосконалення тактичного мислення, техніки і тактики гри (в ігрових видах спорту), придбання великого змагального досвіду, здача норм комплексів ГПО і «Готовий захищати Батьківщину», виконання вимог I розряду, а для окремих, відмінно підготовлених спортсменів, вимог кандидата у майстри спорту [2, С. 10–11].

Для тарифікації навчальної групи необхідно було, щоб усі учні мали, як правило, попередній розряд (перший, другий). Учні, які виконали встановлені

програмою вимоги для даної (конкретної) навчальної групи по закінченню навчального року переводилися у наступну, а які не виконали – можуть бути відраховані з ДЮСШ.

Взагалі, учні ДЮСШ мали право навчатися в ній до 18-річного віку включно. Тим, що закінчили ДЮСШ вважалися учні, які виконали вимоги, передбачені програмою. Випускникам ДЮСШ за рішенням педагогічної ради видавалось свідоцтво про закінчення школи з вказівкою рівня спортивної підготовки а також посвідчення громадського інструктора і судді по спорту [75, С. 3].

З метою подальшого підвищення спортивної майстерності учнів, які були членами збірних команд і які закінчили ДЮСШ системи профспілок, створювалася група спортивного вдосконалення з видів спорту, в якій випускники мали право займатися до 20-ти річного віку включно.

Такі групи могли створюватись в ДЮСШ системи Міністерства освіти СРСР і Міністерства шляхів сполучення СРСР за домовленістю з Добровільними спортивними товариствами. Оплата праці тренерів-викладачів, які вели заняття в таких групах, проводилась відповідним спортивним товариством. Учні, які займалися в групі спортивного вдосконалення в ДЮСШ системи цих міністерств могли за їхнім погодженням бути членами того ДСТ, яке оплачує тренерів-викладачів. За відсутності груп спортивного вдосконалення, випускники ДЮСШ, які мали високі спортивні показники, за рішенням педагогічної ради і відповідного Комітету по фізичній культурі і спорту направлялися в спортивну школу молоді або школу вищої спортивної майстерності [75, С. 5].

Зауважимо, що велика увага в роботі дитячих спортивних шкіл приділялася обліку та контролю проведеної роботи, який був необхідним для отримання вихідних даних при складанні планів підготовки спортсменів, для контролю за ходом та ефективністю навчально-тренувальних занять і підбиття підсумків роботи за періодами, і в цілому за рік. З цією метою видавалися відповідні накази за формами звітності, організації планування та обліку роботи

для позашкільних закладів спортивного профілю. Так, наприклад, відповідно до наказу Голови Комітету з фізичної культури та спорту при Раді Міністрів СРСР «Про єдину навчальну документацію для спортивних шкіл» від 18 березня 1970 року №140 були затверджені та введені в дію з 1 вересня 1970 року єдині форми навчальної документації для спортивних шкіл з метою упорядкування організації планування та обліку роботи спортивних шкіл (Додаток № 13) [75, С. 25-80]

Документація будувалась на основі програм для ДЮСШ за видами спорту. Відповідно до Положення про ДЮСШ, прийнятого на початку 1970 року, ДЮСШ повинні були мати наступну документацію:

- річний план навчально-тренувальної, виховної роботи, проведення спортивних змагань здійснення медичного контролю над тими хто займається;
- навчальні плани та програми для ДЮСШ за видами спорту;
- перспективний план підготовки спортсменів;
- графік проходження навчального матеріалу на відділеннях і навчальних групах місячний і поурочні плани на основі учбових програм;
- розподіл навчальних груп між тренерами-викладачами і визначення їх тижневого, річного навантажень;
- журнали: обліку навчальної роботи, обліку вхідної та вихідної документації; книги: наказів, рекордів школи, обліку розрядників, обліку громадських інструкторів-діячів і суддів по спорту; щоденники, протоколи змагань і таблиці роботи тренерів-викладачів;
- список учнів школи за відділенням і навчальним групам і їх заяви про прийом, особисті картки та лікарсько-контрольні карти учнів;
- особисті листки по обліку кадрів керівного, тренерсько-викладацького складу та обслуговуючого персоналу [75, С. 26].

Облік навчально-спортивної роботи розподілявся на *попередній, поточний і заключний*.

Попередній облік мав на меті: складання відомостей про осіб, які можуть бути залучені до занять з видів спорту; інформація про наявність спортивних

споруд, спортивного інвентарю і обладнання, наявних у колективі фізкультури; складання відомостей про осіб, які здали норми і вимоги фізкультурного комплексу ГПО і спортивної класифікації тощо.

Поточний облік. Ставилася фіксація даних підсумків основних заходів, здійснюваних по розділу навчально-спортивної роботи, а саме навчально-тренувальних занять; спортивних змагань; медичних обстежень спортсменів; показників спортивних досягнень; ступінь відвідуваності занять; здачі норм і вимог комплексу ГПО і спортивної класифікації, про фізкультурний актив; наявність літератури з питань фізичної культури і спорту в бібліотеці.

Заключний облік передбачав підбиття-підсумків навчально-тренувальних занять, спортивних заходів та інших підсумків проведеної навчально-спортивної роботи; відображення аналізу проведеної роботи; підсумування пропозицій щодо усунення недоліків і покращення роботи [33, С. 49–58].

Формами обліку навчально-спортивної роботи були журнали навчальних груп, особисті картки спортсменів тощо. До форм обліку склалися конспекти проведених занять; протоколи спортивних змагань; постанови рад колективу фізкультури, бюро спортивних секцій, тренерських рад тощо. Найбільш кваліфіковані спортсмени вели особисті щоденники тренування і самоконтролю [75, С. 34].

Звітність у навчально-спортивній роботі велася за формами в порядку, встановлену Міністерством народної освіти УРСР, Комітетом по фізичній культурі та спорту при Раді Міністрів УРСР (Додаток № 14) [79, С. 11; 86, С. 26–27].

При тісній співдружності інструктора (тренера), лікаря і спортсмена дані проведеного обліку давали можливість правильно визначити стан здоров'я і підготовленості учнів, об'єктивно оцінити результати зробленого, розкрити недоліки, помилки і з'ясувати їх причини, попередити перетренування і спортивні травми, краще і точніше намітити завдання для подальшого спортивного вдосконалення, правильніше впевненіше вибирати засоби і методи для рішення, поставлених задач [16, С. 147–152].

Педагогічний контроль за ходом підготовки спортсменів здійснювався в наступних напрямках:

1. Фіксація фактичного виконання індивідуального плану за обсягом, інтенсивності, координаційної складності вправ і т. п.

2. Щоденне визначення стану спортсмена (працездатності, перенесенні навантажень, відновлення, настрою, бажання тренуватися, поведінки та ін.) На основі даних самоконтролю спортсмена, спостережень тренера за ходом тренування та її результативністю, зіставлення рівнів працездатності в окремих вправах в різні дні й т. п.

3. Вимірювання сили різних м'язових груп, швидкості реакції та рухів, витривалості в різних режимах роботи, рухливості в суглобах й інших якостей за допомогою контрольних вправ, в тому числі підібраних стосовно особливостей обраного виду спорту.

Увесь комплекс контрольних вправ із загальної та спеціальної фізичної підготовки проводився не менше 4 разів на рік, наприклад, для видів спорту з одним циклом на рік – на початку і в середині підготовчого та змагального періодів. Вузьке коло контрольних вправ для спостережень за динамікою найбільш важливих фізичних якостей і рухових можливостей спортсмена проводився не рідше 1 разу на місяць. Терміни контролю приводили у відповідність з періодизацією тренування.

4. Спостереження за становленням спортивної техніки і тактики і їх вдосконаленням за допомогою кінозйомки (з подальшим аналізом спільно зі спортсменами), відеомагнітофона, спеціальних приладів термінової інформації, візуального методу по залишених слідах (на льоду, на доріжці та ін.), по ефективності й результативності рухів і т. п.

5. Визначення працездатності спортсмена за допомогою виконання встановленої стандартної тренувальної проби. Вона складається з одного або декількох найбільш часто використовуваних вправ, завжди однакових по структурі рухів, тривалості, інтервалах відпочинку і т. п. Необхідно, щоб результативність тренувальної проби могла змінюватися в залежності від стану

і працездатності спортсменів. Наприклад, стаєр перевіряє свою підготовленість, пробігаючи 6х2000 метрів з двохвилинним інтервалом відпочинку. Для нього це одне з багатьох тренувальних вправ, але в той же час воно є і контрольним. Оскільки такий біг включається досить часто в річне тренування, згідно показаного результату на кожні 2000 метрів спортсмен може судити про динаміку своїх можливостей, про розвиток спортивної форми.

6. Фіксація всіх результатів спортсмена в прикидках і змаганнях будь-якого масштабу із зазначенням завдань, поставлених перед ним (показати найвищий результат, перевірити тактичний варіант й ін.) [33, С. 49–175].

Зазначаємо, що аналізу досягнень учнів у спорті сприяло ведення щоденника спортивного розвитку (досягнень) дитини в якому здійснювався систематичний запис спостереження за процесом розвитку дитини, її спортивних досягнень або прорахунків (поразок) протягом конкретного року тренування, або певного часового терміну. Щоденник вівся батьками, тренерами, а також спеціалістами-дослідниками, особливо при запровадженні нових методик тренування, використання нових спортивних засобів [17, С. 48–49].

Для успішного ведення щоденника спортивного розвитку (спортивних досягнень) необхідна була відповідна професійна підготовка (психологічна, педагогічна), наявність розробленої методики, плану, комплексу організаційно-педагогічного забезпечення і систематичності в проведенні і фіксації спостереження. Запис повинен був носити суворо об'єктивний характер, щоб факти, які констатуються не зміщувалися з суб'єктивними досягненнями і вільним трактуванням отриманих результатів. Щоденники, які велися без відповідних правил, могли слугувати лише допоміжним матеріалом для підвищення спортивної майстерності юних спортсменів і сприяти знаходженню методів педагогічного впливу на дитину [75, С. 34].

Крім домашніх завдань дітям доручалося ведення щоденників самоконтролю і тренування, вивчення спеціальної спортивної літератури, оволодіння новими технічними елементами конкретного спортивного виду, а

також пропонувалося надання допомоги товаришам по відділенню щодо підвищення спортивної майстерності, що сприяло розвитку у них самостійності та самоконтролю [17, С. 154].

У процесі занять тренер за допомогою таких засобів (щоденників) міг систематично перевіряти якість і стійкість набутих навичок і оцінювати результати спортивних досягнень учнів. З цією метою їм виставлялися оцінки, як на уроках, так і за виконані завдання. Ці завдання включали навчальні нормативи, які пропонувалося виконати за певний часовий проміжок, наприклад, через тиждень, місяць тощо. В особистий щоденник, крім демографічних даних і похвали, ще записувалася динаміка спортивних досягнень за період навчання у ДЮСШ. Починаючи з III розряду, необхідно було рекомендувати учням вести щоденник тренувань, який сприяв успішному вирішенню завдань, поставлених перед підлітком [75, С. 34].

Суть заохочення полягала у тому, щоб завчасно підтримати спортсмена, зміцнити його впевненість у своїх силах, правильних вчинках. Ефективним методом у виховній роботі було попередження та осудження негативних дій учнів ДЮСШ. Тренери застосовували покарання (позбавлення права брати участь у змаганнях, виключення із складу команди та інше) тоді, коли всі педагогічні прийоми і заходи виявлялися неефективними. Покарання повинне було бути справедливим та своєчасним.

Слід зауважити, ставилось завдання привчати спортсменів займатися самоконтролем, систематично стежити за станом свого здоров'я і фізичною підготовленістю.

Робота спортивних шкіл здійснювалася за статутами, які вибудовувалися за шкільними статутами – законодавчим актом, який визначав (установлював) мету, завдання і структуру певного типу навчального закладу, їх навчально-виховну і адміністративно-господарську діяльність. Статути є одним із основних джерел вивчення історії розвитку освіти.

ДЮСШ працювали за статутами, в яких визначалася структура, зміст, мета, завдання, форми, методи, засоби і прийоми роботи. Статут

затверджувався уповноваженим органом виконавчої влади до якої належав даний позашкільний заклад [87, С.168–180].

Структура ДЮСШ прямопропорційно розкривала систему організації навчально-тренувального процесу. ДЮСШ комплектувалася з-поміж найбільш здібних до спорту учнів загальноосвітніх шкіл, шкіл-інтернатів, навчальних закладів професійно-технічної освіти, середніх спеціальних навчальних закладів та з-поміж молоді, яка працювала на виробництві.

Джерельна база дослідження свідчить про чітку управлінську вертикаль спортивних шкіл, кадрове забезпечення, визначення обов'язків та прав всіх учасників навчально-тренувального процесу:

– школу очолював директор, призначений на посаду з-поміж спеціалістів, які повинні були мати вищу педагогічну, бажано, фізкультурну освіту та досвід роботи з дітьми. Директор керував всією діяльністю школи, був відповідальним за результати її роботи, визначав разом із педагогічною та тренерськими радами основні напрямки роботи ДЮСШ, контролював виконання навчальних програм із видів спорту, ефективність навчально-тренувальних занять, дотримання вимог безпеки тощо.

– Заступник директора з навчальної частини призначався з числа досвідчених спеціалістів і повинен був мати вищу фізкультурну або педагогічну освіту та досвід роботи з дітьми. Заступник відповідав за організацію навчального процесу, роботу і підвищення кваліфікації тренерів-викладачів, комплектування учбових груп, планування учбової роботи (складання розкладу учбових груп, графіків календарів спортивних змагань, затвердження учбової документації на відділеннях тощо). Призначення і звільнення директора і заступника директора з навчальної частини проводилися організацією, у безпосередньому відомстві якої знаходилась школа.

– Інструктор-методист призначався з-поміж спеціалістів, як правило, з вищою фізкультурною або педагогічною освітою та досвідом роботи з дітьми. Він знаходився під безпосереднім керівництвом заступника директора школи з навчальної частини та був відповідальним за ведення навчально-виховної,

методичної, організаційної, спортивно-масової та оздоровчої роботи з учнями [75, С. 1–9].

Слід зазначити, що директорів, заступників директора з навчальної частини та інструктору-методисту було надано право вести навчальні заняття в своїй школі в середньому не більше 2-х годин на день (50 годин на місяць), з оплатою з розрахунку ставок тренерів-викладачів.

– Тренерсько-викладацький склад комплектувався з-поміж спеціалістів, які мали, як правило, фізкультурну освіту та досвід роботи з дітьми. Чисельність тренерсько-викладацького складу ДЮСШ визначалась виходячи із кількості учнів, навчальних груп та загальної кількості годин, передбачених програмами для ДЮСШ з видів спорту. Тренери-викладачі несли відповідальність за правильне комплектування навчальних груп, підготовку висококваліфікованих юних спортсменів, громадських інструкторів-діячів і спортивних суддів, ведення навчально-тренувальної та виховної роботи з учнями відповідно до загально-дидактичних вимог. Тренери-викладачі забезпечували підвищення фізичної, теоретичної, морально-вольової, технічної та спортивної підготовки учнів, зміцнення та охорону їхнього здоров'я у процесі занять. Також тренери-викладачі повинні були систематично підвищувати свою кваліфікацію, брати участь у методичних конференціях з питань сучасної методики навчання і тренування, розробляти окремі питання методики навчання і тренування зі свого виду спорту, надавати допомогу загальноосвітнім школам (ЗОШ) та іншим навчальним закладам в організації та проведенні навчально-тренувальної і виховної роботи, показових занять у спортивних секціях.

Робота тренерсько-викладацького складу ДЮСШ оцінювалась враховуючи наступні показники:

- стабільність складу навчальних груп;
- виконання учнями контрольних нормативів;

- підготовка спортсменів старших розрядів і рівня спортивної підготовки випускників, а також кількості спортсменів, які передані наступні за рівнем підготовки навчальні групи;

- результатів, які показані учнями на змаганнях від районних і всесоюзних;

- підготовки з числа учнів громадських інструкторів-діячів і суддів по спорту;

- допомоги ЗОШ та іншим навчальним закладам в організації проведення оздоровчо-спортивної роботи з учнями [75, С. 5].

Значущість професії тренера-викладача мала підтримку на державному рівні: за успішну роботу працівники ДЮСШ представлялись до присвоєння звань: «Заслужений тренер СРСР», «Заслужений тренер республіки», «Заслужений вчитель республіки», до нагороди значками: «Відмінник фізичної культури», «Відмінник освіти», Грамотами та іншими видами заохочення.

- Старший тренер-викладач призначався наказом директора за наявності на відділенні з певного виду спорту, трьох і більше працюючих тренерів-викладачів. Старший тренер-викладач виконував типові посадові обов'язки, визначені для тренерів-викладачів і здійснював контроль за їх діяльністю з конкретного виду спорту, ніс відповідальність за правильність комплектування навчальних груп, їх якісну навчально-тренувальну та виховну роботу, підготовку висококваліфікованих юних спортсменів, громадських інструкторів і суддів по спорту, організацію і планування навчально-тренувального процесу на відділенні, ведення обліку результатів роботи, проведення заходів по підвищенню кваліфікації тренерів-викладачів [75, С. 2–6].

- у ДЮСШ створювалась педагогічна рада, в склад якої входили: директор (голова ради), заступник директора з навчальної частини, інструктор-методист, старші тренери-викладачі, тренери-викладачі, лікар, представник батьківського комітету. Також до складу педагогічної ради мали право входити представники органу народної освіти, фізкультурних, профспілкових,

комсомольських та інших громадських організацій. Як правило на своїх засіданнях рада виконувала наступні функції:

- а) обговорення та затвердження навчального плану роботи закладу;
- б) обговорення питань навчальної, виховної, методичної, спортивно-масової роботи, лікарського контролю;
- в) розглядала навчальні документи, положення про змагання, затвердження команд з видів спорту;
- г) заслуховувала та аналізувала звіти деяких тренерів-викладачів про їх роботу, відкриті уроки тощо;
- д) аналіз помилок та недоліки роботи, а також шляхи їх усунення (по закінченню змагань подавались звіти щодо результатів змагань);
- е) вносила пропозиції щодо покращення якості проведення занять;
- ж) аналіз випусків нової періодичної літератури та статей, присвячених досягненням у різних видах спорту;
- з) вирішувала організаційні питання;
- і) запрошувала на засідання провідних тренерів міста для обміну досвідом [75, С. 4].

Особлива увага у ДЮСШ приділялась медичному (лікарському) контролю, який як правило здійснювався лікарсько-фізкультурним диспансером, кабінетом лікарського контролю поліклініки або лікарем ДЮСШ відповідно Положення про медичний контроль над тими, хто займався фізичною культурою і спортом, затвердженого Міністерством охорони здоров'я СРСР, 9 листопада 1966 року № 826. Директор ДЮСШ і педагогічна рада повинні були постійно стежити за тим, щоб організація та проведення навчально-тренувальних занять з підлітками, а також їхня участь у змаганнях, здійснювалися при суворому дотриманні настановних лікарських вимог та вимог щодо профілактики спортивного травматизму при належному санітарно-гігієнічному стані обладнання і місць проведення занять. Лікар або середній медичний працівник ДЮСШ (за наявності) ніс відповідальність за проведення лікарського контролю під час навчально-тренувального та змагального

процесів. Поряд із показниками педагогічних спостережень дані лікарського контролю були необхідним критерієм, за яким можна було судити про позитивний або негативний вплив фізичних вправ, змінити і удосконалювати методи підготовки спортсменів.

Лікар або середній медичний працівник ДЮСШ мав виконувати свою роботу не тільки у лікарському кабінеті, а й у гімнастичному залі, на стадіоні, у басейні для плавання тощо, здійснювати свої спостереження за учнями під час навчально-тренувальних занять [75, С. 5].

– органом громадського самоврядування ДЮСШ були щорічні загальні збори колективу в яких мали право брати участь наукові та інші працівники, залучені до навчально-тренувальної та спортивної роботи, а також представники батьківського комітету.

Такий комітет створювався в якості допомоги керівництву і тренерсько-викладацькому складу школи в організації виховної роботи, оздоровчо-спортивного табору, покращенню та зміцненню матеріально-спортивної бази тощо.

У навчально-тренувальних групах з-поміж учнів обиралися старости (капітани), які об'єднувалися у раду старост (капітанів), яка являлась органом самоврядування, брала участь в організації і проведенні внутрішньошкільних змагань свят і вечорів, організовувала випуск стінного друку, слідкувала за дотриманням порядку в школі [75, С. 3–4].

Слід зазначити, що для учнів існували обов'язки та права. Учні ДЮСШ повинні були неухильно виконувати наступне:

- систематично відвідувати навчальні заняття, підтримувати порядок і дисципліну в школі, виконувати вказівки керівників і тренерів-викладачів;
- поєднувати заняття в ДЮСШ з успішним навчанням в ЗОШ або в іншому учбовому закладі, з успішною працею на виробництві;
- постійно вдосконалювати спортивну майстерність;

- в своїй поведінці рівнятися на кращих радянських спортсменів, підтримувати і примножувати кращі традиції свого спортивного колективу; активно брати участь у політико-виховних заходах, які проводилися у ДЮСШ;
- виступати у змаганнях за ДЮСШ, організацію (відомство, ДСТ) у відомстві якої створена школа і добиватися кращих спортивних результатів;
- отримати звання громадського інструктора-діяча і судді по спорту;
- бути активним помічником викладача фізичної культури в ЗОШ або в іншому учбовому закладі;
- своєчасно проходити медичний огляд і дотримуватись правил особистої гігієни.

Що стосувалось прав учнів то вони були наступними:

- користуватися інвентарем, обладнанням, спортивною формою і спортивними спорудами, які належать школі, а також організації (відомства), у відомстві якої вона знаходиться;
- брати участь в роботі ради старост (капітанів) [75, С. 8].

За хороші спортивні успіхи, зразкову поведінку і активну участь у громадському житті, учні ДЮСШ заохочувались занесенням у «Книгу пошани» школи, нагороджувались грамотою, пам'ятним подарунком, оголошувалась подяка тощо. А за порушенням правил внутрішнього розпорядку і неуспішність до учнів застосовувались заходи дисциплінарного стягнення аж до відрахування з ДЮСШ [75, С. 6].

Отже робота дитячих спортивних шкіл була спрямована на забезпечення фізичного виховання учнів, залучення їх до фізкультурно-масової роботи, занять спортом. Вибудовувалася відповідно до нормативно-правового забезпечення функціонування цих закладів, мала чітку структуру, спортивну профілізацію, відповідні завдання, форми, методи роботи, кадрове забезпечення, фінансування тощо.

2.3. Фізична культура та спорт у позашкільних закладах загального типу

Виховання, без сумніву, не може обмежуватися тільки уроками. Воно продовжується, поглиблюється і в позакласний час, зокрема через систему позакласної та позашкільної роботи [45, С. 14–19].

До позакласної роботи відносяться організовані та цілеспрямовані заняття з учнями виховного і освітнього характеру, які проводить школа в позакласний час. Ці заняття є невід'ємною складовою загальної системи виховання. Вони сприяють всебічному розвитку дітей, організації їх дозвілля [9, 34–35].

В освітньо-виховному процесі навчальних закладів різного типу значне місце посідає позашкільна робота, це виховні й освітні заняття, а також культурно-освітні заходи, які проводять позашкільні заклади – будинки і палаци піонерів, станції юних натуралістів і техніків, дитячі бібліотеки, театри юного глядача, спортивні школи. В досліджуваній нами період велику увагу мала позашкільна виховна робота за місцем проживання. Така робота проводилася при домоуправліннях на дитячих майданчиках, в парках і скверах, стадіонах тощо. Її організовували, як правило, позашкільні заклади, школи, громадські організації підприємств і установ, навчальних закладів. У певному змісті до позашкільної роботи можна віднести і виховну роботу з дітьми в сім'ї [23, С. 48–50]. У січні 1962 року була прийнята Постанова Секретаріатом Всесоюзного Центральної Ради Професійних Союзів і Центрального комітету ВЛКСМ (протокол № 2) «Про проведення Всесоюзного огляд-конкурсу на кращу постановку виховної роботи з дітьми і підлітками за місцем проживання» з метою подальшого покращення роботи серед дітей і підлітків у позанавчальний час (проведення спортивних змагань з різних видів спорту, зустрічі зі знаменитими людьми, туристичні походи, спортивні секції за інтересами та ін.). Також даною постановою було затверджене відповідне положення (Додаток № 15) [91, С. 13–16].

Так, позашкільне життя і діяльність дітей, підлітків і юнацтва відбувалася в сім'ї, в школі, в позашкільних виховних закладах, на вулиці, в сфері широкого соціального спілкування. Можна стверджувати, що процес формування особистості носив неперервний характер, воно охоплювало сферу вільного часу і побуту. Тому надзвичайно важливо щоб ці різні сфери були узгоджені. Виховання, як відомо, немає канікули та вихідні дні. Воно здійснюється завжди і скрізь, його не можливо обмежувати певними годинами, рамками уроків, не має часу нейтрального для формування і розвитку дитини [21, С. 27–28].

Позашкільна робота в досліджуваній нами період мала ряд особливостей:

- добровільне залучення дітей до роботи в різних гуртках, власне бажанню брати участь у масовій та індивідуальній роботі в поза навчальний час;

- зміст позашкільної роботи відповідав інтересам і запитам школярів, керівники гуртків на основі орієнтовних програм інструктивно-методичних рекомендацій органів управління освіти укладали відповідні робочі плани з урахуванням конкретних умов і побажань учнів. Це дозволяло зробити зміст позашкільної роботи більш гнучким, творчим, самостійним;

- позашкільна освіта охоплювала учнів різного віку. Різновіковий склад спортивних гуртків і секцій, спортивних колективів об'єднував учнів із різних класів, із різних шкіл. Такий підхід сприяв створенню умов для підтримки молодших старшими, для розвитку товариської взаємодопомоги та взаємовиручки.

- позашкільна робота базувалася на самостійних заняттях. В гуртках і спортивних колективах самостійну роботу спрямовували педагоги та тренери, але на відміну від навчальних занять – її могли проводити самі школярі. Чим досвідченіші були учні, тим вищі мали спортивні результати, тим повніше виявлялася їх ініціатива та самостійність. Вони виступали не тільки в ролі учасників спортивних змагань, естафет, турнірів і спартакіад, але й в ролі організаторів позашкільної роботи, спортивних інструкторів [9, С. 35].

Велика увага в роботі позашкільних закладів надавалася питанням профорієнтації учнів, зокрема, школярі, які займалися в позашкільних закладах спортивного профілю, продовжували своє навчання в дитячих школах-інтернатах, в школах вищої спортивної майстерності, на факультетах фізичного виховання та спорту вищих навчальних закладів [56, С. 74–81].

Дослідження показало, що система позашкільної спортивної роботи базувалася на широкому спектрі форм, методів і прийомів роботи. Все це сприяло створенню в нашій країні системи різнотипних позашкільних закладів в якій чільне місце посідали спортивні гуртки, секції, об'єднання.

Велику виховну роботу в досліджуваній період в Україні проводили серед учнівської молоді позашкільні заклади. Так, у 1966 році працювало 295 палаців і будинків піонерів, 60 станцій юних натуралістів, техніків і туристів, 159 спортивних шкіл, 32 дитячі парки, 9 республіканських і 140 обласних екскурсійних баз туристичних таборів, сотні піонерських таборів й інші позашкільні заклади. Головна мета роботи цих закладів полягала у самій широкій допомозі школі, комсомольським і піонерським організаціям у комуністичному вихованні учнів, у їх всебічному розвитку, в підготовці їх до життя і праці [10, С. 14].

Зауважимо, що вказані заклади допомагали розвивати творчі здібності та інтереси учнів до праці, науки, техніки, літератури, мистецтва, туризму, фізкультури, спорту й готували піонерів і школярів до організаційної роботи в дитячому колективі. За цими інтересами і здібностями в них створювалися відповідні клуби, гуртки об'єднання, в тому числі й спортивні. Всі ці колективи, гуртки, секції працювали за орієнтовними програмами, затвердженими Міністерством освіти і Центральною радою всесоюзної піонерської організації імені В.І. Леніна, вони не дублювали шкільні програми. Палаці та Будинки піонерів і школярів виступали організаторами фізкультурно-спортивної і екскурсійно-туристської роботи, проводили спортивні змагання, свята, спартакіади, походи експедиції з вивчення рідного краю, допомагали створювати шкільні краєзнавчі куточки і музеї. У своїй

діяльності Палаци і будинки піонерів і школярів керувалися затвердженими положеннями. Так, у листопаді 1947 року Міністерством освіти російської радянської федеративної соціалістичної республіки було затверджене положення про обласний, краєвий, республіканський Палац (Дім) піонерів. Згідно даного положення ці заклади являлись позашкільними і здійснювали допомогу піонерській організації і школі у вихованні стійких, дисциплінованих учнів, які вміють долати труднощі тощо [81, С. 1–3].

У 1960 році були прийняті положення про міський Палац, Дім піонерів, станцій юних техніків, юних натуралістів і екскурсійно-туристських. У 1969 році Міністерством освіти СРСР і Центральною Радою ВЛКСМ за погодженням з міністерством фінансів СРСР було прийнято нове типові положення про республіканський, краєвий, обласний Палац піонерів і школярів. Дані положення визначало Палац піонерів і школярів позашкільним закладом, яке вирішує спільно зі школою питання виховання і освіти підростаючого покоління (Додаток № 16) [50, С. 81–86].

Робота з фізичного виховання та спорту в цих позашкільних закладах була досить різноманітною. Проводилися, як окремі спортивні заходи, так і заходи, які доповнювали загальні позашкільні заклади. Форми роботи були різними і спрямовувалися на виконання загальних завдань гармонійного розвитку особистості.

Отже, розглянемо окремі з них.

Фізкультурно-спортивні секції та команди – об'єднання школярів для позакласної роботи, позакласних занять фізичною культурою і спортом, а також туризмом.

Фізкультурно-спортивні секції були одними із найпоширеніших форм організації позашкільної роботи з фізичного виховання учнів. Комплектувалися і працювали за положеннями і нормами дитячих і юнацьких спортивних шкіл. Членам гуртків надавалася велика самостійність у плануванні та організації занять, у виборі змісту, форм і методів роботи. Орієнтовні програми гуртків розроблялися центральними, республіканськими, обласними позашкільними

зкладами і науково-дослідними інститутами Академії педагогічних наук СРСР і союзних республік і затверджувалися Міністерством освіти СРСР. На основі цих програм, керівники спортивних секцій за активної участі гуртківців укладали робочі плани на півріччя або на рік.

У закладах позашкільної освіти, як правило, створювались і працювали 3 типи секцій:

1. оздоровча фізична культура – із загальної фізичної підготовки, атлетичної гімнастики, лікувальної фізичної культури;
2. спортивна – з масових і технічних видів спорту;
3. туристична – за всіма або окремими видами туризму [97, С. 1–2].

У завдання цих секцій входили наступні складові:

- зміцнення здоров'я учнів і сприяння їх правильному фізичному розвитку;
- поглиблення, розширення знань, умінь і навичок у сфері фізичної культури, які отримували учні на уроках;
- виховання моральних якостей, а саме: відважність, сміливість, кмітливість, колективізм тощо;
- спеціальна фізична, технічна, тактична підготовка за окремими (конкретними) видами спорту або туризму;
- прищеплення навичок організаційної та інструкторської роботи, а також суддівства на шкільних (районних, міських – для позашкільних) змаганнях [5, С. 154–157].

Нормами було визначено вік занять дітей у секціях та конкретний вид спорту. Діти, які займалися в секціях обов'язково проходили медичний огляд у лікаря (шкільного) в декілька етапів, а саме:

- первинний – при зарахуванні;
- повторний – з метою визначення зрушень у фізичній підготовленості та вирішення питання про перехід з однієї групи в іншу;

– додатковий – перед участю у змаганнях і перед поновленням занять після хвороби, травми, а також довготривалої перерви у заняттях з різних причин [25, 15–19].

До занять у спортивних секціях, у секціях атлетичної гімнастики та секціях туризму допускалися учні основної медичної групи, в секції загальної фізичної підготовки – школярі підготовчої медичної групи. Заняття лікувальної фізичної культури організовувалися для учнів, які відносились до спеціальної медичної групи.

Зміст занять у секціях визначався спеціальними положеннями, які носили більш рекомендаційних характер (орієнтовний), між програмами для уроків фізичної культури. У 1950 році наказом Всесоюзного Комітету у справах фізичної культури і спорту при Раді Міністрів СРСР було затверджено Положення про спортивні секції з окремих видів спорту при Комітеті у справах фізичної культури і спорту. Дане положення мало на меті посилити громадський контроль над організаційно-методичною та навчально-спортивною роботою фізкультурних організацій, а також надавати допомогу таким організаціям у постановці навчально-спортивної роботи тощо (Додаток № 17) [68, С. 169–171].

Спортивна гурткова робота у позашкільних закладах проводилася з метою розширення загальних і поглиблених спеціальних знань (з фізичної культури, фізіології людини) учнів, задоволення їх індивідуальних інтересів і здібностей, розвитку їх спортивної майстерності, а також з метою організації їх дозвілля. Гурткова робота сприяла залученню учнів до корисної діяльності та була одним із засобів професійної орієнтації учнів. У гуртковій роботі тісно поєднувалися освітня (теоретичні основи конкретного виду спорту) і виховна функція та завдання [10, С. 38].

Слід підкреслити, що завдяки роботі дитячих та молодіжних організацій, позашкільна робота мала багато цікавих форм роботи залучення школярів та молоді до занять фізичною культурою. Серед них – популярні змагання на призи клубів Центрального комітету ВЛКСМ “Золота шайба”, “Шкіряний

м'яч", "Біла ладдя", "Нептун". Широке визнання одержали Дитячі спортивні ігри "Старти надій". Крім цього змагання юних лижників, ковзанярів, легкоатлетів, військово-спортивні ігри "Зірниця", "Орлятко" [25, С. 1–12]. У республіці були розроблені та впроваджувалися цільові комплексні програми "Фізкультурні кадри Української РСР", "Фізичне виховання дітей дошкільного віку і учнівської молоді", "Масове навчання плаванню дітей дошкільного віку й учнівської молоді в Українській РСР" [7, С. 1].

Як уже зазначалося, чільне місце в системі позашкільної спортивної роботи посідали *дитячі спортивні клуби* при будинко-управліннях, які проводили роботу з фізичного виховання з дітьми за місцем їх проживання, допомагали школярам цікаво, розумно та корисно проводити своє дозвілля, займатися масовими видами спорту, гратися на спортивних майданчиках. Робота дитячих спортивних клубів вибудовувалася на основі широкого розвитку ініціативи, активності та самодіяльності учнів, з урахуванням їх віку знань та інтересів. Форми роботи в Дитячих клубах в цілому були досить різними, що ж стосується фізкультурно-масової роботи, то вона включала організацію роботи спортивних секцій за місцем проживання, проведення спортивних турнірів і змагань; у канікулярний період – організацію заміських шкільних прогулянок і туристичних походів [43, С. 130–134].

Зазначимо, що над дитячими спортивними клубами брали шефство комсомольські та піонерські організації, підприємства і установи: обладнували спортивні майданчики, надавали спортсменів-інструкторів для керівництва роботою секцій, підготовці команд до змагань тощо, здійснювали інструктивно-методичне та організаційне керівництво. Дитячі спортивні клуби працювали на громадських засадах; їх роботою керували ради клубів, до яких входили представники організації, що здійснює шефство; батьки; представники громадськості; актив дітей, які проживають в даному мікрорайоні. Діяльність дитячих клубів у районі, місті, об'єднувалися шкільними комісіями при виконавчих комітетах місцевих рад [34, С. 40–45].

Спортивні клуби мали статuti, емблеми, членські квитки, були однією із ефективних форм організації дозвілля школярів, яка сприяла їх всебічному розвитку, зокрема такої важливої складової, як фізичний розвиток. На відміну від гуртків і секцій спортивні клуби охоплювали різноманітними видами фізкультурної діяльності широку кількість дітей у позашкільній роботі, виявляли і розвивали їх задатки та здібності в обраному виді спорту. Вони створювалися, як самодіяльні та добровільні організації на чолі якої стояла рада, яка обиралася членами клубу на загальних зборах. До участі в роботі спортивних клубів долучалися батьки, спортсмени, тренери, які могли керувати окремими секціями, брати участь у підготовці та проведенні спортивних змагань і турнірів [43, С. 72].

Як зазначалося, в позашкільних закладах проводилася різна за змістом та формою спортивна, виховна й тренувальна робота.

Як окрему форму з позашкільної спортивної роботи та фізичного виховання дітей та молоді ми розглядаємо *спортивні лекторії для учнів*, які наповнювали позакласну та позашкільну освітньо-виховну діяльність особливим змістом, були актуальними і результативними. В досліджуваній нами період працювали учнівські лекторії спортивного спрямування, які організовувалися для дітей спортивними клубами, об'єднаннями («Спартак», «Динамо» та ін.), вищими навчальними закладами (факультетами з фізичного виховання та спорту), палацами та будинками піонерів та ін.

Робота лекторію вибудовувалася за певною тематикою «Історія розвитку обраного виду спорту в Україні», «Теоретичні відомості про розвиток фізичної культури і спорту в УРСР», «Техніка і тактика, методика навчання і тренування в обраному виді спорту», «Відомості про будову та функції організму», «Про гігієну та лікарський контроль під час занять спортом», а також «Правила змагань в обраному виді спорту», «Догляд за інвентарем» [73, С. 5–6]. Слід зазначити, що тематика лекторіїв і питань, які обговорювалися відповідали віковим особливостям учнів, спрямовувались на виховання високих моральних якостей на засадах патріотизму, колективізму, любові до Батьківщини. Про це

свідчить аналіз тематики окремих спортивних лекторіїв: «Воля і мужність вітчизняних спортсменів – запорука спортивних перемог», «Спортивна честь – провідна риса вітчизняного спортсмена», «Культура поведінки майбутніх спортсменів – запорука успішності», «Дружба – закон вітчизняного спорту», «Дотримуйся режиму – досягай високих спортивних результатів», «Герої спорту – приклад для майбутніх спортивних поколінь», «Навчання, праця і спорт – основи успішної спортивної підготовки», «Основи спортивної етики майбутнього олімпійця» [73, С. 7–8]. Наприклад, план проведення засідання такого лекторію на тему: «Воля і мужність вітчизняних спортсменів – запорука спортивних перемог»:

1. Воля, як провідна якість майбутнього спортсмена.
2. Що таке воля і в яких вчинках вона проявляється?
3. Спорт – важливий засіб розвитку вольових якостей, шлях до перемоги на спортивних змаганнях.
4. Розвиваємо власні вольові якості в навчальній, трудовій, фізичній діяльності [12, С. 34].

За розробленою тематикою, колективи викладачів, тренерів й учнів позашкільних закладів спортивного спрямування, проводили в школах заняття за тематикою таких лекторіїв, попередньо ознайомивши їх з питаннями, що виносяться на їх обговорення.

Аналіз роботи таких лекторіїв дозволив нам систематизувати й визначити структуру організаційно-методичного забезпечення їх підготовки та проведення:

1. Визначення теми, яка буде розглядатися, і в цілому плану проведення лекторію.
2. Створення ради, з-поміж учнів, батьків, тренерів, викладачів позашкільних закладів. Особлива увага приділялася школярам. До ради входили учні, які глибоко цікавляться тематикою, схильні до лекторської роботи, мають спортивні досягнення.

3. Рада затверджувала тематику, складала план підготовки, визначала місце проведення тематичних занять (позашкільний заклад, школа, інший навчальний заклад). Давалися доручення юним спортсменам, окремим секціям, гурткам з підготовки лекцій.

4. Тренери, батьки – члени ради лекторію допомагали дітям у підготовці та проведенні такої роботи. Як правило, безпосередньо брали участь, особливо у підготовці запитань для обговорення та проведення дискусій [5, С. 120–123].

Важливо щоб тема була цікавою, давала нові знання, не дублювала теми зі шкільної програми, закінчувалося творчими завданнями (зустріч з відомим спортсменом, перегляд фільму, проведення вікторини тощо). Лекції такого змісту включали, проводячи вечори на спортивну тематику «Досягнення радянського спорту», «Радянський спорт самий передовий у світі», «Про участь радянських спортсменів на Олімпійських іграх», «Досвід роботи майстрів спорту», «Установки перед та під час змагання. Аналіз виступів», або в цілому лекції, які викладались на підсумковій конференції [74, С. 36–48].

Велика увага в позашкільній роботі належала *рухливим іграм*, які були в полі зору вітчизняних вчених за радянських часів і визначалися ними, як спортивно-моторні.

Ці ігри характеризувалися різноманітними рухами з іграшками і без них, вони виконувалися за певними правилами і без них, часто проходили під музичний супровід, визначалися, як малорухливі, середньорухливі та надторухливі (рухливість – мала, середня, велика) [8, С. 3–4].

Кожному віку дітей відповідали певні рухливі ігри. Так, молодші школярі засвоювали природній рух в іграх (шаг, біг, стрибки, лазіння, штовхання тощо) при цьому вихователь, вчитель направляв ці рухи («біжимо всі за мною», «хто мене наздожене», «наздоженіть м'ячик» та ін.) пов'язував такі рухи з рольовими іграми; певною казковою роллю («підстрибніть, як зайчик», «побігайте тихенько, як мишка» та ін.). Таким чином, діти виконували нескладні правила в грі, що особливо добре їм вдавалося, коли вони входили в роль. Керівництво дорослими, дозування рухливих дій завжди було і є

необхідним. Адже маленькі діти швидко втомлюються, збуджуються і їх необхідно досить швидко переключити на спокійні ігри («усі зайчики сідають їсти капусту», «сідаємо в поїзд, ми поїдемо на екскурсію» та ін.). Якщо сюжетні ігри в молодшому віці – це ігри індивідуальні або «ігри поруч», то рухливі ігри, якими керує дорослий, то це вже «ігри разом» тощо. У хороводних іграх діти рухаються всі разом, співають, переживають зміст пісні, що їх супроводжує, спільно вирішують, наприклад, кого вибрати до кола, або хто буде водити хоровод [8, С. 37–41].

Більшість рухливих ігор для дітей середнього і старшого дошкільного віку проводилися за певними правилами (добігти до певної відмітки, вибути із гри в такому випадку тощо). У рухливих іграх дітей молодшого шкільного віку переважало прагнення до колективної першості (який колектив переможе, інший в естафеті, подолання перешкод, у спортивній грі та ін.). Вважалося дуже корисно долучати підлітків до ігор-змагань на спритність, витримку, сміливість, обережність в рухах; проводити ігри із попадання в ціль, в кільце, у ворота (спортивні тощо). Рухливі ігри старшокласників були однією із активних форм дозвілля. В більшості такі ігри дуже близькі до спорту, захоплення ними приводили старшокласників у спеціальні фізкультурно-спортивні секції, спортивні школи [30, С. 71–76].

Крім фізичного розвитку, рухливі ігри сприяли вихованню у дітей сили волі, сміливості наполегливості, витривалості, рішучості. В рухливих іграх школяра, особливо тоді, коли відстоюється першість класу, утворюється дитячий колектив, що сприяло успішності в розв'язанні багатьох складних завдань формування гармонійного розвитку особистості [8, С. 44–45].

Як зазначалося в попередніх параграфах провідною умовою організації спортивної роботи в позашкільних закладах є дотримання гігієнічних умов, створення необхідних медико-педагогічних основ фізичного виховання. Враховуючи це, позашкільні заклади, особливо спортивного профілю вибудовували свою роботу, чітко усвідомлюючи, що здоров'я дитини багато в чому залежить від регулярного і точного дотримання правил гігієни. У школі

навички гігієни виховувалися педагогами і шкільними лікарями, в позашкільних закладах спортивного спрямування – тренерами і медичним персоналом. У цих закладах продовжувалася, закріплювалася робота, яка проводилася у школах, на уроках за спеціальними темами (наприклад, в програму включалися такі теми, як «Піклування про здоров'я» (1-й клас), «Тіло людини та догляд за ним» (4-й клас) та ін. Завдання таких уроків – познайомити учнів з елементарними відомостями з охорони здоров'я і на основі їх виховувати первинні гігієнічні навички, як у позакласній, так і позашкільній роботі [25, С. 3–8].

Учні середніх і старших класів отримували елементи знань із гігієни на уроках природознавства (головним чином при вивченні курсу анатомії та фізіології людини), реалізовували їх в практичній діяльності, зокрема, в позашкільній роботі з фізичної культури і спорту. Тут провідною формою був особистий приклад тренера, інших дорослих вихователів школи, медичного персоналу, зокрема зовнішній вигляд і поведінка повинні були бути взірцем чистоти, охайності та порядку. Також вважалось, що все це сприятиме засвоєнню гігієнічних навичок, чистоті в приміщеннях позашкільного закладу, спортивних залах, майданчиках та інших споруд [30, С. 71–76].

Не викликає сумніву теза про те, що гігієнічні знання, які доводилися до учнів, спиралися на медичні дані сучасної медицини, а позашкільні заклади тісно працювали зі школами, сім'єю. Серед батьків проводилася систематична та послідовна санітарно-просвітницька робота. Тренер, лікар, медична сестра проводили серед батьків необхідну роботу щодо дотримання дітьми правил і норм гігієни в спортивному позашкільному закладі. В позашкільних закладах спортивного профілю були створені «куточки для батьків» в яких розміщувалися рекомендації з питань: «Санітарно-гігієнічні норми виховання спортсмена», «Поради батькам щодо піклування про здоров'я спортсмена», «Батьківський всеобуч», «Поради психолога», текстові таблиці, пам'ятки, що роз'яснювали, як треба піклуватися про здоров'я майбутнього спортсмена та в цілому дитини в сім'ї. З батьками проводилися індивідуальні бесіди, давалися

конкретні рекомендації щодо посилення і покращення роботи. Батьків спрямовували на те, що діти будуть виконувати правила гігієни за умови їх чіткого знання і розуміння важливості; тому саме батьки і дорослі члени родини повинні пояснити (донести до дітей) необхідність виконання цих норм, показати дитині як правильно і добре їх виконувати [40, С. 111].

Майбутні спортсмени повинні були з перших днів занять обраним видом спорту засвоїти, що їх спортивна майстерність, результативність залежить від багатьох факторів, і особливо від правильної організації режиму дня: раціонального розподілу часу навчальних занять, спортивних занять, відпочинку, сну харчування, самообслуговування, ранкові гімнастики, прогулянок на свіжому повітрі, рухливі гри на подвір'ї, фізкультурні хвилинки тощо. Режим дня школяра, який відвідував позашкільний заклад спортивного профілю встановлювався в залежності від його віку, стану здоров'я, занять у школі та спортивній секції. Ці питання тренер позашкільного закладу спортивного профілю узгоджував із класним керівником, лікарем і батьками дітей. Проводилися відповідні консультації для батьків [23, С. 17]. При організації режиму дня особлива увага приділялась питанням правильного раціонального, збалансованого харчування учнів, а також наявності в режимі дня школяра діяльності (розумової, спортивної – заняття спортом) та повного відпочинку – сну. Гігієнічна повноцінність сну визначалася протилежністю, глибиною і періодичністю. Першу категорію пов'язували з віком дітей та їх фізичним станом. Вставати і лягати спати діти мали в певний час, повітря в кімнаті мало бути чистим, таким же чистим, як і мало бути спортивне приміщення, де займалася спортом дитина. Велике значення для майбутніх спортсменів мало загартування організму на яке звертали увагу тренери, батьки і така робота проводилася за певною системою протягом року. Виховувалися і розвивалися гігієнічні навички щодо правильної статури дитини, адже правильна статура (осанка) сприяла створенню найкращих умов для дихання і кровообігу, які є основою спортивних досягнень [17, С. 133–163; 46, С. 38].

Школярі повинні були щоденно робити ранкову гімнастику, яка сприяла формуванню правильної осанки і давала заряд бадьорості на весь день, в тому числі для занять у спортивній секції.

Також майбутні спортсмени для досягнень у спорті повинні були здійснювати щоденний догляд за очима, шкірою обличчя, рук, ніг, тіла, приймати водні процедури. Їх постійно привчали до правильного поводження зі спортивними знаряддями, спортивним інвентарем, спортивними одягом і взуттям, дотримуватися гігієни житла вдома і на спортивних змаганнях [44, С. 1–14].

Також при організації занять спортом велика увага приділялась питанням режиму дітей і підлітків у цьому процесі. Фахівці підкреслювали і сьогодні підкреслюють, що додержання його «не менш важливе, ніж тренувальні заняття». Головним у режимі юного спортсмена була регулярність, тобто додержання чіткого розпорядку дня. Наведемо основні положення, з режиму школярів, які займалися в спортивних гуртках і секціях позашкільних закладів спортивного спрямування.

1. День починається з ранкової гігієнічної гімнастики (зарядки) після вставання. До комплексів підбирали такі вправи, які підготували б організм до наступної діяльності. Можна включати і вправи, що сприяли виробленню або вдосконаленню спеціальних якостей та навичок, необхідних юному спортсменові на даному етапі тренування. Зарядку, як правило, проводили на свіжому повітрі, в крайньому разі – в добре провітреній кімнаті (влітку – при відчиненому вікні, взимку – при відчиненій кватирці). Одяг має бути легкий. Поєднання фізичних вправ з повітряною ванною – добрий загартовувальний засіб. Після зарядки виконували водні процедури: купання, для обтирання або обливання. Витиралися насухо грубим рушником.

2. Крім проведення зазначених занять учні долучалися і до таких водних процедур, як: щоденне миття ніг; прийняття після кожного тренування теплої душу; щотижневе – в лазні.

3. Регулярно приймали їжу приблизно в один і той самий час –

обов'язкова передумова нормальної роботи органів травлення, отже, й високої працездатності юного спортсмена.

4. У період інтенсивних тренувань нормальний (здоровий) сон мав бути тривалістю 9–9,5 годин, що сприяло необхідному відновленню працездатності та підготовки до наступного дня.

5. З режиму дня виключали будь-які перевантаження (надмірності), що могли завдати шкоди організмові. Це обов'язкова умова успішної спортивної роботи [23, С. 57–60].

У дні, вільні від тренувань, розпорядок і вид занять трохи змінювався. Проте бажано, щоб основа його залишалася непорушною. Так, наприклад, час відведений на тренування, у вільні дні доцільно було присвятити підготовці до складання норм ГПО, самостійному вивченню спортивних дисциплін, прогулянкам, катанню на лижах і ковзанах тощо [17, С. 145].

У досліджуваній нами період позашкільна робота проводилася і за місцем проживання на *стадіонах, ігрових та спортивних майданчиках*.

Дитячі спортивні майданчики обладнувалися для проведення спортивних занять, спортивних ігор, і в цілому занять фізкультурою та спортом у загальноосвітніх школах, Палацах та будинках піонерів і школярів, при будинкоуправліннях (на подвір'ях будинків або на території житлових кварталів мікрорайону), а також в міських парках, скверах. У той час дитячі спортивні площадки обладнувалися підприємствами і організаціями, які шефствували над дитячими організаціями, житлово-експлуатаційними конторами. Активну участь у обладнанні, благоустрої таких площадок брала місцева громадськість, самі діти [55, С. 24].

Велика увага приділялась місцю розташування таких майданчиків – подалі від промислових підприємств, гаражів, транспортних стоянок, вулиць з інтенсивним рухом. Як правило, для дошкільнят і дітей молодшого шкільного віку облаштовувалися окремі дитячі площадки .

У більшості спортивні майданчики мали саме різноманітне обладнання і на них мали можливість займатися діти різного віку. Зокрема, аналіз літератури

з питань роботи таких площадок позашкільних закладів дав можливість виокремити наступні: паркани для лазіння, гірки для спуску, доріжки з дитячими гірками, тунелем, мостиками для переходу і утримання рівноваги, велосипедні маршрути, доріжки для їзди на самокаті місце для гри з м'ячем, для старшокласників установлювалися дерев'яні бруски для рівноваги «руховоди», «спіральболи», «гігантські кроки», різноманітні гойдалки та каруселі, а також виділялися місця для рухомих і спортивних ігор [7, С. 1].

У зимовий час на дитячих спортивних майданчиках обладнувалися доріжки для катання на ковзанах, хокейні каточки, льодові гірки, каруселі для санчат, снігові «замки» тощо. Безумовно, на всіх цих спорудах необхідно було дотримуватися гігієнічних вимог і правил безпеки, як при побудові, так і при експлуатації (правила безпеки).

Роботу з дітьми на них проводили вчителі, тренери, вихователі, піонерські вожаті, старшокласники, які мали посвідчення спортсмена-інструктора, члени батьківських і будинкових комітетів за місцем проживання. Вони були місцями проведення спортивних змагань, тренувань команд за місцем проживання. Діти в позаурочний час займалися улюбленими видами спорту, готувалися до складання норм ГПО [37, С. 33–41].

Окремі форми та види спортивної роботи проводилися екскурсійно-туристичними станціями – позашкільним дитячим закладом, який був інструктивно-організаційним центром туристсько-краєзнавчої роботи з учнями. Екскурсійно-туристичні станції знаходилися у системі Міністерства освіти країни, обласних, міських і районних відділів освіти, працювали в контакті з радами піонерських організацій, комітетів комсомолу, радами з туризму та спорту [5, С. 145].

Екскурсійно-туристичні станції надавали всебічну допомогу школам, позашкільним закладам у розвитку екскурсійно-туристичної і краєзнавчої роботи серед учнів. З цією метою на екскурсійно-туристичних станціях і при їх сприянні в школах створювалися гуртки, секції, клуби і об'єднання юних туристів, краєзнавців, мандрівників, альпіністів, прокатні бази і пункти

туристичного знаряддя та інше. Екскурсійно-туристські станції розробляли та інструктували на практиці питання змісту, форм і методів екскурсійно-туристичної роботи з учнями, орієнтовні програми занять в гуртках, маршрути і тематику походів і екскурсій (у т.ч. навчально-програмних). Готували завдання для пошукової і дослідницької діяльності юних туристів і краєзнавців, практичних посібників з туризму. Станції вивчали узагальнювали і поширювали кращий досвід екскурсійно-туристичної роботи з учнями, готували інструктивно-методичну літературу, довідники екскурсійних об'єктів та ін. [97, С. 4–5].

Велика увага приділялася спортивній підготовці, перевірці готовності до змагань за програмою «Орієнтування на місцевості». З цією метою, в цих позашкільних закладах формувалися і розвивалися спортивні уміння і навички: бігати, стрибати, підтягуватися, долати перешкоди тощо.

Під час канікул екскурсійно-туристичні станції організовували різнопланову роботу на екскурсійних базах і туристичних таборах, проводили інструктивно-методичні виставки, масові походи, зльоти, конференції юних туристів і краєзнавців. Разом із органами освіти, загальноосвітніми школами, спортивними організаціями педагогічні колективи цих позашкільних закладів також проводили різні заходи з підготовки і підвищення кваліфікації керівників екскурсійно-туристичної роботи із учнями, курси, семінари, навчальні збори і походи, консультації, в тому числі велика увага приділялась спортивній складовій організації освітньо-виховного процесу, реалізації завдань фізичного виховання дітей та молоді. Вихованці брали активну участь у проведенні експедицій та походів різного рівня в канікулярний період, удосконалювали свою спортивну майстерність, долучаючись до різних видів змагань [97, С. 2–3].

Досить поширеною серед школярів була *спортивна вікторина* – пізнавальна гра, яка проводилася як у позакласній, так і у позашкільній роботі. Не викликає сумніву твердження, що вікторина різного спрямування розширювала кругозір учнів, має пізнавальну і виховну цінність, допомагала

виявляти знання учнів в тій чи тій галузі науки, техніки, мистецтва, спорту. Захоплююча ігрова форма сприяла підвищенню емоційного тону та кращому засвоєнню змісту вікторини [6, С. 32–34].

Спортивні вікторини проводилися, як в системі позакласної, так і позашкільної роботи з фізичного виховання і спорту. Джерельна база дослідження дала змогу визначити умови успішності проведення таких вікторин: інтерес учнів залежав від вдало поставлених запитань та активності дітей, від форми поставлених запитань (усна, письмова), кількості охоплених цією вікториною. Вчені, розробники питань методики фізичного виховання підкреслювали, що зацікавленість спортивними запитаннями зростає, коли самі діти беруть участь у їх складанні, оформленні, точності та зрозумілості кожного запитання. Також при підготовці і проведенні вікторин враховувався вік учасників, їх підготовленість та розумові можливості, а також організаційно-педагогічне забезпечення: мета, завдання, зміст, форма та засоби проведення; організація роботи журі, відповідне оформлення спортивної зали, чітке визначення критеріїв оцінювання тощо. Як правило, спортивні вікторини проводилися між командами безпосередньо перед змаганнями. В такому разі частина змагань була теоретичною, а частина практичною. Вікторини проводилися з різних питань, а саме: історії того чи того виду спорту, досягнень спортсменів, олімпійського руху тощо [12, С. 57–58].

Робота позашкільних закладів в тому числі й спортивного спрямування була самим широким чином представлена на *виставках досягнень учнів* та на *педагогічних виставках*.

Що ж стосується педагогічних виставок у педагогічних навчальних закладах, то вони були однією із форм поширення передового досвіду в галузі фізичної культури і спорту; на них показувалися досягнення в області розвитку фізичного виховання дітей та молоді в практичній діяльності та науці; поширювалися найбільш ефективні методи навчання і виховання, система роботи відомих вчителів фізичної культури, тренерів і, в цілому педагогічних колективів спортивних шкіл, спільна робота шкіл, комсомольських,

піонерських організацій та позашкільних закладів; демонструвалася нові зразки спортивного обладнання та спортивного інвентарю тощо [29, С. 40–42].

Шкільні, позашкільні виставки – одна із форм позашкільної роботи з різних напрямів виховної роботи, на якій показувалися досягнення колективу з фізичної культури і спорту: «Наші відомі спортсмени», «Мама, тато, я – спортивна родина»; особливе місце посідали підсумкові виставки, як форма звітності про роботу всього колективу спортивної школи «Ми – майбутні олімпійці», «Шляхами спортивних досягнень», «Шляхами спортивної слави», «Кращі спортивні команди школи» тощо. Кожна із таких виставок мала своє організаційно-педагогічне забезпечення, особливу підготовку. Головним у їх проведенні була безпосередня участь у ній всіх учнів, вчителів, батьків, громадськості на засадах співпраці та співтворчості [56, С. 76–79].

Вивчення праць вітчизняних дослідників з історії, теорії та практики роботи позашкільних закладів спортивного типу В. Белорусова, І. Решетень, В. Філін, Б. Сіроткіна, М. Каргін дало нам можливість виокремити ті проблеми, які існували, а можливо і не сприяли ефективній роботі цих закладів у досліджуваній період. Так, для окремих позашкільних закладів характерним було спрямування своєї роботи на один або два напрями, зосередження на окремих формах і методах, що не сприяло всебічному розвитку дитини. Також, виходячи із тогочасних завдань виховання учнівської молоді – долучення без винятку всіх дітей до позакласної та позашкільної роботи, вчителі, навіть примусово, змушували їх в обов'язковому порядку ставати учасниками цього процесу, брати участь у діяльності тих об'єднань, які у них не викликали інтерес. Все це свідчить, що позашкільна робота охоплювала не тільки дітей, які цікавилися технікою, природою, мистецтвом, спортом, а була спрямована на масовість [12; 54]

У цілому робота позашкільних закладів спортивного профілю була спрямована на всебічний розвиток особистості, чому сприяв комплексний підхід до виховання школярів, в якому велика увага приділялася фізичному вихованню.

Разом зі школою, дитячими та молодіжними організаціями, громадськістю, спортивними установами та об'єднаннями в спортивних гуртках, секціях, командах відбувався процес, спрямований на нормальний фізичний розвиток, зміцнення здоров'я, підготовку молоді до праці та захисту країни.

Висновки до 2 розділу

На основі положення про те, що за радянських часів поняття «соціальне середовище», зокрема, визначалося як соціальна дійсність, суспільство, держава в цілому та середовище, яке безпосередньо оточує дитину, впливає на її формування і розвиток, у розділі показано, що в позашкільній освіті ці питання розроблялися в контексті проблеми радянської педагогіки – середовище і виховання. Цим питанням присвячені праці громадських діячів, організаторів освіти А. Луначарського, С. Шацького та ін., які стверджували, що на дітей впливає все: сім'я, дитячі організації, колективи, школа, позашкільні заклади. А відтак, процес виховання був спрямований на розв'язання таких завдань, як: зв'язок навчання і виховання з життям країни; поєднання трудової, політехнічної освіти та професійної підготовки школярів. Позакласна робота різного спрямування проводилася, як у формі масових заходів, які охоплювали значну кількість учнів, так і в формі гурткових занять, секцій, об'єднуючи невеликі групи, які проводилися за визначеними планами та відповідними програмами.

На основі джерельної бази дослідження у розділі розкрито, що поряд зі школою, різнобічною освітньо-виховною діяльністю у означеному часовому проміжку з дітьми займалися позашкільні дитячі заклади. У досліджуваний період в Україні функціонували наступні позашкільні дитячі заклади: Палаці та Будинки піонерів і школярів; станції юних техніків; станції юних натуралістів; екскурсійно-туристичні станції; ДЮСШ; дитячі парки; дитячі театри і театри юного глядача; дитячі музичні і художні школи. В окремих містах були дитячі залізничні дороги, річні пароплавства. Ці установи без винятку здійснювали роботу за різними напрямками: інтелектуальним, технічним, натуралістичним, трудовим, художньо-естетичним, з фізичного виховання тощо роботу, мета діяльності яких відповідала завданням, визначеним у постановках і рішеннях партійних та державних органів з управління освітою. Доведено, що навчально-виховна робота в позашкільних

зкладах України досліджуваного періоду базувалася на принципах єдності, безперервності, цілеспрямованості роботи школи, сім'ї, громадськості у всебічному розвитку дитини.

У контексті окресленої у роботі проблеми визначено, що період 50–70 рр. ХХ століття характеризувався функціонуванням позашкільних закладів різнотипових за своєю структурою, завданнями, формами роботи, кількістю дітей, кадровим забезпеченням. У розділі представлено наступну класифікацію: позашкільні заклади загального типу і спеціалізовані:

– позашкільні заклади загального типу здійснювали роботу системно, в різних сферах науки, культури, спорту (Палаці та Будинки піонерів і школярів; дитячі сектори профспілкових клубів і будинків культури, дитячі парки, «містечка», в структурі яких працювали гуртки різного профілю: художні, музичні, творчі, спортивні);

– спеціалізовані позашкільні заклади проводили роботу в конкретній одній області – дитячі бібліотеки і читальні, театри (дитячий драматичний театр, ляльковий театр), спортивні школи, станції юних техніків, станції юних натуралістів, екскурсійно-туристичні станції, клуби юних автомобілістів, дитячі залізничні дороги, дитячі річкові пароплавства і т.д.

Розкрито, що ці заклади використовували форми роботи, які сприяли гармонійному розвитку дитини: з розумового, морального, трудового, естетичного, патріотичного, фізичного виховання. Підтверджено, що освітньо-виховний процес в закладах загального та спеціалізованого типу носив комплексний характер, що сприяв гармонійному розвитку дитини.

Аналіз наукової літератури з історії розвитку позашкільних закладів спортивного профілю в досліджуваній період в Україні свідчить про їх розвиток в контексті загального розвитку позашкільних закладів, які працювали поза навчальними планами і шкільними програмами, зміст, форми і методи виховної роботи яких відповідали специфіці різних занять освітньо-виховного характеру, розвиваючи у дітей активність, самостійність, самодіяльність у позаурочний час. Позашкільні заклади спортивного профілю давали

можливість виявити інтереси і нахили до конкретного виду спорту для розвитку здібностей і задатків дітей, їхньої самостійності, творчої активності. Гурткова робота у позашкільних закладах вибудовувалася на основі орієнтовних (нормативних) програм, затверджених Міністерством освіти України, а при відсутності таких – на основі планів і програм, розроблених керівниками гуртків і затверджених директором позашкільного закладу. Здійснений нами аналіз таких програм роботи позашкільних закладів Херсонської області, а також звітів інших областей засвідчив, що основні завдання цих закладів щодо реалізації освітньо-виховної складової їх роботи полягали у наданні всебічної допомоги школам, комсомольським і піонерським організаціям у вихованні дітей, підготовці кваліфікованих юних спортсменів і громадських організаторів спортивно-масової роботи в країні, чому сприяла створена широка мережа позашкільних закладів – спортивних шкіл.

Аналіз статистичних даних з питань функціонування спортивних позашкільних закладів засвідчив, що у досліджуваній період в Україні досить велика увага приділялася творенню законодавчої бази їх функціонування, яка включала різні аспекти: структуру, підпорядкування, умови відкриття, фінансування, кадрове забезпечення і власне саму освітньо-виховну роботу. У спеціалізованих позашкільних закладах було виокремлено ці ж аспекти, але увагу було зосереджено на навчальному процесі, а в спортивних спеціалізованих закладах – на тренувальному.

У розділі показано, що основна роль у роботі системи позашкільних закладів спортивного профілю з виховання дітей та молоді належала спортивним гурткам і секціям, ЮСШ, ДСШ і спеціалізованим ЮСШ і ДСШ (з 1965 року перейменовані в ДЮСШ) та ін. Останні в цій системі посідали особливе місце: вони повинні були надавати допомогу загальноосвітнім школам у підготовці спортсменів та фізкультурного активу для роботи з фізичного виховання в школі, за місцем проживання дітей у літніх піонерських і спортивно-оздоровчих таборах, в учнівських сільськогосподарських бригадах

(проведення фізкультурних пауз і фізкультурної роботи, масових заходів з фізичного виховання та спорту)

Аналіз джерельної бази дослідження з проблеми реалізації завдань з фізичного виховання дітей та молоді у 50–70 рр. ХХ століття в Україні засвідчив про багатоаспектність роботи позашкільних закладів: вони були інструктивно-методичними центрами освітньо-виховної роботи з учнями в позаурочний час, експериментальною лабораторією передового педагогічного досвіду з проблем організації спортивно-масової роботи учнів, координаторами цієї роботи; здійснювали допомогу школі в організації вільного часу учнів; створювали мережу своїх філіалів-супутників у районах, містах та селах, використовуючи для цього спортивні споруди шкіл, приміщення житлово-комунальних управлінь та сільських клубів. Основними функціями позашкільних закладів була: організаційно-методична, освітньо-виховна та організаційно-масова робота.

Стверджуємо, що позашкільні заклади були чітко структуровані за управлінським підпорядкуванням завданнями, планами, спортивним профілем, матеріальною базою, кадровим забезпеченням, фінансовою підтримкою. В досліджуваній період ці установи мали обґрунтоване, організаційно-педагогічне та нормативно-правове забезпечення, здійснювали свою роботу в контексті розвитку освіти України.

Позашкільні заклади стали організаційно-методичними центрами позакласної і позашкільної роботи з учнями, на базі яких постійно проводилося підвищення кваліфікації та перепідготовка викладацьких і тренерських кадрів, відбувалися семінари, науково-практичні конференції з актуальних питань розвитку позашкільної освіти спортивного спрямування. Педагогічні колективи позашкільних закладів велику увагу приділяли підготовці програм, методичних розробок і посібників для спортивних гуртків, секцій тощо.

У розділі акцентуємо увагу на тому факті, що між навчально-виховною роботою, позакласною та позашкільною роботою у 50–70 рр. ХХ століття існував тісний взаємозв'язок. Навчальні заняття, розвиваючи інтерес до

пізнання нового, сприяли розширенню позакласної та позашкільної роботи й навпаки. Проте, на відміну від навчальної роботи, позакласна і позашкільна організовувались тільки на добровільних засадах, проводились систематично, не дублюючи діяльність навчальних закладів. Провідною формою позакласної роботи, як в загальноосвітній школі, так і в позашкільних закладах спортивного спрямування була робота секцій та спортивних команд. У досліджуваній період робота була спрямована на формування нової людини, виховання у молоді стійких ідейних переконань, свідомого ставлення до праці, високих моральних якостей патріотів-інтернаціоналістів, відстоювання спортивних досягнень на світових аренах.

Аналіз наукової літератури з проблеми дослідження засвідчив, що реалізація навчально-виховної складової у позашкільній роботі з фізичного виховання дітей та молоді мала свої організаційно-педагогічні умови: створення відповідної спортивної бази; підготовка високопрофесійного педагогічного та тренерського складу; належне матеріально-технічне забезпечення команд та окремих спортсменів; відбір дітей для занять і змагань та їх спортивна підготовка; забезпечення суддівського складу та визначення правил суддівства змагань (нормативи); проведення постійного лікарського контролю. Саме ці вимоги вирізняли позашкільну роботу з фізичного виховання від інших напрямів позашкільної роботи (розумової, технічної, екологічної, туристичної, мистецької та ін.). Всі ці чинники реалізації навчально-виховного процесу в позашкільній роботі мали свої особливості в досліджуваній період, успіхи та прорахунки.

Як провідний чинник реалізації навчально-виховного процесу в позашкільних закладах у розділі виділено проблему кадрового забезпечення педагогами, медичними працівниками, тренерами, допоміжним персоналом, що в цілому складав педагогічний колектив позашкільного спортивного закладу. Характерною рисою діяльності педагогічних колективів позашкільних закладів була їх внутрішня узгодженість в роботі та постійний зв'язок з іншими закладами освіти. Успішності реалізації завдань освітньо-виховного процесу

сприяла робота органів учнівського, громадського, педагогічного самоврядування. З цією метою створювалась педагогічна рада, в склад якої входили: директор (голова ради), заступник директора з навчальної частини, інструктор-методист, старші тренери-викладачі, тренери-викладачі, лікар, представник батьківського комітету. Також до складу педагогічної ради мали право входити представники органу народної освіти, фізкультурних, профспілкових, комсомольських та інших громадських організацій.

Підготовка кадрів здійснювалась в інститутах фізичної культури, факультетах фізичного виховання, педагогічних інститутах і університетів, технікумах, школах тренерів, училищах фізичного виховання. Курс навчання в інститутах фізкультури передбачав всебічну загальнонаукову, спеціальну і практичну підготовку майбутніх спеціалістів в області фізичного виховання і спорту.

Однією із важливих складових успішної реалізації освітньо-виховної функції позашкільних закладів спортивного спрямування був «лікарський контроль», який став необхідною умовою вирішення завдань шкільної, позашкільної спортивної роботи в усіх навчально-виховних і спортивно-оздоровчих закладах без виключення.

Доведено, що лікарський контроль у фізичному вихованні в 50–70 рр. ХХ століття – це державна система медичного обслуговування осіб, які займались фізичною культурою і спортом, науково-практична дисципліна, що вивчала вплив фізичної культури і спорту на організм людини. На основі наукової літератури у розділі розкрито, що учні спортивних шкіл, а також особи, які віднесені до спеціальної медичної групи проходили лікарське обстеження в лікарсько-фізкультурному диспансері або кабінеті. В процесі занять фізичною культурою і спортом лікарський контроль проводився у формі лікарсько-педагогічного спостереження з метою попередження перевантаження та дотримання правил безпеки під час занять, тренувань тощо. Одночасно така стандартна тренувальна робота дозволяла тренерам, лікарям, фізіологам, біохімікам отримувати і порівнювати дані протягом тривалого часу і в різних

умовах, які мали важливе значення для педагогічного контролю за підготовкою спортсмена. В управлінні тренуванням важливу роль відігравали дані медичного і наукового контролю, особливо інформація про стан і працездатність спортсмена, про реакції його організму на стандартну і спеціальну тренувальні проби, змагальну тощо. Облік тренування і запис даних контролю здійснювався спортсменом у щоденнику, а тренером – в спеціальному журналі, виконання плану тренування фіксувалося в місячному та річному планах.

Відтак, у розділі розкрито, що діяльність позашкільних закладів спортивного профілю в 50–70 рр. ХХ століття носила нормативний характер, була чітко структурована та відповідала основним завданням радянської системи освіти й виховання.

Список використаних джерел до 2 розділу:

1. Ахумян С. Родители и общественность – главные помощники школы / С. Ахумян // Семья и школа. – 1977. – №9. – С. 4–5.
2. Бадминтон. Программа для детско-юношеских спортивных школ. – М.: Метод. кабинет, ГЦОЛИФКа, 1971. – 18 с.
3. Берека В.Є. Проблема підготовки та забезпечення педагогічними кадрами позашкільних закладів України в умовах реформування освіти (60-і та 70-і роки) / В.Є. Берека // Рідна школа. – 2000. – №3. – С. 63–66.
4. Большая советская энциклопедия: в 30 т. / Гл. ред. А.М. Прохоров. – 3-е изд. – М.: Сов. энцикл., 1969. – 1978. – 30 т.
5. Ваши друзья и помощники: сборник статей из опыта работы внешкольных учреждений. – М.: Мол. гвардия, 1965. – 192 с.
6. Верещак О. Позашкільна діяльність як педагогічна система та соціокультурне середовище / Олена Верещак // Рідна школа. – 2006. – №12. – С. 32–34.
7. Вище ідейний рівень позакласної і позашкільної роботи // Радянська освіта. – 1957. – №5. – С. 1.
8. Вільчковський Е.С., Страшинський В.І. Рухливі ігри в школі. – К.: Рад. школа, 1971. – 120 с.
9. Вінниченко А.І. Розвиток позакласної і позашкільної роботи в Українській РСР за 50 років Радянської влади / А.І. Вінниченко // Народна освіта і педагогічна наука в Українській РСР за 50 років Радянської влади. – К., 1987. – С. 33–35.
10. Внешкольные учреждения / Под. ред. Л.К. Балясной. – М.: Просвещение, 1978. – 256 с.
11. Водзінський Д.І., Литвинов І.О., Жулкевська Г.В. Позашкільні заклади – методичні центри виховної роботи / Д.І. Водзінський, І.О. Литвинов, Г.В. Жулкевська // Радянська школа. – 1969. – №12. – С. 95–96.

12. Воспитательная работа в детской спортивной школе / Ред. В.В. Белорусовой, И.Н. Решетень. – М.: Изд-во «Просвещение», 1964. – 68 с.
13. Гандельсман А., Смирнов К. Физическое воспитание детей школьного возраста (медико-биологические основы) / А. Гандельсман, К. Смирнов. – М. : Физкультура и спорт, 1960. – С. 246–252.
14. Дембровська Г.М. Виховний потенціал діяльності тренера-викладача у позашкільних навчальних закладах спортивного профілю / Г.М. Дембровська // Інноватика у вихованні : зб. наук. пр. Вип. 4. / упоряд. О. Б. Петренко ; ред. кол. : О.Б. Петренко, Н.М. Гринькова, Т.С. Ціпан та ін. – Рівне: РДГУ, 2016. – С. 318–327.
15. Дембровська Г.М. Особливості діяльності дитячо-юнацьких спортивних шкіл у 50-70-ті роки ХХ століття в Україні / Г.М. Дембровська // Освіта крізь призму мікроісторії: заклади освіти, особистості, навчальна література, листування : матер. Всеукр. наук.-практ. конф., 22 жовт. 2015 р. / Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, НАПН України, Ін-т педагогіки НАПН України, Державна наук.-пед. б-ка України ім. В.О. Сухомлинського, Благодійний фонд сприяння розвитку освіти ім. Б. Грінченка ; редкол.: О.В. Сухомлинська, Л.Л. Хоружа, В.В. Прошкін. – К. : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2015. – С. 77–85.
16. Довідник фізкультурного працівника / за ред. П.Ф. Савицького. – К.: Здоров'я, 1971. – 255 с.
17. Дубовик М.С. Фізичне виховання підлітків / М.С. Дубовик. – К.: Здоров'я, 1974. – 248 с.
18. Жолдак В.И., Камалетдинов В.Г. Очерки истории физической культуры и спорта / В.И. Жолдак, В.Г. Камалетдинов. – Челябинск: УралГАФК, 2005. – 187 с.
19. З'їзд учителів Української РСР, 14-16 жовтня 1959 р. – К.: Рад. шк., 1960. – 304 с.
20. Закон об укреплении связи школы с жизнью и о дальнейшем развитии системы народного образования в СССР. – М.: Изд-во «Известие советским депутатам трудящихся СССР», 1958. – 30 с.

21. Кобзар Б.С. Суспільне виховання підростаючого покоління / Б.С. Кобзар. – К., 1967. – 46 с.
22. Коваль М.Б. Воспитательная деятельность внешкольных учреждений. Сб. науч. тр. // АПН СССР, НИИ общ. проблемы воспитания / Ред. М.Б. Коваль. – М., 1986. – 104 с.
23. Козленко М.П. Фізичну культуру – в побут школярів / М.П. Козленко. – К.: Радянська школа, 1979. – 95 с.
24. Крупская Н.К. О школьном самоуправлении: Сборник статей и выступлений / Сост. и авт. вступит. статьи В.М. Коротов. – М.: Просвещение, 1964. – 207 с.
25. Линкевич М.А. Врачебный контроль за физическим воспитанием в школе / М.А. Линкевич. – М., 1957. – С. 15–19.
26. Лукашов П.Д. Військово-спортивні ігри на місцевості. Посібник для вчителів / П.Д. Лукашов. - М.: Просвещение, 1978. – С. 1–12.
27. Луначарский А.В. О народном образовании. Статьи и речи за период 1917–1929 гг. / А.В. Луначарский – М.: Изд-во Акад. пед. наук РСФСР, 1958. – 559 с.
28. Макаренко А.С. Методика организации воспитательного процесса / А.С. Макаренко // Сочинения: в 7 т. – М.: Изд-во АПН РСФСР, 1958. – Т. 5. – С. 9–100.
29. Митина И. Организация работы коллектива внешкольных учреждений / И. Митина // Воспитание школьников. – 1974. – №3. – С. 40–42.
30. Недільський Т.В. Школярам – бути здоровими! / Т.В. Недільський // Радянська школа. – 1971. – №11. – С. 71–76.
31. Никифоров И.И. Опыт подготовки специалистов по физической культуре / И.И. Никифоров // Теория и практика физической культуры, 1953. – № 8. – С. 14–17.
32. Об организаторе внеклассной и внешкольной воспитательной работы. Методическое письмо / Главное управление школ Министерства просвещения

СССР, НИИ общих проблем воспитания Академии педагогических наук СССР // Воспитание школьников. – 1971. – №4. – С. 40–45.

33. Озолин Н.Г. Настольная книга тренера : наука побеждать / Н.Г. Озолин. – М. : АСТ : Астрель, 2004. – 863 с.

34. Останіна Н. Особливості організації клубної роботи з учнівською молоддю на початку ХХ ст. / Ніна Останіна // Шлях освіти. – 2012. – №3. – С. 40–45.

35. Педагогическая энциклопедия: В 4-х т. – Т. 1: А–Е / Гл. ред. И.А.Каиров, Ф.Н. Петров. – М. : Издательство «Советская энциклопедия», 1964. – 832 столб.

36. Первый Всероссийский съезд по внешкольному образованию, 6–19 мая 1919 г., Документы и материалы. – В 2 кн. – Книга 1. – М., 1993. – 172 с.

37. Петрова Л.К. Проблемы внеучебного времени школьника / Л.К. Петрова // Советская педагогика. – 1964. – №10. – С. 33–41.

38. Полонська-Василенко Н.Д. Українська Академія наук. Нарис історії / Н.Д. Полонська-Василенко. – К.: Наукова думка, 1993. – Ч. 1. – 148 с.

39. Поцелуев А.А. О подготовке учителей физкультуры / А.А. Поцелуев // Советская педагогика. – 1967. – № XXXI. – С. 105–114.

40. Про санітарний стан, фізичне, гігієнічне виховання і медичне обслуговування // Радянська школа – 1966 р. – №10 – С. 111.

41. Про стан і заходи поліпшення навчально-виховної та спортивно-масової роботи в ДСШ республіки (Наказ №29 від 16.03.1963 р.) / А. Бондар // Збірник наказів та інструкцій Міністерства освіти Української РСР. – 1963. – № 5. – С. 5–8.

42. Пустовіт Г. Деякі аспекти методології позашкільної освіти / Г. Пустовіт // Шлях освіти. – 2000. – №2. – С. 11–15.

43. Романов А.П. Детские клубы – центры внешкольной и внеклассной воспитательной работы / А.П. Романов. – К: Радянська школа, 1982. – 172 с.

44. Сальникова Г.П. Гигиена школьника / Г.П. Сальникова. – 2-е вид. – М., 1959. – С. 1–14.

45. Сухомлинська О.В. Теоретичні засади перспектив діяльності позашкільних навчально-виховних закладів України / О.В. Сухомлинська // Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. м. Київ, 20-24 вересня 1994 р. – К.: ІСДО, 1995. – С. 14–19.
46. Сухомлинський В.О. Вибрані твори в 5-ти т. – Т.4 : Павлиська середня школа, Розмова з молодим директором / В.О. Сухомлинський. – К.: Радянська школа, 1976. – С. 31–385.
47. Сухомлинський В.О. Методика виховання колективу / В.О. Сухомлинський // Вибрані твори. У 5 т. – К.: Радянська школа, 1976 -.-. Т.1. – 1976. – С. 121.
48. Сущенко Т.І. Управління позашкільним педагогічним процесом: посібник / Т.І. Сущенко. – Запоріжжя, 1994. – 80 с.
49. Теплова Т.Я. Створення позашкільного виховного середовища – важлива умова формування особистості / Т.Я. Теплова // Радянська школа. – 1974. – №4. – С. 82–85.
50. Типовое положение о республиканском, краевом, областном Дворце пионеров и школьников // Воспитание школьников. – 1969. – №6. – С. 81–86.
51. Тітков П.В. Методична робота в школі / П.В. Тітков // Радянська школа. – 1956. – №8. – С. 28–35.
52. Третій з'їзд учителів Української РСР, 18-19 червня 1968 р. – К.: Радянська школа, 1969. – 230 с.
53. Федяєва В.Л. Сімейне виховання в історичній ретроспективі (друга половина XIX – XX століття): монографія / В.Л. Федяєва. – Херсон: РІПО, 2010. – 348 с.
54. Филин В.П., Сироткина Б.А., Каргин Н.Н. Некоторые социальные аспекты развития детско-юношеского спорта / В.П. Филин, Б.А. Сироткина, Н.Н. Каргин // Теория и практика физической культуры . – 1974. – №7. – С. 41–44.
55. Харабуга Г.Д. Советская система физического воспитания / Г.Д. Харабуга. – Ленинград: Знание, 1970. – 32 с.

56. Харінко Н.Ф. Про діяльність позашкільних дитячих закладів / Н.Ф. Харінко // Радянська школа. – 1969. – №6. – С. 74–81.
57. Четвертий з'їзд учителів Української РСР, 28-30 березня 1977 р. – К.: Радянська школа, 1977. – 236 с.
58. Чернякова Г. Организационно-методический центр / Г. Чернякова // Воспитание школьников. – 1969. – №6. – С. 87–89.
59. Энциклопедический словарь по физической культуре и спорту. – Том 1. / гл. ред. Г. И. Кукушкин. – М.: Физкультура и спорт, 1961. – 368 с.
60. Шацкий С.Т. Изучение жизни и участие в ней // Пед. соч. / С.Т. Шацкий. – М.: Просвещение, 1964. – Т. 2. – С. 286–305.
61. Ямницький М.Н. Виховання підлітків за місцем проживання / М.Н. Ямницький // Радянська школа. – 1971. – №6. – С. 86.

**Центральний державний архів вищих органів влади та
управління України, м. Київ**

Ф. 166 Міністерство освіти України, 1917-2000 рр.

Оп. 15 (1942–1980 рр.)

62. Спр. 2523 “Навчальні плани педагогічних інститутів, розроблені управлінням та затверджені Міністерством освіти УРСР на 1959 р.”, 36 арк.
63. Спр. 3761 “Навчальні плани педагогічних інститутів за 1963 рік, затверджені Міністерством освіти УРСР”, 41 арк.
64. Спр. 1380 Міністерство освіти УРСР. Управління шкіл, Річні звіти обласних відділів народної освіти УРСР про ФВ учнів за 1952-1953 н/рік, том II, 168 арк.
65. **Ф. 5090 Міністерство України у справах молоді та спорту та його попередники (об'єднаний фонд), 1945-2012 рр.**

Оп. 1 (1940, 1944–1951 рр.)

66. Спр. 751 Приказы председателя республиканского Комитета с 702 по 802, том 7, 11 декабря 1955 год – 31 декабря 1955 год, 191 арк.

Ф. 5091 Рада Спілок Спортивних товариств і організацій Української РСР, м. Київ, 1959–1968 рр.

Оп. 1 (1959–1964 рр.)

67. Спр. 84 Справки о результатах проверки работы детских спортивных школ, 61 арк.

Державний архів Херсонської області

Ф. Р-2004 Управління з питань фізичної культури і спорту Херсонської обласної державної адміністрації, м.Херсон, Херсонської області

Оп. 1 (1944–1958 рр.)

68. Спр. 22 Приказы Всесоюзного Комитета по делам физкультуры и спорта при Совете Министров СССР, 217 арк.

69. Спр. 27 Отчет о работе за 1950 год, 113 арк.

70. Спр. 43 Отчет об участии команды области в первенстве УССР и розыгрыше кубка области по футболу за 1950 год, 80 арк.

71. Спр. 79 Приказы Комитета по делам физической культуры и спорта при Совете Министров СССР за 1952 год, 187 арк.

72. Спр. 80 Приказы Комитета по делам физкультуры и спорта при Совете Министров СССР, 295 арк.

73. Спр. 214 Директивные указания Комитета по физической культуре и спорту при Совете Министров СССР по вопросам: улучшения организационной

работы по водно-моторному спорту, организации в летние каникулы физкультурной работы среди школьников и др., 78 арк.

74. Спр. 216 Приказы Комитета по физкультуре и спорту при Совете Министров СССР, 144 арк.

Оп. 2 (1969–1971 рр.)

75. Спр. 61 Приказы и Постановления Комитета по физической культуре и спорту при Совете Министров СССР и УССР, 175 арк.

76. Спр. 538 Положення по видах спорту в загальноосвітніх і дитячо-юнацьких спортивних школах, 11 арк.

Ф. Р-2239 Відділ народної освіти виконавчого комітету Херсонської обласної ради народних депутатів, м. Херсон Херсонський області

Оп. 1 (1945–1962 рр.)

77. Спр. 368 Документы, приказы, положения, планы о работе детской спортивной школы, 25 арк.

Оп. 3 (1994–1961 рр.)

78. Спр. 29 Приказы и распоряжения заведующего, 21+1 арк.

Оп. 4 (1965–1969 рр.)

79. Спр. 394 Статотчеты о работе детских внешкольных учреждений за 1968 год (ф №1 – ПУ, 13-14 арк.) на 44 арк.

Ф. 3684 Херсонський Палац піонерів і школярів міського відділу народної освіти

Оп. 1 (1944–1952 рр.)

80. Спр. 1 Планы культурно-массовой работы, 17 арк.
81. Спр. 131 Положение об областном, краевом, республиканском дворце / доме пионеров, 3 арк.
82. Спр. 14 Приказы заместителя Министерства просвещения УССР, 13 арк.
83. Спр. 20 Протоколы заседаний педагогического Совета Херсонского Дворца пионеров и школьников, 32 арк.

Ф. Р-3876 Херсонська обласна Рада Союзу спортивних товариств і організацій**Оп. 1 (1959–1965 рр.)**

84. Спр. 1 Постановления Президиума Центрального Совета Союза Спортивных обществ и организаций СССР, 145 арк.
85. Спр. 3 Приказы Министерства Просвещения УССР об учебно-спортивной работе и спортивных соревнованиях в школах Украины, 65 арк.
86. Спр. 35 Отчеты о работе детских спортивных школ за 1959 год, 32 арк.
87. Спр. 48 Планы работы Областного Совета Союза Спортивных обществ и организаций на 1960 год, 106 арк.
88. Спр. 50 План проведения спортивных мероприятий на 1960 год, 156 арк.
89. Спр. 69 Постановления Президиума Центрального и Украинского Совета Союза спортивных обществ и организаций СССР и УССР и Директивы по вопросам физической культуры и спорта, 246 арк.
90. Спр. 79 Положения о проведении, протоколы, списки участников соревнований по гребле, гимнастике, плаванию, тяжелой атлетике, 199 арк.

91. Спр. 41 Постановления Центрального и Украинского Советов Союза Спортивных обществ и организаций, 257 арк.

92. Спр. 131 Постановления и распоряжения президиума Центрального Совета Союза Спортивных обществ и организаций СССР и УССР, 441 арк.

93. Спр. 187 Постановления Президиума Центрального и Украинского Совета Союза Спортивных обществ и организаций, 291 арк.

94. Спр. 188 Постановления Президиума Центрального и Украинского Совета Союза Спортивных обществ и организаций, 163 арк.

95. Спр. 189 Постановления Президиума Центрального и Украинского Совета Союза Спортивных обществ и организаций, на 127 арк.

96. Спр. 253 Постановления Президиума Центрального Совета Союза Спортивных обществ и организаций СССР и положения о проведении республиканских соревнований, 462 арк.

Ф. Р-3952 Херсонська обласна станція юних туристів Херсонського обласного відділу народної освіти, м.Херсон Херсонської області

Оп. 1 (1950–1985 рр.)

97. Спр. 1 План работы станции на 1950–1951 год, 9 арк.

Ф. 3955 Херсонський міський Союз спортивних товариств і організацій

Оп. 1 (1959–1964 рр.)

98. Спр. 56 Положения о проведении спортивных соревнований, 36 арк.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

У дисертації на основі вивчення та аналізу першоджерел вітчизняної та іноземної історико-педагогічної літератури досліджено проблему діяльності позашкільних навчальних закладів спортивного профілю у 50–70 рр. ХХ століття в Україні. Результати проведеного дослідження засвідчили ефективність розв'язання поставлених завдань та дали підстави для формулювання загальних висновків:

1. У вітчизняній історії педагогіки комплексні, узагальнюючі праці з теорії і практики фізичного виховання і долучення дітей до спорту практично відсутні, зокрема, періоду діяльності позашкільних закладів спортивного профілю в 50–70 рр. ХХ століття в Україні. Натомість, існуюча джерельна база, доповнена нами архівними матеріалами, створила необхідне підґрунтя для розробки означеної проблеми і дозволила стверджувати, що фізичне виховання – є важливою складовою роботи закладів освіти різного типу. Головною метою фізичного виховання є сприяння гармонійному всебічному розвитку особистості, укріплення здоров'я, через активну участь у заняттях фізичною культурою та спортом.

Питання фізичного виховання дітей були і є в полі зору, як вітчизняних, та і зарубіжних дослідників – від первісного суспільства до сьогодення. Аналіз історії розвитку українського шкільництва в цілому і позашкільних закладів освіти, зокрема, дає можливість стверджувати, що фізичному вихованню на кожному етапі розвитку суспільства були властиві свій зміст, форми і методи, детерміновані соціальними, економічними, політичними, соціокультурними передумовами.

Аналіз праць дослідників, довідкової та енциклопедичної літератури, нормативно-правового та організаційно-педагогічного забезпечення в школі, позашкільних закладах спортивного профілю дає право стверджувати, що фізичне виховання – спеціально організований процес всебічного розвитку фізичних, моральних, вольових якостей, формування і розвиток життєво

важливих моральних навичок дитини, який реалізується в сім'ї, школі, позашкільних закладах, спортивних організаціях і товариствах.

2. В Україні в 50–70 рр. ХХ століття спортивна робота посідала чільне місце в загальній системі позашкільної освіти. Основні напрями, зміст і форми фізичного виховання в означеному часовому проміжку реалізовувалися в позашкільних дитячих закладах різного типу (загального і профільного (відповідно до виду спорту)): палаци та будинки піонерів і школярів; станції юних техніків; станції юних натуралістів; екскурсійно-туристичні станції; дитячо-юнацькі спортивні школи; дитячі парки; дитячі театри і театри юного глядача; дитячі музичні і художні школи; дитячі залізничні дороги, річні пароплавства. Мета роботи цих закладів була спрямована на виконання завдань, визначених у постановах і рішеннях партійних, державних органів, управління освітою та ін. Їх діяльність базувалася на принципах єдності, безперервності, цілеспрямованості, комплексного підходу до виховання дітей та молоді.

Діяльність позашкільних закладів мала широке змістове наповнення і включала форми і методи роботи за різними напрямами, а саме: інтелектуальним, технічним, натуралістичним, трудовим, художньо-естетичним, фізичним тощо. Основна роль у діяльності позашкільних закладів спортивного профілю належала спортивним гурткам і секціям, дитячим спортивним школам, провідними формами роботи яких були: а) масова (спортивні клуби, вечори «Спортивної слави», диспути «Спорт у твоєму житті: за, проти», екскурсії на спортивні бази і об'єкти міста, вікторини «Сторінками олімпійського руху» тощо); б) гурткова та секційна (заняття з учнями, організація роботи тренерів-інструкторів у спортивних секціях); в) індивідуальна (робота з окремими учнями з підвищення спортивної майстерності).

3. Визначено, що 50–70 рр. ХХ століття в Україні фізичне виховання в позашкільних закладах спортивного профілю мало особливості реалізації освітньо-педагогічної діяльності, обумовленої типом (загальний, профільний),

структурою, змістом, формами роботи, кількістю дітей, кадровим забезпеченням тощо. Так, в позашкільних закладах загального типу (палаці та будинки піонерів і школярів; дитячі сектори профспілкових клубів і будинків культури, дитячі парки, «містечка») проводилася робота з різних галузей науки, культури, спорту за різними видами діяльності: інтелектуальної, художньої, творчої, спортивної. Що стосується останньої, то, як правило, це – масово-спортивні заходи за місцем проживання: змагання, конкурси, ігри, спільні спортивні заходи зі школами, спортивно-просвітницька робота тощо. В спеціалізованих (дитячі бібліотеки, театри (дитячий драматичний театр, ляльковий театр), станції юних техніків, станції юних натуралістів, екскурсійно-туристичні станції, клуби юних автомобілістів, дитячі залізничні дороги, дитячі річкові пароплавства, дитячі спортивні школи) проводилася відповідна їх профілю робота з фізичного виховання.

4. Установлено, що позашкільні заклади спортивного профілю в досліджуваній період мали свої особливості організації навчально-виховного процесу: розвивалися в контексті загальних державних вимог до закладів освіти; діти їх відвідували в позаурочний час, надавали можливості самостійного вибору дитиною конкретного виду спорту; робота проводилася на основі орієнтовних (нормативних, спортивних) програм; мали свою законодавчу базу. Були інструктивно-методичними центрами освітньо-виховної роботи в позаурочний час, експериментальною лабораторією передового педагогічного досвіду; допомагали школі в проведенні вільного часу учнів; створювали мережу своїх філіалів-супутників за адміністративним розташуванням, використовуючи для цього наявні спортивні споруди за місцем проживання дітей.

Проводили освітньо-виховну, організаційно-методичну, організаційно-масову роботу.

5. Підкреслюємо, що функціонування позашкільних закладів спортивного профілю в історії вітчизняної позашкільної освіти визначалося організаційно-педагогічними умовами: чітким визначенням мети і завдань роботи в

нормативно-правовій базі, структуруванням, управлінським підпорядкуванням, плануванням діяльності, спортивним профілем, матеріальною базою, кадровим забезпеченням, фінансовою підтримкою, належним лікарським контролем, діяльністю органів самоврядування (робота педагогічної ради з залученням батьків і дітей), різноманіттям форм і методів роботи. Реалізації навчально-виховної складової сприяли також відповідні організаційно-педагогічні умови кожного такого закладу: створення відповідно до спортивного профілю бази, підготовка високопрофесійного та тренерського складу, належне матеріально-технічне забезпечення команд та окремих спортсменів, відбір дітей для занять і змагань та їх підготовки за профільними (за видами спорту) планами та програмами, забезпечення суддівського складу та визначення правил суддівства змагань (відповідно до затверджених нормативів).

Проведене дослідження не вичерпує всієї проблематики теорії і практики фізичного виховання учнівської молоді, долучення її до фізичної культури та спорту в позашкільних закладах спортивного профілю, як історико-педагогічного явища. Перспективним визнаємо розгляд регіональних особливостей фізичного виховання дітей в позашкільних закладах; вивчення ролі інституту батьківства у фізичному вихованні дітей в умовах сьогодення тощо.

ДОДАТКИ

Матеріали державного архіву Херсонської області: фонд Р-2004, оп. 2, спр. 2 Постановление Комиссии Министерства просвещения СССР и Комитета по физической культуре и спорту при Совете Министров СССР, С. 27–30

Положение
о спортивно-оздоровительном лагере спортивной школы молодежи и
школы высшего спортивного мастерства

Спортивно-оздоровительный лагерь является одной из основных форм организации учебно-тренировочной работы в летний период с учащимися спортивной школы молодежи и школы высшего спортивного мастерства.

Основные задачи спортивно-оздоровительного лагеря.

Спортивно-оздоровительный лагерь спортивной школы молодежи и школы высшего спортивного мастерства создается в целях укрепления здоровья учащихся и повышения их спортивного мастерства.

Работа в лагере является продолжением воспитательного процесса, осуществляемого школой и направлена на формирование у учащихся высоких моральных качеств человека коммунистического общества, коллективизма, трудолюбия, готовности подчинить личные интересы общественным, умения преодолевать трудности.

Организация, структура и содержание работы спортивно-оздоровительного лагеря.

Спортивно-оздоровительный лагерь организуется на летний период спортивной школой молодежи и школой высшего спортивного мастерства по согласованию с соответствующими организациями.

Продолжительность пребывания учащихся в спортивно-оздоровительном лагере может устанавливаться от 24 до 40 дней в зависимости от материальных возможностей организации, в ведении которой находится школа.

Учебно-тренировочная работа в спортивно-оздоровительном лагере осуществляется в отделениях по видам спорта.

В каждом отделе создаются учебные группы, наполняемость которых соблюдается в соответствии с типовыми Положениями о спортивной школе молодежи и школе высшего спортивного мастерства.

Учебно-тренировочная работа в спортивно-оздоровительном лагере является продолжением учебно-воспитательного процесса, проводимого школой и осуществляется на основе учебных планов и программ по видам спорта, утвержденных Комитетом по физической культуре и спорту при Совете Министров СССР.

Вся работа спортивно-оздоровительного лагеря строится по распорядку дня, расписанию занятий учебных групп и плану на каждую смену.

Планами работы спортивно-оздоровительного лагеря предусматривается:

а) оздоровительные мероприятия (ежедневная зарядка, солнечные и воздушные ванны, купания, прогулки, походы);

б) учебно-тренировочные занятия по видам спорта (групповые, индивидуальные);

в) политико-воспитательная и культурно-массовая работа (лекции, беседы, доклады, политинформации, читка газет, вечера самодеятельности);

г) спортивно-массовые мероприятия (праздники, открытия и закрытия смены, соревнования по общей физической подготовке между учебными группами в форме спартакиады лагеря, игры на местности с применением элементов туризма);

д) общественно-полезный труд (работа по самообслуживанию в лагере, работа в колхозе, совхозе, дежурство в столовой и т.д.).

Примечание: В течении каждой смены учащиеся школы осуществляют шефскую работу в коллективах физической культуры ближайшего колхоза или совхоза по организации и проведению в общественном порядке, учебно-тренировочных занятий и судейства спортивных соревнований.

Кадры спортивно-оздоровительного лагеря.

Все работники спортивно-оздоровительного лагеря несут строжайшую ответственность за жизнь и здоровье учащихся школы.

Начальником спортивно-оздоровительного лагеря по согласованию с вышестоящей организацией назначается заместитель директора школы или старший тренер по виду спорта.

Начальник спортивно-оздоровительного лагеря участвует в подборе кадров, несет полную ответственность за состояние работы, хозяйственную и финансовую деятельность лагеря, питание спортсменов.

Штат сотрудников спортивно-оздоровительного лагеря комплектуется директором спортивной школы молодежи и школы высшего спортивного мастерства и утверждается организацией подчиненности школы в соответствии с приведенным ниже типовым штатным расписанием.

Для руководства политико-воспитательной, культурно-массовой работой в лагере, назначается помощник начальника лагеря, утверждаемый соответствующим районным или городским комитетом ВЛКСМ из числа занимающихся в школе.

Для руководства воспитательной работой в лагере с контингентом свыше 15 учебных групп в смену может быть назначен заведующий учебной частью.

Врач и медицинская сестра отвечает за санитарное обслуживание и врачебный контроль за учебно-тренировочной работой в отделениях и учебных группах, ведут санитарно-просветительскую и противоэпидемическую работу, принимают участие в составлении планов тренировок спортсменов.

В спортивно-оздоровительном лагере из числа наиболее инициативных учащихся школы избирается совет лагеря в составе 5–7 человек, в функции которого входят вопросы дисциплины, быстрого самообслуживания, общественно-полезного труда и культурно-массовой работы.

Требования к размещению и оборудованию спортивно-оздоровительного лагеря.

Спортивно-оздоровительный лагерь, как правило, размещается вблизи зеленых массивов и водоемов, в сухой местности. Лагерь может быть развернут в палатках или в специально приспособленных помещениях, должен быть обеспечен инвентарем и оборудованием, иметь помещение (баня или душ, место для стирки, сушки, глажение белья, сушилки для обуви и одежды, погреб или хранилище для овощей и других продуктов и т.д.) на территории лагеря силами учащихся спортивных школ молодежи и школ высшего спортивного мастерства оборудуются места для занятий легкой атлетикой, гимнастикой, играми и т.д.

На территории и в зданиях предназначенных для спортивно-оздоровительного лагеря проживание посторонних лиц запрещается.

Лагерь открывается только после приема лагерной смены.

Средства спортивно-оздоровительного лагеря.

Средства спортивно-оздоровительного лагеря слагаются из следующих источников: взносов учащимися (30 процентов стоимости путевки в лагерь), долевого (до 50 процентов стоимости путевки в лагерь), участия добровольных спортивных обществ, членами которых состоят учащиеся школы; частичного финансирования за счет сметы школы.

Калькуляция стоимости содержания одного спортсмена в спортивно-оздоровительном лагере устанавливается в соответствии с нормами, определенными Президиумом ВЦСПС для оздоровительного лагеря учащихся 9–11 классов средних школ. Расходование средств лагеря производится строго по утвержденной смете. Условия труда работников спортивно-оздоровительного лагеря определяются в соответствии с постановлением Президиума ВЦСПС от 7 апреля 1961 года, протокол 8, параграф 3, причем 50 процентов стоимости питания работников лагеря покрываются за счет лагеря.

По окончании работы лагеря, в декадный срок, начальник лагеря представляет руководству школы и организаций по подчиненности школы отчет о деятельности лагеря по всем разделам работы (учебно-воспитательной, культурно-массовой, спортивной, административно-хозяйственной).

Додаток № 2

Матеріали державного архіву Херсонської області: фонд Р-3876, оп. 1, спр. 1 Постановления Президиума Центрального Совета Союза спортивных обществ и организаций СССР, С. 50.

Нормативы

**Всесоюзного физкультурного комплекса «Готов к труду и обороне СССР»
Степень БГТО для мальчиков и девочек 14–15 лет**

№ п/п	Наименование нормативов	Мальчики	Девочки
1.	Гимнастика: а) утренняя гигиеническая (зарядка); б) лазание по шесту или канату	выполняется комплекс из 8–10 упражнений, составленный сдающим нормы	
		без помощи ног	с помощью ног
2.	Бег	60 метров	
3.	Прыжок	в длину или высоту	с разбега
4.	Плавание	50 метров	
5.	Лыжные гонки (в районах со снежной зимой)	3 километра	2 километра
	Или кросс (в бесснежных районах)	500 метров	300 метров
6.	Туристский поход	по специальным условиям	
7.	Метание (на дальность)	гранаты (500 грам)	теннисного мяча

Примечание: Значком БГПО награждаются учащиеся, выполнившие требования III степени пионерских умений и навыков, за исключением требований, содержащихся в нормативах БГПО.

Додаток № 3

Матеріали державного архіву Херсонської області: фонд 3684, оп. 1, спр. 1

Планы культурно-массовой работы, С. 11–13

План

массовой работы Дворца пионеров на август 1944 год

№ п/п	Наименование работы	Сроки выпол-ния	Кому поручено	Отметки о вып-нии
1.	Посещение госпиталя. Обслуживание палат №№ 5–6	1 августа	Афанасьев	
2.	Вчер массовых мероприятий	1 августа	Афанасьев	
3.	Посещение госпиталя. Приготоввление палат для приема больных	4 августа	Афанасьев	
4.	Экскурсия в Цюрупинск. Вечер самодеятельности.	6 августа	Афанасьев	
5.	Беседа на тему: «Структура советских, партийных, комсомольских и пионерских организаций»	8 августа	Воробьев	
6.	Художественное приветствие учителей Херсонской обласной конференции	10 августа	Афанасьев	
7.	Художественное чтение рассказов	11 августа	Волкова	
8.	Художественное приветствие ударников Херсонской области	12 августа	Афанасьев	
9.	Литературная викторина	16 августа	Максимчук	
10.	Танцы и игры	17 августа	Афанасьев	
11.	Вечер, посвященный Всесоюзному дню авиации. Доклад	18 августа	Максимчук, Савченко,	
12.	Доклад на тему Герои Краснодома (конференция)	21 августа	Максимчук	
13.	Экскурсия на завод им. Сталина	22 августа	Максимчук	
14.	Встреча с фронтовиками	23 августа	Афанасьев	
15.	Игры и танцы	24 августа		
16.	Пионерский костер. Макет: работа пионеров летом.	27 августа		
18.	Танцы и игры	31 августа		

Директор Дворца пионеров

Материалы державного архіву Херсонської області: фонд Р-3952, оп. 1, спр. 1
1 План работы станции на 1950–1951 год, 1–2 арк.

План работы Херсонской Детской экскурсионно-туристской станции на 3-ю четверть 1950–1951 учебного года

№ п/п	Наименование мероприятия	Срок выполнения	Ответственный за выполнение	Отметка
<i>Организационно-инструкторская работа</i>				
1.	Подвести итоги всех экскурсионно-туристских мероприятий и краеведческой работы по изучению родного края за 1-е полугодие и зимние каникулы	20 января	Демгунская	
2.	Проверить работу школ районов области и школ города по туризму и краеведению	На протяжении четверти	Каганова, Слidakевич	
3.	В течении 3-й четверти призвести выезды в районы области	-//-	Инструкторы-методисты	
4.	При экскурсстанции давати систематические консультации по вопросам экскурсионно-туристской и краеведческой работы пионервожатым и учителям школ	На протяжении четверти	Инструкторы-методисты	
5.	Кружку юный турист организовать путешествие по карте по маршрутам: Херсон – Джанкой – Симферополь – Бахчисарай – Соколиное – Ай Петри	На протяжении четверти	Лисанская	
6.	Провести городское совещание пионервожатых с постановкой вопроса «Организация экскурсий и походов в период весен них каникул 1950-51 уч.г.»			
<i>Массовая работа</i>				
7.	В течении четверти провести беседы с кружковцами и активом экскурсстанции на темы: Путешествие – это моя часть жизни и др.	23 января	Слidakеви	
8.	Георгафическому кружку изучить старны народной демократии	29 января	Каганова	

Матеріали державного архіву Херсонської області: фонд Р-2004, оп. 1, спр. 79 Приказы Комитета по делам физической культуры и спорта при Совете Министров СССР за 1952 год, С. 52–55

Положение
о медицинском контроле над занимающимися
физической культурой и спортом

I. Развитие физической культуры и вовлечение в физкультурное движение широких масс трудящихся города и села предъявляют к органам здравоохранения большие требования.

Решение объединенной сессии Академии наук СССР и Академии медицинских наук СССР по проблемам физиологического учения И.П. Павлова указало на необходимость внедрения его в теорию и практику физического воспитания.

Влияние всех средств физической культуры на здоровье занимающегося нужно рассматривать не изолированно, а в тесной взаимосвязи организма и среды, с учетом единства внешнего и внутреннего в деятельности организма.

Медицинский контроль может быть успешным только при учете этого единства, при тесном сочетании и сопоставлении наблюдений за состоянием здоровья лиц, занимающихся физическими упражнениями, в конкретных условиях их проведения – (школа, вуз, физкультурный коллектив), за гигиенической обстановкой при проведении физических упражнений.

Основной задачей медицинского контроля является содействие широкому развитию физической культуры и спорта, как фактора всестороннего физического развития и укрепления здоровья населения СССР и подготовки его к труду и защите социалистической Родины.

Медицинский контроль, являясь основой диспансерного метода обслуживания населения, включает в себя:

а) наблюдение за состоянием здоровья лиц, занимающихся физической культурой и спортом, и его динамикой;

б) врачебно-педагогическое наблюдение в процессе учебно-тренировочных занятий и соревнований;

в) санитарно-предупредительный и текущий надзор за местами и условиями проведения занятий и соревнований;

г) медико-санитарное обеспечение соревнований;

д) врачебную консультацию по вопросам физической культуры и спорта;

е) участие в мероприятиях по профилактике травматизма при занятиях физкультурой и спортом;

ж) санитарно-просветительную работу среди занимающихся физической культурой и спортом;

з) агитацию и пропаганду среди населения физической культуры и спорта, как мощного оздоровительного средства.

II. Медицинский контроль осуществляется всей сетью лечебно-профилактических учреждений здравоохранения: объединенными участковыми и районными сельскими больницами, городскими, краевыми, областными объединенными больницами, здравпунктами предприятий и учреждений, высших и средних учебных заведений, школ, ремесленных училищ, школ ФЗО и др. под методическим руководством врачебно-физкультурных диспансеров.

Все занимающиеся физической культурой и спортом в школах, вузах, техникумах, коллективах физкультуры прикрепляются по территориальному принципу к перечисленным выше лечебно-профилактическим учреждениям.

III. Наблюдение за состоянием здоровья лиц, занимающихся физической культурой и спортом, является обязательным и проводится в форме:

1) первичного медицинского обследования перед началом занятий физическими упражнениями и спортом;

2) повторных ежегодных медицинских обследований;

3) дополнительных медицинских осмотров перед участием в соревнованиях, перед возобновлением занятий после перенесенного заболевания или полученной травмы и пр.

Медицинские первичные и повторные обследования имеют целью всестороннее изучение состояния здоровья (физического развития, отклонений в состоянии здоровья, тренированности) для решения вопроса о допуске к занятиям физической культурой и спортом и к участию в соревнованиях. Повторные медицинские обследования, кроме того, должны выявлять эффективность воздействия занятий физической культурой и спортом за здоровье и физическое развитие занимающихся и являются основой для научной и научно-практической работы по медицинскому контролю.

IV. Порядок прохождения медицинских обследований занимающихся физической культурой и спортом устанавливается следующий:

а) учащиеся школ Министерства просвещения, вузов, техникумов, ремесленных училищ, школ фабрично-заводского обучения и других учебных заведений проходят медицинское обследование в начале учебного года до 1 ноября у врачей, обслуживающих соответствующие учебные заведения, а при отсутствии таковых – у врачей, прикрепленных к данному учебному заведению;

б) физкультурники – члены коллективов физкультуры предприятий и учреждений – проходят ежегодные медицинские обследования у врачей здравпунктов, а при отсутствии таковых – у врачей, прикрепленных к данному учреждению;

в) физкультурники – члены сельских коллективов физкультуры – проходят ежегодные медицинские обследования у врачей районных и участковых больничных объединений, выделенных для обслуживания коллективов физкультуры;

г) мастера спорта, спортсмены-разрядники, ведущие спортсмены областей, городов, районов, ДСО, а также учащиеся юношеских спортивных школ и школ

спортивной молодежи проходят медицинское обследование во врачебно-физкультурных диспансерах по спискам, представленным соответствующими комитетами по делам физкультуры и спорта, или в кабинетах врачебного контроля, лечебно-профилактических учреждений, спортивных баз, добровольных спортивных обществ под руководством врачебно-физкультурных диспансеров.

V. Медицинское обследование лиц, занимающихся физической культурой и спортом, состоит из выяснения анамнеза (опроса о здоровье и занятиях физкультурой и спортом), наружного осмотра, простейших антропометрических измерений (рост, вес, окружность грудной клетки в положении покоя, вдоха и выдоха, динамометрия и спирометрия), обследования нервной системы, органов дыхания, сердечно-сосудистой системы, брюшной полости и др., проведение, функциональной пробы с нагрузкой в 20 приседаний в 30 сек., с исследованием пульса и кровяного давления до и после нагрузки.

По показателям проводятся консультации хирургов, офтальмологов, гинекологов и др., рентгенологические исследования, лабораторные анализы и прочее, а также консультации врачебно-физкультурных диспансеров.

Медицинское обследование мастеров спорта, спортсменов-разрядников и ведущих спортсменов проводится по специальной инструкции диспансерного обследования.

VI. В целях дифференцированного подхода к лицам, занимающимся по государственным программам физического воспитания (школы, техникумы, вузы и др.), а также к начинающим заниматься в низовых коллективах физкультуры все проходящие медицинское обследование на основе данных физического развития, состояния здоровья и тренированности разделяются для занятий физической культурой на следующие группы:

Основная	<ol style="list-style-type: none"> 1. Занятия по программам физического воспитания в полном объеме. 2. Сдача норм Будь ГТО, ГТО I, ГТО II ступени последовательно. 3. Занятия в одной из спортивных секций (секций общей физической подготовки, легкой атлетики, гимнастики и др.), участие в соревнованиях по одному из видов. 	Лица без отклонений в физическом развитии, состоянии здоровья, а также лица с незначительными отклонениями в состоянии здоровья, но с достаточной физической подготовленностью.
Подготовительная	<ol style="list-style-type: none"> 1. Занятия по программам физического воспитания при условии более постепенного прохождения их с отсрочкой сдачи контрольных испытаний и норм Будь ГТО, ГТО I ступени на срок до одного года, сдача ГТО II ступени с особого разрешения врача. 2. Занятия в секции общей физической подготовки. 	Лица, имеющие незначительные отклонения в физическом развитии и состоянии здоровья без существенных функциональных изменений, без достаточной степени физической подготовленности.
Специальная	<ol style="list-style-type: none"> 1. Занятия по особой программе или по отельным видам государственных программ, причем срок подготовки удлиняется, а нормативы снижаются. 2. Занятия типа лечебной или корригирующей гимнастики. 	Лица, имеющие значительные отклонения в состоянии здоровья постоянного или временного характера, не мешающие выполнению обычной производственной работы, но являющиеся противопоказанием для занятий по государственным программам в общих группах.

Примечание. Перевод из специальной, группы в подготовительную и из подготовительной в основную производится при очередном ежегодном обследовании, а досрочно после дополнительного обследования по представлению преподавателя (тренера).

Лица, вступившие на путь спортивного совершенствования (мастера, разрядники, учащиеся юношеских спортивных школ и школ спортивной молодежи), на группы не подразделяются; им дается индивидуальное заключение о дальнейшем характере и режиме тренировок на основе медицинского обследования, учета индивидуальных особенностей и систематического диспансерного наблюдения в целях содействия повышению спортивного мастерства и сохранению их спортивного долголетия.

Заключение о состоянии здоровья и указания о допустимой нагрузке врач, проводящий медицинское освидетельствование, записывает во врачебно-контрольную карточку физкультурника (уч. ф. 227) или в диспансерную карту, а также в учетную карточку физкультурника или в классификационный билет и в журнал преподавателя.

VII. В целях недопущения к участию в соревнованиях лиц, недостаточно подготовленных или имеющих противопоказания по состоянию здоровья, участие в соревнованиях без разрешения врача воспрещается. Разрешение врача на участие в соревнованиях оформляется именным списком (заявочным листом) или индивидуальной справкой по следующей форме:

Именной список

(заявочный лист)

Участников _____ соревнования _____

класса (коллектива) _____

№ п/п	Фамилия, имя и отчество	Возраст	Вид спорта	Квалификация участника	Дата, подпись врача и печать против каждой

Перечисленные в списке лица прошли надлежащую тренировку и к данному соревнованию подготовлены.

Подписи:

Директор учебного заведения (руководитель спортивной организации)

Преподаватель (тренер)

Врач

Разрешение на участие в соревнованиях выдается на основе первичного или повторного медицинского освидетельствования без дополнительного освидетельствования для участия в массовых спортивных мероприятиях: кроссах, физкультурных праздниках, соревнованиях, проводимых внутри учебных заведений, коллективов физкультуры и т. д., в соревнованиях по городкам, стрельбе, шахматам.

Дополнительные медицинские обследования необходимы перед каждым соревнованием для выдачи разрешения на участие в соревнованиях: по боксу, борьбе, поднятию тяжестей, лыжному спорту, велосипеду, конькам, гребле, плаванию и прыжкам в воду, гимнастике, легкой атлетике, марафонскому бегу, авто-мотоспорту, альпинистским восхождениям.

Дополнительное медицинское обследование для выдачи разрешения на участие в соревнованиях по спортивным играм: футболу, баскетболу, хоккею, по волейболу, теннису, водному поло – проводится перед началом игр, и выданное разрешение действительно в течение шести месяцев.

Примечание. В случае болезни или травмы спортсмена требуется дополнительное обследование для возобновления участия в соревнованиях по всем видам спорта.

VIII. Обеспечение своевременного медицинского освидетельствования и ответственность за допуск к занятиям физической культурой и спортом и участие в соревнованиях лиц без медицинского освидетельствования или не подготовленных возлагается на руководителей физической подготовки, начальников учебно-спортивных отделов комитетов по делам физической культуры и спорта и добровольных спортивных обществ, директоров учебных заведений, преподавателей, тренеров и инструкторов физической культуры.

IX. Врачебно-педагогические наблюдения за повседневными занятиями физическими упражнениями, тренировками и соревнованиями имеют целью устранение недостатков, в распределении занимающихся на группы по возрасту, полу, состоянию здоровья и физической подготовленности, обнаружение перегрузки в занятиях, вызывающей переутомление, наличие

последовательности в обучении, выполнения правил безопасности – страховки и само страховки занимающихся и т. д. В необходимых случаях врач дает соответствующие указания руководителям, преподавателям и тренерам.

Х. Предупредительный санитарный надзор за спортивными сооружениями и базами возлагается на органы Всесоюзной государственной санитарной инспекции и органы санитарно-противоэпидемической службы в соответствии с инструкцией «О порядке осуществления предупредительного санитарного надзора органами Всесоюзной государственной санитарной инспекции в области планировки городов, промышленных центров и гражданского строительства» от 20 декабря 1950 года с привлечением работников врачебно-физкультурных диспансеров. Текущий санитарно-гигиенический надзор за местами занятий по физкультуре и спорту и местами соревнований осуществляется местными санитарно-эпидемиологическими станциями, обслуживающими территорию, на которой эти занятия и соревнования проводятся, при содействии и тесном деловом контакте с врачами физкультуры. Руководители физкультурных организаций и руководители учебных заведений обязаны перед началом занятий в каждом сезоне получить от местной санитарно-эпидемиологической станции разрешение на проведение занятий или соревнований по физкультуре и спорту в данном помещении, на данной территории. Разрешения на проведение массовых спортивных мероприятий (эстафет, кроссов и т. д.) для данной территории выдаются местной санитарно-эпидемиологической станцией только на определенную дату. Обязательно ведение санитарного журнала в местах занятий физкультурой и спортом (залы, площадки, стадионы, водные и лыжные базы и пр.), заполняемого представителем санэпидслужбы.

XI. Медико-санитарное обслуживание массовых спортивных мероприятий и соревнований проводится местными отделами здравоохранения по календарному плану и заявке местных комитетов по делам физкультуры и спорта. Обслуживание спортивных мероприятий медицинскими работниками без ведома местных органов здравоохранения воспрещается.

Для обслуживания спортивных соревнований местным отделом здравоохранения назначается главный врач соревнований и медицинский персонал соответственно масштабу и виду соревнований. Назначенные медицинские работники получают от местного отдела здравоохранения специальное направление, предъявляемое администрации спортивной базы или коллегии судей. Главный врач соревнований входит в состав коллегии судей на правах заместителя главного судьи по медицинской части и принимает участие во всей работе коллегии судей. Решения врача, касающиеся его компетенции, являются для коллегии судей обязательными. Перед началом соревнований главным врачом должны быть проверены медицинская документация, санитарно-гигиеническое состояние мест соревнований, организован весь комплекс медицинского обеспечения (оказание медицинской помощи и эвакуация, лечебно-профилактические мероприятия, наблюдения за питанием). В процессе соревнований, кроме оказания медицинской помощи, должны проводиться наблюдения за участниками, за санитарным состоянием, за соблюдением правил соревнований и за обеспечением мер по профилактике спортивного травматизма. При проведении крупных соревнований с участием приезжих спортсменов органы здравоохранения должны заранее ставиться в известность проводящей соревнования организацией о сроках соревнования, местах размещения приезжих участников и их питании. По окончании соревнований главный врач представляет отчет о медико-санитарном обеспечении соревнований с выводами и предложениями в отдел здравоохранения и комитет по делам физической культуры и спорта.

ХII. Для обеспечения врачебно-физкультурной работы, и в первую очередь для оказания медицинской помощи занимающимся физкультурой и спортом, при спортивных базах выделяются помещения для врачебных кабинетов (на больших, средних и малых стадионах, закрытых бассейнах для плавания), для медпунктов (в спортивных, гимнастических залах, бассейнах естественных водоемов, гребных и лыжных станциях), оснащенных оборудованием, перевязочными материалами и медикаментами. Спортивные залы, на которых

медицинские пункты не предусмотрены, оснащаются аптечками, ключ от которых хранится у дежурного администратора.

ХIII. Участие органов здравоохранения в мероприятиях по профилактике спортивного травматизма состоит в следующем:

1. В ведении систематического учета всех случаев спортивного травматизма при занятиях и соревнованиях по установленной форме.

2. В детальном анализе причин возникновения спортивных травм с доведением результатов анализа до сведения преподавателей, тренеров и самих занимающихся.

3. В контроле, совместно с комитетами по делам физкультуры и спорта, за выполнением всех мероприятий по профилактике спортивного травматизма, данных в «Указаниях Всесоюзного комитета по делам физкультуры и спорта при Совете Министров СССР по профилактике спортивного травматизма».

XIV. Руководители физкультурных организаций, директора учебных заведений и преподавательско-тренерский состав обязаны во всех случаях, когда может быть нанесен ущерб здоровью физкультурников (в связи с неблагоприятным изменением погоды, нарушением правил проведения спортивных мероприятий, плохим состоянием мест занятий, неисправностью оборудования, несоответствием одежды и обуви или какими-либо другими причинами), устранить недочеты, а при невозможности этого – отменить или перенести занятие (соревнование) на другой срок или в другое место.

XV. Агитацию и пропаганду физической культуры и спорта среди населения, как мощного оздоровительного и воспитательного средства, санитарно-просветительную работу по распространению санитарно-гигиенических знаний среди занимающихся физической культурой и спортом, в том числе проведение занятий по санитарно-гигиеническому разделу комплекса ГТО наряду с органами Всесоюзного комитета по делам физической культуры и спорта, ДСО проводят все лечебно-профилактические учреждения под организационно-методическим руководством домов санитарного просвещения и врачебно-физкультурных диспансеров.

Додаток № 5

Матеріали державного архіву Херсонської області: фонд Р-3876, оп. 1, спр. 48 Планы работы Обласного совета Союза Спортивных обществ и организаций, 1960 год, С. 46–47

**Рабочий план учебно-тренировочного сбора
по водному поло на период с 27 июня по 1 июля 1961 г.**

№ п/п	Перечень основных упражнений	27.06	28.06	29.06	30.06	01.07
	Практика:					
1.	<i>Общая плавательная подготовка</i>					
	а) произвольное плавание 600–800 м.	+		+		
	б) Комплексное плавание 5100 м.		+		+	+
	в) Старты, повороты	+		+	+	
	г) Проплавание 4X50, кролем на вращение с высоко поднятой головой		+			
2.	<i>Специальная подготовка</i>					
	а) Броски мяча на месте и в движении	+	+	+		+
	б) Быстрое плавание с частичными и резкими изменениями направлений		+		+	+
	в) Броски по воротам в места не хода	+	+			
	г) Борьба за луч в квадрате 15 м.х20 м.			+		+
3.	<i>Игра в двое ворот</i>					
	а) с более слабым противником	+				
	б) с более сильной командой	+				
	в) с ровной командой	+				
	Тактика					
4.	Разучивание игрового момента связанного с выходящим к воротам лишним игроком		+		+	+
	а) 3 против 2-х	+				
	б) 4 против 3-х	+				
	в) 5 против 4-х			+		
	г) 6 против 5-х			+		
5.	Разучивание моментных выбрасываний мяча вратарем или назначением свободного броска		+		+	
6.	Игра в одни ворота по 3 против 3-х		+		+	
7.	Двусторонняя игра равных по силе команд			+		+
8.	Спокойное плавание 300–400 м.	+	+		+	+
9.	Эстафетное ведение мяча			+		

25 июня 1960 г.

Тренер _____ подпись

Матеріали державного архіву Херсонської області: фонд 3684, оп. 1, спр. 20 Протоколы заседаний педагогического совета Херсонского Дворца пионеров и школьников, С. 23–25

Протокол №1

Заседания педагогического совета Херсонского Дворца пионеров и школьников от 13 августа 1948 г.

Присутствовали: т.т. Тедеева, Якименко, Алексеев, Бондаренко, Полюх, Штирмер, Якушенко, Алимпиева, Толторацкий.

Повестка дня

1. Обсуждение постановления бюро Обкома ЛКСМУ «О работе Херсонского Дворца пионеров и школьников»
2. Утверждение мероприятий по улучшению учебно-воспитательной работы и плана работы на 1-ю четверть 1948–49 года.

Слушали § 1: О постановлении Херсонского ОКЛКСМУ «О работе Дворца пионеров» (докл. т. Тедеева).

Бюро Херсонского Обкома ЛКСМУ совершенно справедливо вскрыло серьезные недостатки в постановке учебно-воспитательной работы во дворце пионеров. В кружках занимается очень мало детей, занятия проходят сухо академично, неинтересно, теоретической учебы мало. Руководители кружков приходят только на занятия, не принимают никакого участия в жизни Дворца, не бывают на массовых мероприятиях, не заботятся о привлечении ребят к работе кружков.

Педагогический совет не работает, а собирается на заседания, не руководит учебно-воспитательной работой. Задача педагогического совета- коренным образом улучшить учебно-воспитательную работу, добиться выполнения

решения бюро Обкома комсомола, проводились политинформации. Члены футбольной команды просят прочесть у них доклад о комсомоле.

т. Андреев: в работе авиамodelьного кружка много недостатков, все недостатки безусловно устранимы. Дирекция со своей стороны должна позаботиться о приобретении инструментов, материалов для работы кружков, особенно технических. Вопросы, поднятые Обкомом комсомола и отраженные в мероприятиях и плане совершенно справедливы. Каждый руководитель должен повысить требовательность к себе, больше уделять внимание работе кружка, проводить с ребятами читки журналов, беседы о международном положении.

Мероприятия и план работы предлагаю утвердить.

т. Якушенко – в работе кружков должна быть взаимопомощь. Руководители кружков должны быть тесно связаны между собой, всегда быть в тесном курсе всей работы Дворца.

Постановили:

1. Считать постановление бюро ОКЛКСМУ от 5.08.1948 г. совершенно справедливым. Всю дальнейшую работу строить в соответствии с этим решением.
2. Мероприятия по улучшению учебно-воспитательной работы на 1-ю четверть 1948–49 учебного года утвердить.

Директор Дворца пионеров и школьников

Л. Тедеева

Матеріали державного архіву Херсонської області: фонд Р-3687, оп. 1, спр. 131, С. 189–194

**Типовое положение
о научно-методических советах обласных и методических комиссиях
городских советов Союза спортивных обществ и организаций**

1. *Задачи и содержание работы научно-методических советов.*

Научно-методические советы (НМС) создаются при областных советах Союзов спортивных обществ и организаций и являются консультативными органами по вопросам научно-исследовательской методической работы, подготовки и повышения квалификации физкультурных кадров и другим вопросам теории и практики физической культуры и спорта.

Основными задачами НМС является:

- разработка предложений по совершенствованию советской системы физического воспитания и в соответствии с требованиями, выдвинутыми XXII съездом и программой КПСС по дальнейшему развитию физической культуры и спорта в стране. Для этого НМС привлекает научные и учебные учреждения, а также физкультурные организации, находящиеся в системе Союза и организует сотрудничество с научными и учебными учреждениями министерств и ведомств;

- развитие и повышения качества научно-исследовательской и программно-методической работы, направленной на улучшение практической деятельности в области физической культуры и спорта в школах, в учебных заведениях системы профессионально-технического обучения, техникумах, вузах, городских и сельских коллективах физической культуры, спортивных школах, в местах массового отдыха трудящихся; внедрение в практику работы по физической культуре и спорту результатов научных исследований и

передового опыта лучших преподавателей, тренеров, общественных инструкторов;

- содействие в организации работы по подготовке и повышению квалификации физкультурных, научно-преподавательских и врачебно-физкультурных кадров и привлечение их к научно-исследовательской и методической работе по физической культуре и спорту;

- подготовка заключений по вопросам подготовки физкультурных кадров, а также по материалам научно-методического содержания, относящихся к деятельности спортивных секций, ДСО и других учреждений Союза спортивных обществ и организаций;

- содействие укреплению связи физкультурных учебных заведений, научных работников с практикой, привлечение к участию в научно-методической работе секций по видам спорта, ДСО, изучение материалов к подготовке и защите диссертаций по вопросам физической культуры и спорта;

- изучение опыта тренировки ведущих спортсменов, консультирование при разработке планов их подготовки;

- организация научных исследований в сборных командах, разработка по этим вопросам предложений для президиума соответствующего совета Союза; изучение уровня физического развития и спортивной подготовленности участников сборных команд областей и городов;

- организация и проведение творческих дискуссий по актуальным вопросам теории и практики физической культуры и спорта, соревнований и конференций по вопросам научно-исследовательской работы, по обмену опытом работы преподавательских, тренерских и общественных кадров;

- разработка совместно с органами здравоохранения, секций спортивной медицины предложений об организации медицинского обслуживания сборных команд, а также о постановке врачебного контроля над занимающимися физической культурой и спортом;

- изучение содержания публикаций спортивной печати (газеты, журналы) по научно-методическим вопросам;

- подготовка к изданию через местные издательства научно-методических трудов, учебных пособий, а также необходимой литературы по физической культуре и спорту на национальных языках; участие в организации мероприятий по пропаганде научных знаний в области физической культуры и спорта;

- оказание содействия в работе постоянных методических объединений учителей школ, преподавателей вузов, детских и юношеских спортивных школ; организация совместно с секциями советов Союза и спортивными обществами систематической методической работой с общественными кадрами.

2. Задачи и содержания работы методических комиссий.

Методические комиссии организуют и проводят мероприятия, способствующие повышению квалификации физкультурных кадров, улучшению практической работы по физической культуре и спорту в школах, учебных заведениях системы профессионально-технического обучения, СШМ, вузах, городских и сельских коллективах физической культуры; способствуют широкой организации гимнастики на производстве, массово-оздоровительной физкультурной работы на стадионах, водных и лыжных базах, пляжах, в местах массового отдыха и по месту жительства трудящихся, развитию массовых форм туризма.

Методические комиссии содействуют применению в практике работы результатов научных исследований, изучению и распространению передового опыта работы физкультурных кадров; оказывают методическую помощь преподавательским и тренерским кадрам, вовлекают в научно-методическую работу преподавателей, тренеров и общественных инструкторов; совместно с обществом по распространению научных знаний, участвуют в мероприятиях по пропаганде научных знаний и в организации лекций и докладов по актуальным вопросам теории и практики физической культуры и спорта; проводят дискуссии по важнейшим вопросам физкультуры и спорта, совещания и конференции по вопросам научно-методической работы, по обмену опытом работы преподавательских, тренерских и общественных кадров.

3. Состав, структура и права научно-методических советов и методических комиссий. Состав НМС и методических комиссий утверждается президиумом соответствующего совета Союза из числа ведущих научных работников, преподавателей, тренеров и других специалистов, работающих в области физической культуры и спорта. Пленарное заседание НМС и методической комиссии созываются 2 раза в год. Повседневная деятельность их организуются президиумом НМС или методической комиссией, состав которого утверждается соответствующими советами Союза. Заседание президиума проводится ежемесячно, Решения пленума и президиума принимается простым большинством голосов. Пленум НМС или методическая комиссия создает необходимые для его работы постоянные и временные комиссии, секции и т.д., определяет их численный состав, функции, рассматривает положения о них, планы работы и отчеты, направляет и контролирует их деятельность, созывает пленумы НМС и комиссий. Решение комиссий, секций утверждаются президиумом НМС или методическими комиссиями вносятся на обсуждение пленума и подлежат утверждению президиума соответствующего совета Союза спортивных обществ и организаций. НМС или методическая комиссия имеет право: - проверять постановку научно-исследовательской работы в организациях и учреждениях Союзов, заслушивать их доклады и принимать соответствующие рекомендации; - привлекать к разработке научных и методических вопросов учреждения и организации Союза спортивных обществ и организаций; - привлекать для рецензирования и подготовки к изданию учебных пособий и других научно-методических материалов, необходимых специалистов с оплатой труда в соответствии с установленными нормами.

НМС и методические комиссии являются структурной частью соответствующего совета Союза и финансируются по специальным сметам, утвержденным советом Союза спортивных обществ и организаций. НМС и методические комиссии представляют отчеты о своей деятельности президиуму соответствующего совета Союза спортивных обществ и организаций.

Додаток № 8

Матеріали державного архіву Херсонської області: фонд Р-3876, оп. 1, спр. 3 Приказы Министерства Просвещения УССР об учебно-спортивной работе и спортивных соревнованиях в школах Украины, 32–33 арк.

Постанова**Міністерства освіти УРСР і Голови оргбюро Союзу Спортивних товариств і організацій УРСР****Про підготовку до проведення XIV республіканської Спартакіади учнів шкіл УРСР і участі збірної команди республіки в****VI Всесоюзній спартакіаді школярів (9 березня 1959 р., № 26/20)**

Проведені в січні 1959 року внутрішкільні, районні (міські), обласні та республіканські змагання в основному дали можливість визначити кандидатів до складу збірних команд областей і республіки, які виступатимуть на XIV республіканській і VI Всесоюзній спартакіадах школярів. Проведеною в ряді областей перевіркою стану підготовки збірних команд встановлено, що в Сумській, Станіславській і Закарпатській областях збірні команди з видів спорту ще не укомплектовані повністю, систематичні навчально-тренувальні заняття з ними не проводяться. У деяких областях для тренування збірних команд не виділено кращих спортивних баз, не визначено тренерів, які повинні відповідати за підготовку збірних команд. Облвідділи народної освіти та обласні ради союзу спортивних товариств і організацій не приділяють достатньої уваги підготовці збірних команд. XIV республіканська і VI Всесоюзна спартакіади школярів покажуть, як відділи народної освіти забезпечують виконання постанов Центрального комітету КПРС і Ради Міністрів СРСР від 09 січня 1959 р. № 56 та Центрального комітету комуністичної партії України і ради Міністрів УРСР від 23 січня 1959 р. № 112 про керівництво фізичною культурою і спортом, як вони забезпечують даліше підвищення спортивної майстерності школярів, виховання висококваліфікованих спортсменів, здатних домогтися оновлення існуючих рекордів. Постановляємо:

I. Обласним, Київському і Севастопольському міським відділам народної освіти, обласним, Київському і Севастопольському міським радам союзу спортивних товариств і організацій:

1. До 15 березня ц.р. остаточно затвердити склад збірних команд з усіх видів спорту, що входять до програми XIV республіканської та VI Всесоюзної спартакіади учнів шкіл та розпочати з ними регулярні навчальні заняття.

2. Надати збірним командам школярів ті ж спортивні бази, на яких тренуються і команди дорослих.

3. Забезпечити збірні команди школярів кваліфікованими тренерами з числа найкращих тренерів області.

5. Спланувати проведення навчально-тренувальних занять з кандидатами збірних команд областей та України, враховуючи обмежений час, визначений на проведення обласних та республіканських навчально-тренувальних зборів.

Навчально-тренувальні заняття як за окремими учасниками, так і збірними командами, провадити не менше чотирьох раз на тиждень.

6. Категорично забороняється учням шкіл виступати в період підготовки й проведення районних, обласних і республіканських змагань за ДСТ та інші організації. Учням шкіл, які входять в порядку підготовки Другої Спартакіади народів СРСР до складу збірних команд дорослих областей і республіки, дозволити брати участь у змаганнях в складі збірних команд школярів областей та республіки і виступати на обласних, республіканській та Всесоюзній Спартакіадах школярів.

7. Своєчасно забезпечити через торговельні організації на місцях придбання для збірних команд школярів спортивної форми устанавленого кольору, а також необхідного спортивного інвентарю.

8. Підготовку збірних команд школярів в областях і містах України провести як попередній підсумок виконання постанов Центрального комітету КПРС і Ради Міністрів СРСР та Центрального комітету комуністичної партії України і Ради Міністрів УРСР про керівництво фізичною культурою і спортом. Про хід підготовки збірних команд доповісти 01 червня 1959 року.

Матеріали державного архіву Херсонської області: фонд Р–3876, оп. 1, спр. 189 Постановлення Президиума Центрального и Украинского Совета Союза спортивных обществ и организаций (за 1965 год), С. 28–75

Постанова

Бюро Центральної Ради Союзу спортивних товариств і організацій СРСР

Протокол № 18

від 08 жовтня 1965 р.

пункт –

Про методичний лист по відбору учнів у дитячо-юнацькі спортивні школи»

Бюро Центральної ради Союзу спортивних товариств і організацій СРСР постановило:

1. Схвалити наданий Управлінням фізичного виховання учнівської молоді методичний лист відбору учнів в дитячо-юнацькі спортивні школи.
2. Рекомендувати радам Союзу спортивних товариств і організацій, міністерствам просвіти (народної освіти), ДСТ і фізкультурним організаціям відомств керуватися при прийомі учнів в ДЮСШ даним методичним листом.

Голова центральної Ради – Ю. Машин

Вступ

Мета даного методичного листа – залучити широкі верстви методистів, тренерів, учителів та лікарів до узагальнення досвіду роботи по відборі учнів у ДЮСШ, так як тільки шляхом спільних зусиль працівників науки і практики можна отримати матеріали, які будуть покладені в основу науково-обґрунтованої методики відбору тих, хто займається у дитячо-юнацькій спортивній школі.

Спортивне тренування чинить великий перетворювальний вплив на організм, забезпечуючи ряд морфологічних і функціональних перебудов, які сприяють його вдосконаленню. Разом і з цим сучасний спорт висуває, в якості чергової задачі глибоке вивчення індивідуальних здібностей тих, хто займається. Практична необхідність у розробці раціональної методики спортивного відбору посилюється в теперішній час у зв'язку і з постійним підвищенням вимог до різносторонньої підготовленості спортсмена.

Оцінка індивідуальних особливостей юних спортсменів може будуватися лише на основі обліку комплексу показників, адже в теперішній час не можна висунути будь-який один критерій спортивної придатності. Навіть такий інтегральний показник, як спортивний результат, не може бути вирішальним при спортивному відборі, особливо якщо це стосується дітей з незакінченим віковим формуванням організму. Окремо взяті показники – морфологічні, функціональні, психологічні та характеристика рівня розвитку фізичних якостей – також недостатньо для правильного спортивного відбору. Тільки розробка комплексу методів оцінки та вивчення найбільш важливих здібностей, необхідних для успішного оволодіння спортивною майстерністю може наблизити до правильного рішення питань спортивного відбору.

Даний медичний лист узагальнює накопичений практичний досвід відбору учнів у ДЮСШ. Ці рекомендації потребують перевірки та уточнення на великій кількості дітей.

Методичний лист складено науковими співробітниками сектору теорії і методики юнацького спорту та лабораторій вікового лікарського контролю Центрального науково-дослідницького інституту фізичної культури: кандидатом педагогічних наук, майстра спорту СРСР В. Філіним /керівник бригади/, професором Р. Мотилянською, кандидатом педагогічних наук Є. Бондаревським, науковими співробітниками В. Топчияном, Б. Скворцовим. Дані про фізичний розвиток дітей і підлітків представлені професором Г. Кукушкіним.

При складанні методичного листа були використані матеріали та рекомендації по методиці відбору тих, хто займається, представлених федераціями з видів спорту при Центральній раді Союзу спортивних товариств і організацій СРСР, а також тренерами стадіонів Юних піонерів добровільних спортивних товариств «Труд», дитячої спортивної школи Першотравневого району м. Москви, Центральної легкоатлетичної спортивної школи ім.братів Знаменських «Спартак», відділення плавання ДСШ «Спартак».

Вік для тих, хто зараховується на відділення з видів спорту дитячо-юнацьких спортивних шкіл

1.	Легка атлетика	12 років
2.	Гімнастика спортивна	Дівчата – 11 років Хлопчики – 12 років
	Художня гімнастика	10 років
3.	Акробатика	11 років
4.	Лижі /гонка/	12 років
5.	Лижі /горні/	9 років
6.	Ковзани	13 років
7.	Фігурне катання	8 років
8.	Фехтування	12 років
9.	Стрибки з трампліну на лижах	10 років
10.	Бокс	14 років
11.	Веслування на байдарках і каное	13 років
12.	Академічне веслування	13 років
13.	Боротьба вільна	13 років
14.	Боротьба класична	13 років
15.	Стрільба	14 років
16.	Вело шосе юн.	13 років
17.	Вело трек юн.	13 років, дів. 15 років
18.	Штанга	15 років
19.	Парус	10 років
20.	Плавання	7-8 років
21.	Стрибки у воду	9 років
22.	Футбол	11 років
23.	Хокей з шайбою	11 років
24.	Хокей з м'ячем	11 років
25.	Ручний м'яч	11 років
26.	Теніс настільний	9 років
27.	Теніс	9 років
28.	Волейбол	11 років
29.	Баскетбол	11 років
30.	Шахи	10 років
31.	Шашки	10 років
32.	Водне поло	13 років

**Приблизні контрольні нормативи для вступників на відділення
спортивної гімнастики ДЮСШ**

Хлопчики 12 років

1. Вправи для визначення рівня розвитку м'язової сили

а) підтягування у висі	– 10 разів – 5 балів
/враховується кількість разів/	– 8 " – 4 "-
	– 5 " – 3 "-
б) згинання та розгинання рук в упорі
на брусах	– 5 раз – 5 балів
	– 3 " – 4 "-
	– 2 " – 3 "-
в) кут у висі /враховується час
утримання/	– 5 сек. – 5 балів
	– 3 " – 4 "-
	– 2 " – 3 "-

г) лазіння по канату /4 м./ з допомогою
рук і ніг /на швидкість/

2. Оцінка рівня розвитку гнучкості /рухливість у суглобах/:

а) міст з положення лежачи
п'яти балів	якість «моста» оцінюється з
б) із стійки ноги разом нахил
обличчям –
вперед з прямими ногами
торкнутися підлоги | долонями торкнутися підлоги,

колін – 5 балів, долонями
торкнутися підлоги |
| – 4 бали, пальцями торкнутися полу – 3 бали | |

3. Вправи для визначення координованості рухів вступників:

- а) різнойменні кола руками;
б) у різних площинах і послідовності, рухи руками і ногами.

Якість рухів оцінюється з п'яти

балів

4. Вправи на рівновагу.

а) в.п. стійка на одній нозі, інша зігнута, торкаючись колінного суглоба; стегно відведене до зовні; руки на поясі очі закриті

б) «ластівка»

оцінка 17 сек. – 5 балів

15 "- – 4 "-

13 "- – 3 "-

5. Вправи на стрибучість;

Стрибок у довжину з місця /в см/

Дівчата 11 років

1. Вправи для визначення рівня м'язової сили

а) підтягування у висі

– 3 рази – 5 балів

/враховується кількість разів/

– 2 " – 4 "-

– 1 " – 3 "-

б) згинання та розгинання рук в упорі

– 10 разів – 5 балів

лежачи ноги на гімнастичній лавці

– 8 " – 4 "-

– 6 " – 3 "-

в) кут у висі

– 3 сек. – 5 балів

– 2 " – 4 "-

– 1 " – 3 "-

г) кут на підлозі, руки в сторони

– 3 сек. – 5 балів

– 2 " – 4 "-

– 1 " – 3 "-

д) піднімання однієї ноги вперед до

– 3 сек. – 5 балів

горизонтального положення, тримати

– 2 " – 4 "-

– 1 " – 3 "-

2. Оцінка рівня розвитку гнучкості /рухливість у суглобах/:

а) сидячі на підлозі, нахил вперед з торканням обличчям колін

/якість виконання оцінюється по п'ятибальній системі/;

б) «міст» і вставання з «місця»

/якість виконання «моста» оцінюється по п'ятибальній системі/;

в) «шпагат» на будь-яку ногу

/якість виконання оцінюється з п'яти балів/

г) «ластівка»

/якість виконання оцінюється по п'ятибальній системі/;

3. Вправи для визначення координаційних можливостей вступників:

а) різнойменні кола руками;

б) у різних площинах і послідовності, рухи руками і ногами

/якість виконання оцінюється по п'ятибальній системі/;

в) підскоки на місці і в рухах з різним положенням рук.

4. Вправи на рівновагу.

а) в.п. стійка на одній нозі, інша зігнута, торкаючись колінного суглоба; стегно відведене до зовні; руки на поясі очі закриті

17 сек. – 5 балів

15 "-" – 4 "-"

13 "-" – 3 "-"

5. Вправи на стрибучість;

а) стрибок у довжину з місця /в см/

5 балів

4 бали

3 бали

б) козел або кінь у ширину вскок в

110 см – 5 балів

упор присівши зіскок прогнувшись

105 см – 4 бали

100 см – 3 бали

Примітка: Крім сумарної кількості балів велике значення має педагогічні спостереження тренера, які можуть надавати великий вплив на відбір дітей.

3. Вимоги до вступників на відділення плавання ДЮСШ

На відділення з плавання необхідно відбирати вже тих, хто вміє плавати дітей двох статей, як правило, у віці 7-8 років. Відбір проводить по вправам у воді та на суші в три етапи: 1 /попередній /1-2 заняття/, 2 основний /1-2 заняття/ і 3 заключне навчання /3-6 місяців/.

Кількість відбору бажано проводити так, щоб після 1-го етапу дітей було приблизно в чотири рази, а після 2-го рази більше, ніж необхідно з розрахунком на природній відсів приблизно 50% у результаті заключного етапу.

1-й етап – проводити у воді з завданням відібрати тих, хто вмiє плавати. Після тілесного огляду відбираються кращі по вмінню плавати і плавальному навику, визначені викладачем на основі власного досвіду по 5-ти бальній системі.

2-й етап – проводити в воді та на суші, із завданням виявити кращих з плавання і фізичної підготовленості з поміж відібраних на 1-му етапі:

а) з плавання

- при проливання дистанції 25 м. /25 м. – відмінно, 18-20 – добре, 10-задовільно.

- при проливанні найбільшого метражу без дихання /на вдосі з головою, опущеною у воду/;

б) у вправах на суші по найвищим показникам:

- сили – з числа віджимань в упорі лежачи;

- швидкості – біг на 30 м

- витривалості – біг на 200 м

3-1 етап – проводити в процесі 2-х – 6-ти місячного навчання, із задачею визначення викладачем на основі власного досвіду – працелюбності, вольових якостей, а також змагальних і плавальних здібностей володіння «своєю технікою».

Приблизні контрольні нормативи для вступників на відділення тенісу

1.Біг на 30 м	хлопчики – 5,8 сек. дівчатка – 7 сек.
2.Стрибки в довжину з місця:	хлопчики – 130 см дівчатка – 85 см
3.Броски тенісного м'яча на дальність	хлопчики – 35м дівчатка – 25 м
4.Броски тенісного м'яча в ціль на відстань 10 м	

**Приблизні контрольні нормативи для вступників на
відділення велосипедного спорту ДЮСШ**

№ з/п	Види вправ	Хлопчики		Юнаки		Дівчатка		Дівчата	
		13	14	15	16	13	14	15	16
1.	Біг 60 м	9,0	8,8	8,4	8,2	9,6	9,4	9,2	9,0
2.	Біг 300 м Біг 600 м	50	48	1м46	1м42	54	52	1м55	1м55
3.	Присідання зі штангою 50% від власного тіла на час /10 присідань/	11,4	11,0	10,6	10,2	12,0	11,8	11,2	11,0
4.	Стрибковий багатоскок поперемінний /10 кроків/ Стрибок з/м у/д Підтягування на перекладині	21м30 1м95 4	23 2м05 6	25 2м25 8	26 2м40 10	18 1м70 -	19м30 1м80 -	21 1м95 -	22м00 2м00 -
5.	Віджимання рук в упорі на лавці	-	-	-	-	6	8	10	12
6.	Гіт 200 м Трек Старт с/х шосе	15,5 16,5	15,0 16,0	14,5 15,5	14,2 15,2	16,5 17,5	16,2 17,2	15,6 16,6	15,4 16,4
7.	Гіт 200 м Трек Старт с/м шосе	3м40 4м10	3м30 4м00	3м15 3м45	3м08 3м33	4м00 4м40	3м45 4м25	3м30 4м00	3м25 3м55

Примітка

До таблиці контрольних нормативів

1. Контрольні нормативи зі спеціальної підготовки проводяться тільки на шосейно-гоночному або трековому велосипеді, за умови попереднього ознайомлення з технікою їзди на цих велосипедах.
2. Передавальне відношення повинно бути у дівчаток не більше 81, у дівчат не більше 84, у хлопчиків не більше 84, у юнаків не більше 86. При подальших

заняттях у ДЮСШ передавальне відношення дівчат не повинно перевищувати 86, а у юнаків – 89.

3. При проведенні контрольних випробувань на шосе необхідно враховувати наступне:

- а) гіт 200 м с/х проходиться 2 рази /в одну та іншу сторони відрізка шосе/ інтервал відпочинку 8-10 зв. І береться середній результат;
- б) гіт 2 км с/м проводиться на кілометровому відрізку з одним поворотом;
- в) всі контрольні нормативи проводяться на рівному відрізку, бажано у безвітряну погоду.

Приблизні контрольні нормативи для вступників на відділення кільбіжного спорту ДЮСШ

2. Хлопчики і дівчатка 10-11 років приймаються на відділення після огляду на льоду. При огляді на льоду враховуються:

- а) фізичний розвиток /ріст, вага та ін./
- б) вміння володіти ковзанами
- в) стан ніг вступника /плоскостопість, слаба стопа, Х та О образні ноги/.

3. Хлопчики і дівчатка старші 12 років приймаються після проведення оглядових змагань: хлопчики 500 м – 67 сек., дівчатка: 500 м – 75 сек.

4. Приблизні контрольні нормативи для вступників на відділення з фехтування

1. Вправи на координацію:

а) права рука в сторону	Вправа	виконується	3
підскоками			
ліва рука в сторону		на обох ногах	
права рука вниз			
ліва рука вниз			
б) та ж вправа	Вправа	виконується	зі
стрибками			

ноги нарізно, ноги разом.

2. Вправи на реакцію:

а) в обох руках по м'ячу, випускається то один, то інший м'яч, піймати двома руками м'яч до падіння його на підлогу

3. Стрибки у довжину з місця:

а) дівчата – 1м70см, 1м80см

б) хлопчики – 1 м90, 2м

Дані щодо рівня швидкості, сили та витривалості у юних спортсменів.

1. Рівень розвитку швидкості у юних спортсменів /за результатами контрольних випробувань: біг на 60 м в сек./

Вік /кількість років	Легкоатлети	Гімнасти	Плаваці	Велосипедисти	Баскетболісти	Школярі, які займаються спортом	Школярі, які не займаються спортом
1	2	3	4	5	6	7	8
Дівчатка і дівчата							
12	9,2	-	10,8	-	10,0	9,9	11,2
13	9,0	-	10,5	-	9,5	9,2	10,3
14	8,8	-	10,5	-	9,8	9,2	10,2
15	8,6	-	10,7	-	9,6	9,3	10,1
16	8,4	-	-	-	9,6	9,4	10,2
17	8,3	-	-	-	9,8	-	-
18	8,3	-	-	-	-	-	-
Хлопчики і юнаки							
12	9,4	9,9	10,0	-	9,0	9,8	10,7
13	9,0	9,7	9,9	-	9,7	9,2	9,9
14	8,6	9,9	9,2	-	9,0	8,9	9,2
15	8,1	8,6	9,1	8,8	8,6	8,5	8,9
16	7,9	-	8,7	8,6	8,7	8,4	8,8
17	7,8	-	-	8,3	8,5	-	-
18	7,6	-	-	8,2	-	-	-

2. Рівень розвитку сили у юних спортсменів /за результатами контрольних випробувань у проявленні станової сили, в кг/

Вік	Легкоатлети	Гімнасти	Плавіці	Велосипедисти	Баскетболісти	Школярі, які займаються спортом	Школярі, які не займаються спортом
Дівчатка і дівчата							
12	92	-	66	-	63	72	61
13	73	-	81	-	81	80	70
14	90	-	81	-	78	85	73
15	104	-	80	-	78	95	78
16	117	-	-	-	85	100	78
17	121	-	-	-	85	-	-
18	124	-	-	-	-	-	-
Хлопчики і юнаки							
12	84	66	65	76	78	80	78
13	109	75	84	-	82	102	90
14	131	85	108	-	87	113	110
15	138	115	115	125	107	132	125
16	147	-	129	127	104	136	130
17	155	-	-	133	126	-	-
18	161	-	-	137	-	-	-

3. Рівень розвитку витривалості у юних спортсменів /за результатами бігу на різні дистанції, в хв. і сек./

Вік	Контрольні випробування	Легкоатлети	Гімнасти	Плавці	Велосипедисти	Баскетболісти	Школярі, які займаються спортом	Школярі, які не займаються спортом
Дівчатка і дівчата								
12	300 м	0,55	-	1,12	-	1,05	1,00	1,18
13	300 м	0,54	-	1,01	-	0,58	0,59	1,10
14	600 м	2,04	-	1,04	-	0,59	2,06	2,10
15	600 м	2,00	-	2,38	-	2,27	2,09	2,09
16	600 м	1,58	-	-	-	2,22	2,01	2,13
17	600 м	1,59	-	-	-	2,22	-	-
18	600 м	1,57	-	-	-	-	-	-
Хлопчики і юнаки								
12	300 м	0,53	0,56,5	1,01	-	0,59	0,57,5	1,06
13	300 м	0,48	0,56,4	0,58	-	0,58	0,52,4	0,69
14	600 м	2,01	2,16,0	0,55	-	2,03	2,08,0	2,12
15	600 м	1,53	2,01,8	2,09	1,55	2,04	2,09,0	-
16	600 м	1,49	-	1,58	1,53	2,19	2,05,0	-
17	600 м	-	-	-	1,52	-	-	-
18	600 м	-	-	-	1,51	-	-	-

Примітка: для юних плавців 14 років /дівчаток і хлопчиків/ і баскетболісток 14 років контрольні випробування проводились – біг на 300 м.

Короткий перелік захворювань і патологічних станів, які заважають прийому в ДЮСШ

Розроблений професором Л. Мотиланською,
канд. мед. наук Л. Стоговою

№ з/п	Найменування захворювань і патологічних станів	Заняття протипоказані з усіх видів спорту	Заняття протипоказані по деяким видам спорту
1.	Різке відставання у фізичному розвитку по всім показникам, аномалії його, порушення постави які обумовлюють зниження функціональних можливостей організму		протипоказано
2.	Захворювання центральної і периферичної нервової систем		протипоказано
3.	Захворювання центральної і периферичної нервової систем		протипоказано
4.	Психічні захворювання		"
5.	Епілепсія		"
6.	Захворювання м'язової системи		"
7.	Ампутація однієї кінцівки		"
8.	Захворювання, деформація кісток суглобів		"
9.	Ревматичні та вроджені пороки серця		"
10.	Гіпертонічне захворювання	протипоказано	
11.	Функціональні порушення серця /чутливий і аритмічний невроз/		

Примітка: заняття спортом можливі без застосування корекції /при малих ступенях зниження гостроти зору/ усі види боротьби, важка атлетика, конькобіжний спорт, фігурне катання на ковзанах, плавання веслувальний спорт, ходьба, гладкий біг, кроси, стрибки з місця.

Усі види спорту при яких допускається застосування корекції /при корекції основними лінзами в межах+3, ОД/: спортивна та художня гімнастика, легка атлетика, лижний та конькобіжний спорт, фігурне катання на ковзанах,

фехтування, веслувальний спорт, стрільба, важка атлетика, деякі спортивні ігри /теніс, городки, волейбол, баскетбол/, велосипедний спорт/

Усі види спорту, не сумісні із застосуванням корекції: усі види боротьби, бокс, футбол, хокей, водне поло, мотоциклетний і кінний вид спорту, стрибки на лижах і у воду, альпінізм. Види спорту, при яких знижена гострота небезпечна, а застосування корекції протипоказано: мотоциклетний і кінний спорт, парусний і водо моторний спорт, горно-лижний спорт, стрибки у воду, альпінізм.

У доповнення до вищевказаного слід вказати, що при наявності окремих патологічних симптомів, які не укладаються у чергову картину захворювань слід керуватися наступними рекомендаціями:

№ з/п	Найменування симптомів	Рекомендації	Протипоказані заняття деякими видами спорту
1.	Підвищення артеріального тиску (більше 135-140 мм.рт.ст. – максимальне і 85-95 мм.рт.ст. – мінімальне)	Умовно допускається до занять до одного року, протягом якого здійснюється систематичне лікарсько-педагогічне спостереження	Боротьба, бокс важка атлетика, футбол, настільний теніс, обмежується силова підготовка у всіх видах спорту
2.	Порушення ритму серця (екстра систолічна аритмія при відсутності клінічних проявів патології серця; одиничні екстрасистолічні виходять головним чином із лівого шлуночка у стані спокою, зникають після фізичного навантаження)	Умовно допускається до занять до одного року, протягом якого здійснюється систематичне лікарсько-педагогічне спостереження	Силові види спорту
3.	Альбумінурія без будь-яких інших проявів патології нирково-видільної і серцево-судинної системи	Умовно допускається до занять до одного року, протягом якого здійснюється систематичне лікарсько-педагогічне спостереження. Динамічні спостереження	

Методика дослідження впливу тренувальних навантажень /х/

Спільно з педагогом намічається день обстеження і уточнюється зміст занять, вплив якого підлягає вивченню, воно повинно бути найбільш навантаженим для даного періоду тренування.

Відомості про зміст і тривалість окремих частин занять і всього заняття в цілому вплив якого вивчається, а також результати виконання вправ вносяться у нижчевказаний протокол.

Облік цих даних являється обов'язковим для правильної оцінки результатів лікарсько-педагогічних спостережень.

Проста методика визначення впливу фізичних навантажень, які застосовуються на тренуваннях, зводиться до наступного:

а) реєстрація кризового пульсу, артеріального тиску і дихання протягом періоду тренувального заняття;

б) визначення реакції на так назване додаткове навантаження до і після тренувального заняття.

А. до початку занять проводиться підрахунок пульсу за 10-секундним, а число дихання за 15-секундним відрізком часу до встановлення відносно стійких величин; артеріального тиску (А/Т) виміряється двічі з інтервалом 10-15 сек. Повторно визначення пульсу, дихання, А/Т проводяться: а) після окремих частин занять - у моменти; заздалегідь погоджених з педагогом /після вступної, підготовчої, основної і заключної частин/, б) по ходу виконання вправ /в інтервалах між ними/ у межах кожної частини занять/, в) безпосередньо по закінченню всього заняття.

Значна за обсягом та інтенсивністю навантаження у достатньо підготовлених юних спортсменів супроводжується стійкими і високими здвигами пульсу, А/Т і дихання.

Б. при проведенні випробувань з «додатковим» навантаженням до початку та після завершення тренувального заняття досліджуваного пропонується виконати одне із наступних навантажень: 20 присідань протягом

30 сек., 15-секундний біг на місці з максимально швидким темпом, біг на місці в темпі 18 кроків у хвилину – протягом 1 хвилини. Порядок проведення випробувань наступний: до заняття у досліджуваного визначається частота пульсу, дихання, А/Т. далі досліджуваний виконує «додаткове» навантаження, після чого щохвилинно протягом 2-4 хвилини визначається ті ж показники. На 8-10 хвилині після завершення занять повторюється «додаткове» навантаження, після якої у тому ж порядку реєструються всі показники.

Навіть при значному навантаженні тренування у добре підготовлених юнаків реакція на «додаткове» навантаження після занять не різко відрізняється від даних до занять.

При недостатній тренованості різко зростає пульсова реакція, ритм дихання, тоді як максимальний тиск стає нижчим, з'являється «ступінчастість»/

Схема протоколювання змісту занять

Назва спортивного
колективу _____

Дата обстеження _____ час
дня _____

Загальна оцінка проведення
занять _____

Температура _____ вологість _____ силу
вітру _____

Число учнів _____ прізвище
педагога /тренера/ _____

Частини заняття /тренування/	Зміст, перелік вправ або їх загальна характеристика	Число повторень кожної вправи або їх загальна тривалість	Загальне число вправ	Оцінка спортивно- технічних результатів	Щільність роботи у %
Розминка /вступна частина/					
Спеціальні вправи /підготовчі вправи/					
Основна частина					
Заключна частина					

Проведення випробувань з повторними навантаженнями

Перед початком випробувань у досліджуваного визначається частота пульсу, дихання, А/Т. Після чого він проводить звичайну для нього за тривалістю і змістом розминку /або вступну і підготовчу частини заняття/.

Підбір повторних навантажень здійснюється з урахуванням виду спорту: плавцям даються повторні запливи на 25-50 м, бігунам-спринтерам - повторні забіги на 30-50 м., а середньо викам – на 100-150 м. і т.д. Число повторень 3-4, інтервали між ними від 2 до 5 хвилин.

Безпосередньо після кожного повторення навантаження у спортсмена визначається пульс (у перші 10 сек.), А/Т (у наступні 10-20 сек.), дихання (в 10 або 15 сек.) на кожній хвилині протягом інтервалу відпочинку.

Показником хорошого адаптування до навантажень являються високі показники пульсу, А/Т, дихання.

Показники фізичного розвитку деяких груп юних спортсменів

Вік		Довжина тіла	Вага тіла	Обхват груд	Плечовий діаметр	Спірометр	Станова сила	Сила правої кисті
11 років	Плавання /дівчатка і дівчата/ Середньо-арифметична сигма	143.6 20 8.520	35.968 6.574	68.64 2 6.414	31.430 3.554	2037,3 491,2	46.450 21.490	18.320 6.000
12 років		148.1 00 10.72 0	41.788 7.884	72.85 6 6.138	32.128 3.990	2411,0 583,5	41.120 18.190	21.404 6.404
13 років		154.6 16 7.416	47.184 8.256	77.10 0 6.264	33.994 3.560	2715,0 587,5	54.780 25.360	24.472 6.798
14 років		158.0 56 6.412	50.630 7.098	79.28 8 5.382	34.202 3.681	3122,1 551,4	31.545 25.800	28.194 7.848
15 років		160.5 40 6.360	53.284 6.038	80.42 4 4.974	34.384 5.152	3131,3 512,8	60.500 26.700	24.750 6.996
16 років		161.8 80 5.644	56.976 5.252	30.26 0 13.13 0	34.47 6.440	3334,0 511,0	74.180 24.320	29.600 5.728
17 років		159.2 52 3.474	55.168 6.892	83.54 4 5.304	35.000 4.044	3375,2 347,4	100.32 0 21.370	28.500 41.412
Плавання /хлопчики і юнаки/								
11 років	Середньо-арифметична сигма	142.8 64 6.160	35.916 4.304	69.99 0 5.124		2364,1 464,000	46.915 13.100	20.852 5.604
12 років		147.2 20 6.228	38.184 5.840	7 2.410 5.960		2540,9 451,6	53.600 16.790	24.052 6.232
13 років		152.9 64 8.568	43.750 7.866	75.50 0 6.880		2880,0 605,6	71.620 30.320	27.776 8.346
14 років		130.2 20 8.728	49.380 8.792	78.79 0 7.570		3422,5 760,2	85.500 30.420	28.088 10.512
15 років		164.8 60	54.782 7.734	82.33 0		3766,3 769,2	91.840 35.940	38.716 10.512

ів		7.248		6.690				
16 рок ів		170.3 90 7.062	60.900 7.548	87.19 0 7.080		4310,0 846,3	120.43 0 38.640	44.836 10.480
17 рок ів		173.5 56 7.098	66.204 7.998	87.29 8 8.166		4576,0 666,5	130.38 0 37.540	47.150 8.490
Легка атлетика /дівчатка і дівчата/								
11 рок ів	Середньо- арифметич на сигма	145.6 38 8.184	38.325 9.585	70.33 8 5.616	33.087 4.212	2150,6 453,3	43.190 13.460	18.842 4.472
12 рок ів		148.8 20 7.865	39.624 6.828	71.64 8 5.392	34.054 4.672	2374,5 497,5	51.990 16.910	21.136 5.792
13 рок ів		154.3 08 7.290	44.220 7.168	75.57 6 5.072	35.453 4.908	2593,3 505,2	62.240 23.800	25.920 6.684
14 рок ів		158.8 12 5.754	50.220 6.232	79.65 6 5.226	37.640 4.539	2907,5 555,6	67.340 19.760	28.184 6.455
15 рок ів		159.7 96 5.328	53.370 7.075	81.33 6 5.136	37.762 3.996	2940,5 512,0	74.640 27.080	29.594
16 рок ів		162.0 30 5.964	55.750 6.700	82.34 0 4.324	38.702 3.746	3187,3 474,6	85.880 26.140	33.092 8.288
17 рок ів		163.7 04 1064	58.106 6.720	83.21 6 4.504	38.632 3.914	3234,1 424,8	84.500 24.800	34.452 8.320
18 рок ів		164.4 16 4.592	59.072 6.280	83.27 2 4.672	39.454 4.486	3313,4 508,8	86.360 24.660	35.900 7.752
Легка атлетика /хлопчики і юнаки/								
11 рок ів	Середньо- арифметич на сигма	144.9 00 6.960	37.675 6.129	70.75 0 7.122		2147,7 538,4	57.170 17.400	24.960 5.776
12 рок ів		146.5 48 7.584	37.330 5.660	80.76 4 5.523		2446,5 575,5	66.400 19.400	24.928 6.732
13 рок ів		153.3 02 8.286	43.090 8.280	74.62 0 6.910		2735,6 621,6	77.260 24.020	29.576 7.332
14 рок		161.6 52 10.260	51.300 10.260	72.67 2		3348,2 774,0	101.50 0	35.792 9.282

ів		9.672		7.596			34.000	
15 рок ів		168.1 82 7.974	59.210 9.852	34.54 0 6.426		3861,1 739,2	115.02 0 32.300	45.000 12.010
16 рок ів		171.1 98 6.680	62.887 8.281	87.09 0 5.831		4120,5 689,6	129.73 0 33.450	49.108 11.040
17 рок ів		173.9 56 6.680	65.924 7.200	88.62 2 5.142		4377,3 712,8	140.25 0 39.060	52.610 11.120
18 рок ів		174.1 48 5.964	67.355 7.525	89.73 8 5.948		4618,7 744,0	152.16 0 30.730	58.740 10.712
19 рок ів		177.5 76 6.196	70.614 9.934	10.13 8 5.280		4791,0 699,0	168.40 0 38.880	59.060 16.420
20 рок ів		175.3 92 4.372	71.040 6.108	91.80 0 5.256		5072,3 644,4	183.50 0 44.100	58.850 13.980
<i>Лижі /дівчатка і дівчата/</i>								
13 рок ів		153.6 34 6.828	44.956 7.956	74.12 8 5.706		2456,5 579,0	63.980 21.480	24.728 6.862
14 рок ів		156.4 14 6.444	47.908 7.923	77.37 0 8.730		2788,0 683,5	63.280 16.570	27.228 6.020
15 рок ів		158.5 36 5.164	52.118 7.104	80.98 4 5.820		2946,5 603,0	32.300 22.240	29.908 6.588
16 рок ів		159.4 16 4.632	54.944 5.234	81.16 6 5.016		3145,8 430,5	89.600 27.900	30.864 6.140
17 рок ів		160.0 00 6.804	56.300 5.436	32.70 0 4.092		3235,7 644,4	88.280 24.160	31.200 4.800
<i>Лижі /хлопчики і юнаки/</i>								
12 рок ів	Середньо- арифметич на сигма	143.6 16 7.468	37.204 5.380	70.02 8 4.232		2108,5 631,2	68.140 21.230	27.540 5.460
13 рок		150.2 02	31.232 5.908	74.69 6		2662,1 618,0	73.760 15.060	30.313 5.948
14 рок		156.7 40	47.222 8.418	76.99 0		2931,7 729,6	83.420 18.680	34.272 8.256

ів		8.436		7.970				
15 рок ів		163.4 34 7.818	53.944 8.178	82.33 4 6.078		3375,3 720,6	97.340 23.800	39.766 9.090
16 рок ів		163.1 19 6.272	58.836 6.492	85.79 8 5.376		3742,5 764,2	109.90 0 21.820	44.040 9.024
17 рок ів		169.0 24 5.916	59.644 6.900	86.55 0 5.514		4056,0 690,0	128.50 0 24.110	45.644 11.560
Баскетбол /дівчатка і дівчата/								
12 рок ів	Середньо- арифметич на сигма	149.2 58 8.172	40.774 7.962	72.53 2 5120	33.760 3.830	2399,5 615,5	43.240 15.230	18.916 4.492
13 рок ів		156.1 38 7.956	47.707 7.644	77.55 2 4.624	34.820 13.140	2794,5 558,5	55.360 16.260	23.068 5.352
14 рок ів		158.9 18 6.864	50.940 7.864	77.98 8 5.984	36.900 7.872	2313,5 543,5	62.720 14.570	25.000 5.228
15 рок ів		161.6 72 6.504	53.957 7.728	80.56 3 4.940	37.116 9.048	3047,5 560,0	67.742 17.234	27.368 5.616
16 рок ів		164.2 60 6.570	58.071 7.326	82.65 8 5.532	37.464 4.772	3270,5 552,0	69.714 17.892	29.996 6.913
17 рок ів		163.7 24 5.372	58.626 7.110	83.50 2 6.000	37.552 4.440	3181,0 535,5	68.940 14.630	30.914 6.228
18 рок ів		166.0 86 7.380	61.464 6.864	79.98 0 14.99 0	38.424 3.646	3375,5 510,9	76.500 12.580	32.016 6.252
Баскетбол /хлопчики і юнаки/								
12 рок ів	Середньо- арифметич на сигма	151.4 08 3.473	40.268 7.264	72.01 2 5.612		2639,5 640,5	57.400 15.310	23.644 5.332
13 рок ів		154.0 24 10.07 4	44.696 9.488	75.86 8 6.060		2916,5 897,6	73.694 24.052	27.266 6.972
14		161.5	51.156	79.01		3354,9	84.400	31.140

рок ів		64 8.352	10.288	0 7.890		843,200	23.780	8.544
15 рок ів		167.7 52 8.856	56.411 9.149	32.84 8 5.760		3721,8 800,1	95.280 22.820	37.396 9.664
16 рок ів		172.7 56 8.112	62.194 9.534	86.14 4 5.592		4199,0 843,5	104.12 0 25.780	46.080 9.900
17 рок ів		175.7 12 7.432	67.172 8.238	88.44 2 5.082		4582,1 789,6	127.67 0 24.280	49.340 11.320
18 рок ів		180.2 68 6.748	68.845 8.125	89.94 0 4.648		5008,4 952,2	149.50 0 19.080	51.804 9.280
Гімнастика /дівчатка і дівчата/								
11 рок ів	Середньо- арифметич на сигма	138.9 62 6.642	31.524 4.828	65.09 6 4.524	34.664 10.591	1844,5 636,0	52.844 17.160	18.724 6.968
12 рок ів		143.6 20 7.224	34.948 5.472	68.36 4 4.764	36.166 10.506	2054,9 416,8	53.300 19.140	20.300 6.712
13 рок ів		148.9 84 6.238	39.652 6.352	72.19 4 5.334	37.059 10.612	2424,5 504,0	63.908 22.184	24.044 9.624
14 рок ів		153.4 58 6.303	44.682 6.984	76.50 8 5.226	37.882 9.562	2638,0 526,0	75.104 21.086	24.808 6.000
15 рок ів		155.9 84 5.236	48.752 6.560	79.15 8 5.106		2771,8 448,2	77.820 26.250	28.024 6.564
16 рок ів		157.2 48 5.004	51.600 5.496	81.37 4 4.403	38.233 8.742	2886,5 497,5	78.900 26.060	31.108 6.636
17 рок ів		157.7 64 5.364	54.236 4.848	83.20 2 4.524	37.040 3.884	2983,4 502,5	82.850 25.605	30.500 7.600
18 рок ів		157.9 00 5.868	54.368 5.700	82.70 2 5.688	38.000 7.020	2920,5 567,0	39.000 23.720	30.368 6.068

Гімнастика /хлопчики і юнаки/								
11 рок ів	Середньо- арифметич на сигма	139.9 12 5.640	32.708 3.868	57.42 0 4.340		2077,3 370,8	69.860 15.440	22.080 5.720
12 рок ів		143.0 36 6.376	34.912 5.034	69.49 6 4.644		2225,5 473,0	67.350 20.010	25.456 5.928
13 рок ів		147.1 96 7.664	37.930 6.534	71.36 0 6.450		2644,9 515,4	79.860 24.840	24.908 7.000
14 рок ів		152.1 48 8.320	42.352 7.254	74.66 0 6.450		2760,5 572,0	89.620 26.940	30.950 7.422
15 рок ів		159.6 36 8.528	49.590 8.139	79.99 2 5.922		3169,7 722,4	108.42 0 29.550	37.184 8.550
16 рок ів		163.6 44 7.856	54.920 8.100	33.42 8 6.234		3520,0 671,3	117.94 0 33.650	42.012 10.160
17 рок ів		167.0 00 5.724	59.686 7.032	85.85 4 7.338		4138,5 661,2	136.58 0 28.560	45.628 9.096
18 рок ів		167.8 52 5.388	61.056 5.640	39.05 3 4.264		4211,7 760,8	148.00 33.820	44.652 8.484

Методи дослідження вестибулярної стійкості

Вестибулярний аналізатор дитини, на думку ряду авторів, досягає рівня дорослих приблизно до 11-12 років, при цьому у дівчат на 102 роки раніше. Враховуючи, що в групи для занять спортом відбирають дітей віком 8-9 років, треба підходити до результатів вестибулярного відбору обережно, так як при відповідному тренуванні координація може покращитися.

Перед тим, як проводити дослідження за допомогою проб, необхідно вивчити наявність у минулому і теперішньому захворювань верхніх дихальних шляхів і органу слуху, їх частоту і тривалість. Чи немає проявів головокружіння. Взаємозв'язок і взаємозалежність між захворюваннями органів слуху та верхніми дихальними шляхами добре невідомі.

Особливу увагу при опитуванні звернути на «укачивание» при їзді на міському, залізничному, водному та повітряному транспорті, а також непереносимість гойдалок і каруселей. Отримані дані дозволять у якійсь мірі попередньо характеризувати вестибулярний аналізатор дитини.

Для уточнення стану стато-кінетичної системи в цілому, а особливо вестибулярного апарату, рекомендується застосовувати наступні проби:

1. Випробування в положенні Ромберга.

Досліджуваного ставлять із заплющеними очима, із зімкнутими носками і п'ятками у вертикальне положення. Руки витягнуті вперед. Нестійкі і різкі відхилення тіла в ту чи іншу сторону характеризують порушення стато-кінетичної функції і зміну вестибулярного аналізатора /дисфункція, недостатній функціональний розвиток лабіринтів тощо/.

Для виявлення дітей з хорошим розвитком стато-кінетичної системи можна застосовувати пробу Ромберга з іншим її виконанням, при якій ступні ніг знаходяться одна перед іншою.

Розрізняють задовільне виконання проби /стійкість/ і незадовільне /нестійкість/.

2. Для виконання стану вестибулярного апарату застосовується також проба Яроцького – визначення тривалості зберігання рівноваги тіла під час безперервного оберту головою в одну сторону в темпі 2 рухи в секунду із заплющеними очима. Середній час зберігання рівноваги приблизно 20-27 сек.

3. Для випробування витривалості вестибулярного апарату можна застосувати «отолітову реакцію Воячека» /ОР/.

4. Дитина сідає на обертове креслоз нахиленим вперед 90 градусів тулубом із заплющеними очима. Виконується 5 оберстів за 10 сек. Після 5-ти секундної паузи пропонують випрямитися. Поява різкого відхилення тулуба з вегетативним синдромом /нудота, блювання, збліднення обличчя/ свідчать про функціональну слабкість вестибулярного апарату.

Необхідно відмітити, що кожна проба окремо, нажаль, не дає повної картини щодо стану вестибулярного апарату дитини. Лише комплексна оцінка може зорієнтувати для рекомендації до занять видами спорту з підвищеними навантаженнями на систему координації рухів.

**Перелік протипоказань та обмежень для залучення в дитячо-юнацькі
спортивні школи при різних захворюваннях органу слуху та
верхніх дихальних шляхів**

№ з/п	Найменування захворювань	Які види спорту протипоказані	Примітка
1	2	3	4
1.	Хронічна екзема предверіе носової порожнини	Заняття водними та зимовими видами спорту	Після виліковування показані всі види спорту
2.	Структури входу в ніс (звуження проствіту ноздрів від незначного до різького вираженого, майже повністю закриваючого вхід у відповідну половину носа)	При різко вираженій формі заняття протипоказані	Необхідне спеціальне лікування
3.	Різноманітні форми захворювання слизистої оболонки і кісток носової порожнини (катеральні, субтрофічні, атрофічні процеси, озена).	При наявності листрофічних явищ (озена) і розповсюдженості процесу на глотку, гортань заняття спортом протипоказані	Наполегливе лікування. При систематичних дистрофічних змін у виключних випадках допускаються заняття спортом з дозволу оториноларинголога.
4.	Захворювання носової перегородки (різна ступінь викривлення, поліпи, що кровоточать та інше)	Дозволені заняття всіма видами спорту	Динамічне споостереження. У виражених випадках рекомендується оперативне дікування.
5.	Гіпетрофія носових раковин (збільшення). Може бути истинное або ложное збільшення	Дозволені заняття всіма видами спорту	У необхідних випадках оперативне втручання
6.	Сінехії (орашение) у носовій порожнині	Дозволені заняття всіма видами спорту	
7.	Доброякісні новообразования носової порожнини (поліпи та інше)	Протипоказані водні та зимні види спорту	Інші види спорту з дозволу лікаря

8.	Серйозні, катаральні гайморити і фронтіти	Протипоказані водні та зимні види спорту	Нуждається в леченні
9.	Гнойні і змішані форми гайморитів, фронтитів і рецидивуючі після операції захворювань придаткових порожнин носа	Протипоказані водні та зимні види спорту	Інші види спорту по заключенню отітра. Нуждається в леченні. Динамічне спостереження.
10.	Атреция хоан. Одностороння чи двостороння. Часткове або повне закриття просвіту	При виражених ступінях заняття спортом не рекоомендуються	-
11.	Нервово-рефлекторні захворювання носової порожнини (вазоторний, астматичний, сенсорний та алергічний)	Показані заняття всіма видами спорту	Нуждається в лікуванні і спостереженні отітра.
12.	Носові кровотечі	При частих і тривалих кровотечах протипоказані важка атлетика, бокс, боротьба	Носові кровотечі можуть бути симптомом загального захворювання (захворювання крові та ін.). Консультації отітра, педіатра)
13.	Хронічні захворювання слизової оболонки глотки (простий катар, сухий та атрофічний)	Дозволені заняття всіма видами спорту	Рекомендується наполегливе лікування.
14.	Хронічні захворювання гортані (хронічний ларингіт), зумовлений доброякісними новообразованиями	При різькому ступіні порушення дихання протипоказані заняття всіма видами спорту. При відсутності порушень дихання заняття спортом допускаються.	У всіх останніх випадках консультації і спостереження отоларинголога
15.	Хронічні захворювання гортані (хронічні ларингіти), визвані різними паралічами гортанних м'язів	Протипоказані заняття всіма видами спорту	Консультація отолларинголога
16.	Склерома гортані	Протипоказані	Консультація

		заняття всіма видами спорту	отоларинголога
17.	Хронічні захворювання гортані (хронічний ларингіт), який не обумовлений причинами, які згадані у пунктах 17, 18, 19, а визвані катаральними субтрофічними і атрофічними процесами	Заняття спортом, як правило, не протипоказані	Спостереження і лікування у отоларинголога
18.	Заїканіє різних ступенів	Дозволені заняття всіма видами спорту	Лікування у отоларинголога і невропатолога
19.	Стійка і розповсюджена форма екземи вушної раковини або слухового проходу	Протипоказані заняття всіма видами спорту	Консультація у отоларинголога і дерматолога
20.	Сухі перфорації барабанних перепонок	Не рекомендуються заняття водними і зимніми видами спорту	Спостереження отіатру
21.	Хронічні негнойнні (катаральні, адгезивні) запалення середнього вуха зі стійкими порушеннями прохідності евстахієвої труби	При неглибокому односторонньому порушенні слухової функції можна дозволити заняття всіма видами спорту, окрім зимніх і водних	Спостереження отоларинголога
22.	Отосклероз і різноманітні форми прогресуючої тугосухості	При легкому ступені ураження слухової функції можливі заняття спортом, окрім водних і зимніх видів	Спостереження отіатра
23.	Різнманітні стійкі захворювання вестибулярної системи (захворювання Пенъера, лабіринти, лабіринтопатія та інші)	Заняття всіма видами спорту протипоказані	-

Матеріали Державного архіву Херсонської області: фонд Р-2239, оп. 1, спр. 368 Документы, приказы, положения, планы о работе детской спортивной школы, С. 1–5.

**Положение
о юношеской спортивной школе Министерства просвещения УССР**

I. Задачи школы

1. Юношеская спортивная школа организует занятия спортом с учащимися общеобразовательных школ, педучилищ и имеет следующие задачи:

а) воспитание советской учащейся молодежи в духе Беззаветной, любви и преданности Родине и Советскому правительству;

б) воспитание, здоровых, физически крепких, выносливых и дисциплинированных юношей и девушек, готовых к труду и защите Родины, активно участвующих в физкультурном движении Советского Союза;

в) подготовку квалифицированных молодых спортсменов на основе всестороннего физического развития;

г) подготовку общественных инструкторов и судей по видам спорта для коллективов физической культуры в школах.

II. Организация и структура школы

2. Юношеские спортивные школы создаются в системе Министерства просвещения Украинской ССР.

Министерство просвещения УССР устанавливает сеть и контингенты юношеских спортивных школ по согласованию 5С Комитетом по делам физкультуры и спорта при Совете Министров УССР.

3. Непосредственное руководство юношескими спортивными школами осуществляется областным, городским, районным, отделом народного образования.

Примечание: В крупных городах, имеющих районное деление, отделы народного образования, по согласованию с Министерством просвещения УССР и Комитетом по делам, физкультуры и спорта при Совете Министров УССР, могут создавать при наличии соответствующей базы центральную и районные спортивные школы.

4. Юношеская спортивная школа может вести работу по нескольким видам спорта (Комплексная школа) или по одному из видов спорта (специализированная школа).

5. Юношеские спортивные школы (комплексные и специализированные) делятся на следующие три категории:

- комплексні (I категорія – 400 і більше учнів, II категорія – від 200 до 400 учнів, III категорія – від 50 до 200 учнів);

- спеціалізовані (I категорія – 200 і більше учнів, II категорія – від 100 до 200 учнів, III категорія – від 50 до 100 учнів).

6. Комплексные спортивные школы имеют отделения по видам спорта. В специализированных школах и отделениях комплексных школ создаются классы по годам обучения 1-й год обучения – первый класс, 2-й год, обучения – второй класс, 3-й год обучения – третий класс.

Классы подразделяются на учебные группы в зависимости от возраста, пола и физической подготовленности учащихся. Численный состав учебных групп: в первом классе 12–15 человек, во втором классе 10–12 человек, в третьем классе 8–10 человек. К каждой учебной группе для проведения занятий прикрепляется отдельный преподаватель тренер.

При юношеской спортивной школе могут создаваться также подготовительные классы.

III. Руководство школой.

8. Юношескую спортивную школу возглавляет директор школы. Директор школы назначается, перемещается; увольняется приказом городского (областного) отдела народного образования, по согласованию с соответствующими комитетами по делам физкультуры и спорта.

9. Директор школы назначался из специалистов, имеющих физкультурное образование не ниже среднего и стаж педагогической работы не менее 5 лет.

10. Преподавательско-тренерский состав подбирается директором школы по согласованию с соответствующим комитетом по делам физкультуры и спорта и утверждается городским (областным) отделом народного образования.

Для осуществления общего руководства учебно-воспитательной работой в отделениях на одного из преподавателей возлагаются обязанности старшего преподавателя отделения. Исполнение обязанностей, завуча спортшколы возлагается на одного из преподавателей юношеской спортивной школы.

11. Для обсуждения программно-методических, вопросов, организации учебно-тренировочной и воспитательной работы при каждой школе создается педагогический совет под руководством директора школы в составе всех преподавателей-тренеров и врача, обслуживающего школу, а также родительский комитет из состава родителей учащихся школы в количестве 5–7 человек. В каждом классе из состава учащихся выбирается физорг, а в группе – староста, отвечающие за поддержание порядка и дисциплины в классе и группе.

IV. Состав учащихся юношеской спортивной школы и порядок приема в школу

12. В школе обучаются юноши и девушки в возрасте от 14 до 18 лет включительно. В подготовительные классы принимаются мальчики и девочки, в возрасте от 13 лет.

Примечание. В отделения по теннису, плаванию и шгурному катанию на коньках принимаются мальчики и ев очки 12 лет; в подготовительные классы по этим видам порта от 11 лет.

Учащимся, окончившим трехлетнюю программу спортшколы, разрешается продолжать свое спортивное совершенствование до окончания среднего, учебного заведения.

13. Юношеские спортивные школы комплектуются из учащихся семилетних и средних школ, педучилищ системы Министерства просвещения УССР.

14. Отбор учащихся для поступления в спортивную школу производится тренерско-преподавательским составом юношеских спортивных школ совместно с преподавателем физкультуры общеобразовательной школы, комсомольской организацией и школьным врачом.

15. В школу принимаются юноши и девушки, допущенное врачом специалистом по физкультуре к занятиям спортом, активно занимающиеся физической культурой, имеющие способность и склонность к занятиям одним из видов спорта, культивируемых в данной спортивной школе.

16. Поступающие в школу обязаны представить:

а) письменное заявление о приеме;

б) характеристику об общей и спортивной успеваемости с места учебы;

в) справку о сдаче норм БГТО или ГТО 1 ступени (в соответствии с возрастом). Это правило не распространяется на принимаемых в подготовительные классы спортивных школ.

Учащиеся принимаются и спортивную школу только с письменного согласия родителей и директоров учебных заведений, где они учатся.

17. Заявление о приеме рассматривается директоров юношеской спортивной школы, после чего поступающие допускаяется к приемным испытаниям. Приемные испытания проводятся тренерским составом соответствующего отделения школы по установленным нормативам, указанным в программах. Зачисление учащегося оформляется приказом

директора спортивной школы. От сдачи приемных испытаний освобождаются учащиеся, имеющие спортивный разряд.

18. Зачисление поступающих в тот или иной класс производится в зависимости от возраста и уровня их спортивной подготовленности.

V. Организация учебно-воспитательной работы

19. В конце каждого года поучения учащиеся сдают переводные испытания, а при окончании школы – выпускные. При переходе из подготовительных классов в основные, учащиеся, наравне с вновь поступающими, обязаны сдать испытания по нормативным, указанным в программе. Оканчивающие школу должны иметь результаты не ниже II–III разрядов единой Всесоюзной спортивной классификации.

20. Сроки проведения приемных и переводных испытаний, а также время каникул устанавливается городским (областным) отделом народного образования по согласованию с местным комитетом по делам физкультуры и спорта.

Примечание. Продолжительность годовых отпусков для руководящего и педагогического состава школы определяется в соответствии с положением об отпусках для руководящего и педагогического состава внешкольных учреждений.

21. Учебные занятия в юношеской спортивной школе проводятся по программам, утвержденным Всесоюзным Комитетом по делам физической культуры и спорта при Совете Министров СССР.

22. Учебные занятия в спортивной школе проводятся не реже двух раз в неделю до два часа, а в подготовительных классах – два раза в неделю по полтора часа.

Занятия с выдающимися юношами-спортсменами проводятся по индивидуальным планам.

23. Учебно-спортивная и воспитательная работа в школе проводится в форме:

- а) организованных учебных занятий;
- б) индивидуальных самостоятельных занятий и тренировок для учащихся старших возрастов;
- в) соревнования внутри школы, курсовых, классных, открытых, закрытых и открытых соревнований;
- г) соревнований с другими спортивными школами в виде матчевых встреч и первенств;
- д) классификационных соревнований.

24. Учащиеся юношеской спортивной школы выступают на соревнованиях и первенствах:

- а) за свою школу (коллектив физкультуры), в которой учатся, если соревнования проводятся между коллективами (командами) общеобразовательных школ;
- б) за юношескую спортивную школу, если соревнования проводятся между этими школами (командами);
- в) за город, район, область в составе сборных команд и школьников.

25. По окончании юношеской спортивной школы учащемуся выдается при наличии II–III спортивного разрядов свидетельство, а при наличии первого спортивного разряда – диплом.

Фамилии выпускников-отличников, чемпионов-рекордсменов Союза ССР, республики и области по видам спорта вносятся в книгу почета юношеской спортивной школы. Свидетельства или дипломы вручаются выпускникам в торжественной обстановке.

VI. Политико-воспитательная и массовая работа.

26. Юношеская спортивная школа ведет регулярную политико-воспитательную работу среди учащихся в тесном контакте с общеобразовательными школами и организациями ЛКСМУ, для чего:

- а) систематически организует беседы, лекции, доклады по вопросам физической культуры и спорта об успехах советского спорта, о моральном

облике советского спортсмена и т. д. и принимает активное участие в организации и проведении массовых спортивных мероприятий в своем районе (городе);

б) участвует в проведении массовых общественно-политических мероприятий и революционных праздников;

в) всемерно поощряет развитие общественной инициативы и самодеятельности среди учащихся, организует выпуск физкультурной стенной газеты, вечера, смотры, выставки достижений, школы;

г) организует показательные агитационные спортивные гимнастические выступления и праздники.

VII. Медицинский контроль.

27. В юношеской спортивной школе не менее трех раз в год проводится углубленный медицинский осмотр учащихся с антропометрическими намерениями.

Медицинский осмотр, проводится также перед всеми соревнованиями в соответствии с правилами соревнований по данному виду спорта, согласно инструкциям Всесоюзного Комитета по делам физкультуры и спорта и Министерств здравоохранения СССР.

На каждого учащегося заполняется врачебная карточка установленного образца, которая должна храниться в спортивной школе, в личном деле учащегося.

VIII. Права и обязанности учащихся юношеской спортивной школы

28. Учащиеся юношеской спортивной школы имеют право:

а) заниматься и выступать за спортивную школу в форме с эмблемой школы;

б) пользоваться принадлежащими или арендованным школой спортивными сооружениями и инвентарем;

в) выступать в соревнованиях за свою общеобразовательную школу;

г) преимущественного положения при поступлении в спортивную школу молодежи;

д) преимущественного положения при поступлении в физкультурные учебные заведения после окончания спортивной школы.

Учащиеся юношеской спортивной школы обязаны:

а) регулярно посещать занятия своего отделения в установленной спортивной форме;

б) сочетать занятия спортом с успешной учебой в общеобразовательной школе;

в) поддерживать внутренний распорядок и дисциплину в школе и в своем классе, беспрекословно выполнять распоряжения преподавателей, тренеров, физоргов и старост;

г) делиться своими знаниями в области спорта с младшими товарищами и помогать в работе коллектива физической культуры своей общеобразовательной школы (быть физоргом, помощником преподавателя физкультуры школы).

За нарушение правил внутреннего распорядка и недисциплинированность учащиеся могут быть временно отстранены от занятий или исключены из спортивной школы. За неуспеваемость или недисциплинированное поведение общеобразовательной школе учащиеся юношеской спортивной школы могут быть отозваны директором общеобразовательной школы.

IX. Планирование работы, учет и отчетность.

29. Планирование работы школы осуществляется руководством школы в соответствии с учебным планом, программ и материальными возможностями школы.

В годовом плане школы определяется: количество занимающихся по отделениям и классам, количество подготавливаемых спортсменов-разрядников

и значкистов ГТО, уровень рекордов и лучших спортивных достижений, участие в спортивных; мероприятиях района (города).

Примечание. В подготовительных классах планируется подготовка учащихся в объеме комплекса БГТО и ГТО I ступени.

30. Юношеская спортивная школа отчитывается о своей работе перед городским (областным) отделом народного образования, перед соответствующим комитетом по делам физкультуры и спорта и перед Министерством просвещения СССР. Отчеты представляются школой по установленной форме два раза в год.

31. Учет работы юношеской спортивной школы осуществляет руководство школы и педагогический состав отделения по видам спорта.

В юношеской спортивной школе ведутся следующие документы по учету текущей учебной работы:

- а) книга личного состава учащихся и личные карточки;
- б) журнал учета учебной работы, проводимых массовых Мероприятий, выступлений, соревнований, докладов и лекций;
- в) книга рекордов школы;
- г) журнал учета посещаемости и успеваемости учебных занятий отдельно для каждой группы;
- д) журнал-дневник учета работы преподавательско-тренерского состава.

Отчетность школы осуществляется по формам Всесоюзного Комитета по делам физкультуры и спорта при Совете Министров СССР в соответствии со специальной инструкций, а также указаниями Министерства просвещения УССР.

Х. Спортивный флаг, эмблема, форма школы

32. Юношеская спортивная имеет единый спортивный флаг, эмблему и форму, утвержденные Министерством просвещения УССР по согласованию с Комитетом по делам физкультуры и спорта при Совете Министров УССР.

XI. Бюджет, печать и штамп школы

32. Средства школы состоят из ассигнований отпускаемых областным (городским) отделом народного образования.

33. Распорядителем кредитов является директор спортивной школы.

Школа имеет печать и штамп, утвержденные областным (городским) отделом народного образования.

XII. Ликвидация школы.

34. Юношеская, спортивная школа может быть ликвидирована Министерством просвещения УССР с согласия Комитета по делам физкультуры и спорта при Совете Министров УССР.

Додаток № 11

Матеріали державного архіву Херсонської області: фонд Р-3876, оп. 1, спр. 253 Постановление Президиума Центрального совета Союза Спортивных обществ и организаций СССР и положения о проведении республиканских соревнований, 360–366 арк.

Согласовано с Союзом
Союза спортивных обществ
и организаций УССР

Утверждено коллегией
Министерства просвещения УССР
7 января 1966 г.

Положение
о детской спортивной школе Министерства просвещения УССР
(вводится в действие с 1 февраля 1966 г.)

I. Задачи школы.

1. Детская спортивная школа является внешкольным учреждением и призвана решать следующие задачи:

а) подготовку спортсменов высших разрядов, инструкторов-общественников и судей по спорту для организации спортивно-массовой работы в общеобразовательной школе и по месту жительства;

б) подготовку преданных Советской Родине, всесторонне развитых юных спортсменов, активных строителей коммунистического общества.

Детская спортивная школа оказывает всестороннюю организационную, методическую и практическую помощь общеобразовательным школам в развитии тех видов спорта, по которым детская спортивная школа проводит свою работу.

II. Организация и структура школы.

2. Детская спортивная школа может быть комплексной (проводить работу по нескольким видам спорта) или специализированной (по одному виду спорта).

Комплексная школа может иметь от двух до пяти отделений по видам спорта при условии, что каждое отделение комплектуется в составе не менее 8 учебных групп обоего пола и 4 учебных групп учащихся одного пола.

3. Отделения по видам спорта создаются с учетом местных условий, наличия спортивной базы и квалифицированных тренеров-преподавателей.

4. Количество отделений и учебных групп по видам спорта детской спортивной школы утверждается приказом по областному, Киевскому и Севастопольскому городским отделам народного образования по согласованию с соответствующим Советом Союза спортивных обществ и организаций.

5. Комплектование учебных групп осуществляется с учетом спортивной подготовленности, возраста и пола учащихся.

III. Руководство школой.

6. Руководство детской спортивной школой осуществляется отделом народного образования, в ведении которого она находится.

7. Детскую спортивную школу возглавляет директор, имеющий высшее специальное или педагогическое образование и опыт работы с детьми.

Директор несет ответственность за организацию и состояние всей учебно-воспитательной, методической, спортивно-массовой и хозяйственной работы, за подбор и расстановку тренерско-преподавательского состава и административно-хозяйственного персонала, за комплектование школы учащимися.

8. Заместитель директора по учебной части, там, где он предусмотрен в штатах, несет ответственность за организацию учебного процесса, работу тренеров-преподавателей, ведение учета успеваемости, зачисление и перевод учащихся в учебные группы, планирование учебной работы, за организацию

мероприятий по повышению квалификации тренеров-преподавателей, а также за методическую работу с ними.

9.Методист является помощником заместителя директора школы по учебной части по всем вопросам учебно-воспитательной, методической, организационной, спортивно-массовой и оздоровительной работы с учащимися.

10.Директору школы, заместителю директора по учебной части и методисту разрешается вести учебные занятия в своей школе не более двух часов в день с дополнительной оплатой за эту работу из расчета их тарифной ставки.

11.Тренерский состав школы комплектуется из специалистов, имеющих специальное образование и опыт работы с детьми. Тренеры несут ответственность перед администрацией школы и педагогическим советом за подготовку спортсменов высших разрядов, за правильное проведение учебно-тренировочной и воспитательной работы с учащимися.

Тренеры обязаны:

а) проводить учебно-тренировочные занятия с группами по утвержденному расписанию на высоком организационном и методическом уровне;

б) обеспечивать высокую спортивно-техническую, морально-волевую и общефизическую подготовку учащихся, прививать им навыки общественного инструктора и судьи по спорту;

в) постоянно повышать свой политический уровень и педагогическое мастерство;

г) систематически проводить воспитательную работу с учащимися, контролировать их успеваемость и поведение в семье, школе и общественных местах, прививать учащимся навыки личной и общественной гигиены;

д) следить за состоянием здоровья занимающихся, содействовать правильному формированию растущего организма, используя для этого средства как общей, так и специальной физической подготовки;

е) обеспечивать качественный отбор учащихся и их пребывание в составе школы;

ж) обеспечивать участие учащихся в спортивных соревнованиях и выступлениях, согласно утвержденному плану работы школы, своевременно оформлять спортивные разряды учащимся;

з) активно участвовать в общественной жизни школы, оказывать практическую и методическую помощь в работе учителей общеобразовательных школ по физической культуре.

При оценке работы тренеров необходимо учитывать сохранение контингента учащихся, выполнение ими контрольных нормативов, подготовку спортсменов старших разрядов и уровень спортивной подготовки выпускников, участие воспитанников в составе сборных команд, оказание помощи массовой школе.

12. В отделениях по видам спорта, имеющих трех и более тренеров, один из них назначается старшим.

13. В отделениях детской спортивной школы создается тренерский совет, возглавляемый старшим тренером. В состав совета входят тренеры, врач. Заседание тренерского совета проводится не реже одного раза в месяц. План работы тренерского совета утверждается дирекцией школы.

14. В обязанности тренерского совета входит:

а) рассмотрение и утверждение плана работы отделения;

б) осуществление мероприятий по повышению деловой квалификации тренеров;

в) обсуждение проведенных занятий;

г) утверждение сборных команд школы для участия в соревнованиях.

15. В ДСШ создается педагогический совет. В состав совета входят: директор (председатель), заместитель директора

VI. Обязанности и права учащихся школы.

32. Учащиеся детской спортивной школы обязаны:

а) систематически посещать занятия в детской спортивной школе, успешно заниматься, поддерживать порядок и дисциплину в группе, активно участвовать в проводимых школой мероприятиях;

б) сочетать занятия в спортивной школе с успешной учебой в общеобразовательной школе;

в) в период обучения в школе сдать нормы комплекса БГТО и ГТО;

г) выполнить нормы спортивного разряда согласно программе;

д) быть активным помощником учителя физической культуры общеобразовательной школы в проведении уроков физической культуры и внеклассной спортивно-массовой работы;

е) получить звание инструктора-общественника и судьи по спорту;

ж) своевременно проходить медицинский осмотр, соблюдать правила личной и общественной гигиены.

33. Учащиеся детской спортивной школы имеют право:

а) выступать в соревнованиях коллектива общеобразовательной, спортивной школы Министерства просвещения УССР и в командах шефствующей организации (при наличии разрешения директора ДСШ и соответствующего отдела народного образования);

б) пользоваться спортивной формой, инвентарем, учебным оборудованием и пособиями, принадлежащими школе.

34. За хорошие спортивные успехи, отличное поведение и дисциплину учащиеся ДСШ поощряются: объявлением благодарности, занесением в книгу почета школы, награждением грамотой и памятным подарком.

35. За нарушение внутреннего распорядка, плохую дисциплину и неуспеваемость в ДСШ или общеобразовательной школе к учащимся могут применяться меры дисциплинарного взыскания, общественное порицание, выговор, вплоть до отчисления из детской спортивной школы.

VII. Медицинский контроль.

36. Медицинский контроль в детской спортивной школе проводится врачебно-физкультурным диспансером или кабинетом врачебного контроля поликлиники, согласно действующему Положению о медицинском контроле занимающихся физической культурой и спортом, утвержденному Министерством здравоохранения СССР от 17 июля 1962 г. № 360.

37. На каждого учащегося заполняется врачебно-контрольная карточка установленного образца, которая хранится в личном деле учащегося.

VIII. Планирование, учет и отчетность.

38. Детская спортивная школа должна иметь следующую документацию: а) учебные планы и программы для ДСШ по видам спорта; б) расписание учебно-тренировочных занятий, общий годовой план работы ДСШ, планы работ родительского, тренерского и педагогического советов; графики прохождения программного материала в учебных группах, поурочные планы-конспекты, индивидуальные планы тренировок для старших разрядников; обязательства тренеров по подготовке разрядников; сводный перспективный план подготовки спортсменов старших разрядов; графики учета показателей роста общефизической и технической подготовленности учащихся; в) журналы учета учебной работы, протоколы соревнований и матчевых встреч, книгу учета разрядников и книгу рекордов школы; г) книгу приказов, книгу внутришкольного контроля, контрольно-визитационную книгу, книгу протоколов тренерского и педагогического совета, табеля работы тренеров, списки учащихся школы по отделениям и группам, заявления о приеме в ДСШ, личные карточки, врачебно-контрольные карточки учащихся, листки по учету кадров и трудовые книжки руководящего, тренерского состава и обслуживающего персонала.

39. Детская спортивная школа один раз в год отчитывается перед областным (городским) отделом народного образования, Министерством

просвещения УССР и Советом Союза спортивных обществ и организаций УССР по установленной форме статистической, отчетности.

IX. Финансирование и штаты. Материальная база

40. Финансирование детской спортивной школы осуществляется отделом народного образования, в ведении которого она находится. Выделяемые на содержание школы средства расходуются в соответствии с утвержденной сметой.

41. Штаты административного и обслуживающего персонала школы утверждаются Министерством просвещения УССР в установленном порядке.

42. Фонд заработной платы тренерско-преподавательскому составу утверждается в соответствии с планом спортивной специализации школы в пределах бюджетных ассигнований для внешкольных учреждений соответствующими исполкомами Советов депутатов трудящихся по представлению органов народного образования.

43. Детская спортивная школа может иметь свою материальную базу (помещение школы, спортивные залы, стадион, бассейны, площадки, лыжные и велосипедные базы, лодочные станции и т. д.) или пользоваться арендованными спортивными сооружениями.

44. Для участия в спортивных соревнованиях школа может иметь спортивную форму, обувь и спортивный инвентарь.

X. Порядок организации и ликвидации детской спортивной школы

45. Детские спортивные школы открываются по решению исполкомов областных, Киевского и Севастопольского городских Советов депутатов трудящихся по представлению исполкомов районных (городских) Советов депутатов трудящихся в пределах народнохозяйственного плана и по согласованию с Министерством просвещения УССР.

46. Детская спортивная школа может быть ликвидирована или реорганизована исполкомом Совета депутатов трудящихся только по

согласованию с Министерством просвещения УССР.

XI. Флаг, эмблема

47. Детская спортивная школа должна иметь спортивный флаг, эмблему, которые утверждаются отделом народного образования, в ведении которого находится школа.

Додаток № 12

Фото з матеріалів державного архіву Херсонської області: фонд Р-2004, оп. 1, спр. 61 Приказы и Постановления Комитета по физической культуре и спорту при Совете Министров СССР и УССР, С. 1-24

УТВЕРЖДАЮ:

Председатель Комитета
физической культу-
ры и спорту при Совете
Министров СССР

С. Павлов

УТВЕРЖДАЮ:

Секретарь В Ц С П С Министр просвещения
С С С Р

В. Богатиков

УТВЕРЖДАЮ:

М. Прокофьев

СОГЛАСОВАНО: зам. министра финансов
С С С Р

М. Рябова

10 февраля 1970 года

- ТИПОВОЕ ПОЛОЖЕНИЕ
О ДЕТСКО-ЮНОШЕСКОЙ СПОРТИВНОЙ ШКОЛЕ (ДЮСШ)

I. Общие положения.

1. Детско-юношеская спортивная школа является внешкольным учреждением и призвана:

осуществлять подготовку всесторонне развитых юных спортсменов высокой квалификации, обеспечивать укрепление их здоровья и разностороннее физическое развитие;

готовить из числа юных спортсменов инструкторов-общественников и судей по спорту;

оказывать помощь общеобразовательной школе в организации спортивно-массовой работы.

II. Организация, структура и штаты школы.

2. Детско-юношеские спортивные школы создаются в системе Министерства просвещения СССР, Министерства путей сообщения СССР, профсоюзов и других ведомств и организаций как в городах, так и в сельских местностях.

3. Детско-юношеские спортивные школы открываются:

а) в системе Министерства просвещения СССР - решением министерств просвещения /народного образования/ союзных республик по представлению нижестоящих органов народного образования, согласованному с соответствующим комитетом по физической культуре и спорту;

б) в системе профсоюзов - решением республиканских, краевых, областных советов профсоюзов - при советах добровольных спортивных обществ, на предприятиях, в учебных заведениях;

в) в системе Министерства путей сообщения СССР - решением Главного управления учебными заведениями МПС по представлению отделов учебных заведений управлений железных дорог, согласованному с соответствующими комитетами по физической культуре и спорту;

г) в системе других ведомств - решением соответствующих органов, согласованным с местными комитетами по физической культуре и спорту.

4. Детско-юношеские спортивные школы, независимо от ведомственной подчиненности, действуют на основании настоящего Положения.

Примечание Республиканские, центральные, краевые, областные и окружные ДЮСШ создаются и работают по положениям, утверждаемым министерствами просвещения (народного образования) союзных республик по согласованию с соответствующими финансовыми органами.

5. Детско-юношеская спортивная школа имеет два или более отделений по видам спорта.

Отделения по видам спорта создаются с учетом местных условий, при наличии собственной или арендуемой спортивной базы и квалифицированных тренерских кадров.

Отделения имеют учебные группы, формирование которых осуществляется с учетом уровня спортивной подготовленности, возраста и пола учащихся. Наполняемость учебных групп и режим учебно-тренировочной работы в ДЮСШ прилагаются (приложение №1).

Количество отделений по видам спорта и количество учебных групп в каждом отделении устанавливаются организацией, решением которой создается школа, по согласованию с соответствующим комитетом по физической культуре и спорту.

Примечание: Учитывая специфику работы ДЮСШ в сельской местности, соответствующая ДЮСШ может создавать учебные группы-филиалы непосредственно в школах.

6. Штаты ДЮСШ утверждаются в установленном порядке.

Численность тренерско-преподавательского состава ДЮСШ определяется исходя из количества учащихся, а также числа учебных групп и общего количества учебных часов, предусмотренных программами для детско-юношеских спортивных школ по видам спорта.

III. Комплектование и выпуск.

7. Детско-юношеская спортивная школа комплектуется из числа наиболее способных к спорту учащихся общеобразовательных школ, школ-интернатов, учебных заведений профессионально-технического образования, средних специальных учебных заведений и из числа молодежи, работающей на производстве.

Примечание: ДЮСШ системы Министерства просвещения СССР комплектуется из числа учащихся общеобразовательных школ и школ-интернатов всех типов системы этого министерства. Учащиеся, занимающиеся в ДЮСШ системы Министерства просвещения СССР, перешедшие в учебные заведения профессионально-технического образования, в средние специальные и высшие учебные заведения или на производство, могут продолжать заниматься в этой ДЮСШ и выступать за нее до выпуска из школы.

8. Возраст поступающих в детско-юношескую спортивную школу должен соответствовать требованиям, указанным в приложении №1.

3.

9. Комплектование отделений осуществляется в соответствии с требованиями методических писем по отбору учащихся в детско-юношеские спортивные школы, одобренными Комитетом по физической культуре и спорту при Совете Министров СССР.

При комплектовании особое внимание уделяется поиску и отбору наиболее способных детей и подростков, для чего тренеры-преподаватели ДЮСШ посещают уроки физической культуры в школах и других учебных заведениях, спортивные соревнования, организуют подготовительные группы в общеобразовательных школах и других учебных заведениях и сдачу учащимися контрольных нормативов.

Комплектование детско-юношеской спортивной школы производится ежегодно в сентябре - октябре.

10. Поступающие в детско-юношескую спортивную школу учащиеся подают заявления, в которых, кроме личной просьбы, должно иметься согласие родителей, разрешение директора школы или другого учебного заведения, а также рекомендация учителя физической культуры.

11. Поступающие в школу распределяются по группам начальной подготовки для прохождения испытательного срока в течение одного учебного года. По окончании этого срока решением педагогического совета ДЮСШ учащиеся, выполнившие установленные требования, комплектуются в учебные группы для продолжения обучения. Состав укомплектованных групп оформляется приказом директора детско-юношеской спортивной школы.

12. Условия перевода учащихся в последующую группу, а также требования по спортивной подготовке к выпускникам определяются учебными программами по видам спорта.

Разрядность учебной группы определяется Единой всесоюзной классификационной программой, по которой группа готовится выступать.

Для тарификации учебной группы необходимо, чтобы все занимающиеся в ней, как правило, имели предшествующий разряд.

Учащиеся, не выполнившие установленные программой требования для данной учебной группы по окончании учебного года в последующую группу переводятся и могут быть отчислены из детско-юношеской спортивной школы.

Учащиеся детско-юношеской спортивной школы могут обучаться в ней до 18-летнего возраста включительно.

13. Окончившими детско-юношескую спортивную школу считаются учащиеся, выполнившие программные требования.

Выпускникам детско-юношеской спортивной школы по решению педагогического совета выдается свидетельство об окончании школы с указанием уровня спортивной подготовки, а также удостоверение общественного инструктора и судьи по спорту.

14. В целях дальнейшего повышения спортивного мастерства учащихся (членов сборных команд), окончивших детско-юношескую спортивную школу системы профсоюзов, создается группа спортивного совершенствования по виду спорта, в которой выпускники могут заниматься до 20-летнего возраста включительно.

Такие группы могут создаваться в детско-юношеских спортивных школах системы Министерства просвещения СССР и Министерства путей сообщения СССР по договоренности с добровольным спортивным обществом.

Оплата труда тренеров-преподавателей, ведущих занятия в этих группах, производится соответствующим добровольным спортивным обществом.

Учащиеся, занимающиеся в группе спортивного совершенствования детско-юношеской спортивной школы системы этих министерств, могут состоять, с их согласия, членами того ДСО, которое оплачивает тренеров-преподавателей данных групп.

При отсутствии групп спортивного совершенствования выпускники детско-юношеской спортивной школы, имеющие высокие спортивные показатели, решением педагогического совета и соответствующего комитета по физической культуре и спорту направляются в спортивную школу молодежи или школу высшего спортивного мастерства.

IV. Организация учебно-тренировочных занятий.

15. Учебно-тренировочные занятия в отделениях по видам спорта проводятся по учебным планам, рассчитанным на 52 недели, и учебным программам.

16. Основными формами учебно-тренировочных занятий в детско-юношеской спортивной школе являются занятия в учебных группах, тренировки по индивидуальному плану (для занимающихся по программам высших разрядов), учебно-тренировочный процесс в оздоровительно-спортивном лагере и на учебно-тренировочных сборах, участие в соревнованиях.

17. Для обеспечения круглогодичных учебных занятий и активного отдыха учащихся в период зимних и летних каникул организуются оздоровительно-спортивные лагеря.

V. Воспитательная работа.

18. Детско-юношеская спортивная школа проводит воспитательную работу с юными спортсменами по единому плану, утверждаемому директором школы, в процессе учебно-тренировочных занятий, соревнований, а также в свободное от занятий время путем:

- организации самостоятельного коллектива учащихся;
- проведения специальной разъяснительной работы о моральном облике советского спортсмена;
- пропаганды славных традиций советского спорта;
- вовлечения юных спортсменов в общественно полезный труд, в том числе по укреплению материально-спортивной базы;
- привлечения учащихся ДЮСШ к спортивно-массовой работе в общеобразовательной школе и других учебных заведениях.

Примечание: Участие учащихся ДЮСШ в организации спортивно-массовой работы в общеобразовательной школе и других учебных заведениях, проведение занятий в спортивных секциях, выполнение поручений в качестве общественных инструкторов и судей по спорту являются формами общественной нагрузки.

VI. Руководство школой.

19. Детско-юношескую спортивную школу возглавляет директор, назначаемый из числа специалистов, имеющих высшее физкультурное или педагогическое образование и опыт работы с детьми.

Директор несет ответственность за организацию всей работы школы.

20. Заместитель директора ДЮСШ по учебной части назначается из числа опытных специалистов, имеющих высшее физкультурное образование. Он несет ответственность за организацию учебного процесса, работу и повышение квалификации тренеров-преподавателей, комплектование учебных групп, планирование учебной работы (составление расписания учебных групп, графиков календарей спортивных соревнований, утверждение учебной документации в отделениях).

21. Назначение и увольнение директора и заместителя директора по учебной части производится организацией, в непосредственном ведении которой находится школа.

22. Инструктор-методист назначается из числа специалистов, имеющих, как правило, высшее физкультурное образование.

Инструктор-методист непосредственно подчиняется заместителю директора школы по учебной части и несет ответственность за ведение учебно-воспитательной, методической, организационной, спортивно-массовой и оздоровительной работы с учащимися.

23. Директору, заместителю директора по учебной части и инструктору-методисту разрешается вести учебные занятия в своей школе в среднем не более двух часов в день (50 часов в месяц), с оплатой из расчета ставок тренеров-преподавателей.

24. В отделениях, где работает три и более тренера-преподавателя, один из них приказом директора школы назначается старшим.

Старший тренер-преподаватель несет ответственность за правильное комплектование отделения учащимися, организацию и планирование учебного процесса в отделении, ведение учета, проведение мероприятий по повышению квалификации тренеров-преподавателей.

25. Тренерско-преподавательский состав школы комплектуется из числа специалистов, имеющих, как правило, физкультурное образование.

Тренеры-преподаватели несут ответственность за правильное комплектование учебных групп, подготовку высококвалифицированных юных спортсменов, инструкторов-общественников и судей по спорту, правильное ведение учебно-тренировочной и воспитательной работы с учащимися.

Тренеры-преподаватели систематически повышают свою квалификацию, принимают участие в методических конференциях по вопросам современной методики обучения и тренировки, разрабатывают отдельные вопросы методики обучения и тренировки по своему виду спорта, оказывают помощь общеобразовательным школам и другим учебным заведениям в организации и проведении учебно-тренировочной и воспитательной работы, проводят там показательные занятия в спортивных секциях.

26. Для проведения занятий в учебных группах могут привлекаться специалисты по другим видам спорта, в том числе по художественной гимнастике, акробатике, а также специалисты по хореографии. Эти занятия проводятся в пределах количества часов, предусмотренных учебным планом и программой для данной учебной группы.

Оплата труда таких специалистов производится по ставкам заработной платы, установленным для тренеров-преподавателей по спорту.

27. Работа тренерско-преподавательского состава ДЮСШ оценивается с учетом следующих показателей:

стабильности состава учебных групп;

выполнения учащимися контрольных нормативов;

подготовки спортсменов старших разрядов и уровня спортивной подготовки выпускников, а также количества спортсменов, переданных в последующие по уровню подготовки учебные группы;

результатов, показанных учащимися на соревнованиях от районных до всесоюзных;

подготовки из числа учащихся инструкторов-общественников и судей по спорту;

помощи общеобразовательным школам и другим учебным заведениям в организации проведения оздоровительно-спортивной работы с учащимися.

28. Работники ДЮСШ за успешную работу представляются к присвоению званий: "Заслуженный тренер СССР", "Заслуженный тренер республики", "Заслуженный учитель республики", к награждению значками: "Отличник физической культуры", "Отличник просвещения", грамотами и другим видам поощрения.

29. В детско-юношеской спортивной школе создается педагогический совет. В состав совета входят: директор (председатель совета), заместитель директора по учебной части, инструктор-методист, старшие тренеры-преподаватели, тренеры-преподаватели, врач, председатель родительского комитета.

В состав педагогического совета могут входить представители органа народного образования, физкультурных, профсоюзных, комсомольских и других общественных организаций.

На своих заседаниях совет обсуждает вопросы учебной, воспитательной, методической, спортивно-массовой работы, врачебного контроля и др.

30. В детско-юношеской спортивной школе создается родительский комитет, который оказывает руководству и тренерско-преподавательскому составу школы помощь в организации воспитательной работы, оздоровительно-спортивного лагеря, укреплении материально-спортивной базы и т.д.

31. В учебных группах из числа учащихся избираются старосты (капитаны), которые объединяются в совет старост (капитанов).

Совет старост (капитанов), являясь органом самоуправления, участвует в организации и проведении внутришкольных соревнований, праздников и вечеров, организует выпуск стенной печати, следит за соблюдением порядка в школе.

УП. Обязанности и права учащихся.

32. Учащиеся детско-юношеской спортивной школы обязаны: систематически посещать учебные занятия, поддерживать порядок и дисциплину в школе, выполнять указания руководителей и тренеров-преподавателей;

сочетать занятия в ДЮСШ с успешной учебой в общеобразовательной школе или другом учебном заведении, с успешным трудом на производстве;

постоянно совершенствовать спортивное мастерство;

в своем поведении равняться на лучших советских спортсменов, поддерживать и умножать лучшие традиции своего спортивного коллектива;

активно участвовать в политико-воспитательных мероприятиях, проводимых в ДЮСШ;

выступать в соревнованиях за детско-юношескую спортивную школу, организацию (ведомство, ДСО), в ведении которой создана школа, и добиваться лучших спортивных результатов;

получить звание инструктора-общественника и судьи по спорту;

быть активным помощником преподавателя физической культуры в общеобразовательной школе или другом учебном заведении;

своевременно проходить медицинский осмотр и соблюдать правила личной гигиены.

33. Учащиеся ДЮСШ имеют право:

пользоваться инвентарем, оборудованием, спортивной формой и спортивными сооружениями, принадлежащими школе, а также организации (ведомству), в ведении которой она находится;

принимать участие в работе совета старост (капитанов).

Занимающимся в детско-юношеской спортивной школе выдается билет учащегося школы.

34. За хорошие спортивные успехи, примерное поведение и активное участие в общественной жизни, учащиеся детско-юношеской спортивной школы поощряются: занесением в "Книгу почета" школы; награждением грамотой, памятным подарком, объявлением благодарности.

35. За нарушение правил внутреннего распорядка и неуспеваемость к учащимся могут применяться меры дисциплинарного взыскания, вплоть до отчисления из ДЮСШ.

УШ. Медицинский контроль.

36. Медицинский контроль в детско-юношеской спортивной школе осуществляется врачебно-физкультурным диспансером, кабинетом врачебного контроля поликлиники или врачом ДЮСШ, согласно Положению о медицинском контроле над занимающимися физической культурой и спортом, утвержденному Министерством здравоохранения СССР, 9 ноября 1966г. № 826.

На каждого учащегося в ДЮСШ заполняется врачебно-контрольная карточка установленного образца, которая хранится в его личном деле.

IX. Документация школы.

37. Детско-юношеская спортивная школа должна иметь следующую документацию:
 годовой план учебно-тренировочной, воспитательной работы, проведения спортивных соревнований, осуществления медицинского контроля над занимающимися;

учебные планы и учебные программы для детско-юношеской спортивной школы по видам спорта;

перспективный план подготовки спортсменов;

график прохождения учебного материала в отделениях и учебных группах, месячный и поурочные планы на основе учебных программ;

распределение учебных групп между тренерами-преподавателями и определение их недельной и годовой нагрузки;

журналы: учета учебной работы, учета входящей и исходящей документации; книги: приказов, рекордов школы, учета разрядников, учета инструкторов-общественников и судей по спорту; дневники, протоколы соревнований и таблицы работы тренеров-преподавателей;

список учащихся школы по отделениям и учебным группам и их заявления о приеме, личные карточки и врачебно-контрольные карты учащихся;

личные листки по учету кадров руководящего, тренерско-преподавательского состава и обслуживающего персонала.

Форма журнала учета работы учебной группы детско-юношеской спортивной школы, личной карточки учащегося с заявлением о приеме в ДЮСШ билета учащегося ДЮСШ прилагаются (приложение №2).

X. Материальная база.

38. Финансирование детско-юношеской спортивной школы осуществляется организацией, в непосредственном ведении которой находится школа. Выделяемые средства на содержание школы расходуются в соответствии с утвержденной сметой.

39. Детско-юношеская спортивная школа может иметь помещения, залы, площадки, бассейны, кино-фотолаборатории, учебно-спортивный инвентарь, оборудование в объеме, необходимом для нормального ведения учебно-спортивной работы.

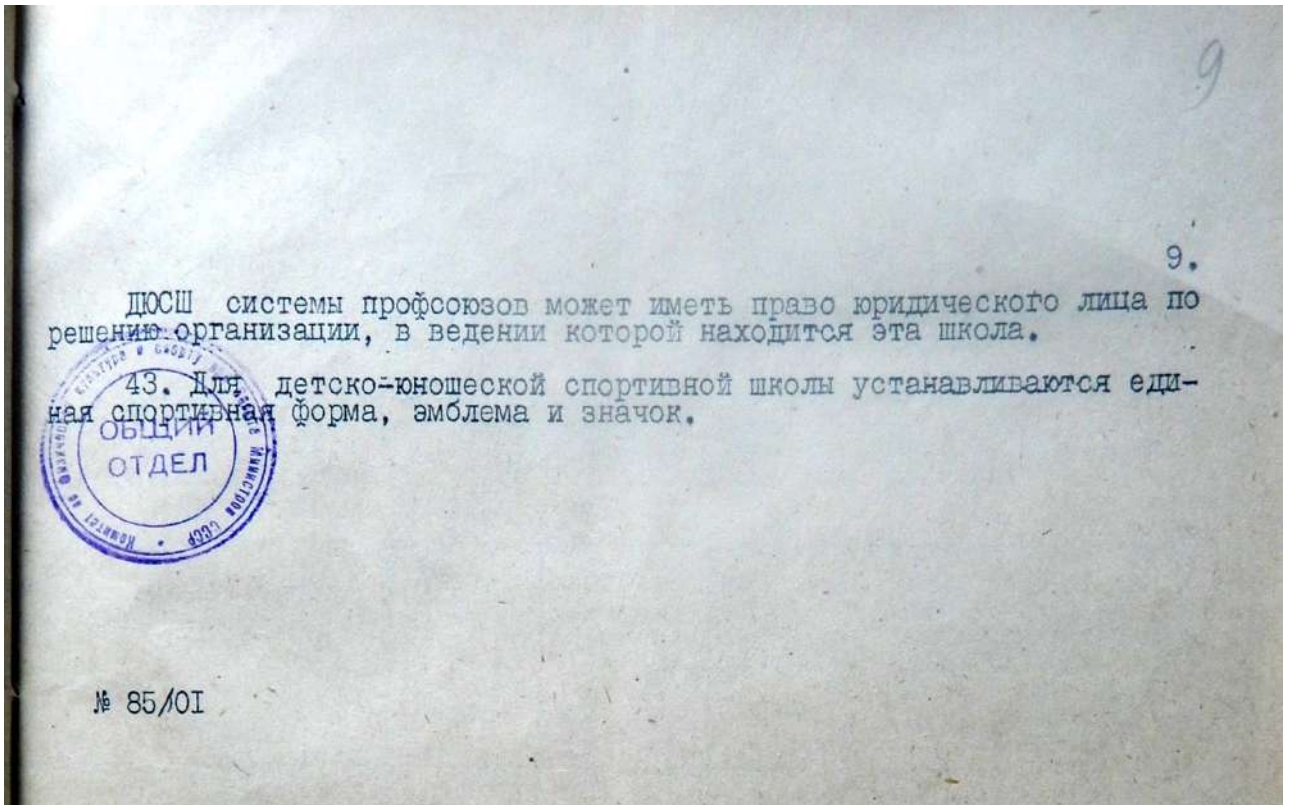
В случае отсутствия собственных спортивных сооружений в смете детско-юношеской спортивной школы предусматриваются расходы на их аренду.

40. Для участия в спортивных соревнованиях детско-юношеская спортивная школа должна иметь спортивную форму и обувь в соответствии с прилагаемым табелем спортивного инвентаря, оборудования, спортивной формы и обуви (приложение №3).

XI. Отчетность и юридические права школы.

41. Детско-юношеская спортивная школа ежегодно отчитывается перед организацией, в непосредственном ведении которой она находится, и соответствующим комитетом по физической культуре и спорту по форме 5-ФК статистической отчетности.

42. Детско-юношеская спортивная школа имеет право юридического лица.

10

Приложение МІ

к Положению о детско-юношеской
спортивной школе

НАПОЛНЯЕМОСТЬ УЧЕБНЫХ ГРУПП И РЕЖИМ
УЧЕБНО-ТРЕНИРОВОЧНОЙ РАБОТЫ В ДЮСШ

Наименование групп	Число групп	Возраст учащихся (лет)	Кол-во учащихся в группе	Число занятий в неделю	Продолжительность одного занятия (в академических часах)
I	2	3	4	5	6
<u>АКРОБАТИКА</u>					
начальной подготовки (II и III юн. разрядов)	3	11-12	15	3	2
юн. разряда	2	13-14	15	4	2
и I разряда	2	14-15	10	4	3
кандидатов в мастера спорта	1	16-18	5	5	3
требование к выпускникам - выполнение норматива кандидата в мастера спорта.					
<u>БОКС</u>					
начальной подготовки	3	12-14	20	2	2
младшая (Шюн. разряд)	3	14-15	15	3	2
средняя (II юн. разряд)	2	15-16	12	4	2
старшая (I юн. разряд)	1	17-18	10	5	2
спортивного совершенствования	1	17-18	6	5	3
требование к выпускникам - выполнение норматива I разряда.					
<u>БОРЬБА КЛАССИЧЕСКАЯ, ВОЛЬНАЯ, САМБО.</u>					
начальной подготовки	4	12-13	20	3	2
юн. разряда	4	14-15	14	3	3
юн. разряда	3	16-17	10	4	3
разряда	2	17-18	6	4	4

11

-2-

I	2	3	4	5	6
Требование к выпускникам - выполнение норматива I разряда.					
<u>ВОЛЕЙБОЛ, БАСКЕТБОЛ.</u>					
Начальной подготовки	6	11-12	20	3	2
Подростковая	4	13-14	18	3	3
Младшая юношеская	4	15-16	15	4	3
Старшая юношеская	4	17-18	15	5	3
Требование к выпускникам - выполнение норматива I юношеского или II разряда.					
<u>ВОДНОЕ ПОЛО.</u>					
Начальной подготовки	4	11-12	16	3	2
Подростковая	3	13-14	14	3	3
Младшая юношеская	2	15-16	12	4	4
Старшая юношеская	1	17-18	12	5	4
Требование к выпускникам - выполнение норматива I разряда.					
<u>ВЕЛОСИПЕДНЫЙ СПОРТ.</u>					
Начальной подготовки	5	13-14	12-14	3	3
Юн., III и II разряда	4	15-16	10-12	3	4
II и I разряда	3	16-17	8	4	4x/
I разряда и кандидатов в мастера спорта	2	17-18	6	5	4
x/ длительность занятий на треке не должна превышать 4 часа.					
Требование к выпускникам - выполнение норматива кандидата в мастера спорта.					
<u>ГИМНАСТИКА (художественная)</u>					
Начальной подготовки (II юн. разряда)	3	10-11	20	3	2
I юн. разряда	3	11-12	15	3	3
II разряда	2	13-14	12	4	3
I разряда	2	14-15	10	4	4
Мастеров спорта	1	16-18	6	5	4
Требование к выпускникам - выполнение норматива мастера спорта.					

3.

I	2	3	4	5	6
<u>ГИМНАСТИКА СПОРТИВНАЯ</u>					
✓ Возраст учащихся					
	юноши	девушки		юноши	девушки
Начальной подготовки	3/3 с9	с 8	15	2	2
Юниорский гимнаст"	3/3 с10	с 9	15	3	3
разряда	3/3 с12	с 11	12	3	4
разряда	2/2 с13	с 12	8	4	3
разряда	2/2 с15	с 13	6	4	4
кандидатов в мастера спорта	1/1 с17	с 14	4	5	5
Мастеров спорта	1/1 с18	с 15	3-4	5	5
<p>При расчёте ассигнований по гимнастике часы учебных занятий должны быть удвоены с учетом оплаты хореографов, аккомпаниаторов и преподавателей акробатики.</p> <p>Требование к выпускникам - выполнение нормативов: юноши - I разряда или кандидата в мастера спорта, девушки - кандидата в мастера спорта или мастера спорта.</p>					
<u>ГРЕБЛЯ НА БАЙДАРКАХ И КАНОЭ</u>					
Начальной подготовки /II юн. разряда/	4	13-14	15	3	2-2,5
Младшая /I юн. разряд/	3	15-16	10	4	3
Старшая /I разряда/	2	17-18	8	5	4
Требование к выпускникам - выполнение норматива I разряда.					
<u>ГРЕБЛЯ АКАДЕМИЧЕСКАЯ</u>					
Начальной подготовки	6	13-14	10-12	3	2-2,5

4.

I	2	3	4	5	6
Младшая (Пюн. разряд)	6	I5-I6	8-10	4	4
Старшая (Iюн. и II разряд)	6	I7-I8	6-8	5	4
требование к выпускникам - выполнение норматива I разряда.					
<u>КОНЬКОБЕЖНЫЙ СПОРТ.</u>					
Начальной подготовки	6	I0-I2	I5	3	2
II и I юн. разряда	5	I3-I5	I2	4	3
III и II разряда	4	I6-I7	8	4	4
I разряда	2	I7-I8	6	5	4
Требование к выпускникам - выполнение норматива I разряда.					
<u>ЛЫЖНЫЙ СПОРТ (гонки).</u>					
Начальной подготовки	6	9-I2	20	3	2
Юношеских разрядов	4	I2-I4	I5	3	3
III разряда	4	I5-I6	I2	4	3
II разряда	4	I6-I7	I0	4	4
I разряда	2	I7-I8	8	5	4
Требование к выпускникам - выполнение норматива I разряда.					
<u>ЛЫЖНЫЙ СПОРТ</u> (горные виды - слалом, слалом-гигант, скоростной спуск)					
Начальной подготовки	5	9-I0	I5	3	2
III юн. разряда	4	II-I2	I2	3	2
II юн. разряда	4	I3-I4	I0	3	3
I юн. разряда	3	I5-I6	8	4	3
I разряда и мастеров спорта	2	I7-I8	5	4	4
Требование к выпускникам - выполнение норматива I разряда.					
<u>ЛЫЖНЫЙ СПОРТ (двоеборье)</u>					
Начальной подготовки	4	I0-I2	I5	3	2
III и Пюн. разрядов	4	I3-I4	I2	4	3
I юн. и II разряда	3	I5-I6	8	4	4
I разряда	2	I7-I8	6	5	4
Требование к выпускникам - выполнение норматива I разряда.					

5.

I	2	3	4	5	6
<u>ЛЫЖНЫЙ СПОРТ (прыжки с трамплина).</u>					
Начальной подготовки	4	9-10	20	3	2
Юношеских разрядов	3	10-12	15	3	2
Ш разряда	2	12-14	12	4	3
П разряда	2	15-16	10	4	3
I разряда	1	17-18	8	5	4
Требование к выпускникам - выполнение норматива I разряда.					

✓ ЛЕГКАЯ АТЛЕТИКА

Наименование групп	Число групп	Возраст учащихся (лет)	Количество учащихся в группе			Число занятий в неделю	Продолжительность одного занятия (в академических часах)
			многоборье, метания	прыжки	Бег		
Начальной подготовки	10	10-12	14	16	20	4	2
Ш и П юн. разряда	8	12-13	12	14	18	4	2
I юн. и Ш разряда	6	14-15	8	10	14	4	3
П разряда	6	16-17	6	8	12	5	3
I разряда, кандидатов в мастера спорта и мастеров спорта	2	17-18	4	6	8	5	4
Требование к выпускникам - выполнение норматива I разряда: в метании, прыжках с шестом, барьерном беге и многоборье - II разряда.							

ПЛАВАНИЕ

Начальной подготовки	6	7-8	12	3	2
II юн. и Ш разряда	6	8-10	10	4	2
Ш и П разряда	4	10-15	8	4	3
I разряда, кандидатов в мастера спорта и мастеров спорта	2	15-18	4	5	3
Требование к выпускникам - выполнение норматива мастера спорта.					

15

6.-

I	2	3	4	5	6
<u>НАСТОЛЬНЫЙ ТЕННИС И ТЕННИС</u>					
Начальной подготовки	4	7-10	12	3	2
Юношеских разрядов	2	11-12	10	3	3
III и II разряда	2	13-14	8	4	3
II и I разряда	2	15-16	6	5	3
I разряда и мастеров спорта	2	17-18	5	5	4
Требование к выпускникам - выполнение норматива: по настольному теннису - кандидата в мастера спорта, по теннису - мастера спорта.					
<u>БАДМИНТОН</u>					
Начальной подготовки	4	10-11	12	3	2
Юношеских разрядов	2	11-12	10	3	2
III и II разряда	2	13-14	8	4	2
II и I разряда	2	15-16	6	4	2
I разряда, кандидатов в мастера спорта и мастеров спорта	2	17-18	6	4	3
Требование к выпускникам - выполнение норматива I разряда или кандидата в мастера спорта.					
<u>ПАРУСНЫЙ СПОРТ.</u>					
Юный моряк (юнга)	3	10-12	20	3	2
II юн. разряда и рулевых III класса	3	13-14	15	3	3
III разряда и рулевых II класса	2	15-16	12	4	3
II разряда и рулевых I класса	1	17-18	12	4	4
Спортивного совершенствования (I разряда, мастеров спорта и рулевых I класса).	1	19-20	12	4	5
Требование к выпускникам - выполнение нормативов I разряда и рулевого I класса.					
<u>ПРЫЖКИ В ВОДУ.</u>					
Начальной подготовки (II юн. разряда)	5	9-10	10	3	3
I юн. и III разряда	4	11-12	8	4	4
II и I разряда	4	13-14	6	5	4

66

-7-

	1	2	3	4	5	6
Кандидатов в мастера спорта и мастеров спорта		2	15-18	4	5	4
Требование к выпускникам - выполнение норматива кандидата в мастера спорта.						
При расчете ассигнований по прыжкам в воду часы учебных занятий должны быть удвоены с учетом оплаты хореографов, аккомпаниаторов и преподавателей акробатики.						
<u>РУЧНОЙ МЯЧ.</u>						
Начальной подготовки <i>Т₁</i>	3		11-12	20	3	2
Подростковая <i>II₂ 8/2</i>	3		13-14	16	3	3
Младшая юношеская <i>III₂ 11/0</i>	2		15-16	16	4	3
Старшая юношеская <i>IV₂ 11/4</i>	2		17-18	16	4	4
Требование к выпускникам - выполнение норматива I юношеского разряда.						
<u>СТРЕЛЬБА.</u>						
Начальной подготовки (Iюн. и III разряда)	4		12-13	12	3	2
II разряда	2		13-14	10	3	3
I разряда	2		15-16	6	4	4
Кандидатов в мастера спорта	1		16-18	4	4	4
Требование к выпускникам - выполнение норматива кандидата в мастера спорта.						
<u>ФУТБОЛ.</u>						
Начальной подготовки <i>I₂</i>	4		10-12	20	4	2
Подростковая <i>II₂ 11/10/4</i>	3		13-13	18	4	2
"	3		13-14	18	4	2
Младшая юношеская <i>III₂ 11/10/3</i>	3		14-15	17	4	3
"	2		15-16	17	4	3
Юношеская <i>IV₂ 11/10/4</i>	2		16-17	15	5	3
"	1		17-18	17	5	4
Требование к выпускникам - выполнение норматива I юношеского разряда.						
<u>ФИГУРНОЕ КАТАНИЕ.</u>						
III юн. разряда	3		8-9	12	3	2
II юн. разряда	3		9-10	10	3	3
I юн. разряда	2		10-11	8	4	3
III и II разряда	2		11-12	6	4	4

17

8.

	1	2	3	4	5	6
I разряда		I	I2-I3	5	5	4
Кандидатов в мастера спорта и мастеров спорта		I	I3-I8	6 или 4х/	5	4
х/ количество учащихся в группе: 6 - в парном катании, 4 - в одиночном.						
Требование к выпускникам - выполнение норматива мастера спорта.						
При расчете ассигнований по фигурному катанию на коньках часы учебных занятий должны быть удвоены с учетом оплаты хореографов, аккомпаниаторов и преподавателей по акробатике.						
<u>ФЕХТОВАНИЕ.</u>						
Начальной подготовки	4		I2-I3	I5	3	3
II юн. разряда.	4		I4-I5	I0	3	4
I юн. разряда	4		I6-I7	5	4	4
I разряда и кандидатов в мастера спорта.	2		I7-I8	4	5	4
Требование к выпускникам - выполнение норматива кандидата в мастера спорта.						
<u>ТЯЖЕЛАЯ АТЛЕТИКА.</u>						
Начальной подготовки	3		I4-I5	20	3	2
Юношеского разряда	3		I5-I6	I5	3	3
III разряда	2		I7-I8	I2	4	3
II и I разряда	I		I7-I8	8	4	4
Требование к выпускникам - выполнение норматива I разряда.						
<u>ШАХМАТЫ И ШАШКИ.</u>						
III разряда	3		I0-I3	20	3	2
II разряда	2		I2-I5	I2	3	3
I разряда	I		I4-I7	8	3	4
Требование к выпускникам - выполнение норматива устанавливаемого программой.						
<u>ХОККЕЙ С ШАЙБОЙ И МЯЧОМ</u>						
Начальной подготовки	4		II-I2	20	3	2
Подростковая	4		I3-I4	I8	4	2
Младшая юношеская	2		I5-I6	I7	4	3
Старшая юношеская	2		I7-I8	I7	5	3
Требование к выпускникам - выполнение норматива I юношеского разряда.						

18

9.

I	2	3	4	5	6
<u>КОННЫЙ СПОРТ</u>					
Начальной подготовки	3	I2-I3	10	2	2
Подростковая	3	I3-I4	10	3	2
III разряда	2	I4-I5	10	3	3
II разряда	2	I6-I7	10	4	3
Требование к выпускникам - выполнение норматива I разряда					
<u>СТРЕЛЬБА ИЗ ЛУКА</u>					
Начальной подготовки	5	II-I2	16	3	2
Юношеских разрядов	4	I3-I4	10	3	2
III и II разряда	2	I5-I6	8	3	3
I разряда, кандидатов в мастера спорта и мастеров спорта	2	I6-I8	6	4	4
Требование к выпускникам - выполнение норматива кандидата в мастера спорта.					

—

№ 35/01

19
ПРИЛОЖЕНИЕ № 2

к типовому положению о
детско-юношеской спортив-
ной школе

/министерство, ведомство, спортивное общество/

/наименование ДЮСШ/

Ж У Р Н А Л
УЧЕТА РАБОТЫ УЧЕБНОЙ ГРУППЫ _____
отделения _____

Тренер-преподаватель _____

Староста группы _____

Начат _____ 19 ____ г.

Окончен _____ 19 ____ г.

Указания к ведению журнала:

1. Журнал ведется в каждой учебной группе.
2. Тренер-преподаватель по спорту заносит в журнал весь пройденный материал и отмечает посещаемость учащихся.

ПРИМЕЧАНИЕ: присутствие на занятиях не отмечается;
отсутствие отмечается буквами "НБ";
опоздания на занятия отмечается буквой "О".

3. Раздел "Общие сведения об учащихся" заполняется на основании документальных данных об учащихся.
4. Отметка в журнале о прохождении медицинского осмотра делается врачом или на основании врачебных физкультурных карточек тренером-преподавателем.
5. Записи в журнале должны быть четкими, аккуратными и производятся только чернилами.
6. Журнал всегда хранится в школе. Оконченные журналы сдаются в архив организации, в ведении которой находится школа.

2. 20

РАСПИСАНИЕ ЗАНЯТИЙ

на 19__ уч. год

Месяцы	Дни и часы						
	Понед.	Вторник	Среда	Четверг	Пятница	Суббота	Воскр.

УЧЕБНЫЙ ПЛАН-ГРАФИК

распределения учебных часов на _____ 19__ уч. год

УТВЕРЖДАЮ
Директор ДЮСШ

" " _____ 19__ г.

Разделы учебного плана	Часы	Периоды тренировки						
		январ.	февр.	март	апр.	май	июнь	июль и т.д.

- 1. ТЕОРИЯ
- 2. ПРАКТИКА
- 3. УЧАСТИЕ В СОРЕВНОВАНИЯХ (указать в каких)

Итого часов....
Всего часов....

Зам.директора по учебной части _____

Ст.тренер отделения _____

РАБОЧИЙ ПЛАН НА _____ месяц

№/п	Содержание занятий	Числа рабочих дней						
		1	2	3	4	5	6	7

3. 21

I. Учет посещаемости за _____ 197__ г.

№№ п/п	Фамилия, имя	Дата
1.		
2.		
3.		
4.		
5.		

И т.д. до № 20 _____

Всего присутствовало:

2. Поурочная запись занятий

Дата	№№ п/п	Краткое содержание	Кол-во часов	Расписка тренера

3. Учет выполнения индивидуальных заданий

№№ п/п	Фамилия, имя, отчество	Содержание и срок выполне- ния задания	Отметка о вы- полнении за- дания	Содержание и срок вы- полнения задания	Отмет- ка о выпол- нении задания	При- ме- ча- ние
1.						
2.						
3.						
4.						
5.						

И т.д. _____

4. 22

4. Учет спортивных результатов.

№ п/п	Фамилия, имя	Наименование мероприятий	Дата	Вид упражнения или снаряд	Результат	Занятое место
-------	--------------	--------------------------	------	---------------------------	-----------	---------------

5. Итоги работы за учебный год.

№ п/п	Наименование	Утвержден план на год	выполнение		Примечание
			За I полугодие	за год	

Количество учащихся на начало года _____
 на конец года _____
 Окончило школу: мастеров _____
 I разряд _____
 Выбыло из школы по разным причинам _____
 Количество соревнований: _____
 Количество участников: _____

1. Внутришкольных соревнований:
 - а/ по общей физподготовке
 - б/ по специальной подготовке
 - в/ на технику
 - г/ на результат
2. Городских /обл./
3. Областных /краевых, АССР/
4. Республиканских
5. Всесоюзных
6. Сдача норм ГТО:
 - охвачено сдачей: _____
 - полностью сдало: _____
7. Подготовлено разрядников и мастеров спорта:
 - мастеров спорта: _____
 - кандидатов в мастера спорта: _____
 - I разряда: _____
 - II разряда: _____
 - III разряда: _____
 - Юношеский разряд I: _____
 - Юношеский разряд II: _____
 - Юношеский разряд III: _____

6.23

/Лицевая сторона/

Детско-юношеская спортивная школа _____ /организация,

 в ведении которой находится школа/

Отделение _____ /вид спорта/

ЛИЧНАЯ КАРТОЧКА

Место для фото-карточки Фамилия _____

 _____ Имя _____

/Оборотная сторона/

2. Год, месяц и дата рождения _____

3. Место учебы или работы _____

4. Член ВЛКСМ _____ с 19__ г. Пионер _____

5. Значок БГТО _____ ГТО: I ст. _____
 /дата/ /дата/

II ст. _____ ГЗР _____
 /дата/ /дата/

6. Спортивный разряд: юношеский - III юн. _____ II юн. _____
 /дата/ /дата/

I юн. _____ III _____ II _____ I _____
 /дата/ /дата/ /дата/ /дата/

Кандидат в мастера _____ мастер спорта _____

7. Домашний адрес _____
 Место работы и должность родителей _____

 Тел. _____

8. Зачислен в ДЮСШ _____ 19__ г.
 на отделение _____ в группу _____

9. Дата и причины выбытия из школы _____

5.

З А Я В Л Е Н И Е

Прошу принять меня в детско-юношескую спортивную школу на
отделение _____

_____ 19__ г. подпись _____

МЕДИЦИСКОЕ ЗАКЛЮЧЕНИЕ

по состоянию здоровья к занятиям в детско-юношеской спортивной
школе _____

_____ 19__ г. Врач _____

Заниматься в данной детско-юношеской школе разрешаю _____

_____ подпись родителей

_____ подпись директора общеобразовательной

школы _____

19__ г.

/Лицевая сторона/

БИЛЕТ

учащегося детско-юношеской
спортивной школы

.....
(наименование школы)

/оборотная сторона/

Фото-карточка БИЛЕТ № _____

тов. _____

является учащимся отделе-
ния _____ детско-юно-
шеской спортивной школы

.....
Год, месяц и дата рождения

Домашний адрес _____

Выдан _____ 19__ г.

Действителен по _____ 19__ г.

ДИРЕКТОР

Продлен по _____ 19__ г.

ОБЯЗАННОСТИ УЧАЩЕГОСЯ ДЕТСКО-
ЮНОШЕСКОЙ СПОРТИВНОЙ
ШКОЛЫ

1. Регулярно посещать занятия своего отделения.
2. Сочетать занятия спортом с успешной учебой в школе.
3. Поддерживать внутренний распорядок и дисциплину в школе и в своем классе, беспрекословно выполнять распоряжения преподавателей и тренеров.
4. Делиться своими знаниями в области спорта с младшими товарищами и помогать в работе коллективу физической культуры где учится или работает

Додаток № 13

Матеріали державного архіву Херсонської області: фонд Р-2004, оп. 2, спр. 61 Приказы и Постановления комитета по физической культуре и спорту при Совете Министров СССР и УССР (за 1970 год), С. 25–26

**Приказ председателя Комитета по физической культуре и спорту при
Совете Министров СССР**

18 марта 1970 г.

№ 140

О единой учебной документации для спортивных школ

В целях упорядочения организации планирования и учета работы спортивных школ –

Приказываю:

1. Утвердить единые формы учебной документации для спортивных школ (спортивных школ-интернатов, ДЮСШ, специализированных ДЮСШ, спортивных школ молодежи, школ высшего спортивного мастерства), прилагаются. Ввести в действие с 1 сентября 1970 года.

2. Комитетам по физической культуре и спорту при Советах Министров союзных республик, Центральными комитетами добровольными спортивными обществами профсоюзов, ведомственным физкультурным организациям обеспечить размножение необходимой документации и вести ее во всех спортивных школах.

3. Контроль за выполнением данного приказа возложить на главное управление физического воспитания населения.

Перечень форм единой учебной документации для спортивных школ

№ п/п	Наименование	Примечание
1.	Журнал учета групповых занятий на год	Формат /30x21/
2.	Учебный план-график учебно-тренировочных занятий	Форма №1 /30x42/
3.	Перспективный план по росту спортивного мастерства	Форма №2 /30x42/
4.	Индивидуальный план тренировки на месяц и отчет за месяц	Форма №3 /30x42/
5.	Список учащихся спортивной школы по группам	Форма №4 /30x21/
6.	Расписание занятий	Форма №5 /21x30/
7.	Тарификационный список тренеров-преподавателей по спорту	Форма №6 /30x42/
8.	Табель работы тренерско-преподавательского состава школы	Форма №7 //21x30/
9.	Заявление о приеме в спортивную школу	Форма №8 /21x15/
10.	Личная карточка учащегося	Форма №9 /21x15/
11.	Дневник тренировки спортсмена	Формат /15x21/

Додаток № 14

Фото з матеріалів державного архіву Херсонської області: фонд Р-2239, оп. 4., спр. 394. Сводные статистические отчеты о работе детских внешкольных учреждений за 1968 год (ф № 1 – ПУ), С. 11–11 зв.

МО УРСР
ВІДДІЛ НАРОДНОЇ ОСВІТИ
Бюрокому відноситься Херсонської області
Об'єктно
№ 212
пос. Білозерка

15/11

Статистична звітність
Форма № 1-ПУ
Затверджена ЦСУ СРСР 23 серпня 1967 р. № 520
Поштова — річна

З В І Т

ДИТЯЧОЇ ПОЗАШКІЛЬНОЇ УСТАНОВИ ЗА 1968 РІК

Звіт складається за станом на 31 грудня. Позашкільна установа звіт складає в 2-х примірниках, з них один, не пізніше 20 січня, надсилається до відділу народної освіти (установи системи Міністерства шляхів — управлінню залізниці), другий зберігається в справах установи.

Область Херсонська район (місто) Білозерський
район міста Білозерська населений пункт Білозерка
вулиця _____ будинок № _____ телефон № 91-4-75

I. Повна назва і тип установи (вказати: палац, будинок піонерів і школярів, станція юних техніків і т. д.)
II. Республіканська, обласна, міська, районна районна сшаєній „Юних техніків“

III. Чисельність і склад працівників установи

	№ рядків	Число платних (штатних) працівників без керівників, гуртків, масовиків, акордіоністів, лагіаторів		Число керівників гуртків, масовиків, акордіоністів, лагіаторів
		11	12	
Всього (включаючи сумісників)	1	3	10	
з них мають освіту: закінчену вищу	2	-	3	
в тому числі педагогічну	3	-	3	
закінчену середню	4	3	7	
в тому числі педагогічну	5	-	-	

IV. Кількість гуртків і учасників у них

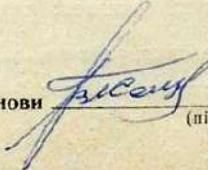
	№ рядків	Кількість гуртків	Учасників у них
Всього (сума рядків 7—20)	6	15	196
в тому числі: радіотехнічні	7	2	28
авто-могочодів	8	2	25
фото-кіно	9	2	22
звіа-судно-автомодельних технічних для молодших школярів (умлі руки)	10	1	13
юних натуралістів	11	4	52
літературні, художнього слова	12	-	-
театральні, драматичні	13	-	-
крійки та шиття	14	-	-
інші (вказати які):	15	-	-
<u>Автоматика</u>	16	3	42
<u>Автомодельно-реський</u>	17	1	14

VI. Приміщення, що їх займає установа

	№ рядків	
Кількість кабінетів, лабораторій, їх площа — кв. м	25	3
Кількість майстерень	26	28
у них місць для занять	27	-
Чи має установа зал для глядачів (лекційний зал) (писати так, ні)	28	-
Кількість місць у залі для глядачів	29	ні
Чи має установа спортивний зал (так, ні)	30	-
VII. Екскурсійно-туристичні бази і профільні табори	31	ні
Чи є бази для розміщення дітей-туристів при даній установі (так, ні)	32	ні
Кількість місць для дітей-туристів на базі	33	-
Кількість баз від даної установи в інших місцях	34	-
Кількість місць для дітей-туристів на дих базах	35	-
число дітей-туристів, обслужених за рік	36	-
число дітей, які брали участь у звітному році	37	-
у походах	38	-
Кількість профільних таборів	39	-
Число обслужених ними дітей	40	-
було на кінець року справних	41	-
палаток	42	-
лодок	43	-
велосипедів	44	-
пар алж	45	-
VIII. Чи є:		
метеорологічна станція (так, ні)	46	ні
теплиця, оранжерея (так, ні)	47	ні
зоологічна база (вказати: кролівництво, вівчарство і т. д.)	48	-
IX. Площа власної земельної ділянки — гектар	49	-

V. Бібліотека			X. Бюджет установи за рік			
	№ рядків		№ рядків	Сума (в карбованях)		
				по бюджету	спеціальних	
				15	16	
Наявність бібліотеки (так, ні)	21	Ні	Надійшло коштів за рік	50	7000	—
Кількість книг у бібліотеці	22	—	Витрачено за рік — всього	51	7000	—
Число читачів за рік	23	—	у тому числі:			
Число книговидач за рік	24	—	а) на заробітну плату	52	5000	—
			б) на капітальний ремонт	53	1200	—
			в) на навчальне обладнання і господарський інвентар	54	800	—

14. лютого 1969 року

Директор (керівник) установи (підпис)

ВКАЗІВКИ ДО ЗАПОВНЕННЯ БЛАНКУ

Звіт по формі 1-ПУ складають палаци та будинки піонерів і школярів, юнацькі клуби, станції юних техніків, станції юних натуралістів, дитячі парки, стадіони, екскурсійно-туристичні станції залізниці, що перебувають у віданні органів народної освіти і Міністерства шляхів.

Звіт складається на підставі документів первинного обліку: журналів обліку гурткової роботи, інвентарних книг, щоденників по обліку читачів, видачі книг і т. д.

У розділі III звіту показуються відомості про штатних (платних) працівників установи. У графі 11 подаються дані про всіх штатних працівників установи, крім керівників гуртків, масовиків, аккомпаніаторів, які показуються окремо в графі 12.

По рядку 4 слід показати дані про працівників, які мають як середню загальну, так і середню спеціальну освіту. Сума даних рядків 2 і 4, як правило, повинна бути меншою даних рядка 1 за рахунок осіб, які не мають освіти, яку зазначено в рядках 2 і 4.

У розділі IV по рядку 6 у графі 13 приводиться загальна кількість гуртків, що працюють у дошкільній установі на кінець звітнього року, а в графі 14 — загальна чисельність учасників цих гуртків. При okreśленні числа гуртків необхідно виходити із слідуєчого поняття: гуртком вважається група дітей, об'єднаних для занять тим чи іншим видом творчості з керівником гуртка; по рядках 16—20 записуються назви гуртків, яких не перелічено в рядках 7—15. В графі 14 необхідно показати всіх учасників кожного гуртка. Якщо один і той же учасник гуртка навчається не в одному, а в кількох гуртках, то відомості про нього повторюються стільки разів, скільки гуртків він відвідує.

Розділ V заповнюють установи, що мають бібліотеку, незалежно від розміру книжкового фонду; відомості про дитячі бібліотеки, що розміщені в приміщенні позашкільної установи, але перебувають у віданні органів культури і обслуговують не лише учасників даної установи, а також всіх дітей району або кількох населених пунктів, до даного звіту не включаються. Облік таких бібліотек ведеться органами культури по окремій формі.

По рядку 22 показується весь книжковий фонд, зареєстрований в інвентарних книгах та інших облікових документах, включаючи книги, брошури і журнали, що на дату обліку знаходяться в користуванні читачів, у пересувках або читальних залах і т. д. При цьому слід мати на увазі, що журнали обліковуються в номерах (друкованих одиницях).

По рядку 23 показується число читачів, тобто осіб, які протягом року брали книги, журнали і брошури для читання на дому або в приміщенні бібліотеки хоч би один раз (включаючи читачів, яких було обслуговано пересувками і читальними залами).

По рядку 24 показується кількість книг, брошур і журналів, що були видані читачам за минулий рік, тобто одна і та ж книга показується у звіті стільки раз, скільки раз вона була видана читачам за цей період.

У розділі VI по рядку 25 показується число кабінетів та лабораторій, які є у позашкільній установі. Кабінетами, лабораторіями, майстернями рахуються приміщення, спеціально обладнані для проведення занять з дітьми.

Матеріали державного архіву Херсонської області: фонд Р-3876, оп. 1, спр. 41 Постановления Центрального и Украинского Советов Союза Спортивных обществ и организаций, С. 14–16.

Положение
о Всесоюзном смотре-конкурсе на лучшую постановку воспитательной
работы с детьми и подростками по месту их жительства

Всесоюзный смотр-конкурс проводится с целью дальнейшего улучшения воспитательной работы с детьми и подростками вне школы, обобщение и распространения имеющегося опыта этой работы.

Смотр-конкурс предусматривает:

Организацию разнообразной содержательной работы с детьми и подростками по месту их жительства.

Создание и расширения на общественных началах широкой сети кружков (технических, художественной самодеятельности, рукоделия, кулинарии, цветоводов, голубьеводов и т.д.), спортивных секций и команд, любительских объединений, библиотек, игротек. Проведение встреч со старыми коммунистами Героями Советского Союза и Социалистического Труда, бригадирами и ударниками коммунистического труда, новаторами производства, изобретателями, спортсменами, писателями, артистами, композиторами и т.д.; экскурсий на заводы, в колхозы и совхозы, по историческим местам в музеи, на выставки; туристических походов по родному краю; традиционных детских и молодежных праздников, карнавалов, спартакиад дворовых команд, выставок детского творчества и т.д.

Активное участие в организации работы по месту жительства детей и подростков пионерских дружин и комсомольских организации школ.

Создание при домуправлениях в жилых массивах, в рабочих поселках и селах пионерских и комсомольских штабов, фор-постов, советов детских клубов, тимуровских команд и т.д.

Широкое привлечение к руководству внешкольной работой по месту жительства комсомольских и профсоюзных организаций промышленных предприятий, колхозов, совхозов, культурно-спортивных учреждений, вузов, техникумов.

Значительную активизацию совместной деятельности комсомольских и профсоюзных комитетов, Советов пионерской организации, Советов Союза спортивных обществ и организаций, органов народного образования, культуры и коммунального хозяйства по организации работы с детьми и подростками по месту их жительства.

Повышение роли педколлективов школ и особенно комсомольских организаций в работе с детьми школы.

Привлечение родительской общественности, пенсионеров к организации работы с детьми и подростками по месту их жительства. Создание при всех крупных жилых домах, домуправлениях, жилищно-эксплуатационных конторах, рабочих поселках родительских комитетов, советов.

Систематическое проведение для родителей бесед-консультаций, консультаций по вопросам воспитания детей

Выделение из числа лучших комсомольцев, передовиков производства, руководителей кружков, спортивных клубов по интересам.

Подготовку пионеро-инструкторов для руководства личными самодеятельными кружками, организуемыми по месту жительства; проведение инструктивных семинаров-консультаций для общественников, привлеченных к работе с детьми. Издание брошюр, листовок, плакатов, методических писем о положительном опыте работы с детьми вне школы. Использование в этих целях печати, радио, телевидения.

Укрепление материальной базы. Выделение помещений под пионерские комнаты, детские клубы, мастерские, оборудование игровых и спортивных площадок.

Учасники смотра-конкурса

В смотре-конкурсе участвуют пионерские и комсомольские учасники, школы, внешкольные учреждения, библиотеки, дома и дворцы культуры профсоюзов, культурно-просветительные учреждения Министерства культуры СССР, домуправления, жилищно-коммунальные отделы, и профсоюзные организации промышленных предприятий, строк, колхозов, совхозов, учреждений, спортивные организации.

Всесоюзный смотр-конкурс проводится Центральным комитетом ВЛКСМ и Всесоюзным центральным Советом профессиональных союзов совместно с министерством культуры СССР.

Смотр-конкурс проводится с января 1961 года по май 1962 года.

Итоги смотра-конкурса по РСФСР проводит Всесоюзный оргкомитет.

Итоги смотра проводятся по союзным и республикам к 1 июля 1961 г. и 1 марта 1962 г.

Окончательные итоги Всесоюзного смотра-конкурса будут подведены к 1 мая 1962 г.

Оргкомитеты союзных республик представляют к 1 марта 1962 г. во Всесоюзный оргкомитет материалы на победителей республиканского смотра-конкурса с включением и их подробного описания опыта работы по месту жительства лучших пионерских дружин, комсомольских организаций, школ, коллективов школ, учительских комсомольских организаций, домов правлений, комсомольских и профсоюзных организаций, промышленных предприятий, строк, совхозов, колхозов, домов культуры, спортивных организаций, культурно-просветительных учреждений.

Кроме этого, представляются материалы на лучшие районные (городские и сельские), городские, обласные, комсомольские и обласные профсоюзные организации.

Коллективы – победители смотра-конкурсанаграждаются почетными грамотами Центрального комитета ВЛКСМ Министерства просвещения и коммунального хозяйства, Министерства культуры СССР, Центрального Совета Союза спортивных обществ и организаций СССР и ценными подарками.

Республиканские, обласные, городские и районные комсомольские и республиканские, краевые, обласные профсоюзные организации-победители смотра-конкурса награждаются переходящими Красными знаменами и памятными вимпелами Центрального Комитета ВЛКСМ и Всесоюзного центрального Совета профессиональных союзов.

Оранизаторы работы с детьми и подростками по месту их жительства награждаются почетными грамотами Центрального комитета ВЛКСМ, Всесоюзного центрального Совета профессиональных союзов, Министерств и ведомств, значками центрального совета Всесоюзной пионерской организации им. В.И. Ленина «За активную работу с пионерами».

Пионеры и школьники, отличившиеся в организации работы по месту жительства награждаются путевками во Всесоюзный пионерский лагерь «Артек», где в августе, сентябре 1961 г. будет проведен Всесоюзный слет пионеров и школьников-организаторов работы по месту жительства.

Матеріали державного архіву Херсонської області: фонд Р-2004, оп. 2, спр. 538 Положення по видах спорту в загальноосвітніх і дитячо-юнацьких спортивних школах, С. 1–2.

Положення

про обласний огляд-конкурс на кращу організацію навчально-спортивної та виховної роботи в дитячо-юнацьких спортивних школах у

1976 році

1. Мета і задачі

Обласний огляд-конкурс на кращу організацію навчально-спортивної та виховної роботи в спортивних школах проводяться з метою:

- подальшого покращення навчально-спортивної та виховної роботи

ДЮСШ, визначення кращих шкіл у підготовці спортсменів вищих розрядів;

- розповсюдження передового досвіду навчально-спортивної та виховної роботи в спортивних школах республіки;

- покращення керівництва та контролю за роботою ДЮСШ обласно, комітетом по фізичній культурі і спорту.

2. Умови проведення огляд-конкурсу

Обласний огляд-конкурс проводиться протягом 1976 року. В обласному огляд-конкурсі беруть участі всі СДЮШОР. Для участі в огляд-конкурсі всі дитячо-юнацькі спортивні школи поділяються на три групи.

До першої групи відносяться спеціалізовані ДЮСШОР. До другої групи відносяться комплексні ДЮСШ, які знаходяться в обласних центрах і містах обласного значення. До третьої групи відносяться всі інші ДЮСШ.

Огляд-конкурс проводиться за такими показниками:

1. Підготовка спортсменів високої кваліфікації:

- за підготовку майстра спорту міжнародного класу нараховується – 100 очок; майстра спорту – 30 очок; кандидата в майстри спорту СРСР – 10 очок; спортсмена 1-го розряду – 6 очок.

Участь у змаганнях (згідно таблиці).

Примітка: по другому розділу очки нараховуються за участь у змаганнях, визначених календарним планом республіканських, всесоюзних та міжнародних змагань на 1976 рік.

Результати участі у змаганнях ДСТ і відомств не враховуються.

2. Участь у змаганнях (згідно таблиць).

3. За встановлення рекордів:

	Серед	Серед
Світу	220	
Європи	150	
СРСР	80	60
УРСР	40	30

4. Підведення підсумків огляд-конкурсу.

Для підбиття підсумків обласного огляд-конкурсу створюється конкурсна комісія.

Першість в обласному огляд-конкурсі визначається за найбільшою сумою очок, набраних ДЮСШ за участь у всіх розділах огляд-конкурсу та окремо - за першою, другою, третьою групами.

Для визначення першості серед ДЮСШ у залік приймаються результати учнів не старше 1958 року народження.

До 30 грудня 1976 року направити за адресою: м. Херсон, пр.Ушакова, 2 кабінет фізичного виховання наступні матеріали по участі в конкурсі:

- а) статистичний звіт про роботу ДЮСШ за 1976 рік по формі № 5-фк;
- б) характеристику на СДЮШОР і ДЮСШ;
- в) відомості про участь спортсменів у змаганнях по формі:

Назва змагання	Дата і місце проведення	Прізвище, ім'я учасника	Зайняте місце	Прізвище, ім'я, по-батькові
----------------	-------------------------	-------------------------	---------------	-----------------------------

г) список МСМК, МС, КМС, спортсменів першого розряду, підготовлених школою в 1976 році.

Примітка: у характеристиці про роботу спортивних необхідно висвітлити стан політикс виховної роботи з учнями, педагогічний контроль за успішністю вихованців, шефська допомога загальноосвітнім школам, робота тренерської ради, батьківського комітету, робота з підвищення ідейно-теоретичного і професійного рівня тренерів.

4. Нагородження

Спеціалізована ДЮШ олімпійського резерву, ДЮСШ, які посіли в огляд-конкурсі перші місця в кожній групі нагороджуються пам'ятними призами, дипломами першої ступені Комітету по фізичній культурі і спорту.

За друге і треті місця Спеціалізована ДЮШ олімпійського резерву, ДЮСШ спортивного профілю нагороджуються пам'ятними вимпелами і дипломами відповідного ступеню спорткомітету.

За досягнуті показники в роботі ДЮСШ керівники, тренери за представленням конкурсних комісій нагороджуються грамотами спорткомітету.

Спортивно-методичний відділ.

Матеріали журналу «Воспитание школьников» (1969 рік, №6, С. 81–86)

Типовое положение о республиканском, краевом, областном Дворце пионеров и школьников

I. Задачи Дворца пионеров и школьников.

Дворец пионеров и школьников является внешкольным учреждением, решающим вместе со школой, пионерской и комсомольской организациями задачи коммунистического воспитания и образования подрастающего поколения, будущих активных строителей коммунизма.

Дворец пионеров и школьников является организационно-массовым и инструктивно-методическим центром разнообразной внешкольной работы с детьми и подростками. Он работает с учащимися I–X (XI) классов, с учетом возраста, уровня знаний и интересов; развивает творческую инициативу, самостоятельность и общественную активность школьников, способствует их профессиональной ориентации. Дворец пионеров и школьников является базой городского, областного, краевого, республиканского совета пионерской организации и соответствующего комитета комсомола.

II. Содержание работы Дворца пионеров и школьников.

Дворец пионеров и школьников организует работу по воспитанию пионеров и школьников на революционных, боевых и трудовых традициях Коммунистической партии Советского Союза и советского народа; знакомит их с жизнью и деятельностью В. И. Ленина и его соратников, формирует активное стремление по-ленински учиться, трудиться, бороться и жить. Постоянно расширяет политический кругозор школьников. Раскрывает им величие свершений Октября, подвигов героев гражданской и Великой Отечественной войн, строителей коммунизма. Развивает в каждом пионере и школьнике

гордость за свою великую Родину, чувство хозяина своего государства. Воспитывает их на традициях Ленинского комсомола и Всесоюзной пионерской организации имени В. И. Ленина, проводит работу по разъяснению Устава ВЛКСМ, Торжественного обещания и Законов юных пионеров.

Организационно-массовая работа

Организационно-массовая работа Дворца пионеров и школьников направлена на совершенствование содержания форм и методов воспитания детей и подростков, повышение эффективности каждого мероприятия, проводимого, как во Дворце пионеров и школьников, так и в школах, пионерских лагерях, по месту жительства учащихся, в районе, городе, области, крае, республике.

Каждое массовое дело, проводимое Дворцом, должно быть политически направлено, методически продумано, целесообразно и проводиться строго с учетом возраста и уровня подготовки детей и подростков.

Дворец пионеров и школьников организует и проводит массовые мероприятия с кружковцами, с пионерами и школьниками района, города, области, края, республики.

Совместно с творческими союзами Дворец пионеров и школьников организует литературно-музыкальные лектории и кинофестивали, смотры и конкурсы художественного творчества, праздники, выставки; проводит встречи с деятелями литературы и искусства, знакомит учащихся с лучшими образцами музыкального, театрального, литературного, народного и прикладного искусства. Помогает школам в организации эстетического воспитания пионеров и школьников. Готовит организаторов затейно-массовой работы.

Совместно с республиканской, краевой, областной станцией юных туристов Дворец пионеров и школьников проводит разнообразную туристско-краеведческую и экскурсионно-массовую работу; организует туристские лагеря, привлекает школьников к охране памятников истории, архитектуры и природы; помогает школам в создании краеведческих музеев и уголков;

готовит инструкторов по видам туризма, руководителей походов по родному краю, организаторов школьных туристских слетов и соревнований.

Совместно с республиканской, краевой, областной станцией юных техников организует массовые мероприятия по техническому творчеству учащихся: проводит смотры, конкурсы, выставки работ юных техников, соревнования по техническим видам спорта, олимпиады по физике, математике, химии; знакомит учащихся с новейшими достижениями науки и техники, с жизнью и деятельностью ученых и изобретателей, организует встречи с рационализаторами и изобретателями. Содействует школам в создании широкой сети технических кружков, клубов и научных обществ в школах и по месту жительства учащихся. Готовит пионеров-инструкторов и судей по техническим видам спорта.

Совместно с республиканской, краевой, областной станцией юных натуралистов и Обществом охраны природы прививает учащимся любовь к природе, организует разнообразную юннатскую и опытническую работу. Проводит встречи с учеными и передовиками сельского хозяйства. Участвует в организации и проведении олимпиад, выставок, конференций, слетов юных натуралистов и опытников сельского хозяйства, ученических производственных бригад и школьных лесничеств. Привлекает пионеров и школьников к охране родной природы: лесов, водоемов, борьбе с браконьерством; является организатором общественно полезных дел по сбору лекарственных и других дикорастущих растений, озеленению городов, разбивке парков, скверов, цветников, закладке садов. Оказывает всемерную помощь школам в создании биологических и юннатских кружков, клубов, обществ. Готовит инструкторов по юннатской работе.

Организует работу по военно-патриотическому воспитанию детей и подростков. Проводит военные и спортивные игры, соревнования, смотры, эстафеты. Готовит для школ, пионерских лагерей и клубов по месту жительства спортивных судей, инструкторов по военно-прикладным и техническим видам спорта (стрельбе, радиodelу и другим). Оказывает школам помощь в ор-

ганизации работы военно-спортивных клубов,, отрядов юных друзей Советской Армии и юных друзей пограничников.

Дворец пионеров и школьников заботится об укреплении здоровья пионеров и школьников, их физическом развитии. Принимает активное участие в организации и пропаганде физкультурно-спортивного движения среди учащихся. Организует вечера, встречи, конференции, кинофестивали, лектории по вопросам развития физической культуры и спорта. Совместно с комитетами по физкультуре и спорту, детскими спортивными школами проводит спартакиады, соревнования, праздники. Является организатором и пропагандистом среди пионеров и школьников лучших народных игр.

Инструктивно-методическая работа

1. Инструктивно-методическая работа Дворца пионеров и школьников направлена на всемерное совершенствование содержания, форм и методов комсомольской, пионерской и внешкольной работы в городе, области, крае, республике.

2. Дворец пионеров и школьников совместно с Институтом усовершенствования учителей и профильными внешкольными учреждениями под руководством отделов народного образования, комитетов комсомола и советов пионерской организации:

- обучает старших и отрядных вожатых практике пионерской и комсомольской работы;
- организует учебу различных категорий комсомольского и пионерского актива школ; пионерских и комсомольских штабов; проводит смотры, соревнования, игры, фестивали, походы, экспедиции и т. д. пионерских отрядов и дружин;
- помогает пионерским и комсомольским работникам, руководителям школ, учителям, классным руководителям, организаторам внеклассной и внешкольной работы, руководителям школьных кружков и клубов, работникам внешкольных учреждений, организаторам работы с детьми по месту

жительства овладеть теорией и практикой воспитательной, пионерской и комсомольской работы. Проводит для них семинары, инструктивные совещания, методические конференции, консультации, лагерные сборы и другие.

3. Разрабатывает методические рекомендации, письма в помощь пионерскому и комсомольскому активу, старшим и отрядным пионерским вожатым, _____ учителям, классным руководителям, работникам внешкольных учреждений, руководителям профильных коллективов по вопросам внеклассной и внешкольной работы;

- положения о проведении смотров, конкурсов, олимпиад, соревнований и другие;

- изучает, обобщает, создает и внедряет передовой опыт комсомольской, пионерской и внешкольной работы, организует методические выставки;

- оказывает методическую помощь в работе районных Домов пионеров и внешкольных учреждений различных ведомств.

Дворец пионеров и школьников привлекает опытных специалистов, руководителей кружков к проведению разнообразной инструктивно-методической и консультационной, работы, созданию методических рекомендаций и пособий.

Организация работы кружков, клубов и других коллективов творческой деятельности учащихся

1. Во Дворце пионеров и школьников кружки, клубы (очные и заочные) и другие коллективы творческой деятельности учащихся создаются с учетом местных условий, специфики развития народного хозяйства республики, края, области, города, интересов учащихся, их возрастных особенностей и общеобразовательной подготовки, потребностей своих пионерских и комсомольских организаций.

2. Вся учебно-кружковая работа носит общественно полезный характер и

направлена на воспитание у пионеров и школьников любви и интереса к труду, знаниям, науке и технике, литературе, искусству, спорту, туризму, юннатской и опытнической работе; на развитие у них творческих способностей и дарований, формирование организаторских умений и навыков самостоятельной работы. Каждый кружок, клуб или другой коллектив Дворца пионеров и школьников является методической лабораторией для кружков школ, внешкольных учреждений соответствующего профиля; средством подготовки пионерского и комсомольского актива, организатором массовых мероприятий по своему направлению в школах, клубах, по месту жительства. Каждый член кружка или другого коллектива Дворца пионеров принимает активное участие в пропаганде науки, техники, искусства, спорта, туризма (соответственно своим знаниям и умениям) в пионерском отряде, комсомольской группе, школе.

3. Кружки и другие коллективы Дворца пионеров и школьников работают на основе программ, утверждаемых министерствами просвещения (народного образования) союзных и автономных республик, а при отсутствии государственных программ – на основе программ, составленных руководителями коллектива, согласованных с методическим советом Дворца и утвержденных директором Дворца пионеров и школьников.

Научно-исследовательские, конструкторские и экспериментальные кружки работают по заданию научно-исследовательских институтов, научных обществ, отделений Всесоюзного общества изобретателей и рационализаторов, экспериментальных лабораторий, отдельных кафедр высших учебных заведений, разрабатывают новые конструкции приборов, установок, оборудования и моделей, проводят экспериментально-исследовательскую работу, ведут наблюдения в природе.

Прием учащихся в кружки юных барабанщиков, горнистов, оформителей стенных газет, юных корреспондентов, экскурсоводов ленинских комнат, залов революционной, боевой и трудовой славы, музеев Ленинского комсомола и Всесоюзной пионерской организации, клубов интернациональной дружбы, командиров отрядов красных следопытов, связных школ, организаторов и

судей туристских соревнований, подвижных игр производится по рекомендации пионерских дружин и школьных комитетов ВЛКСМ.

4. Комплектование кружков и других коллективов творческой деятельности учащихся во Дворце пионеров и школьников проводится в сентябре каждого года. Каждый школьник, как правило, может заниматься в одном кружке. Численный состав кружков всех профилей, за исключением научно-исследовательских, конструкторских и экспериментальных, хоровых, массовиков-затейников, должен быть не менее 15 человек. Наполняемость хоровых кружков, массовиков-затейников и бальных танцев должна быть не менее 20 человек в каждом.

Научно-исследовательские, конструкторские и экспериментальные кружки второго года обучения комплектуются в составе не менее 10 человек из школьников, ранее занимавшихся в кружках данного профиля; кружки третьего и последующих лет обучения комплектуются из числа кружковцев второго года обучения в составе не менее 8 человек.

5. Кружки организуются как на весь учебный год, так и на более короткие сроки. В зависимости от особенностей и содержания работы кружка руководитель проводит занятия со всем составом кружка одновременно, по звеньям, индивидуально.

Кружки всех профилей первого года обучения, кроме научно-исследовательских, конструкторских, и экспериментальных, художественного слова, театральных, хореографических, музыкальных, оркестровых, юкльишх, занимаются по 2 часа два раза в неделю.

В оркестровых, музыкальных, вокальных кружках, кроме занятий со всем составом кружка, проводится индивидуальное обучение. Продолжительность занятий в этих кружках не должна превышать 10 часов в неделю.

В научно-исследовательских, конструкторских и экспериментальных кружках, художественного слова, театральных, хореографических, а также в кружках других профилей второго и последующих лет обучения наряду с занятиями со всем составом кружка могут проводиться занятия по звеньям. В

этом случае число часов занятий в неделю увеличивается до 6. Научно-исследовательские, конструкторские и экспериментальные кружки третьего и последующих лет обучения занимают два раза в неделю по 4 часа. В кружках автомотодела, помимо 4 часов занятий в неделю по теоретическому курсу, на каждого члена кружка выделяются дополнительные часы для обучения практической езде на автомобиле (мотоцикле) в размерах, предусмотренных программой обучения.

Пионерские и комсомольские штабы, объединения председателей и экскурсоводов школьных ленинских залов, историко-революционных музеев, музеев боевой и трудовой славы, организаторов клубов интернациональной дружбы, отрядов красных следопытов и другие комплектуются и работают как кружки первого года обучения обычных профилей.

6. Учебная работа в кружках и секциях по различным видам спорта ведется в соответствии с требованиями учебных программ детско-юношеских спортивных школ, утвержденных Комитетом по физической культуре и спорту при Совете Министров СССР.

Дворцы пионеров и школьников, имеющие типовые спортивные комплексы (гимнастические и игровые залы, детские спортивные площадки, плавательные бассейны), всю учебно-воспитательную и тренировочную работу ведут согласно типовому Положению о детско-юношеской спортивной школе, утвержденному Комитетом по физической культуре и спорту при Совете Министров СССР.

Спортивные разряды членам спортивных кружков присваиваются в соответствии с Положением о единой Всесоюзной спортивной классификации, утвержденным Комитетом по физической культуре и спорту при Совете Министров СССР.

7. Организация учебно-воспитательной работы в кружках технического профиля должна соответствовать правилам техники безопасности и производственной санитарии в учебных и учебно-производственных мастерских, утвержденным приказом Министерства просвещения СССР.

Организация работы Дворца пионеров и школьников в летнее время

Деятельность Дворца пионеров и школьников по подготовке и проведению летних каникул должна строиться в следующих основных направлениях.

Под руководством отдела народного образования, комитета комсомола, совета пионерской организации и совета профсоюзов Дворец пионеров и школьников принимает участие в подготовке и переподготовке кадров начальников пионерских лагерей, старших и отрядных вожатых, педагогов по отдельным направлениям работы, руководителей кружков и секций в пионерских лагерях (городских и загородных), на детских площадках по месту жительства, летних оздоровительных базах. Проводит семинары, индивидуальные и групповые консультации по различным вопросам работы в условиях лета. Организует работу выездных консультационных пунктов. Дворец пионеров и школьников готовит пионеров-инструкторов и организаторов работы по различным направлениям кружковой и клубной работы для пионерских лагерей, детских площадок по месту жительства. В течение лета он следит за работой своих воспитанников, оказывает им необходимую помощь, проводит слеты, сборы, итоговые конференции.

Дворец пионеров и школьников разрабатывает планы, а издает методические пособия, рекомендации, подбирает методические и справочные материалы по работе с детьми в условиях лета, разрабатывает материалы походов и экспедиций, задания по изучению природы, организует методические выставки «Пионерское лето», а также выставки по отдельным направлениям работы: по технике, спорту, туризму, юннатской и опытнической работе и другим. Изучает, обобщает и распространяет лучший опыт работы с пионерами и старшими школьниками в условиях лета.

Совместно с областными станциями юных техников, юных туристов, юных натуралистов Дворец пионеров и школьников создает лагеря пионерского, комсомольского актива, профсоюзные лагеря (юных техников, туристов, натуралистов и др.).

Дворец пионеров и школьников совместно с комитетом комсомола, советом пионерской организации и другими государственными и общественными организациями принимает участие в проведении соревнований на лучший загородный и городской пионерский лагерь, детский и юношеский клуб, является организатором массовых походов туристов-краеведов, очных и заочных соревнований по различным видам технического творчества и спорта, играм, организатором пионерских слетов, праздников улиц и дворов, тематических вечеров для старшеклассников.

В летнее время формы работы кружков, клубов и других коллективов творческой деятельности учащихся Дворца пионеров могут, изменяться. Из кружков различных направлений могут создаваться агитбригады, передвижные клубы, игротеки для обслуживания отдаленных школ, пионерских лагерей и детских площадок. Научно-исследовательские кружки и клубы в условиях лета сосредоточивают главное внимание на проведении научных наблюдений, экспериментов, организации общественно полезной практической работы кружковцев (составление почвенных карт, метеорологические и гидрологические, астрономические наблюдения, геологические походы, археологические раскопки и т. д.).

III. Структура Дворца пионеров и школьников.

В соответствии с утвержденными для каждого учреждения штатами и в пределах установленных фондов заработной платы во Дворце пионеров и школьников создаются следующие отделы:

1. Методический.
2. Политико-массовый.
3. Технического творчества.
4. Художественного воспитания.
5. Юных натуралистов и опытников сельского хозяйства.
6. Туризма и краеведения.
7. Военно-спортивный.

В отдельных Дворцах пионеров и школьников в зависимости от объема работы могут создаваться и другие отделы.

Отделы технического творчества, художественного воспитания, натуралистической работы, туризма и краеведения и военно-спортивный создаются при наличии 10 кружков различных наименований. При создании вышеперечисленных отделов вводятся должности заведующего отделом и методиста.

В методическом отделе могут быть созданы секторы: по работе с октябрятами, пионерами, старшеклассниками, старшими и отрядными пионервожатыми, а также выделены методисты по работе с детьми по месту жительства и детскими внешкольными учреждениями.

В политико-массовом отделе могут быть созданы секторы: по работе ленинских залов и историко-революционных музеев, интернационального воспитания, игр и развлечений, а также лекторий, библиотека, фабрика игр и игрушек, передвижные клубы, различные клубы по интересам.

В отделе технического творчества могут быть созданы учебные мастерские (слесарно-механические, столярные и др.), лаборатории, и кружки (авиа-, судо- и автомоделльные, радиотехнические и радиоэлектроники, электротехнические, механико-конструкторские, автоматаки и телемеханики, счетно-решающих машин, химии, физико-технические и др.), клубы (юных космонавтов, астрономов, юных изобретателей и рационализаторов и др.), научные общества учащихся.

В отделе художественного воспитания могут быть созданы кружки и клубы (музыкальные, хореографические, театральные, вокальные, литературно-творческие и художественного чтения, изобразительного и прикладного искусства, фотолюбителей, кинолюбителей и др.), оркестры (симфонические, духовые, эстрадные, народных инструментов, шумовые и др.), ансамбли (скрипачей, аккордеонистов, баянистов, бандуристов, гитаристов и др.), ансамбли песни и танца и театры (драматические, кукол, теневые, литературно-музыкальные, оперные и др.).

В отделе юных, натуралистов и опытников сельского хозяйства могут быть созданы лаборатории и кружки по различным видам юннатской работы и отраслям биологических наук (растениеводов, зоологов, цветоводов, садоводов, овощеводов, физиологии, микробиологии, генетике и др.). Отдел может иметь: учебно-опытный участок, теплицу, парники, зооживотноводческую базу, метеостанцию, вольеры, террариумы, аквариумы и т. д.

В отделе туризма и краеведения могут быть созданы кружки юных краеведов, историков, географов, геологов, археологов, спелеологов, альпинистов и др., клубы, общества и музеи.

В военно-спортивном отделе могут быть организованы кружки и секции по военно-прикладным видам спорта, спортивных и подвижных игр, общей физической подготовки, художественной гимнастики, акробатики, настольного тенниса, шахмат, шашек, бокса, самбо, фигурного катания и др.; клубы юных моряков, мотоциклистов, юных пограничников, юных друзей Советской Армии и Флота, юных друзей милиции, юных пожарников.

IV. Руководство Дворцами пионеров и школьников и обязанности руководящего административного и педагогического персонала.

1. Руководство Дворцами пионеров и школьников осуществляется Министерством просвещения союзной республики, республиканским (АССР), краевым, областным отделом народного образования совместно «соответствующим комитетом ВЛКСМ и советом пионерской организации.

2. Дворец пионеров и школьников возглавляет директор, утвержденный соответствующим отделом народного образования по согласованию с соответствующим комитетом комсомола, имеющий высшее педагогическое образование и опыт работы с детьми.

Директор несет ответственность за организацию всей учебно-воспитательной, методической, политико-массовой и финансово-хозяйственной деятельности Дворца пионеров и школьников, за подбор и расстановку кадров

педагогического состава и административно-хозяйственного персонала, является распорядителем кредитов Дворца пионеров.

3. Заместитель директора по учебной части назначается и утверждается соответствующим отделом народного образования по согласованию с соответствующим комитетом комсомола из числа специалистов, имеющих высшее образование, опыт работы с детьми. Он руководит учебно-воспитательным процессом, осуществляет контроль и несет ответственность за комплектование секций, кружков, коллективов, составление расписания учебных групп, графиков и календаря соревнований и массовых мероприятий, за организацию учебно-воспитательной работы среди кружковцев и работу преподавательского персонала.

4. Заместитель директора по хозяйственной части, заведующие отделами, секторами и лабораториями, бухгалтер назначаются и увольняются директором по согласованию с отделами народного образования и комитетами ВЛКСМ в установленном законом порядке. Обязанности заместителя директора по хозяйственной части определяются руководителем Дворца пионеров и школьников в зависимости от объема работы Дворца пионеров и школьников.

5. Заведующие отделами, секторами, лабораториями, методисты, руководители кружков, клубов, секций, массовики и аккомпаниаторы назначаются из числа специалистов, имеющих высшее или среднее специальное образование и опыт работы с детьми.

6. В обязанности заведующих отделами входят: организация работы отдела, секторов, лабораторий, мастерских; планирование и организация всей методической, массовой, кружковой работы в отделе. Заведующий отделом отвечает за оформление помещений, состояние Имеющегося оборудования и учебного инвентаря, своевременное комплектование кружков, коллективов и выполнение учебного плана и программы; расходование сметы, утвержденной директором Дворца пионеров; организацию работы по повышению деловой квалификации руководителей кружков.

7. В обязанности заведующих секторами и лабораториями входит:

организация работы сектора и лаборатории по всем направлениям методической, массовой и кружковой работы; комплектование кружков, контроль за выполнением учебного плана, сохранностью оборудования.

8. В обязанности методистов входит: подготовка пионерского и комсомольского актива, проведение консультаций, семинарских занятий, конференций с пионервожатыми, учителями и внешкольными работниками; организация работы методических объединений для руководителей кружков; изучение, обобщение и распространение лучшего опыта внешкольной работы с детьми, разработка методических рекомендаций и постановка экспериментов по вопросам дальнейшего совершенствования внешкольного воспитания. Методисты несут ответственность за методический уровень массовых мероприятий Дворца пионеров, рекомендаций и методических писем связанных с практикой работы пионерских дружин и отрядов в городе, области, крае, республике.

9. Руководители кружков, клубов и секций обязаны: укомплектовать кружки и добиваться сохранения их контингента в течение всех годов обучения;

- проводить занятия с группами по утвержденному расписанию на высоком научно-педагогическом и организационно-методическом уровне;

- обеспечивать участие кружковцев в соревнованиях, выступлениях, концертах согласно утвержденному плану Дворца пионеров и школьников;

- проводить подготовку пионеров-инструкторов, а также организаторов пионерской и внешкольной работы по профилю кружка;

- изучать и обобщать опыт кружковой работы в школах и внешкольных учреждениях; оказывать методическую помощь в работе руководителей кружков общеобразовательных школ и внешкольных учреждения;

- постоянно повышать свое педагогическое мастерство и идейно-политический уровень и активно участвовать; в общественной жизни коллектива;

- в контакте с родителями и общеобразовательной школой систематически осуществлять воспитательную работу с учащимися;

- следить за состоянием здоровья учащихся, содействовать правильному физическому развитию детей и подростков,

10. В обязанности массовиков-затейников входит: организация и проведение массовых мероприятий – праздников, слетов, костров, утренников, вечеров, игр и аттракционов, организация клубов и групп юных затейников; участие в проведении семинаров и консультаций с вожатыми и внешкольными работниками, подготовке пионеров-инструкторов и организаторов по мае» сово-затейной работе; составление и разработка методических материалов по проведению массовых мероприятий, подвижных игр и аттракционов.

11. Методист-организатор игровой деятельности детей несет ответственность за работу игротеки (зала игр и игрушек, передвижной игротеки, пионерской фабрики игр); выдачу игр на дом; проведение Недели игры и игрушки; пропаганду лучших игр для детей разного возраста и обобщение лучшего опыта по вопросам использования игры в воспитательной работе; за проведение консультаций и семинаров по игре; оказывает помощь школам и внешкольным учреждениям, пионерским лагерям в создании школьных игротек и оборудовании игровых площадок.

12. Работники библиотеки организуют работу абонемента, читального зала, проводят с пионерами и школьниками массовую работу по пропаганде книги; оказывают помощь школам и внешкольным учреждениям в организации кружков и клубов юных любителей книги, работы книгонош, проведении читательских конференций, создании тематических книжных выставок и т. д.; систематически знакомят педагогический коллектив с новинками методической, педагогической и детской литературы, проводят разнообразную работу с библиотечным активом.

13. Во Дворце пионеров и школьников создается педагогический совет, в состав которого входят директор, его заместители, заведующие отделами, секторами и лабораториями, игротеккой, библиотекой, методисты, массовики,

руководители кружков.

План работы педагогического совета утверждается директором Дворца пионеров и школьников. Заседания педагогического совета проводятся не реже одного раза в квартал. На его рассмотрение выносятся вопросы содержания работы Дворца пионеров и школьников, его отделов, секторов, лабораторий, библиотеки, игротеки, методистов, массовиков, отчеты кружков; условия социалистического соревнования внутри педагогического коллектива и др.

Медицинский контроль

Медицинский контроль во Дворце пионеров и школьников, спортивных секциях, кружках спортивно-технических, хореографических, туристских и музыкальных проводится врачебно-физкультурным диспансером, кабинетом врачебного контроля детской поликлиники согласно Положению о медицинском контроле, утвержденному Министерством здравоохранения СССР 23 октября 1951 г.

Планирование, учет и отчетность

Дворец пионеров и школьников имеет следующую документацию:

1. План работы Дворца пионеров и школьников на год с учетом летнего периода, утвержденный органом народного образования, комитетом комсомола и советом пионерской организации.
2. Календарный план работы Дворца пионеров и школьников, утвержденный директором Дворца.
3. План работы отделов, секторов, лабораторий, методистов на год и квартал.
4. Планы работы кружков и клубов на год и квартал; планы индивидуальной работы с кружковцами.
5. Расписание учебно-тренировочных занятий.
6. Журналы учета: массовой, кружковой, инструктивно-методической работы, протоколы соревнований, матчевых встреч, журналы учета готовых

детских работ (кинофильмов, кинодиапозитивов, фотовыставок, моделей, приборов, развернутые схемы различных устройств) с приложением необходимой технической документации и спецификации израсходованного материала.

7. Личные листки по учету кадров и трудовые книжки административно-хозяйственного персонала и педагогов.

8. Дворец пионеров и школьников один раз в год отчитывается перед отделом народного образования по установленной форме статистической отчетности, утвержденной ЦСУ СССР.

V. Материальная база, финансирование и штаты

1. Дворец пионеров и школьников имеет свою материальную базу (здания, приусадебный участок, различные служебные постройки, учебно-хозяйственное оборудование, инвентарь, необходимый транспорт, спортивные залы, площадки, бассейны, профильные лагеря, лыжные и туристские оздоровительные базы, катки). Использование помещения внешкольного учреждения не по назначению запрещается.

2. Финансирование Дворца пионеров и школьников осуществляется отделом народного образования, в ведении которого он находится, и производится за счет ассигнований по бюджету. Для организации работы, кроме бюджетных средств, могут привлекаться средства других организаций, а также специальные средства.

3. Обеспечение Дворца пионеров и школьников материалами, инвентарем и оборудованием, а также установленной документацией по планированию и учету осуществляется отделом народного образования, в ведении которого он находится.

4. Смета расходов Дворца пионеров и школьников является основным документом, определяющим объем, целевое направление и поквартальное распределение средств, отпускаемых из бюджета.

5. Дворец пионеров и школьников ведет бухгалтерскую отчетность с

самостоятельным балансом в установленном законом порядке.

6. Помимо установленного штата, Дворец пионеров и школьников привлекает к своей работе руководителей кружков и клубов, массовиков, аккомпаниаторов, консультантов и методистов, фонд заработной платы которых утверждается соответствующими исполнительными комитетами Совета депутатов трудящихся в пределах бюджетных ассигнований для Дворца пионеров и школьников. Оздоровительные мероприятия осуществляются Дворцом пионеров и школьников в соответствии с приказом Министерства просвещения СССР № 46 от 19/У1 1968 г.

VI. Порядок создания Дворцов пионеров и школьников и их юридические права

1. Дворец пионеров и школьников открывается министерствами просвещения союзных республик (народного образования) по представлению исполнительных комитетов Советов депутатов трудящихся краев, областей и автономных республик (АССР) в пределах народнохозяйственного плана.

2. Дворец пионеров и школьников пользуется правом юридического лица: имеет право заключать различные договоры, соглашения, связанные с работой учреждения, в пределах бюджетных ассигнований и смет.

3. Дворец пионеров и школьников имеет текущий счет в банке, печать и штамп соответствующего образца, утвержденные местным исполнительным комитетом Совета депутатов трудящихся.

4. Дворец пионеров и школьников широко использует инициативу учащихся, их родителей и шефствующих организаций, предприятий, строек, совхозов для строительства различных учебных помещений и спортивных сооружений, их оборудования в установленном законом порядке.

Примечание. Дворцы пионеров и школьников Москвы, Ленинграда, а также городов республиканского, краевого и областного подчинения работают по настоящему Положению.

Матеріали державного архіву Херсонської області: фонд Р-2004, оп. 1, спр. 22 Приказы Всесоюзного Комитета по делам физической культуры и спорта при Совете Министров СССР (за 1950 год), С.169–172

Положение

о спортивных секциях по отдельным видам спорта при Комитете по делам физической культуры и спорта

I. Цели и задачи.

На основании положения о Комитетах по делам физической культуры и спорта, при Комитетах образуются спортивные секции по отдельным видам спорта, являющиеся органами общественного руководства по развитию спорта в добровольном самодеятельном физкультурном движении Советского Союза и ставящие своей целью:

а) всемерное содействие развитию физкультурного движения в стране, росту массовости спорта и повышению мастерства советских спортсменов;

б) привлечение широкой физкультурной общественности и специалистов по отдельным видам спорта к работе Комитетов по делам физической культуры и спорта.

в) усиление общественного контроля над организационно-методической и учебно-спортивной работой физкультурных организаций;

г) оказание помощи физкультурным организациям и коллективам физической культуры в постановке учебно-спортивной работы.

II. Организация и структура спортивных секций.

1. Спортивные секции создаются при Всесоюзном, республиканских (союзных и автономных республик), краевых, областных, городских и районных Комитетах по делам физической культуры и спорта.

Примечание: в отдельных случаях в районных, городских центрах, по решению соответствующих Комитетов по делам физической культуры и

спорта, могут быть созданы спортивные секции и судейские коллегии, объединяющие несколько видов спорта.

2. Городские и районные спортивные секции избираются один раз в два года открытым голосованием на общем собрании физкультурников, занимающихся данным видом спорта, или делегатской конференции спортивных секций коллективов физической культурой данного города, района.

Делегаты на конференции избираются на общих собраниях спортивных секций Коллективов физической культуры. Норма представительства на конференциях устанавливается соответствующими Комитетами по делам физической культуры и спорта.

3. Всесоюзные, союзно-республиканские, краевые и областные спортивные секции образуются из числа представителей нижестоящих президиумов, секций, а также наиболее квалифицированных специалистов по данному виду спорта и общественников, рекомендованных спортивными, профсоюзными и комсомольскими организациями.

4. Численный состав спортивных секций устанавливается соответственно Комитетом по делам физической культуры и спорта.

5. Президиумы Всесоюзных, союзно-республиканских, краевых, областных, городских и районных секций избираются открытым голосованием на пленарном заседании секций в количестве от 3 до 9 человек, для районных и городских секций и от 5 до 15 человек секретари избираются президиумом секции.

6. Персональный состав Всесоюзных, союзно-республиканских, областных, городских, районных секций и их президиумов утверждаются приказами соответствующих Комитетов по делам физической культуры и спорта.

7. При секциях в зависимости от необходимости могут быть организованы следующие комиссии, укомплектованные из членов секции с привлечением актива:

а) учебно-методическая; б) спортивно-техническая; в) квалификационная; г) по работе среди детей; д) совет тренеров; е) организационная; ж) агитационно-массовая; з) дисциплинарная.

Комиссии имеют право привлекать к своей работе актив из специалистов по данному виду спорта не являющийся членами.

8. При спортивных секциях организовываются президиумы судейских коллегий по данному виду спорта, работающие под непосредственным руководством президиумов соответствующих секций на основе отдельного Положения. Председатель судейской коллегии входит в состав президиума секций на правах заместителя председателя секции.

9. Для утверждения членов всесоюзной и республиканских секций рекомендуемая организация должна представить в соответствующий Комитет по делам физической культуры и спорта:

а) заверенную анкету по форме Всесоюзного Комитета по делам физической культуры и спорта;

б) общественную характеристику с места работы или учебы.

10. Президиум секции может поставить вопрос перед руководством соответствующего Комитета по делам физической культуры и спорта об освобождении от обязанностей отдельных членов секции по следующим причинам: а) выезда за пределы данной республики (области, города, района);

б) бездеятельности; в) совершении проступков, порочащих советского физкультурника-общественника.

III. Порядок работы секций.

11. Спортивные секции работают по планам, утвержденным соответствующими Комитетами по делам физической культуры и спорта.

12. Пленарные заседания всесоюзных, республиканских, краевых и областных секций проводятся не реже одного раза в год на заседании президиумов – не реже одного раза в месяц.

13. Сроки созыва пленарных заседаний Всесоюзных, республиканских, краевых, областных секций и порядок их работ утверждается по представлению

президиумов соответствующими Комитетами по делам физической культуры и спорта.

14. Президиумы всесозных, республиканских, краевых, областных секций ежегодно отчитываются о своей работе перед пленумом секции и соответствующим Комитетом по физической культуре и спорту.

15. Решения, принятые пленумами и президиумами секций и их опубликования подлежат утверждению руководством соответствующих Комитетов по делам физической культуры и спорта.

16. Спортивные секции могут быть распущены за бездеятельность решением соответствующих Комитетов по делам физической культуры и спорта обязательным доведением этого решения до членов секции.

В случае роспуска городских или районных секций, соответствующими городскими или районными соответствующих Комитетов по делам физической культуры и спорта назначаются конференции или собрание для выбора нового состава секции.

17. Финансирование деятельности спортивных секций осуществляет соответствующий Комитет по делам физической культуры и спорта.

IV. Содержание работы спортивных секций.

18. Спортивные секции соответствующего Комитета осуществляют:

а) общественный контроль над организационной, методической и учебно-спортивной работой физкультурных организаций по данному виду спорта;

б) проверку деятельности инспекторов спортивных секций нижестоящих Комитетов физкультурных организаций, спортивных баз и отдельных работников (преподавателей, тренеров, инструкторов) в соответствии с утвержденным планом работы данной секции или по заданию соответствующего Комитета;

в) обмен опытом работы отдельных спортивных секций коллектива физкультурников, мастеров спорта и тренеров по вопросам учебно-тренировочной работы;

г) организация совещания и конференции специалистов, тренеров, инструкторов-общественников, мастеров спорта и квалификации спортсменов по учебно-методическим и спортивным вопросам;

д) практическую помощь и методконсультацию подведомственным секциям, инструкторам и общественному активу;

е) организацию пропагандических мероприятий по массовому развитию данного вида спорта;

ж) организация систематической помощи коллективам физической культуры ДСО, колхозов и учебных заведений;

з) подготовка и проведение спортивно-массовых мероприятий, организовываемых Комитетами по делам физической культуры и спорта и контроль за проведением соревнований в физкультурных организациях;

и) участие в организации и проведении мероприятий по подготовке и повышению квалификации инструкторов, тренеров-преподавателей и инструкторов-общественников по данному виду спорта;

к) разборку и обсуждение правил, инструкций, положений, педагогических пособий и других учебных материалов по данному виду спорта;

л) представление состава сборных команд по своему виду спорта и планов их работы на утверждение руководству соответствующего Комитета;

м) участие в составлении годовых отчетов (обзоров) о составлении работ по данному виду спорта;

н) рассмотрение материалов на присвоение спортсменам спортивных разрядов и званий, перевод спортсменов из одного разряда в другой и составление классификационных списков спортсменов-разрядников;

о) ведение списков 50-ти лучших спортсменов за сезон (год) и разработка других материалов, характеризующих состав работ по данному виду спорта;

п) рассмотрение материалов на установленные рекордов и высшие достижения для представления их на утверждение соответствующему Комитету по делам физической культуры и спорту;

р) обсуждение кандидатов на присвоение званий заслуженный мастер спорта и мастер спорта;

с) консультации и наблюдения за производством спортивного оборудования и инвентаря;

т) рассмотрение заявлений спортсменов о переходах из одной спортивной организации в другую;

у) организацию мероприятий воспитания порядка, направленных на повышение идейно-политического и культурного уровня спортсмена;

ф) введение представителей в состав спортивных секций по своему виду спорта вышестоящих Комитетов по делам физической культуры и спорта, а также представительства по поручению соответствующих Комитетов по делам физической культуры и спорта на пленумах, совещаниях и конференциях, организовываемых секциями вышестоящих Комитетов по данным видам спорта.

V. Права членов секций.

19. Члены секций имеют право: а) инструктажа и проверки учебно-спортивной работы по своему виду спорта в физкультурных организациях по поручению соответствующих Комитетов по делам физической культуры и спорта; б) пользование спортсооружением и инвентарем общего пользования по своему виду спорта для спортивного совершенствования (на территории подведомственной Комитету по делам физической культуры и спорта), при которой данная секция организована; в) посещение спортивных соревнований по своему виду спорта.

VI. Учет членов секций.

20. Комитеты по делам физической культуры и спорта ведут персональный учет членов спортивных секций.

21. Членам спортивных секций выдаются именные удостоверения соответствующими Комитетами по делам физической культуры и спорта.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ

Статті у наукових фахових виданнях України:

9. Німич Г.М. Історія висвітлення роботи позашкільних навчальних закладів спортивного спрямування засобами масової інформації в 50-х-70-х роках / Г.М. Німич // Педагогічний дискурс : зб. наук. пр. / гол. ред. І. М. Шоробура. – Вип. 15. – Хмельницький, 2013. – С. 486–489.

10. Німич Г.М. Шляхи становлення та розвитку освіти у 50-х-70-х роках ХХ ст.» / Г.М. Німич // Вища освіта України у контексті інтеграції до Європейського освітнього простору : зб. наук. пр. – Київ, 2013. – С. 102–109.

11. Німич Г.М. До проблеми про діяльність позашкільних навчальних закладів в Україні на початку 50-х рр. ХХ ст. / Г. М. Німич // Наукові записки : [зб. наук. пр. / ред. В. Радул та ін.]. – Кіровоград: РВЦ КДПУ ім. В. Винниченка, 2014. – Вип. 125. – С. 142–145.

12. Дембровська Г.М. Педагогічна роль тренера у вихованні та підготовці спортсмена позашкільних навчальних закладів спортивного профілю у 50-70-ті роки ХХ ст. в Україні / Г.М. Дембровська // Педагогічні науки : [зб. наук. праць / ред. кол. Барбіна Є. С., Федяєва В. Л. та ін.]. – Вип. LXVIII. – ХДУ, 2015. – С. 14–19.

13. Дембровська Г.М. Збереження здоров'я дітей у педагогічній спадщині В.О. Сухомлинського» / Г.М. Дембровська // Педагогічний альманах : збірник наукових праць / ред.кол. В. В. Кузьменко (голова) та ін. – Херсон КВНЗ «Херсонської академії неперервної освіти», 2015. – Випуск 27. – С. 255–260.

14. Дембровська Г.М. Організаційно-педагогічна структура та наповнюваність дитячо-юнацьких спортивних шкіл у 50-70-ті роки ХХ століття в Україні / Г.М. Дембровська // Педагогічні науки: [зб. наук. праць / ред. кол. Федяєва В. Л., Слюсаренко Н. В. та ін.]. – Вип. LXIX, Т.1. – Херсон, 2016. – С. 22–26.

15. Дембровська Г.М. Виховний потенціал діяльності тренера-викладача у позашкільних навчальних закладах спортивного профілю / Г.М. Дембровська

// Інноватика у вихованні : зб. наук. пр. Вип. 4. / упоряд. О. Б. Петренко ; ред.кол. : О. Б. Петренко, Н. М. Гринькова, Т. С. Ціпан та ін. – Рівне: РДГУ, 2016. – С. 318–327.

16. Дембровська Г.М. Фізичне виховання учнів у школах і позашкільних закладах як історико-педагогічна проблема / Г.М. Дембровська // Педагогічні науки: [зб. наук. праць / ред. кол. Федяєва В. Л., Слюсаренко Н. В. та ін.]. – Херсон, 2017. – №75. – С. 23–31.

Статті у закордонних наукових виданнях:

3. Нимич А.Н. К проблеме социально-педагогического фактора функционирования внешкольных учебных заведений спортивного направления / А. Н. Нимич // Личность, семья и общество: вопросы педагогики и психологи : материалы XXX Международной заочной научно-практической конференции. – Новосибирск (Россия), 2013 г. – С. 48–53.

4. Нимич А.Н. Развитие физического воспитания и спорта в советской системе образования в послевоенные годы / А. Н. Нимич // Збірник наукових праць Європейської асоціації педагогів і психологів. – Прага (Республіка Чехія), 2014. – С. 27–31.

Статті та тези в матеріалах науково-практичних конференцій:

5. Нимич Г.М. Позашкільні навчальні заклади: до проблеми виховання особистості / Г.М. Нимич // Педагогічні науки: [зб. наук. пр.] за матеріалами VII Міжнародної науково-практичної конференції та XXI Всеукраїнських педагогічних читань. – Вип. 1.47 (114). – Миколаїв, 2014. – С. 198–202.

6. Дембровська Г.М. Особливості діяльності дитячо-юнацьких спортивних шкіл у 50-70-ті роки ХХ століття в Україні / Г.М. Дембровська // Освіта крізь призму мікроісторії: заклади освіти, особистості, навчальна література, листування : матер. Всеукр. наук.-практ. конф., 22 жовт. 2015 р. / Київ. ун-т ім. Б.Грінченка, НАПН України, Ін-т педагогіки НАПН України, Державна наук.-пед. б-ка України ім. В.О. Сухомлинського, Благодійний фонд

сприяння розвитку освіти ім. Б.Грінченка ; редкол.: О.В. Сухомлинська, Л.Л. Хоружа, В.В. Прошкін. – К. : Київ. ун-т ім. Б.Грінченка, 2015. – С. 77–85.

7. Дембровська Г.М. Підготовка викладачів позашкільних навчальних закладів спортивного профілю у класичних університетах другої половини ХХ ст. / Г.М. Дембровська // Ідея університету у європейського і національному вимірах: традиції, сьогодення перспективи : Збірник тез науково-практичної конференції. – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2016. – С. 22–23.

8. Дембровська Г.М. Педагогічна підготовка майбутніх викладачів позашкільних навчальних закладів спортивного профілю в Україні (50-70-х рр. ХХ ст.) / Г.М. Дембровська // Збірник матеріалів Всеукраїнської наук.-практ. конф. – Херсон «Видавничий дім «Гельветика», 2016. – С. 25–26.

УКРАЇНА

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ імені Г.С. СКОВОРОДИвул. Алчевських, 29, м. Харків, 61002, тел. (057) 700-35-23, факс (057) 700-69-09
e-mail: rector@hnpu.edu.ua, код ЄДРПОУ 02125585Від 14.03 2017р. № 01/01-244

На № _____ від _____

Довідка

про апробацію та впровадження результатів дисертаційного дослідження
Дембровської Ганни Миколаївни
на тему «Розвиток позашкільних навчальних закладів спортивного профілю в
Україні (1950-1970-ті рр. XX століття)»
зі спеціальності 13.00.01 - загальна педагогіка та історія педагогіки

Впровадження результатів дисертаційного дослідження Дембровської Ганни Миколаївни на тему: «Розвиток позашкільних навчальних закладів спортивного профілю в Україні (1950-1970-ті рр. XX століття)» здійснювалося протягом 2013-2016 рр. на базі Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди для студентів факультету фізичного виховання і спорту.

Отримані результати пройшли апробацію при вивченні дисциплін «Історія фізичної культури», «Теорія і методика фізичного виховання», «Методика викладання спортивно-педагогічного удосконалення», «Основи теорії і методики спортивного тренування»; окремих тем навчальних курсів «Олімпійський та професійний спорт», «Теорія і методика тренування спортсменів високої кваліфікації», «Управління підготовкою юних спортсменів», «Управління у сфері фізичного виховання».

У навчально-виховному процесі використовувався теоретичні та практичні матеріали становлення та розвитку позашкільних навчальних закладів спортивного профілю другої половини XX століття в Україні, вивчення яких дало можливість ознайомити майбутніх фахівців із принципами, формами та засобами роботи цих закладів, а також з їх структурою та змістом означеного періоду. Впровадження даного дисертаційного дослідження вплинуло на якість підготовки майбутніх тренерів-викладачів для роботи у позашкільних закладах освіти спортивного спрямування, що підтверджує доцільність використання запропонованого матеріалу у навчальному процесі педагогічних навчальних закладів України.

Довідку видано для подання у спеціалізовану вчену раду за місцем публічного захисту дисертації.

Проректор
з навчальної

Н.М. Якушко

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

вул. 40 років Жовтня, 27, м. Херсон, 73003. Тел.: +38(0552) 32-67-05, 32-67-31; факс 49-21-14; e-mail: office@ksu.kh.ua; http://www.kspu.edu
 МФО 820172 код за ЄДРПОУ 02125609 р/р 3522 7222 000120; 3521 2022 000120 банк Держозначейська служба України, м. Київ

201 р. №
 На № 173 від 13.03.2017 р.

Довідка
про апробацію та впровадження
результатів дисертаційного дослідження Дембровської Ганни Миколаївни
на тему «Розвиток позашкільних навчальних закладів спортивного профілю в
Україні (1950-1970-ті рр. XX століття)» зі спеціальності 13.00.01 - загальна педагогіка
та історія педагогіки

У навчально-виховний процес Херсонського державного університету впроваджено результати дисертаційного дослідження Дембровської Ганни Миколаївни на тему: «Розвиток позашкільних навчальних закладів спортивного профілю в Україні (1950-1970-ті рр. XX століття)». Довідка видана Дембровській Г.М. в тому, що матеріали її дисертаційного дослідження отримали позитивну оцінку викладачів університету.

Структуру дисертаційного дослідження розроблено на основі вивчення історико-педагогічної літератури та джерел, а саме: архівних матеріалів, номенклатурної бази з означеної проблеми, історико-педагогічної та спортивної періодики досліджуваного (1950-1970-ті рр.) та сучасного періодів, теоретичних досліджень з історії педагогіки та фізичної культури (дисертації, монографії, наукові розвідки, статті тощо), у яких проаналізовано історичні передумови та особливості становлення та розвитку позашкільних навчальних закладів, їх нормативно-правове забезпечення, висвітлення специфіки їх функціонування відповідно напрямів діяльності в Україні в означений період.

У дисертаційному дослідженні проаналізовано стан вивчення проблеми, розкрито зміст та напрями діяльності позашкільних навчальних закладів взагалі та спортивного профілю зокрема, обґрунтовано етапи розвитку цих закладів як найбільш значущої ланки у вирішенні завдань позашкільної роботи з фізичного виховання, оскільки вони виступали як інструктивно-методичними центрами освітньо-виховної роботи з дітьми та молоддю в позаурочний час, так і експериментальними лабораторіями передового педагогічного досвіду в галузі фізичного виховання.

Результати й висновки дисертаційного дослідження використовуються у навчально-виховному процесі Херсонського державного університету під час викладання навчальних курсів «Історія фізичної культури», «Теорія і методика фізичного виховання», «Основи теорії і методики спортивного тренування», «Олімпійський та професійний спорт» тощо. Наукові положення, зміст і висновки дисертаційної роботи Дембровської Ганни Миколаївни мають теоретико-прикладне значення й можуть бути рекомендовані до впровадження у навчально-виховний процес вищих навчальних закладів України.

Довідку видано для подальшої спеціалізованої вченої ради за місцем публічного захисту дисертації.

Проректор з навчальної та науково-педагогічної роботи

Н.А.Тюхтенко

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

вул. Ст. Бандери, 12, м. Рівне, 33028, тел. (0362) 26-78-65, факс (0362) 26-37-15
E-mail: rectorat@rdgu.uar.net, код ЄДРПОУ 25736989

14.03.2017 № 62

На № _____ від _____

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження Дембровської Ганни Миколаївни «Розвиток позашкільних навчальних закладів спортивного профілю в Україні (1950-1970-ті рр. XX століття)» у навчально-виховний процес Рівненського державного гуманітарного університету за спеціальністю 13.00.01 - загальна педагогіка та історія педагогіки

У період з 2013 по 2016 роки на базі Рівненського державного гуманітарного університету впроваджувалися результати дисертаційного дослідження Дембровської Ганни Миколаївни на тему: «Розвиток позашкільних навчальних закладів спортивного профілю в Україні (1950-1970-ті рр. XX століття)». Зокрема, було використано досвід організації діяльності позашкільних закладів освіти спортивного спрямування при вивченні споріднених тем у сучасному вищому навчальному закладі.

Здобутком автора у науковому пошуку є те, що проведено аналіз педагогічного досвіду особливостей функціонування позашкільних навчальних закладів спортивного профілю другої половини XX ст., визначено зміст, форми та методи навчально-тренувального процесу, структуру та наповнюваність цих закладів освіти в означений часовий проміжок на основі історико-теоретичного та порівняльного аналізу; обґрунтовано напрями діяльності спортивної позашкільної освіти у процесі професійного навчання і виховання дітей та молоді.

У результаті проведення дисертаційного дослідження було розкрито й теоретично обґрунтовано етапи розвитку позашкільних навчальних закладів спортивного напрямку досліджуваного періоду в Україні, а також висвітлено особливості підготовки фахівців для виховання та підготовки дітей та молоді в закладах освіти такого типу. Розкрита педагогічна роль тренера-викладача під час навчально-тренувального процесу з вихованцями спортивних позашкільних закладів, зміст тренувань, їх форми, методи і принципи як теоретичної і практичної основи для раціональної організації навчально-тренувальних занять, спрямованих на виховання спортсменів високого класу, що є головною метою підвищення якості навчання студентів означеного профілю в університеті.

Отримані результати дослідження можна рекомендувати до подальшого впровадження у навчально-виховний процес вищих навчальних закладів України з метою підвищення якісного рівня професійної підготовки майбутніх тренерів-викладачів, інструкторів-методистів та інших фахівців у сфері фізичного виховання.

Довідку видано за підписом спеціалізованої вченої ради за місцем публічного захисту дисертації.

Перший проректор

проф. Павелків Р.В.